T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

DİNLERDE MUCİZEVÎ DOĞUMLAR VE HRİSTİYANLIK'TA NOEL

Yüksek Lisans Tezi

NURAN GEÇİŞ

İstanbul, 2011

T. C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

DİNLERDE MUCİZEVÎ DOĞUMLAR VE HRİSTİYANLIK'TA NOEL

Yüksek Lisans Tezi

NURAN GEÇİŞ

Danışman: DOÇ. DR. İSMAİL TAŞPINAR

İstanbul, 2011

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi NURAN GEÇİŞ nın DİNLERDE MUCİZEVİ DOĞUMLAR VE HRİSTİYANLIK'TA NOEL adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 23.06.2011 tarih ve 2011/12-16 sayılı kararıyla ile oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	**İmzası**
Tez Savunma Tarihi	: 25/11/2011	
1) Tez Danışmanı :	**DOÇ. DR. İSMAİL TAŞPINAR**	
2) Jüri Üyesi	: **DOÇ. DR. KÜRŞAD DEMİRCİ**	
3) Jüri Üyesi	: **DOÇ. DR. GÜLGÜN UYAR**	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Nuran Geçiş
Anabilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	: İlahiyat
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. İsmail Taşpınar
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans-Kasım 2011
Anahtar Kelimeler	: Mucizevî Doğum, Bakire Doğum,İsa, Mesih, Kahramanlar, Mitoloji, Noel, Hristiyanlık

ÖZET

DİNLERDE MUCİZEVÎ DOĞUMLAR VE HRİSTİYANLIK'TA NOEL

Günümüzde varlığını sürdüren veya bugün takipçisi kalmamış dinlerin tanrı, kurucu, peygamber ve kurucu şahsiyetlerinin doğumları, onların yüceliklerinin bir nişânesi olarak olağanüstü yollarla gerçekleşmiştir. Bu çalışmada, ulaşılabilen her dini geleneğin genellikle mitolojik rivayetlerle şekillenmiş mucizevî doğum hikâyeleri, mitlerin yayılım teorileri ve her dinde ortak bir şablonu izlemeleri bağlamında mukayeseli olarak incelenmiştir. Mucizevî doğumlar ele alınırken Hristiyanlıkta İsa Mesih'in doğumunun başlıca özelliği olan bakire doğum örnekleri tespit edilmeye ve İsa'nın bakireden doğumu ile benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Merkezi konumu nedeni ile erken ve güncel Hristiyan mezheplerine göre İsa'nın bakireden doğumunun değerlendirilmesi ve mezheplere göre çeşitlenen Noel-doğum günü kutlamalarının köken ve tarihçesi verilmiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Nuran Geçiş
Field	: Philosophy and Sciences of Religion
Programme	: Theology
Supervisor	: Associate Professor İsmail Taşpınar
Degree Awarded and Date	: Master - November 2011
Keywords	: Miraculous Birth, Virgin Birth, Jesus, Christ, Heroes, Mythology, Christmas, Christianity

ABSTRACT

MIRACULOUS BIRTHS IN THE RELIGIONS AND CHRISTMAS IN CHRISTIANITY

The births of the gods, founders, prophets and heroes of those religions which are still valid or have followers no more, have taken place in supernatural ways as a sign of their eminence. In this work, a comparative study on the miraculous birth stories of every religion which have been shaped by mythological hearsay, the spreading theories of myths and the common pattern that these myths follow have been the subject of research. With respect to miraculous births, which is a major characteristic of the birth of Jesus Christ, samples of other miraculous births have been designated to point out the similarities and differences. Also, due to its central importance, the birth of Jesus Christ from a virgin mother has been evaluated according to present Christian sects as well as the origin and history of the Christmas-birthday celebrations that vary with each Christian sect.

ÖNSÖZ

Hristiyanlıkta İsa'nın bakireden doğumu ile diğer dini geleneklerdeki mucizevî doğumların mukayeseli bir incelemesini ortaya koymaya gayret ettiğimiz, bu uzun soluklu ve yorucu çalışmanın vücuda gelmesinde yardım ve desteklerini esirgemeyen kıymetli hocalarıma, büyüklerime, arkadaşlarıma ve sevdiklerime teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Öncelikle Dinler Tarihi serüvenimin başından beri maddi ve manevi teveccühleriyle yolumu açan değerli Hocam Prof. Dr. Ömer Faruk Harman'a; böylesi geliştirici ve zevkli bir konuyu seçmeme vesile olan danışmanım Doç. Dr. İsmail Taşpınar'a; tezimin her aşamasında beni yönlendiren, emeklerini esirgemeyen sevgili Hocam Doç. Dr. Kürşat Demirci'ye; yapılandırmadaki katkıları için Dr. Bilal Baş Hocam'a; Hint dinleri noktasında vaktini ayıran Prof. Dr. Korhan Kaya'ya; Fransızca tercümesi için Türkiye Hahambaşılığı Genel Sekreteri İbranice Hocam Yusuf Altıntaş'a; İbranice yazımdaki sorunları çözen Doç. Dr. Nuh Arslantaş'a, teknik yardımları için Yrd. Doç. Dr. Harun Anay Hocama hürmet ve şükranlarımı arz ediyorum. Tercümelerde yardımına sıkça başvurduğum Hocam Nesligül Keskin ve arkadaşım Nilgün Öven'e; tezimde kullandığım bazı eserleri temin eden Eldar Hasanov'a; desteklerine ihtiyaç duyduğum her anda yanımda bulduğum sevgili Zehra Elçin Özdener ve Kadri S. Özdener'e; kolaylaştırıcı yoldaşım Yağmur Kızılay'a teşekkür etmekten mutluluk duyuyorum.

Bu tezi yazan kişiyi yetiştiren sevgili Annem Fatma Geçiş ve sevgili Babam Süleyman Geçiş'e; sevgili Ömür'üme, aileme, hocalarıma, okul yıllarım boyunca daraldığım her dönemde beni ayakta tutan biricik ablalarım sevgili Emine Erkan ve sevgili Meryem Bostan'a; iki güzel gönül Hatice ve Fatma Karaman'a; tezi hazırladığım süre zarfında her türlü kahrımı çeken fedakâr arkadaşlarım sevgili Rabia Aksakal ve sevgili Sultan Durmuşoğlu'na; isimlerini zikredemesem de daima hayırla andığım, bu çalışmada bir şekilde emeği bulunan herkese şükran ve muhabbetlerimi sunmayı bir vazife addediyorum.

Son olarak, eksik ve hatalarıyla yazdığım bu tezi, hiçbir zaman unutmayacağım, çok sevdiğim canım Babaanneciğim Cevriye Geçiş ve canım Dedeciğim Mustafa Geçiş'in azîz ruhlarına ithâf ediyorum.

İstanbul, 2011 Nuran GEÇİŞ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i
KISALTMALAR vii
GİRİŞ 1

I. BÖLÜM

MUCİZEVÎ DOĞUMLARIN KÖKENİ VE YAPISI

A. TANRI-İNSAN / İNSAN-TANRI 15
B. KUTSAL ÇOCUK 20
C. KAHRAMAN 23
1. Apotheosis / Deification (İlahlaştırma) ve Kahraman Tapımı Kültleri 25
a-Genel İlahlaştırma 27
b. Bireysel İlahlaştırma 28
b.1-İlahlaştırılan Krallar ve Kraliçeler 28
b.2-Kraliyet Rütbesi Olmayan İlahlaştırılmış Bireyler 29
2. Kahraman Anlayışının Kökeni ve Tarihçesi 31
D. KAHRAMAN MİTLERİ TEORİLERİ 35
1. Otto Rank'ın Kahraman Miti Teorisi 37
2. Joseph Campbell'ın Kahraman Miti Teorisi 38
3. Lord Raglan'ın Kahraman Miti Teorisi 39
4. Kahraman Mitlerindeki Semboller 44
5. Kahramanın Doğum Miti 48

II. BÖLÜM

DİNLERDE MUCÎZEVÎ DOĞUMLAR

A. BAKİRE DOĞUM ..... **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**
1. Bakirelik Kavramı ve Tarihsel Gelişimi ..... **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**
2. Bakire Doğum 61
B. DİNLERDE MUCİZEVÎ DOĞUMLAR 75
1. Asya- Doğu Dinlerinde Mucizevî Doğumlar 75
2. Orta Asya Dinlerinde Mucizevî Doğumlar 88
3. Anadolu Ve Mezopotamya Dinlerinde Mucizevî Doğumlar 93
4. Mısır ve Afrika Dinlerinde Mucizevî Doğumlar 98
5. Grek Dinlerinde Mucizevî Doğumlar 102
6. Roma Ve Avrupa Dinlerinde Mucizevî Doğumlar .. **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**
7. Amerika Ve Okyanusya Dinlerinde Mucizevî Doğumlar 110
8. Yahudilik'te Mucizevî Doğumlar 115
9. İslam'da Mucizevî Doğumlar 118

III. BÖLÜM

HRİSTİYANLIK'TA HZ. İSA'NIN DOĞUMU

A-İNCİLLERE GÖRE HZ. İSA'NIN DOĞUMU 130
1. KANONİK LİTERATÜRDE İSA'NIN DOĞUMU 133
a) Kanonik İncillerde Ve Metinlerde İsa'nın Doğumuna Genel Bakış 145
b) Luka Ve Matta İncillerinde İsa'nın Doğumu 148
c) İşaya 7: 14 160
d) Bakire Doğumun Doktrinsel Önemi 163
2. APOKRİF LİTERATÜRDE İSA'NIN DOĞUMU 166
a) İbraniler İncili 167
b) Yakub İncili (Protoincil) 167

c) İbrani Thomas veya Thomas'ın Çocukluk İncili 168

ç) James'in Çocukluk İncili (Protovangelium) 169

d) Barnabas İncili 169

e) Latince Çocukluk İncili 170

f) Pseudo Matta İncili 170

g) Latince Çocukluk İncili'nden Bir Arundel Yazma Parçası 171

h) İki Dosetik Doğum Hikayesi .....**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**

B. HRİSTİYAN MEZHEPLERİNDE İSA'NIN DOĞUMU 172

1. ERKEN DÖNEM HRİSTİYAN EKOLLERİ VE KİLİSE BABALARININ İSA'NIN BAKİREDEN DOĞUMU İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ 172

2. GÜNÜMÜZ HRİSTİYANLIĞINDA BAKİRE DOĞUM İNANCI 178

C. HRİSTİYANLIK'TA İSA'NIN DOĞUMU İLE İLGİLİ KUTLAMALAR VE NOEL 179

1. Noel'in Etimolojisi 179

2. Noel Kutlamalarının Tarihsel Gelişimi 180

a) Diğer Dinlerdeki Kutlamaların Noel İle İlişkisi 181

b) Hristiyan Dünyasında İsa'nın Doğumuyla İlgili Kutlamaların Yaygınlaşması Ve Kutlama Tarihlerinin Belirlenmesi 183

3. İsa'nın Doğum Kutlamaları 185

a) Doğum Kutlamaları Öncesi Konulan Hazırlık Amaçlı Advent Devresi 185

b) İsa'nın Doğum Kutlamaları 186

c) Noel Baba, Çam Ağacı ve Yule Kütüğü 189

SONUÇ 192

KAYNAKÇA 197

KISALTMALAR

bkz.	Bakınız
c.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	Editör
H.	Hicri
Hz.	Hazreti
M. Ö.	Milattan Önce
M. S.	Milattan Sonra
s.	Sayfa
St.	Saint
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
vol.	Volume

GİRİŞ

Her din içerisinde mitolojiyi ya da mitik-mitsel anlatımı ve mitik eylem ve sembolleri barındırır. Dinler, sahip oldukları özelliklerini ve gelişme güçlerini, mitik anlatıların bir örneğini oluşturduğu *illud tempus'a (o zaman)* dayandırdıkları ölçüde kazanırlar.[1] Mitosları tanımlamanın kolay bir yolu olmamakla birlikte mitoslar belli karakterlere sahiptirler. Mitosların öncelikli karakteri geleneksel oluşlarıdır; bu, insan düşüncesinin gelişim sürecinde belli bir aşamayı temsil eden efsane yaratıcı bir çağa geri döndükleri anlamına gelir. Ancak *Kutsal Kase (Holy Grail)* veya aziz efsanelerinde olduğu gibi tarihsel devirlerde oluşan mitler de mevcuttur. Mitosların büyük çoğunluğu etiyolojiktir. Belli fenomen, inanç veya gelenekleri açıklamak için geliştirilmiş veya icat edilmişlerdir.

W. Warde Fowler'ın tanımı ile birlikte değerlendirdiğimizde mitoloji ile dinin ve teolojinin bağlantısı da netleşmiş olur: " Din, etkili bir biçimde evrende kendini açan güçle doğru ilişki içinde olmak isteğidir."[2] Eliade'nin en geniş kapsamlı olduğundan dolayı en az kusurlu gördüğü tanıma göre mitos; *başlangıçtaki zamanda (in illo tempore)* olup bitmiş bir olayı, diğer bir deyişle, kozmosu veya onun yalnızca bir parçasının, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini anlatır.[3]

Ksenophanes'ten (M.Ö. 565-470) bu yana Yunanlılar *mythos*'u[4] aşamalı olarak metafiziğe ilişkin ve dinsel her türlü değerden arındırmışlardır. *Logos'*a karşıt olduğu kadar zamanla *historia*'ya da ters düşen mythos sonunda "gerçek olarak var olmayan" her şeyi belirtmeye başlamıştır. Diğer taraftan Yahudi-Hristiyan anlayışı da, iki Ahit'ten biri tarafından doğrulanmayan veya onaylanmayan her şeyi "yalan" ya da "hayal" alanına itmiştir.[5]

---

[1] Constantin Tacou, **Din ve Fenomenoloji**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2000, s. 25.

[2] E. A. Gardner, "Mythology", **Encyclopedia of Religion and Ethics,** c. IX**,** Edinburgh, T. & T. Clark; New York, Charles Scribner's Sons, 1980, s. 117- 118.

[3] Mircea Eliade, **Mitlerin Özellikleri**, Sema Rifat (çev.), İstanbul, Simavi Yayıncılık, 1993, s. 13.

[4] Mit ve mitik düşüncenin yapısı hakkında bkz. İsmail Taş, "Mit ve Mitik Düşüncenin Yapısı", **Dini Araştırmalar Dergisi**, c. 3, sayı. 8, Eylül- Aralık 2000, s. 57- 72.

[5] Eliade, *Mitlerin Özellikleri***,** s. 9.

Mitosun yaşamakta olduğu toplumlarda ise insanlar mitosları –gerçek öyküleri, "yalancı öyküler" olarak adlandırdıkları fabllardan titizlikle ayırmaktadırlar.[6] Modern insanın, kendisinin tarih tarafından oluşturulduğunu düşündüğü gibi arkaik toplum insanı da kendisini mitsel olayın sonucu olarak görür.[7]

Mitosların başlıca işlevi, bütün ritüellerin ve bütün anlamlı insan davranışlarının örnek oluşturacak modellerini ortaya koymaktır. Mitoslar, her zaman bir yaratılışla ilgilidir, bir şeyin yaşama nasıl geçtiğini veya bir davranışın, bir kurumun bir çalışma biçiminin nasıl yaratılmış olduğunu anlatır. İnsan mitosu bilmekle nesnelerin kökenini de bilir ve böylece nesnelere egemen olmayı ve onları yönlendirip kullanmayı başarabilir. (Örneğin bir tedavinin faydalı olabilmesi ancak onun kökeninin bilinmesiyle mümkündür.)[8] Burada soyut bir bilgi değil kendini, kanıtını oluşturduğu ritüel biçiminde dışa vuran bir bilgi söz konusudur.[9]

Arkaik insan, gerçekleştirdiği eylemlerin çoğunu zamanın başlangıcında bir Tanrı, bir kahraman ya da bir kutsal ata tarafından ilk kez gerçekleştirilen bir davranışın, bir fiilin tekrarı olarak kabul eder. Eylemin, aşkın bir modelin (arketip) tekrarı olduğu müddetçe bir anlamı vardır ve bu yüzden eylemler *sonsuza kadar (ad infinitum)* tekrar edilirler.[10] Arketipler, *ilk kutsalın tezahürü (hiyerofani)*[11] ile varoluş normlarının *in illo tempore* (*başlangıçtaki zamanda)* vahyedildiği bir Tanrı veya mistik varlığın açıklamasıdır. Kutsalın tecellisi herhangi bir şekilde olabilir. Tanrı bir kutsal hayvan şeklinde veya doğanın herhangi bir ihtişamlı manzarasındadır ya da Yakub'ta olduğu gibi rüya yoluyla tecelli edebilir.[12] Kutsallık kendisini insan bilincine mümkün olan her şey aracılığıyla açar. Hiyerofani aracılığıyla kutsalla karşılaşan ve onunla sürekli irtibatta kalmak isteyen insan zamanı (şimdi) ilga ederek kutsalın ilk ortaya çıktığı zamana dönerek arketipi[13] tekrar eder, böylece

---

[6] Eliade, *Mitlerin Özellikleri* s. 15.

[7] Eliade, *Mitlerin Özellikleri* s. 18.

[8] Mircea Eliade, **Ebedi Dönüş Mitosu**, Ümit Akdağ (çev.), Ankara, Eylül 1994, s. 88.

[9] Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, s. 23.

[10] Mircea Eliade, **Dinler Tarihine Giriş**, Lale Arslan (çev.), İstanbul, Kabalcı Yayınevi, Ocak 2003, s. 55.

[11] Grekçe *hiero*/*kutsal* ve *phainein*/*göstermek* kelimelerinden gelen hiyerofani, kutsalın tecellisini tanımlayan terimdir. Hiyerofani, gerek bir taşta, bir ağaçta gerekse bir insan inkarnasyonunda olsun tarih boyunca aynı rolü ifade eden kutsalın herhangi bir tecellisini gösterir. (Mircea Eliade - L. E. Sullivan, "Hierophany", **Encyclopedia of Religions**, **Second Edition,** c. 6, ABD, Thomson Gale, 2005, s. 3970.)

[12] **Kitab-ı Mukaddes**, Tekvin, 28: 12.

[13] Beverly Moon, "Archetypes " *Encyclopedia of Religion, Second Edition*, c. 1, s. 457: " İsimle ilgili ön ek arche geçici ve ontolojik manada 'ilk' veya 'orijinal' demektir. Arketipi kısaca insan tecrübesini belirleyen ve de hem hayati hem de kutsal bir olgu olarak kendisini hissettiren model şeklinde tanımlayabiliriz."

kendisini kutsal paradigmaya benzetmiş olur. Burada amaç *Satapatha Brahmana* (VII, 2, 1, 4)'te "Tanrılar başlangıçta ne yaptıysa onu yapmalıyız"[14] şeklinde ifade edildiği gibi ritüelin ilahi paradigmasına, arketipine, "kâmil insan"a[15] benzemektir. Eliade'nin deyişiyle "köklere duyulan özlem"dir.[16]

Dinler Tarihi'nde Eliade'nin[17] üzerine yoğunlaştığı arketip kavramı ile ilgili en büyük zorluk onun evrenselleştirilmesi ve tipolojisinin oluşturulmasıdır. Eliade, kutsallığın ortaya çıktığı arketipleri ve kısıtlı sayıdaki simgesel yapıları şöyle listelemektedir:

a) Göğe, güneşe, aya, suya ilişkin simgesellikler

b) Taşlar (kutsal taşlar, *omphalos / merkez*) , toprak ve bitkilerle ilgili *epifaniler (tezahürler)*

Farklı kültürlerden topladığı olguları da şu şekilde sınıflandırmaktadır:

a) Gerçekliğin, bir göksel arketipin taklidinin türevi olduğunu gösteren olgular (Kozmosun yaratılışında yüceliğin *teofanisi (Tanrı' nın tezahürü)*[18] Gök ile doğurganlığın teofanisi Yerin evliliğinin veya tanrıların kutsal evliliğinin *(hieros gamos)* insanlar arası evliliğe model oluşturması gibi).[19]

b) Gerçekliğin merkez simgeciliğine katılma yoluyla edinildiğini gösteren olgular (kentler, tapınaklar, evlerin dünyanın merkezine olan benzerlikleri ile *universalis columna / evrensel sütun, axis mundi / evrenin ekseni* olmaları gibi)

c) *Ab origine (başlangıçta)* tanrılar, kahramanlar veya atalar tarafından ortaya konmuş birtakım eylemleri tekrarlama suretiyle kendilerine atfedilen anlamı kazanan ve bu

[14] Eliade, *Ebedi Dönüş Mitosu*, s. 35.

[15] Tacou, s. 128.

[16] Philippe Borgeaud**, Karşılaşma Karşılaştırma - Dinler Tarihi Araştırmaları**, Ankara, Mart 1999, s. 121.

[17] Ömer Mahir Alper, **Batı'da Dinler Tarihi Çalışmaları**, İstanbul, Metropol Yayınları, Kasım 2002, s. 53.

[18] "Yunanca *'theo / tanrı'* ve *'phainein / görünmek–göstermek'* kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen *theophany*; tanrının insana görünmesi anlamına gelmektedir." Muhammet Tarakçı, "Tanah'ta Vahiy Anlayışı", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 11, sayı: 1, 2002, s. 198.

[19] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 243.

anlamı cismanileştiren ayinler ve önemli dindışı jestler[20] (Evharistiya'da ekmeğin İsa'nın bedenine, şarabın ise kanına dönüşmesi gibi) .

Mitoslar ve arketiplerle ilgili verilen bu bilgilerin amacı, tezin ilk ayağını oluşturan dinlerde mucizevî doğumların anlatıldığı mitlerin konu bağlamında nasıl ele alacağına dair bir çerçeve çizmektir. Bu çerçeve içerisine tezin çıkış noktasını teşkil eden ve Otto Rank'in 1909'da yayınlanan "*Der Mythus von der Geburt des Helden (The Myth of the Birth of the Hero / Kahramanın Doğum Miti)"* adlı makalesinde olağanüstü doğumlarını işlediği tanrı, kahraman, peygamber ve kral gibi yüce şahsiyetlerin arketipini yerleştirmeye çalışılmıştır.

Rank, makalesinde dünyanın farklı toplumlarına ait kahraman, efsanevi kral, din, devlet ve kent kurucularının doğumlarını mitoslar üzerinden mercek altına alır ve birbirinden bağımsız coğrafyalar ve topluluklarda gelişen bu mitosların inanılmaz derecede benzeştiğine hatta bazen aynîleştiğine dikkat çeker. Mitoslarda ve özellikle tezimizde yer alan doğum mitoslarındaki bu benzeyiş ve aynılık çalışmanın ikinci hareket noktası olmuştur.

Yüce dinlerin kutsal kaynağı olarak görülen mitolojik temaların evrenselliği ve bu doğaüstü motiflerin bir tek geleneğin değil bütün insanların dinsel söyleminin ortak ürünü olduğu ortaya çıkınca, mitolojik anlatımların, ilkel hurafelerin kalıntıları olarak mantık gereği yok sayılıp sayılamayacağı ya da aşkın simgeler olarak gücünü koruyan değerler şeklinde yorumlanıp yorumlanamayacağı konuları önem kazandı. İkinci sırada önem kazanan konu ise, mitosların ruhun kendiliğinden işleyişinin ürünü olarak dünyanın çeşitli yerlerinde bağımsız biçimde mi göründükleri (koşut gelişim kuramları) yoksa belirli zaman ve kişilerin icatları şeklinde, eski göçler veya daha sonraki ticari ilişkilerle mi yayılmış oldukları (yayılım kuramları) meselesidir.[21]

Önceleri pek çok uzman, mitosları yaratanların doğayı gözlemlediklerini ve insan davranışlarını buna koşut biçimde yorumladıklarını düşünüyordu. Örneğin kahramanın güneşi temsil ettiği ve her kahramanlık hikâyesinin gece-gündüz daha geniş anlamda iyi- kötü arasındaki çatışmanın bir simgesi olduğu varsayılıyordu. 19. yüzyılda aslında mitosların doğanın, havanın veya güneşin, ayın kişileştirilmesi olduğu görüşleri ortadan kalkmıştı. 20. yüzyılda ise mitosların etiyolojik sorulara yanıt vermek için tasarlandığını iddia eden teoriler

[20] Eliade, *Ebedi Dönüş Mitosu*, s. 19-20.

[21] Joseph Campbell, **İlkel Mitoloji**, Kudret Emiroğlu (çev.), 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2006, s. 28-29.

hala yaygındı.[22] 20. yüzyıl ile birlikte mitosları, dış çevre simgesi olarak gören kuram yerini, mitosları iç çevre (bilinçaltı) simgesi olarak gören kurama bıraktı. Sigmund Freud, Carl Gustav Jung, Carl Kerenyi, Erich Neumann, Joseph Campbell gibi bilim adamları, mitleri insanın bilinçaltındaki istek, korku ve güdülerinin ifadesi şeklinde yorumlamaktaydı. Onlara göre çeşitli efsanelerin çok sayıda benzer konu içermesi ortaklaşa bilinçaltının varlığını kanıtlamaktadır. Bu temaların işlenişinin farklı olması ise her kültürün özel fiziksel, toplumsal, ekonomik ve siyasal koşullarının arketipleri etkileyişini yansıtmaktadır.[23] Theodor Gaster de, doğanın düzenli hareketlerine ve mevsimlerin birbirini izleyişine gösterilen bazı ilkel ve temel tepkilerin, her yerde hemen hemen bütün insanların özelliklerini belirlediğini ve birbirine benzer terimlerle dile getirildiklerini savunur. [24]

Mitoloji uzmanları artık antropolog, dilbilimci, etiyolog, etnolog ve daha çok psikologlardan oluşmakta ve her biri sırasıyla ritualist, difüzyonist, yapısalcı, Jungyen, Freudyen ve kültürist yaklaşımları seslendirmektedir.[25]

Pek çok araştırmacı için en esaslı sorunlardan biri, mitosların (efsanelerin) temelindeki büyük çapta benzeşmelerin ve bunların birçok toplumda görülmesinin sebebinin izahıdır. Bu durumu açıklamak için bazı teoriler geliştirilmiştir:

1- Temel Fikirler Teorisi

"Bütün sosyal yapının içinden organik bicimde geliştiği ruhsal ilk eğilimler" seklinde tanımlanan ve tümevarımsal araştırmanın temelleri olacak bu kuramı ortaya atan, Alman etnograf ve antropolog Adolf Bastian'dır (1868).[26] Bastian'ın etnik Temel Fikirler Teorisine göre mitoslardaki benzerlik, insan zihninde asla değişmeyen bir eğilim ve bu eğilimin her zaman ve her yerde kısmen aynı kalan dışavurum seklinin kaçınılmaz sonucudur.[27] Etnik

---

[22] Stanley Edgar Hymn, "Mit ve Mitsele Ritüel Yaklaşım", **Milli Folklor Dergisi**, Yeliz Özay (çev.), sayı. 69, 2006, s. 124.

[23] Donna Rosenberg, **Dünya Mitolojisi**, 4. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2006, s. 25.

[24] Theodore Gaster, **Thespis: Eski Yakındoğu'da Ritüel, Mit ve Drama,** Mehmet H. Doğan (çev.), İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2000, s. 12.

[25] David Adams Leeming, **Mythology: The Voyage of the Hero**, Third Edition, New York Oxford, Oxford University Press, 1998, s. 3.

[26] Joseph Campbell, **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**, Sabri Gürses (çev.), İstanbul, Kabalcı Yayınevi, Eylül 2000, s. 28-29.

[27] Otto Rank, "The Myth of the Birth of the Hero", **In Quest Of the Hero**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1990, s. 3.

fikirler, birincil (doğuştan gelen) fikirlerden farklı olarak insan etkinliklerinin her toplumda bulgu uyarılarıyla ortaya çıkarıldığı tarihsel koşullanmayı belirtir.[28] Bir başka deyişle, çeşitli kültür alanlarında farklı biçimde ifade edilip geliştirilmiş birincil fikirlerin evrensel biçimlerinin somut ve yerel örneklerine etnik fikirler adını verir. Birincil (temel) fikirler hiçbir yerde saf halde bulunmazlar; değişime uğramış etnik fikirler tarafından biçimlendirilen yerel soyutlamaları bulunur. Bastian, kültürün psikolojik ve kendiliğinden beliren yönlerine ağırlık veren bu teorisiyle Jung'ın arketip kuramına da öncülük yapmıştır. Bu yorum Adolf Bauer tarafından *"Kyros Efsanesi ve Benzerleri (Die Kyros Sage und Verwandtes)"*nde mitoslara bir açıklama olarak sunulmuştur.[29]

2- Özgün Topluluktan Yayılım Teorisi

Theodor Benfey (Pantschatantra, 1859) tarafından halkbilimi ve peri hikâyelerine uygulanan bu teoriye göre, Hindistan gibi elverişli bir coğrafyada ortaya çıkan bu hikâyeler, önce akraba topluluklar (Indo-German) arasında kabul görmüş, sonra temel özelliklerini barındırarak genişlemeye devam etmiş ve tüm dünyaya yayılmıştır.

Mitosların benzerliği ile ilgili bu açıklama yöntemini ilk olarak Rudolf Schubert *"Heredot'un Cyrus Efsanesi Tasviri (Herodots Darstellung der Cyrussage*)"nde kahraman mitoslarının geniş bir alana yayılmasının izahında kullanmıştır.[30]

3- Modern Göç /Alıntı Teorisi

Winckler ve Stucken gibi daha sonraki araştırmacılar tarafından geliştirilen teori, Benfey'in teorisinin değiştirilmiş hali olarak gösterilebilir. Bu teori, bireysel efsanelerin belirli bir bölgeden –özellikle Babilonya- ortaya çıkıp insanlar tarafından sözlü kültür – ticaret ve alışveriş- veya yazınsal etkiler sayesinde diğer insanlar tarafından kabul edildiklerini iddia eder.

Modern araştırmalar mitlerin kaynağının Hindistan değil Babilonya olduğunu ve muhtemelen mitosların da tek bir merkezden yayılmayıp yerleşim yerleri arasındaki çeşitli alışverişler vasıtasıyla tüm dünyaya dağıldığını göstermektedir. Bu durum, insan zihninin

[28] Campbell, *İlkel Mitoloji*, s. 53.

[29] Campbell, *İlkel Mitoloji,* s. 48.

[30] Rank, s. 3.

temel yasası olarak Braun tarafından yaygınlaştırılan efsanevi yapıların birbirine bağlı olduğu fikrini desteklemektedir.[31]

Mitosları deneyimlerin bir simgesi ya da aktarılan hikâyelerden çok soyut kurgular olarak düşünen antropolog Cladue Levi-Strauss için tüm insanların düşünce yapıları tek tiptir ve sorunlarını hep aynı yollardan çözmeleri de bunun kanıtıdır. Bir mitosun anlamını keşfetmek için simgesel anlamından ya da metin içeriğinden çok altındaki yapıya odaklanması gerekir. Bu da farklı coğrafyalarda yeşeren mitosların bu denli benzeşmesine getirilebilecek bir açıklamayı önümüze koymuş olur.[32]

Farklı mitos teorilerine rağmen bunların savunucuları arasında kesin bir zıtlık yoktur fakat asıl sorun mitosların insanlara neden ve nasıl ulaştığı değil, ilk olarak nereden geldiğidir. Öne sürülen bu teoriler mitosların kaynağını değil sadece dağılımını ve çeşitliliğini açıklar.[33]

Bauer'in savunduğu Temel Fikirler Teorisi, Modern Göç (Alıntı) Teorisini ortaya çıkaran çağdaş araştırmacılar nedeniyle önemini kaybetmektedir. Bauer'in düşüncesine sürekli olarak karsı çıkan Schubert bile bu kadar çok çeşitli hikâyelerin çok eski bir efsaneye dayandığını belirtir. Bauer de aynı şekilde bu bağdaştırıcı düşünceye yönelmiş ve birbirinden bağımsız hikâyelerin çok farklı kökenleri olmasına rağmen akraba topluluklar arasında en çok yayılan ve çeşitlenen alıntıyı kabul etmenin gereğini sıkça vurgulamıştır. Lessmann da son eseri "*Object and Aim of Mythological Research*"de *(Mitolojik Araştırmanın Konusu ve Amacı)*, aynı uzlaşmacı tavırla temel fikirler varsayımını reddetmekte ancak temel ilişkilerin ve alıntıların birbirinden bağımsız olmadığını kabul etmektedir. Wilhelm Wundt'un da (1832-1920) belirttiği gibi, efsanelerdeki içeriklerin dağılımı aynı zamanda bağımsız birer efsane yapısını temsil etmektedir. Çünkü sadece bu yapı sonsuza kadar devam ettirilebilir ve böylece efsaneleri alan toplumun mitolojik düşünselliğine uyum sağlar. Hugo Winckler ise, birbiriyle tamamen alakalı insanlar ve ürünler dünyanın farklı noktalarında bulunuyorlarsa bunların birbirinden ayrıldıklarının kabul edilmesi gerektiğini ve bu ayrılığın ne zaman ve nasıl gerçekleştiğinin bilinip bilinmemesinin bu hakikati değiştirmez.[34]

---

[31] Rank, s. 4.

[32] Rosenberg, s. 26.

[33] Rank, s. 4.

[34] Rank, s. 4- 5.

Kahramanların veya kutsal- ilahi çocukların ortaya çıkış efsaneleriyle ilgilenen yazarların hemen hepsi baskın doğal mitolojik yaklaşımı kullanarak doğanın işleyişinin kişileştirildiği sonucuna varmışlar ve yeni doğan bir kahramanı denizlerin üzerinde yükselen bir güneş olarak tanımlanmışlardır. Bu tanımlama neticesi mitosların incelenmesinde atmosferik hadiseleri ve doğa olaylarını göz önünde bulunduran yaklaşımları da şöyle özetleyebiliriz:

a) Stucken, Winckler ve diğer bazı bilim adamları mitosları yıldız efsaneleri olarak değerlendirmişlerdir.

b) Geçerliliğini yitirmiş de olsa Frobenius'un savunduğu Güneş teorisi.

c) G. Hüsing, Siecke'nin önerilerini izleyerek *Contributions to the Kyros Myth*'te *(Kyros Mitine Katkılar,* 1906, Berlin) bütün efsanelerin temelde birer ay efsanesi olduğunu açıklamıştır.[35]

Mitosların astral mantıkla yorumuna Ehrenreich (*General Mythology*, 1990) mitolojik evrimin kesinlikle yersel zeminde başladığı teziyle karsı çıkar. Çünkü deneyimler öncelikle yakın çevreden edinilirler, daha sonra göksel evrene yansıtılabilirler. Mitosların önce gökte oluşup sonra yere indiğini söyleyen "mitoloji evrimi teorisi"ni, mitosların geçmişi ile çelişkili gördüğünden dolayı ve de bu yer değişiminin içsel olarak imkânsızlığını savunan mit formasyonu psikolojisi açısından Wundt da yanlış bulur.[36]

Leo Frobenius'un babası olduğu Difüzyonizm, dünyada bazı büyük alanların kültürel benzerliklerle birleşmekte olduğunu ve bu durumun açıklanmasının da bazı "mitogenetik" bölgelerdeki kültürlerin mitoslarla birlikte yayılmasında yattığını öngörmektedir.[37]

Bütün bu yaklaşımların yanında mitoslardaki önemli konuların psikolojik olarak incelenmesi, efsanelerdeki konuların her zaman diliminde ve her yerde benzer olmasının kaynağını ortaya çıkarmaya yardımcı olabilir. Zira mitoloji yanlış biçimde biyografi, tarih ve kozmoloji olarak okunan psikolojidir. S. Freud, C. G. Jung, Wilhelm Stekel, O. Rank, Karl Abraham, Geza Roheim gibi psikanalistler mitosları büyük halk kitlelerinin rüyaları olarak

[35] Rank, s. 5.

[36] Rank, s. 7.

[37] Leeming, *Mythology: The Voyage of the Hero***,** s. 3.

kabul eden çağdaş düş ve mit yorumu bilgisini aralarında ihtilaf olsa da büyük ölçüde belgelemişlerdir.[38] Modern mitolojik eğilim ise rüya-mitos arasında ilişki kurmaya çalışan bütün çabalara karşıdır. Bu karşıt çaba, *Society For Comparative Research (Karşılaştırmalı Mitoloji Araştırmaları Birliği)* tarafından temsil edilmektedir.[39]

Tezin ikinci ayağında Hristiyanlıkta İsa'nın doğumu, bu kahraman- tanrı- hükümdar arketipi ve bu arketipin bütün dinlerde benzer biçimde bulunması bağlamında incelendi. İsa'nın doğumunun bu arketipin Hristiyanlıktaki versiyonu olup olmadığı ya da bu arketipsel temayla ne kadar uygunluk gösterdiği tespit edilmeye çalışıldı.

Araştırmamızda, bütün dinlerde ilahi çocuk arketipinin mucizevî doğumları ve Hristiyanlıkta İsa'nın doğumunun en belirgin özelliği olan bakire doğumu esas alınıp, insanlık tarihinde öne çıkmış topluluklarda, yalnızca bir bakireden doğan kutsal çocuk arketipinin izi sürülmeye gayret edildi. Bakire doğumları incelerken mühim irtibatlarına binaen konuyla ilgili etnografik ve antropolojik tartışmalara da kısaca temas edildi. Yine mitosları toplumun psikolojisi olarak tanımlayan bakış açısı gereği ve kahraman / ilahi-kutsal çocuk arketipi konusunda kayda değer çalışmalarından ötürü Rank, Freud ve Jung gibi psikanalistlerin fikirleri de özetlenerek aktarıldı.

İslam inancına göre bakire Meryem'in oğlu Mesih'in doğumuna da ilk bölüm içerisinde yer verildi.

Hristiyanlıkta İsa'nın mucizevî doğumunu kanonik ve apokrif literatür, ilk Yahudi-Hristiyan mezhepleri ve günümüz kiliseleri açısından –mümkün olduğunca teolojik tartışmaların dışında kalarak- araştırıp ilk bölümde oluşturulan arketiple mukayese edilerek, bazı görüşlerin[40] astrolojik yorumlardan hareketle İsa'nın, hemen hemen her toplulukta bir kopyası bulunan mitolojik ve kurgusal bir karakter mi yoksa bütün bu iddialardan uzak, teslisin ikinci unsuru ve Tanrı'nın inkarnasyonu, Bakire Meryem'in oğlu eşsiz ve yegâne bir şahsiyet mi olduğu ele alınacaktır. Bu çalışma yapılırken Hristiyanlıkta bakire doğumu savunan ve reddedip eleştiren görüşler birlikte değerlendirildi.

---

[38] Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, s. 289.

[39] Rank, s. 7.

[40] Bkz. Zeitgesit: The Movie, http://www.zeitgeistmovie.com/Zeitgeist,%20The%20Movie-%20Companion%20Guide%20PDF.pdf, 22 Mayıs 2011.

Batı'da, dinlerde olağanüstü doğumlar Otto Rank, David Adams Leeming, Joseph Campbell, Lord Raglan gibi çok sayıda bilim adamının dikkatini çekmiş ve konuya dair çok sayıda çalışma yapılmıştır. İsa'nın doğumu üzerine Hristiyan dünyasında muazzam bir literatür bulunmaktadır. Hz. İsa'nın Kur'an-ı Kerim'de anlatılan mucizevî doğumu ile ilgili tefsirlerde ve tasavvufî eserlerde uzun bahisler mevcuttur. Türkçe'de konuyla ilgili akademik eserlerden ilki Prof. Dr. Günay Tümer'in doçentlik çalışması Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem'dir.[41] Tümer, eserinde Hz. Meryem ve Bakire Tanrıça kültleri içerisinde Hz. İsa'nın bakire doğumunu kısmen diğer dinlerle de mukayese ederek incelemiştir. Diğer bir çalışma yakın tarihte Maksude Kurt tarafından hazırlanan Tanrıça Kültü ve Hristiyanlıktaki Meryem Figürüne Etkileri adlı Yüksek Lisans tezidir.[42] Kurt'un tezi de Tümer'inki gibi sadece Bakire Tanrıça kültleri çerçevesinde bakire doğum mitosuna kısaca değinir. Hz. İsa ile ilgili en kapsamlı çalışma, Salih Akdemir'e ait olan Hristiyan Kaynaklara ve Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. İsa adlı doktora tezinde bulunmaktadır.[43] Akdemir, İsa'yı teslis ve inkarnasyon unsuru olarak detaylı bir şekilde hem Hristiyan kaynakları ve mezhepleri hem de Kur'an-ı Kerim'de anlatıldığı üzere incelemiş ancak Akdemir, bakire doğum mitosuna ve diğer dinlerde mevcut kutsal çocuğun doğum arketipine yer vermemiştir. Bir Yüksek Lisans tezi olan Hüseyin Sert'in Hristiyanlığa Giren Putperest Unsurları[44] ise Hristiyanlık öncesi dinlerde *Theotokos (Tanrı'nın Annesi)* örnekleri ve Hz. Meryem'in ilahlaştırılması ile alakalı başlıklarda konumuza kısmen değinmiştir.

Araştırmanın Kaynakları ve Metodu

Araştırmada, sunulan arketipe ve Hz. İsa'nın bakireden doğumuna uygunluğunun kanıtlanması açısından mümkün olduğunca bütün dinlerde mucizevî doğum örneklerine yer verilmeye çalışılmıştır. Bu dini çeşitliliği sağlamak amacıyla *Encyclopedia of Religion*'un ilk ve ikinci baskıları ile *The Mythology of All Races*'ın bütün ciltleri ana ve yönlendirici kaynak olarak kullanılmıştır. Başvurulan diğer ansiklopedik eser *Encyclopedia Of Religion and Ethics*'tir. Tezin konusuna kaynaklık eden temel eser ise *Otto Rank*'ın *The Myth of the Birth*

[41] Günay Tümer, **Hristiyanlıkta ve İslam'da Meryem**, Ankara TDV Yayınları, 2008.

[42] Maksude Kurt, "Tanrıça Kültü ve Hristiyanlıktaki Meryem Figürüne Etkileri", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Rize Üniversitesi SBE, 2010.

[43] Salih Akdemir, "Hristiyan Kaynaklara ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, 1992.

[44] Hüseyin Sert, "Hristiyanlığa Giren Putperest Unsurları", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 1994.

of the Hero adlı makalesidir. Batı'da konuyla ve mitoloji ile ilgili çalışmalarıyla tanınan *Joseph Campbell*'ın Türkçe'ye çevrilmiş *Tanrı'nın Maskeleri* serisinde yer alan dört kitabı ve ayrıca *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* adlı eserleri de tezi yönlendirmiştir. Yine konunun uzmanlarından *Theodor Gaster, Robert A. Segal, Lord Raglan, David Adams Leeming*'in kitap ve makalelerinden, *George J. Frazer*'ın *Folklore in the Old Testament*'i ile *Altın Dal* adlı eserlerinden faydalanılmıştır. *Mircea Eliade*'nin *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi'*nin ciltleri yanında gerekli görülen çok sayıda eserine başvurulmuştur. Özellikle Ortadoğu Dinleri ve Sümerler incelenirken *Samuel Noah Kramer*'in Türkçe ve İngilizce'deki eserlerinden ve *Samuel Henry Hook*'un *Ortadoğu Mitolojisi* kitabından; Hint Dinleri incelenirken ise *Korhan Kaya*'nın eserleri konuya kaynaklık etmiştir. Konunun psikolojik yönü incelenirken *C. G. Jung* ve *C. Kerenyi*'nin *The Science of Mythology* adlı eserinden ve makalelerinden; antropolojik ve etnolojik yönü ele alınırken de *Edmund R. Leach*, *Melfrod E. Spiro*, *Andre Van Dokkum*'un makalelerinden yararlanıldı. Türk mitolojisi için başlıca kaynak *Bahaeddin Öge*l'in aynı isimli iki ciltlik eseridir. Ayrıca çeşitli dergilerde yayınlanan makalelerden Türk destanlarındaki kahramanların doğum hikâyelerini tespit etmek için araştırma yapıldı. İslam'daki mucizevî doğumlar araştırılırken tefsirlerdeki tekrarlardan kaçınmak maksadı gözetilerek Kur'an-ı Kerim'in kendisine, çoğunlukla *Diyanet İslam Ansiklopedisi'*ne (DİA), müfessirlerin ve İslam mütefekkirlerinin konu üzerindeki tartışma ve farklı fikirlerini cem eden makalelere başvuruldu. *Günay Tümer*'in doçentlik çalışması *Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem* ve *Muhammed Ataurrahim* ile *Ahmed Thomson*'un ortak eseri *Bir İslam Peygamberi Hz. İsa* istifade ettiğimiz kaynaklardır.

Hristiyanlıkta Hz. İsa'nın doğumu incelenirken Hristiyanlığın kendi görüşlerini aktarmak üzere genellikle Kitab-ı Mukaddes Şirketi'ne ait 1995 tarihli *Kitab-ı Mukaddes* ve *Catholic Encyclopedia* ilk kaynaklar olmuştur. Hristiyanlıkta "*Virgin Birth of Christ*", "*Virgin Birth of Jesus", "Virgin Birth"* vb. adlar altında İsa'nın bakire doğumu üzerine yapılmış çalışmaların çokluğu nedeniyle konuyu en kapsamlı ve en doyurucu şekilde ele alanları tercih edildi. Tezin hazırlanmasında www.archive.org, www.jstor.org, www.newadvent.org, www.sacred-texts.com siteleri çokça yararlandığımız elektronik kaynaklardır. Ayrıca tez dipnotlarında ve kaynakçasında gösterilmese de, konunun daha iyi kavranıp kuşatılabilmesi için çok sayıda ikinci derecede kaynaklardan bakılarak araştırmaya katkısı sağlanmaya çalışıldı.

I.BÖLÜM

MUCİZEVÎ DOĞUMLARIN KÖKENİ VE YAPISI

Genel olarak tanrı ve kahramanların mucizevî ya da olağanüstü doğumlarını içeren mitosları, mit sınıflandırmaları içinde birkaç farklı konuma yerleştirmek mümkündür.

Doğum mitosları, "dış unsurlar ve içeriğine göre" yapılan bir tasnifte, kabilesel ve ulusal mitoslara, ırksal menşe mitoslarına ve lokal mitoslara; tanrı, doğa ve köken mitoslarına aynı zamanda dâhil edilebilirler.[45] "Konularına" göre gerçekleşen bir kategorizasyonda ise çok sayıda mitosun ilgi alanına girmektedirler.[46] Mitoslar, yalnızca ait oldukları fenomen, aksiyon ve inançlara göre değil ayrıca ifade ettikleri fikirlerin "köken"i dikkate alınarak Euhemerizm'e[47] ve Ritüele dair mitoslar grubunda incelenebilirler.[48] İşlevlerine göre Ritüel, Orijin, Kült, Prestij ve Eskatolojik Mitoslar[49] olarak yapılacak bir sınıflandırmada da mucizevi doğum mitosları, prestij mitosları içerisine yerleştirilebilir.

Eliade'ye göre, gökyüzü, ilkel insan için doğrudan doğruya bir aşkınlık, güç ve kutsallık barındıran, tanrılarla ilişkilendirilmiş bir yüceliği simgelemiştir. Gökyüzü hiyerofanisi zamanla kişileştirilmiş ve gökyüzü kutsallığını gök tanrılarına bırakmıştır.[50] Ona göre, zamanla aslında hiçbir ilkel dinde önemli rolde olmayan göğün yüce varlıkları güneş ve ay tanrılarına eklenmiş ya da onların yerine geçmiştir. Bu şekilde gök tanrı her yerde çeşitli fakat daha kolay ulaşılabilir formlar almıştır. Burada kutsal olanın aşamalı biçimde somut biçimlere indirgenmesi söz konusudur. Gücünü yitiren gök tanrı tapınmada yer almayıp gökyüzüne çekilmiş ve "*deus otiosus (durağan tanrı)*"ya dönüşerek varlığını mitolojik alanda sürdürmüştür. Bu süreçte gökyüzü, eril; yeryüzü ise dişil unsuru temsil etmeye başlamışlardır. Bazı gök tanrıları ise dinsel manada aktifliklerini koruyarak ya hükümdara- krala ya da tanrılara dönüşerek daha da güçlenmişlerdir. Zeus, Jüpiter, T'ien bu dönüşümlere örnek gösterilebilir ve giderek bu tanrılar Yahudilik (Yahve), Zerdüştlük (Ahura Mazda) gibi monoteist din devrimlerine zemin olmuşlardır. Gök tanrılarının güneş- ay tanrılarına veya

---

[45] Mit tasnifi için bkz. William Sherwood Fox, **The Mythology of All Races**, vol. 1, Boston, Marshall Jones Company, 1916, s. LI.

[46] İlgili mit tasnifi için bkz. E. A. Gardner, " Mythology", **Encylopedia of Religion and Ethics**, v. IX, Edinburgh, T. &T. Clark; New York, Charles Scribner's Sons, 1980, s.118-120.

[47] [47] Euhemerism: Mitolojinin kişilerin ilahlaştırılmasından, mitlerin gerçek olay ve kişiler üzerine kurulduğundan, efsanelerin geleneklerden kaynaklandığından yola çıkan ve Yunan filozof Eumeros'un (MÖ 4-3.yy), tanrıların ve mitolojik kahramanların hayranlık veya korku duyulan insanlardan başka bir şey olmadıkları görüşünden esinlenen teori.

[48] Bu mit tasnifi için bkz. Gardner, s. 120.

[49] Samuel Henry Hook, **Ortadoğu Mitolojisi**, Alâeddin Şenel (çev.), Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1993, s. 10, 11, 12, 13.

[50] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s.63.

kral- hükümdara dönüşmesi ve onlarla birleşmesi, güneş hiyerofanileri ile bütünleşen insanın erginlenme törenleri aracılığıyla güneşle özdeşleşmesi sonucu "güneşin oğulları", "tanrının oğlu" , "tanrı-kral", "kahraman / insan tanrı" , "doğan ve ölen tanrı" ve "kutsal çocuk" arketipleri ortaya çıkmıştır.[51]

A-TANRI-İNSAN / İNSAN-TANRI

Bütün bu arketipler birbirleriyle bağlantılıdır ve bir noktaya kadar veya bir noktadan sonra aynı izleği takip ederler. Bunlardan biri, tanrı-insan / insan-tanrı arketipidir. İki tip insan-tanrı vardır:

- Dinsel İnsan- Tanrı: İnsandan farklı veya ondan üstün bir varlığın bir süre insan bedeninde canlanması, var olması, cisimleşmesi, bedenleşmesi (*Hulûl/ incarnation*).

- Büyüsel İnsan- Tanrı: Sadece olağanüstü güçlere sahip olan veya sahip olduğu düşünülen ve bu doğaüstü gücü büyü vasıtasıyla elde eden insandır.

Bu iki tip insan-tanrı arasındaki çizgi teorik olarak net gibi görünse de pratikte bu ayrımı yapmak çok zordur.[52] Arkaik toplumlarda, her insana az ya da çok olağanüstü güçlerin bağışlandığına inanıldığından aşkın bir Tanrı inancı henüz ortaya çıkmamıştır ve tanrı ile insan arasındaki fark muğlaktır.

Eliade'ye göre, bir insan- tanrı veya doğaüstü güçlerle donatılmış bir insan kavramı, temelde tanrılara ve insanların ontolojik olarak aşılmaz bir şekilde ayrışmadığı bir döneme aittir. Bu *in illo tempore* denilen zaman diliminde, tanrılar insanlar arasına karışıyorlar ve insanlar da rahatlıkla göğe çıkabiliyorlardı. Burada insanların ölümü, acıyı ve külfeti bilmedikleri bir "*altın çağa (golden age)"* imada bulunulmaktadır. Ritüel bir hata neticesi gökle yer arasındaki iletişim kesilmiş ve tanrılar gökyüzüne çekilmişlerdir. Altın çağın kaybedilişiyle insanoğlu ölümsüzlüğü yitirmiş ve yaşamak için çalışmak zorunda kalmıştır.[53]

---

[51] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s.73.

[52] George James Frazer, **Altın Dal**, Mehmet H. Doğan (çev.), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004, s.51.

[53] Eliade, *Ebedi Dönüş Mitosu*, s. 93.

Aslında bütün kahraman veya tanrı-insan mitoslarının ve Mesihçi inanışların altında yatan gerçek, bu kaybedilen altın çağa dönme arzusudur. İsa kimliği ve Hristiyanlık bağlamında, bu tür tarihsel bir kişiliği örnek bir kahramana, tarihsel bir olayı mitsel bir kategoriye dönüştüren arketip teorisini veya tarihi haklılaştıran ve onun doğurduğu acılara eskatolojik bir anlam veren devresel ve astrolojik teorileri ortadan kaldırmayı Hristiyanlığın başaramadığı görülmektedir.[54]

İnsan ve tanrı arasındaki mesafe özellikle Batı dinlerinde aşılmaz derecede büyüktür. Batı'da en büyük günah, Babil Kulesini inşa edenler ve Âdem ve Havva'nın boş çabasının somut örneği olduğu gibi insanların tanrılar haline gelmeye teşebbüs etmesidir. Antik Grekler için tanrılığı aramaya cüret eden kişiler aşırı gururları nedeniyle öldürülmüşlerse de Batı bu konuda istisnalara izin vermektedir. Antik dünyadaki en büyük istisna, Zeus'tan doğmasına rağmen ölümlü olan Herakles'tir. Fakat Herodot gibi bazı antik yazarlara göre Herakles'in kendine has bir boy posa sahip oluşu onun bir tanrı olarak doğmuş olduğu anlamına gelmekteydi.[55] Yine de o, son savaşlarında gösterdiği çalışkanlık nedeniyle Zeus tarafından ölümsüzlükle ödüllendirilmişti. Yunanlılar, insan kahramanlara tapınmayı ancak onların ölümlerinden sonra kahramanlar sıradan sınırlamaları aştıktan sonra tesis etmişlerdi. Fakat burada kahramanın bir anda tamamen insan ve ilah olma kapasitesi bile paradoks olarak düşünülürdü ve bu uygulamada sürdürülmesi zor bir ikilemdi. Tarihi boyunca Hristiyanlık da, Victorian periyodundaki (1837-1901) gibi İsa'yı sadece ideal bir insan yapmakla ve antik Gnostisizmdeki gibi sırf tanrı yapmak arasında gidip gelmiştir.[56]

Yine Hristiyanlık içerisinde II. yüzyılda Frigyalı Montanus, Baba Tanrı, Oğul Tanrı ve Kutsal Ruh Tanrı'yı birleştiren Teslis'in kendisinde bedenleştiğini iddia ediyordu. Bugüne kadar birçok Hristiyan mezhebi, İsa'nın hatta Tanrı'nın erginlenen her Hristiyanın bedeninde olduğuna inanmakta ve bu inancı birbirlerine taparak mantıksal sonucuna taşımaktadırlar. Tertullianus'un kaydettiğine göre, bunu II. yüzyılda, Kartaca'da, İsa'nın bedenleşmesi olduklarına inandıkları Aziz Columba'nın müritleri olan Hristiyan arkadaşları yapmaktaydılar.[57]

---

[54] Eliade, *Ebedi Dönüş Mitosu*, s. 136.

[55] C. Kerenyi, **The Heroes of the Greeks**, 2. Baskı, New York, 1997, s. 131-132.

[56] Robert A. Segal, "Heroes", *Encyclopedia of Religion, Second Edition*, vol. 6, s. 3957.

[57] Frazer, *Altın Dal*, s.129.

İlerde de açıklanacağı üzere kahraman mitosları, tanrı ile insan arasındaki mesafeyi kaldırmayı çabalamaktan çok, insanlara tanrı nitelikleri bağışlayarak onları hakiki tanrılara dönüştürmektedir. Bu nitelikler fiziksel ve manevi özellikler olarak sıralanabilir. Grek Güneş Tanrısı *Helios* Aziz *Elias'*a ve Keltli çift *Dioscuri (Tanrısal İkizler*) savaşçı azizler *Amicus v*e *Amelius'*a dönüşmüştür. Bazen de aksine, hafızadan silinmekte olan tarihsel bir kimliğe sahip insan kahramanlar tanrılara dönüşmektedir. İzlandalı *Volungasaga* veya Finli *Kalevala* gibi kahraman destanlarında genellikle *Sigurd, Vainamöinen* veya *Ilmarinen* gibi merkezi karakterlerin gerçek tarihi kişiler mi yoksa rütbesi indirilmiş tanrılar mı olduğunu belirlemek zorken, çoğu bilgin tarafından *Boewulf'*un her ikisinin birleşimi olduğu düşünülmektedir. Ancak *"ilahlaştırma (apotheosis)"* bununla karıştırılmamalıdır. Aralarında Sümerler, Mısırlılar ve Hititlilerin de olduğu pek çok kültürde belli kraliyet kahramanlarının ölümlerini müteakiben tanrılar sınıfına yüceltildiği söylenilmektedir. Fakat bu gibi durumlar ölen hükümdarın sonradan ilahlık kazandığı anlamına değil, daha ziyade aslında kısmen ilah olduğu için ölümüyle fanilikten vazgeçtiği anlamına gelir.[58]

Birçok dinde ve kültürde kral ve hanedan kurucuları tanrı soyundandır. Bu fikrin temelinde ise din ve ortak toplumsal görevler çevresinin doğal akrabalık çevresiyle özdeş kabul edilmesi, tanrının kendisinin ona tapanlarla aynı kökten geldiğine inanılması bulunmaktadır. Bu nedenle erkek akrabalar ile tanrı, zaman zaman ortak yaşamlarını mevsim şenlikleri gibi ortak yemeklerle güçlendirmek için bir araya gelirlerdi.[59]

Babil yeni yıl şenliği *Akitu'*da, açıkça belirtilmese de kral bir tapınak hizmetkârıyla kutsal evliliğinde tanrıyı kişileştirir. *Dumuzi*'yi temsil eden Sümer kralının tanrıça *İnanna* ile *kutsal evliliği* (*hieros gamos)* yine Sümerlere göre de gökten indiğine inanılan krallık vazifesinin tanrısal kökleri olduğunun diğer bir kanıtıdır. Hükümdarın kutsallığı çok çeşitli şekillerde izhar edilebiliyor ve hükümdar için başlangıçta tanrıları niteleyen sıfatlar kullanılabiliyordu. Tanrılarda olduğu gibi kralın başının çevresinde de olağanüstü bir ışık parıldıyordu. Kralın doğmadan evvel kaderi tanrılarca hükümdarlık olarak belirlenmişti ve kral tanrıların yeryüzündeki oğulları olarak kabul edilirdi. Bu tanrısal soy kralı insanlar arasında mükemmel bir aracı haline de getiriyordu. Kral tanrıların karşısında halkını temsil

[58] Gaster, "Heroes", **Encyclopedia of Religion**, vol. 6, London, Macmillan Publishing Company NY, Collier Macmillan Publishers, 1987, s. 302.

[59] Gaster, *Thespis: Eski Yakındoğu'da Ritüel, Mit ve Drama*, s. 67.

eder ve onların günahlarının kefaretini bazen kendisi ölerek öderdi (Kutsal kral kurbanı).[60] Hammurabi Kanunları'na göre kral, tanrının temsilcisi, tanrı tarafından dünyada adalet ve barışı kurmak üzere göreve çağrılmış " halkın çoban"ıdır. İnkalar yöneticilerinin tümünün güneş tanrısının çocukları ve dolayısıyla tanrı olduklarına inanıyorlardı.[61] Yine, Japon imparatorları mikadolar, güneş atanın soyundan gelmektedirler.[62]

Hindistan'da her kral, var olan bir tanrının küçük bir modeli addedilir. Hatta bir bebek kral bile bir ölümlü olduğu düşüncesiyle küçümsenmemeli, onun insan şekline girmiş büyük kutsal bir kişi olduğu bilinmelidir.[63] Amerika yerlileri arasında *Kuloskap* (*Glooscap*), ikiz kardeşi ve *Wabanakilerin Ehrimen*'i kabul edilebilecek *Malsum the Wolf'un (Kurt Malsum)* aksine, iyilik ilkesini ve iyi niyeti temsil eden ve gerçek bir Kızılderili tanrı-insandır.[64]

Kral, tanrısal varoluş biçimini kendisi tanrı olmadan paylaşmaktadır. Kral, insanlar ve tanrılar dünyası arasında bir aracı olarak kendi kişiliğinde tanrısal ve insani varoluş biçimlerinin ritüel birliğini gerçekleştirirken mecazi anlamda hayatın ve bereketin yaratıcısı kabul ediliyordu. Etrafı kutsallıkla çevrilmişse bunu kendisine veren bir tanrının inkarnasyonu oluşuyla, bir zaferden olduğu kadar bir acıdan da pay alıyorsa yılın tanrısının –*Tammuz, Osiris, Adonis*, vb.- ölüşünü ve dirilişini temsil ettiği varsayımıyla açıklanmaktadır. Fakat Chamberlain'e göre, kralın dıştaki yüce tanrı tarafından keyfi olarak kutsallık bağışlanmış bir insan olduğu manasında tanrının bedenleşmesi olduğunu iddia etmek yanlıştır. Kral, yakın topokozmosun (evrendeki yer) temsilcisi olarak sürekli görünümünden farklı bir biçimde şu anki görünümüyle tanrıdır ve bu kutsallık ona sonradan verilmemiştir, doğuştan gelmektedir.[65] Mezopotamya kralı böyle ikili bir doğaya sahipti ama Mısır Firavunu gibi bir tanrı ve de tanrılar panteonunun yeni bir üyesi değildi. Çünkü hükümdarlar bütün tanrısal yetilerine rağmen ölümlü olmaları nedeniyle insan olma durumundan kurtulamıyorlardı.[66] Ünlü Babil destanında okuduğumuz gibi, Tanrıça *Ninsun* ile bir fâninin oğlu, üçte iki

---

[60] Joseph Campbell, *İlkel Mitoloji*, s. 184-185.

[61] Rosenberg, s. 739

[62] Joseph M. Kitagawa, P. T. Raju-Wing-tsit Chan ve İsmail R. Faruki, **Asya Dinleri**, İstanbul, İnkılâp Yayınları, Haziran 2002, s. 475.

[63] Frazer, Altın Dal, s. 126.

[64] A. F. Chamberlain, "Heroes and Hero-Gods", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, vol. 6, s. 639.

[65] Gaster, *Thespis, Eski Yakındoğu'da Ritüel, Mit ve Drama*, 267 numaralı dipnot, s. 71-72.

[66] Eliade, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi**, c. 1, Ali Berktay (çev.), İstanbul, Kabalcı Yayınevi, Nisan 2003, s.95-96.

oranında tanrısal bir varlık olan efsanevi Uruk kralı *Gılgamış*'ın ölümsüzlük girişimleri sonuçsuz kalmıştı.[67]

Türk inancında ise hükümdarın yönetme hakkının Gök Tanrı tarafından verildiği kabul edilmiş bu yaklaşımla iktidarda bulunanların taşıdığı ya da taşıması gereken nitelikler "kut"[68] olarak adlandırmış, hükümdar Gök Tanrı'nın yaşamdaki uzantısı kabul edilmiştir. Bu tür bir kutsallıkla kanun yapma yetkisi ve hâkimiyet hakkı kendisine Tanrı tarafından verilen hükümdarın, "gökte olmuş" ve "gökte yaratılmış" olduğu söylemlerine karşın toplum algılamasında "kişioğlu" olduğu ve tam bir Tanrısal nitelik taşımadığı kesindir. Göktürk hükümdarı Şapolyo'nun Çin İmparatoru *Kao-tsü*'ye gönderdiği mektupta" Ben ki Göktürk devletinin gökte doğan egemen ve kutsal oğlu" ifadesi Göktürk hükümdarının, kendisini doğrudan doğruya Tanrı kabul eden Mısır Firavunu ile Tanrı'nın en büyük hükümdarı olan başrahip Sümer kralı arasında bir yerde durduğunu gösterir.[69]

Diğer yandan her alanda olduğu gibi kilise hiyerarşisi, tanrı-kral inançlarını da Hristiyanlıkla bütünleştirmeye çabalamıştır. Bazı kraliyet soyağaçları Nuh'un oğlu olan ve Nuh'un gemisinde doğmuş veya Bakire Meryem'in bir kuzeninin soyundan gelen tanrı *Votan*'a dayandıklarını iddia ediyorlardı. Savaş alanında ölen krallar putperest bile olsalar şehit azizlerle özdeşleştiriliyorlardı. Fakat putperest mirasa yeniden yüklenen en ilginç değer, kralın "*Tanrı'nın Mesih'i (Christus Domini)"* ilan edilmesiydi, böylelikle kral dokunulmazlık kazanıyor ve onun kişiliğine yönelik herhangi bir olumsuz tavır küfür olarak görülüyordu. Bundan sonra hükümdar kutsallığını tanrısal kökeninden değil kendisini Tanrı'nın Mesih'i haline getiren kutsama ayininden almaya başlamıştır. Bir XI. yüzyıl yazarının ifade ettiği gibi "Hristiyan bir kral halkının içinde İsa'nın temsilcisidir." [70]

Mesihî hareketlere bakıldığında ise Mesih'in, kralın tanrı olarak veya sadece kral olarak doğanın yeniden doğuşunu sağlamak için yeryüzündeki ilahi varlık rolünü üstlendiği görülmektedir. Bu noktada tek fark, karanlık ve kaos güçleri üzerine kazanılan zaferin her yıl

---

[67] **Gılgameş Destanı**, Muzaffer Ramazanoğlu (çev.), Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2001.

[68] Kut kelimesinin anlamları hakkında detaylı bilgi için Dr. Sait Başer, **Kutadgu Bilig'de Kut ve Töre,** Sakarya, Sakarya Valiliği Kültür Yayınları, 2006, s. 86-108 sayfaları arasındaki Kut başlıklı II. Bölüme bakınız.

[69] Kürşat Öncül, "Kültürel Sürerlilik ve Kut Taşıyıcılığı", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Spring 2010, vol. 5/2, s. 1289-1290, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1295563442%C3%B6nc%C3%BClk%C3%BCr%C5%9Fat.pdf, (4 Kasım 2010) .

[70] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. 3, s. 110.

düzenli biçimde tekrarlanmayıp bir geleceğe, Mesihvâri bir başlangıç zamanına aktarılmasıdır.[71]

İslamî perspektife göre, Sünni yorum insanların ulûhiyeti düşüncesine şiddetle karşı durmakta iken İslam'ın gnosis'i diyebileceğimiz Şiilikte ve bazı tasavvufi ve Bâtıni gruplarda birtakım Gnostik ve İran menşe'li olarak gelişen ilâhî sudûr, tenasüh gibi kavramlara rastlamak mümkündür. Şiiler, Ali'de ve onun soyundan gelenlerde ilahi Nur'dan –veya bazılarına göre ilahi cevherden- bir parça olduğunu kabul etmekte fakat Allah'ın onlarda bedenleştiği fikrine itibar etmemektedirler. Daha net bir ifadeyle İmam'ın bir *epifani (ilahi tecelli)*[72], bir *teofani (ilahi mazhar)* olduğu söylenebilir.[73]

B. KUTSAL ÇOCUK

Mitolojiler, kökeni özünde barındıran, ilkel dönemde doğmuş bir kutsal çocuktan *(divine child*) bahseder. Bu mitoslar, bir insanın değil bir evrensel tanrının veya ilahi kozmosun meydana gelişini anlatırlar. Orta Mısır'da *Hermopolis*'teki ilk gölden bir nilüfer, bu nilüferden de "en ilk tanrıların tanrısal tohumu olan, Sekiz Tanrı'nın doğurduğu mükemmel mirasçı, 'kutsal-aziz çocuk' çıkmıştır. 'O, tanrıların ve insanların tohumlarını birbirine bağlayan'dı."[74] *Rig Veda*'nın meşhur ilahisinde (X, 121), "*Hiranyagarbha (Altın Cenin)*" olarak tasavvur edilen tanrı, ilk suların üzerinde uçan yaratıcı tanrının tohumu olarak sunulur. [75] Mitlerin bahsettiği bu evrensel tanrılar sadece adam ve genç görünümünde değil aynı zamanda "çocuk tanrı" görünümündedir. Çocuk tanrının *epifani*si, evrenin yeni gençliğinin, kozmik dirilişinin habercisidir. Yeniden doğum ve yenilenme işareti olarak

[71] Eliade, *Ebedi Dönüş Mitosu*, s. 107.

[72] Epifani, İsa Mesih'in görünüşünün (İsa'nın inançsızlara görünüşü) kutlandığı Hristiyan Bayramı. Geleneksel olarak 6 Ocak'ta kutlanır. Batı Hristiyanları arasında bu bayram *Epifani (manifestation / belirme),* Doğu Hristiyanları arasında ise *Theophaneia (manifestation of God / Tanrı'nın belirmesi)* olarak adlandırılır. Doğu kaynaklı olan bayramın her iki ismi de Grek kökenlidir. Epifani, Ortodoks kilise yılının oniki büyük bayramından biridir. John F. Baldovin, "Epiphany", *Encyclopedia of Religion, Second Edition,* vol. 4, s. 2818.

[73] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. 3, s. 140-141.

[74] S. Sauneron-J. Yoyotto**, La Naissance du Monde**, Paris, 1959, s. 59'dan aktaran M. Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi***,** cilt. 1, s. 115.

[75] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. 1, s. 277.

çocuk, dinsel *fallus* simgeselliğinin uzantısıdır. Yunan mitolojisinin hep çocuk halde bıraktığı *Eros* da bir kutsal çocuktur.[76]

Çocuk tanrı, genellikle terk edilmiş ve olağanüstü tehlikelerle yüzleşmiş olur; ya *Zeus* gibi yenilip yutulur ya da *Dionysos* gibi parçalara ayrılır. Bazen *Kronos* gibi, babası çocuğun düşmanıdır[77] veya *Zeus* ve *Dionysos*'un[78] Titanlarca katledilmesindeki gibi baba ortalarda yoktur. Çocuk tanrının annesi varlıkla yokluk arası, özel bir konuma sahiptir. Etrüsklerin bilimi öğrendiği çocuk tanrı *Tages,* bir köylünün gözü önünde topraktan fışkırarak hem Toprak Ana'nın çocuğu olarak doğmanın hem de anne babasızlığın simgesi olur. *Dionysos* doğduğunda annesi *Semele* zaten ölüydü ve *Asklepios*'un annesi onun doğumunda öldü. Çocuk tanrı, *Zeus* ve *Dionysos*'un kültlerinde ve Medes'li *Cyrus*'un bir çoban, yine Truvalı *Puriam*'ın oğlu *Paris*'in bir dişi ayı tarafından beslenilmesi hikâyeleri gibi birçok mitte gözlemlenebileceği üzere ailesi tarafından terk edildikten sonra bir başka ebeveyn yahut hayvanlarca bulunup büyütülmektedir.[79] Doğaya terk edilmiş bir çocuk, Mircea Eliade'nin *Patterns of Comparative Religion*'da (1958) işaret ettiği gibi başlangıcın kozmolojik anını ve ailesinin yanında değil elementlerin ortasında büyümeyi tekrarlıyordu.[80] Kutsanmış çocuğun her mitinde dünya, çocuğun bakımını üzerine alır. Bu reddedilmiş ve terk edilmiş çocuk, doğanın önüne geçilemez eylemi veya doğa ile yakın ilişki içinde olan kişilerce kurtarılır. Dahası, çocuk *Büyük Anne (Great Mother)* ile ve böylece de su gibi anaerkil elementlerle ilişkilendirilir. Efsanelerde balıkçıların, leylek veya kurbağa gibi suda yaşayanların getirdiği ve ya bir ağacın altında ya da bir mağarada *Toprak Ana*'dan (*Mother Earth*) doğan çocuklar bulunur.[81]

Çocuk tanrı ile ilgili bu karakteristik özelliklerin birçoğu, *kutsal çocuk (divine child), yetim- terk edilmiş (orphan) çocuk, güneş çocuk (solar child)* ve kahraman arketiplerinin yol haritasında da bazen aynı şekilde bazen de küçük farklarla mevcuttur. Mitolojide çocuk sembolizmi kahraman mitolojisi ile bir bağlantıyı ifade eder. *The Myth of the Birth of the Hero* adlı eseri boyunca Otto Rank, kutsal çocukla ilgili çok sayıda başlıca motifi tanımlar.

---

[76] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. 2, s. 327.

[77] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. 1, s. 306.

[78] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. 1, s. 447.

[79] C. G. Jung ve C. Kerenyi, **The Science of Mythology**, R. F. C. Hull (çev.), London, New Fetter Lane, 2002, s. 31-33.

[80] Wallace B. Clift, "Child", *Encyclopedia of Religion, Second Edition*, vol. 3, s. 1568.

[81] Clift, s. 1567.

Bazı hikâyeler ise kahraman yapmak için istismar edilen yetim çocuğu *(orphan)* sunar. Yetim çocuk da tıpkı kutsal çocuk ve kahraman gibi doğumundan başlayarak olağanüstü bir maceraya atılır. Mitolojide çocuk tanrı ile yetim çocuktan hangisinin önce geldiği tartışma konusudur. Bunun nedeni ise daha önce de belirtildiği gibi çocuk tanrı mitosları ile yetim çocuk hikâyelerinin- masallarının kati surette ayrıştırılamamasıdır.[82]

Güneş Çocuk (Solar Child) konusunda ise, belli ilkel mitsel detayların uygun tarihe aktarılmış eski bir mitosa, mitsel izleğe sahip olunmaktadır. *Cyrus* ismi, Farsça "güneş" anlamına gelmektedir ve tarihsel *Cyrus* çeşitli nakiller yoluyla mitostan mitosa, bölgeden bölgeye taşınmış güneş efsanesinin *(sun legend)* babası olmaktadır. Bir çoban ve onun karısı tarafından büyütülen *Cyrus*'un hikâyesi, bir dişi kurt tarafından emzirilen *Romulus ve Remus*[83] ile dişi keçi tarafından emzirilen Jüpiter'in hikâyelerini anımsatmaktadır. Bu detaylardan ayrı olarak bebek kahramanın terk edilmesi mitosu da açıkça *Romulus* ve *Remus*[84], *Aesculapius*[85], *Attis*[86], *Semiramis*[87], *Cybele*[88], *Telephos*[89], *Ion*, *Iamos* ve Musa[90] dahil bir düzine diğer mitos kahramanlarıyla aynı kökten gelmektedir. (Winckler, Musa'nın ilkbaharda beliren güneş olduğuna inanmaktadır).[91] Onların terk edilme durumları çok çarpıcı bir şekilde masumların katliamını anlatan Cizvitlere ait bir hikâyeyle benzerlik arz etmektedir

---

[82] Jung ve Kerenyi**,** *The Science of Mythology*, s. 35.

[83] Campbell**, Batı Mitolojisi: Tanrının Maskeleri,** Kudret Emiroğlu (çev.), 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, Ekim 2003, s. 287.

[84] Rosenberg, s. 184 ve Eliade**,** *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi***,** c. 2, s. 123- 125

[85] Lewis Richard Farnell**, Greek Hero Cults and Ideas of Immortality,** Oxford Clarendon Press, 1921, s. 250- 251.

[86] A. Berriedale Keith ve Albert J. Carnoy, *The Mythology of All Races***,** vol. 6, s. 295- 296 ve Eliade**,** *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi***,** c. 2, s. 328.

[87] Donald A. Mackenzie, **The Myths of Babylonia and Assyria,** London, The Gresham Publishing Company, s. 423- 425.

[88] E. P. James**, The Ancient Gods, London,** Weidenfeld and Nicolson, 1960, s. 76 ve Leeming, **Mythology: The Voyage of the Hero,** Third Edition, New York Oxford, Oxford University Press, 1998, s. 26.

[89] Kerenyi, **The Heroes of the Greeks**, New York, Thames and Hudson Ltd, 1997, s. 339.

[90] Leeming, *Mythology: The Voyage of the Hero*, s. 25.

[91] G. Margoliouth, "Heroes and Hero Gods", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, vol. 6. , s. 658.

ve hikâyenin bölümleri İngiliz Arthur'un[92] kuzeyli efsanesi kadar, *Oedipus*'unki[93] ile de yakından benzerlikleri barındırmaktadır.[94]

Güneş çocuk mitoslarında ayrıca çocuğun bir sandık- kutu içinde denize bırakılması, kötü kralın çocuğu öldürme girişimi, doğumdan hemen sonra çocuğun konuşması gibi yetişkin insan özellikleri göstermesi, kralın çocuğu öldürmek kastıyla diğer masum çocukları katledişi gibi birçok tema yer almaktadır. Herod'un masumları katlettiği mitik Hristiyan hikâyesi, açıkça Doğu kültünde devam eden biri mitostu veya Mesiyanik efsanelerin bir benzeri olarak ona Firavun'un çocuk katliamı efsanesi karıştırılmıştı. Yine tanrının varoluş unsurunun aceleyle nakledilmesi veya bir yolculukta doğumu, evrensel ve muhtemelen astronomik mitosun bir aşamasıdır.[95]

C. KAHRAMAN

Terim olarak kahraman, cesaret ve dayanıklılık gibi üstün özellikleri ile diğer ölümlüler arasından temayüz eden kişi olarak tanımlanabilir. Yunancada *"heroas"(ήρωας)* ilahi bir mertebeye yükseltilmiş ve bir bölgenin efendisi olarak tapınılmış ünlü bir savaşçı veya kahraman anlamına gelen bu kelimenin örneğin Sanskritçede karşılığı bulunmamaktadır.[96] Kahramanı, sıradan insanlardan daha fazla güçlere sahip olan ve onları cesurca sergileyen, diğerlerinin faydası için kendi hayatını riske atan kişi olarak da tanımlayabiliriz. Kahramanın temel karakteristik özelliğini en iyi tanımlayan cesaret ve asalet kelimelerinin her ikisini de içeren Latince "*virtus*" terimidir.[97] Yaratıcılıkları, ahlaki ve entelektüel özellikleri, yeni kült oluşturmaları ve insanlığın gelişmesi için yaptıklarıyla sözlü gelenek ve edebiyatta diğerlerinden ayrılan kahraman sınıfına ise "kültür kahramanları" denir.[98]

---

[92] John Arnott Macculloch ve Jan Machal, *The Mythology of All Races*, vol. 3, s. 185 ve Rosenberg, s. 471.

[93] Michael Grant, **Myhts of the Greeks and Romans**, First Printin, New York, The New American Library of World Literature, 1964, s. 194-195.

[94] John M. Robertson, **Christianity and Mythology**, Second Edition, London, Watts & Co. , 1910, s. 182.

[95] Robertson, s. 187.

[96] Margoliouth, s. 658.

[97] Gaster, "Heroes", *The Encyclopedia of Religion*, s. 302.

[98] A. C. Haddon, "Heroes and Hero-Gods", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, vol. 6, s. 633.

Mitos, kahramanın doğumunda ilk aşamadır. Tarihsel bir olay ya da gerçek bir kişiliğin anısı popüler bellekte varlığını uzun zaman sürdüremediği için tarihsel kişilikler mitsel modellerle birleştirilirler.[99] Bir kahraman genellikle ölü bir kişinin ruhu olarak görülmektedir. Kökeni bilinmeyebilir ya da doğumu kayıt altına alınmış olabilir, bir bakirenin oğlu veya yarı tanrı-yarı insan soyundan gelen tartışmalı bir şeceresi bulunabilir ya da doğaüstü ebeveynlerin çocuğu olabilir. Tüm bu durumlarda, ölümlüler arasında yine ölümlü olarak yaşadığı ve onlar gibi öldüğü kabul edilir.[100] Ölen birinin bir ataya dönüştürülmesi bireyin bir arketipik kategoriye kaynaştırılması demektir. Birçok gelenekte sıradan ölülerin ruhlarının artık bellek sahibi olmadıkları farz edilmektedir ve Grek kültüründe olduğu gibi sadece yeryüzü hayatında örnek eylemlerde bulunmuş kahramanlar öldükten sonra kişiliklerini (yan belleklerini) muhafaza etmektedirler.[101]

Sözlü gelenekte, ölüler arasında basit ölüler ile yarı tanrı veya "minyatür tanrı" olarak sınıflandırılabilecek aşkın güç sahibi olanlar gibi bir derecelendirme mevcuttur fakat gerçek tanrılığın nerede başladığını söylemek çoğu kez imkânsızdır. Öncelikle çözülmesi gereken mesele, ilkel toplumlarda kahraman kültlerinin ortaya çıkış noktalarının belirlenmesidir. Kahraman olarak tasvir edilen karakterlerin sayısı çok olmasına karşın, onlara ibadet ve kahramanlarla bağlantılı kült kavramı oldukça nadirdir. Tamamen totemik bir kültür safhasındaki topluluklar bir ata kültü ya da bir kahraman kültü üretemezler ancak Torres Boğazı'nda (*Torres Straits*) yaşayan halklarda olduğu gibi bazılarının masallarındaki karakterler, insandan yarı tanrılara kadar tüm birey derecelendirmesini içermektedirler. Burada, insan karakterler hakkında mucizevî olarak hiçbir şey anlatılmamakta ya da çok az şey söylenmektedir. Bu kahramanlar sadece basit birer savaşçı veya macera yaşayan insanlardır. Bunların yanında kendini bir hayvana dönüştürebilenler ve olağanüstü hadiseler yaşayanlar da vardır. Birçoğu yıldıza, kayaya, hayvana ve birtakım nesnelere dönüşmüş ancak hiçbiri yerli halkın sosyal ve dini hayatını büyük ölçüde etkilememiş, yalnızca ahlaki bir noktayı işaret etmişler veya bazı nesne ve olayları açıklamaya hizmet etmişlerdir.[102]

Konuları temelde etiyolojik (nedenbilim) olduğundan kahramanlar hakkındaki hikâyelerin çoğu mit sınıflandırmasına dahil edilirler. Bu kahraman hikâyeleri pek çok yerde

[99] Eliade, *Ebedi Dönüş Mitosu*, s. 54.

[100] Haddon, s. 633.

[101] Eliade, *Ebedi Dönüş Mitosu*, s. 57.

[102] Haddon, s. 633.

alt derece mitos olarak değerlendirilebilseler de, gerçekliğine inanılan şeyler olarak geriye kalanlar daha çok efsane olarak adlandırılmaktadır. Kahramanların çoğu ilah değilse de mitosları oluşturanlar şeklen olsa da, olmasa da uygulamada ilahtırlar. Akademik mit çalışmalarında izlenen yol, ne kadar ihtişamlı olsalar da sade ya da insan kahramanları tanrılardan ayırt etmektir. Burada kahramanlar ve tanrı kahramanlar diye bir sınıflandırmaya da gidilebilir. Ancak, geleneğin aksine heroizm (kahramanlık) ilah ile insan arasındaki çizgiyi tanrıları insan seviyesine indirerek değil ama insanları tanrılar düzeyine yücelterek bulandırmaktadır. Kesin olarak mitoslarda anlatılan kahramanlık, insan ile ilah arasındaki farkı korur fakat kahramanları ortaya çıkaran neden insanlıktan ilahlığa doğru sıçramış olmalarıdır.[103]

Popüler mitoloji esasında kahramanın ilahi özelliklerine yoğunlaşmasına rağmen, onların tamamen insani sınırlarını ve zayıflıklarını göz ardı etmez. Antik dönem şiirlerinde övülmüş olan en ünlü Babilli kahraman Gılgamış, burada aslında eksik- beceriksiz bir kahraman olarak sunulmaktadır. Gılgamış, kutsal sedir ağacını keserek yasağa karşı gelmiş ve arkadaşı *Enkidu*'nun ölümüne neden olmuş; cennetsel bir bahçede hayatının geri kalanını geçirmesi teklifini sonuçsuz bir ölümsüzlüğü arama hevesi uğruna reddetmiştir.

Aynı paralellikte, Tanrı'nın buyurduğu şekilde sadece konuşmak yerine kayaya sert bir biçimde vurduğu için Musa da Arz-ı Mev'ud'a girişten mahrum bırakılmıştır. Davud, *Bathsheba* için şehvetiyle günah işlediğinden tapınağı inşa edememiştir.[104]

1. Apotheosis / Deification (İlahlaştırma) ve Kahraman Tapımı Kültleri

Kahraman mitosları ile tanrı mitosları arasındaki önemli farklardan biri, kahraman efsanelerinin tarih öncesi bir zamanla değil, gerçek tarihe aitmişçesine tarihsel zamanla ve tarihi olaylarla birlikte örülmüş olmasıdır. Esasen kahramanların tarihsel mevcudiyetlerini yadsıyamayız. Yer altı dünyasında ya da Herakles örneğinde görülebileceği gibi Olimpos'ta tanrı konumuna getirilmeleri birer istisnadır. Ancak bir zamanlar tarihsel birer kişilik olsalar da, onları tarihin dışına çıkaran efsanelerde yer alırlar. Onların tarihsel gerçekliğini kanıtladığımız takdirde onları tanrılara bağlayan mitolojik yanlarını kaybederler ve bu nedenle tıpkı tanrılar gibi prototip rolünü üstlenirler. Bu kişiler her zaman yüceltilmemişler

[103] Segal, "Heroes", *Encyclopedia of Religion, Second Edition*, vol. 6, s. 3957.

[104] Gaster, *Heroes*, vol. 6, s. 303-304.

hatta kahramanlık unvanını da almamışlardır. Bu yüzden kahraman kelimesi Yunanca "*heros*"un tam karşılığı değildir fakat bu şekilde kullanılmak zorundadır. Efsanelerde karşılaştığımız kahraman, mutlaka insanlıkla ilgili bir öğretiyi temsil eder. Onu baştan ayağa bir insan olarak değerlendirebilsek de dinler tarihinin bakış açısına göre üzerine kutsal bir nur yağmıştır. Bu kutsal nur ölümün gölgesiyle birleştirilerek hakkında en az bir hikâye bulunan mitolojik bir karakter ortaya çıkar. Mitolojik karakter tamamen insan olan bir karakterle değiştirilirse kahraman mitosları savaşçı insanların hikâyelerinden öteye geçemez. Onlar için kahraman unvanı kültten bağımsız olarak Homeros'un kullandığı biçimde "soylu insan" anlamıyla sınırlanır. Her mitoloji gibi kahramanlık mitolojisinin de bir kültle bağlantısı vardır. Kahramanın kültü bir yüceltme kültüdür ve Thomas Carlyle'ın kahramana tapınmasıyla karıştırılmamalıdır. Çoğu zaman tanrıların ve kahramanların hikâyeleri "halk masalı motiflerine" indirgenmekte ve tarih öncesi çağlara ait masalların gelişmiş versiyonları olarak görülmektedir. Bu yakıştırma yanıltıcı olmanın yanı sıra, hikâyelerin içindeki ilgi çekici insani yönü küçültmeye yarar.[105]

Thomas Carlyle'in *"On Heroes Hero-Worship And The Heroic In History*" [106] adlı eserinde ele aldığı onbir kahramandan sadece *Odin*, ölümünden sonra takipçileri tarafından ilahlaştırılmıştır. Carlyle, tanrılaştırmayı kısmen onun takipçilerinin saygısının sınırsızlığına fakat aynı zamanda *Odin*'in insanlığını besleyen kanıtların kaybına bağlamaktadır. Carlyle'a göre, sonradan gelen kahramanlar kayıtları korunabildiği için sadece insan olarak kalmışlardır. Neticede, kahraman daima bir ilah olarak ilerlemektedir. Carlyle mitik terimini, ilahi ile eş anlamlı olarak kullanır. Thomas Carlyle, ilginç bir şekilde insan kahramanların ilahi aurasını ve hatta Hristiyanlık dâhil bütün dinlerin kaynağının kahraman tapınımı olduğunu onaylamaktadır.[107]

Yunanlılar ve diğer toplumların tanrıları ile ilgili temel soru, insanlar tarafından tapılan bu kahramanların başarıları sayesinde ilahi bir onura erişmiş adamlar veya insan yapısı ve deneyimi verilmiş tanrılar mı yoksa şiirlerde yaratılmış, halk arasında yer edinmiş edebi eserlerin ürünleri mi olduklarıdır. Fakat böyle bir soru, tek bir örnek hariç Mısır kahramanları için sorulamaz. Çünkü insan özellikleri atfedilmiş ve yeryüzünü yöneten krallar olarak

[105] Kerenyi, *The Heroes of the Greeks*, s. 1-22.

[106] Orijinal adı *On Heroes Hero-Worship and The Heroic in History* olan bu kitap Türkçe'ye *Kahramanlar* adıyla çevrilmiştir. Çev. Behzat Tanç, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004.

[107] Segal, "Heroes", *Encyclopedia of Religion, Second Edition***,** vol. 6, s. 3957.

görülen Mısır tanrıları (Güneş Tanrısı *Re,* şahin başlı *Horus* veya hayvan başlı *Seth* gerçekte yerel tanrılardır.) ilahi doğalarından şüphe edilemeyecek kadar insan karakterinden yoksundurlar. Neticede, kahraman ya da tanrı kahraman olarak görülen Mısır tanrıları, varlıkları hakkında birkaç gerçek bulgu da mevcut olan ilahlaştırılmış kişilerdir. İlahlaştırma olgusunu Mısır Tanrıları üzerinden anlatırsak Eski Mısır'da tanrılaştırma iki şekilde gerçekleştiriliyordu. İlki, belirli bir konumda olan ve aynı kaderi yaşayanların, Teutonların yenilen savaşçılarının *Valholl*'a kabul edildikleri gibi eşit bir şekilde ve yaptıkları işten bağımsız olarak paylaştıkları Genel İlahlaştırma, ikincisi ise sadece belirli saygınlıktakilerin erişebildiği Ferdi-Bireysel İlahlaştırma'dır. Yunan mitolojisindeki tanrılara benzeyen ikinci grup, Mısırlılarca gerçek tanrılar gibi kabul gören tanrı kahramanlardan; ilk grup ise tanrı kahramanların türediği yarı tanrısal şahıslardan oluşmaktaydı.

a-Genel İlahlaştırma

Mısırlılar krallarını en eski zamanlardan beri tanrıların şekillendirilmiş halleri olarak görmektedirler. "Hükmeden Kral", '*Horus'* (tarih öncesi devirlerde Aşağı Mısır'ın daha sonra da bütün krallığın Tanrısı) veya '*Horus* ve *Seth*'(Aşağı ve Yukarı Mısır'ın eski ulusal Tanrı birliği) veya "iki sevgili / cariye *(mistress)" Eileithyia* ve *Buto* (tarih öncesi zamanın son dönemindeki iki bölgenin vasi tanrıçaları) olarak görülürlerdi. Diğer taraftan ölmüş krallar *Osiris* (*Heliopolitan* doktrinine göre *Horus*'un babası) olarak atanırlardı. On dördüncü hanedanlıktan sonra kral, babası olan bir önceki kralın şeklindeki Güneş Tanrısı *Re*'nin oğlu olarak görülmeye başlandı. Ondan sonraki her çağda yine her tanrı, o vilayetteki kralın babası olarak kabul gördü. Buna göre, hükmeden kral "iyi tanrı" veya "büyük tanrı" olarak bilindi ve on dokuzuncu hanedanlıktan sonra ölmüş krallar için "büyük tanrı" sıfatı kullanıldı.[108]

Bütün bu bilgilere rağmen eski Mısır krallarına yaşarken ilah olarak tapınıldığına dair bir kanıt yoktur. Atalarıyla bağlantılı olarak yaşarken ilahi onura erişen ilk Mısır kralları *Ptolemaic* periyodun Helenistik krallarıydı. Tarih öncesi devirlerde bir süre bütün Mısır'a başkent olmuş *Heliopolis*'te çağdaş kralların ruhlarına "*Heliopolis*'in ruhları" olarak tapınılmaktaydı. Bunlara tanrılar gibi davranılır ve bu şehrin yerel ilahi *Atum'*la ilişkilendirilirlerdi. Eski Krallığın çöküşünden sonra (M.Ö. 2400) bir gelenek olan, ölmüş

[108] K. Sethe, "Heroes and Hero-Gods", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, vol. 6, s. 647-648.

kralların *Osiris* ile özdeşleştirilmesi başkalarını kapsayacak şekilde daha da genişletildi. Öncelikle, kraliyet ailesi üyelerine daha sonra feodal soylulara ve en sonunda rütbe gözetmeksizin bütün insanlara verildi.[109]

Farklı bir ilahlaştırma biçimi de, Nil nehrinde boğulanlara verilmiş gibi görünmektedir. Bunun muhtemel sebebi ise, *Osiris*'in de aynı kaderi paylaşmış olmasıdır. Bu şekilde ölenler tanrılar tarafından özel olarak seçilmiş ve önceki dönemlerde daha yaygın olarak kutsanmış ölüler için kullanılan "övülmüş" sıfatıyla anılmışlardır. Herod'a göre boğulanlar özel bir ihtişamla defnedilirlerdi.

Ptolemaic zamanlarda, *Pathyris*'te, *Heliopolis* ve *Memphis*'in ilahlaştırılmış başrahiplerinin varlığına dair birçok papirüste kanıtlar bulunmaktadır. [110]

b. Bireysel İlahlaştırma

b.1-İlahlaştırılan Krallar ve Kraliçeler

Bu tür ilahlaştırmanın en eski örneği *Osiris* olabilir. Sonraki zamanlarda gittikçe artan bir şekilde yüceltilen bu tanrı, aslında eski bir zamanda Mısır halkının birleşmesi fikrini benimseyen bir kahramandı. Bu yüzden bedeninin parçalara ayrılması ve Mısır şehirlerine dağıtılması miti vardır. *Cermen (Teuton)* mitolojisinin *Siegfried*'i gibi haince katledilen iyi ve soylu bir hükümdar olarak biliniyordu. Öldükten sonra özel bir büyü ile hayata döndü ancak yer altı dünyasında ölüler kralı olarak yaşadı.[111]

Yine *Hyksos*'u kovup yeni krallığı kuran Kral *Amosis*'in oğlu Kral *Amenophis* (MÖ. 1551-1535), M.Ö. 1300'den sonra *Theban* nekropolünün (Yun. *nekros: ölüler-polis: şehir*) koruyucu tanrısı olarak görülmüştür.

MÖ. 270'te Kral *Ptolemy Philadelphus*, verdiği emirde "ölen erkek kardeşini seven tanrıça" olan kız kardeşi ve karısı *Arsinoite*'ye, yerel ilahlarla birlikte ülkenin bütün

[109] Sethe, s. 647-648.

[110] Sethe, s. 647-648.

[111] Sethe, s. 651

tapınaklarında tapılmasını ve bahçe ürünlerinin gelirlerinin altıda birinin *Arsinoite*'nin putuna adanmasını buyurmuştu.

b.2-Kraliyet Rütbesi Olmayan İlahlaştırılmış Bireyler

Mısır'da yontma taştan yapılmış en eski bina olan Saqqara Piramidi'ni inşa eden kralın ve üçüncü hanedanlığın (M.Ö. 2900) baş mimarı olan *I-m-hotep*, insan özelliklerini kaybedip yarı tanrı halini almıştır. M.Ö. 283'te Mısır din adamlarının ilahlaştırılmasıyla *I. Ptolemy Euergetes*'in erken yaşta ölen kızı da ilahlaştırılmış ve bu tanrıçanın heykelleri de ülkedeki bütün tapınaklara yerleştirilmiştir.[112]

Kahramanları *Davut*, *Saul* ve *Jonathan*'ın hikâyelerinin anlatıldığı Hakimler Kitabı'na göre İbranilerde kahramanlar, peygamber olarak görülüyorlardı. Ruhani kahraman, askeri kahramanın önünde yer alsa da, güçlü etkisini, din adamlığından bağımsız olarak ve hatta ona karşı bir rekabetle kullanmıştır. Ancak zaman zaman *Yeremya* ve *Hezekiel* örneklerinde olduğu gibi, peygamberlik ilhamı din adamlarına dayanmıştır. Bütün bu eski Yahudi kahramanlığının enerjisi Yehova'nın gücünde gizlidir. Bu yüzden Yahudiler için kahramanlık, Tanrı'dan gelen gücün insan ruhundaki etkisi olarak algılanırdı. İbranilerde de konunun ataya tapma geleneği ile bağlantısı vardır. Dönemin kralı veya yöneticisi, yönetimdeki gücünün yardımıyla halk tarafından tapılabilirken bir kahraman sadece sahip olabildiği meziyetlerle tanrı olabiliyordu. Bu durum, bir tanrının daha sonra insana dönüşmesiyle tamamen farklı bir hal de alabiliyordu. [113]

Tanrı'nın oğulları veya Tanrıların oğulları kendilerine eş olarak insanlar arasından kadınlar seçmişler ve bu birleşmeden doğanlar ise eski zamanların şanlı ve güçlü erkekleri *Nephilimler* olarak adlandırılmışlardır.[114] Uzun bir süre bu, Yahudi ve Hristiyan yorumcuların hoşuna gitmemiştir. Targumlarda, Yahudiler "*tanrının oğulları (bene elohim)"* terimini, toprakların soylu ve elit kesimi gibi Hâkimlerin oğullarını tanımlamakta kullanırken; Hristiyanlar, *Seth* soyunun ilahi erkekleriyle *Kabil (Cain)* soyunun günahkâr kadınların evlenmesi olarak yorumlamıştır. Driver şöyle belirtir:

[112] Sethe, s. 651.

[113] Margoliouth, s. 656.

[114] **Kitab-ı Mukaddes**, Tekvin, 6; 1- 4.

" 'Tanrı'nın oğlu- tanrıların oğulları' ifadesi başka bir yerde,[115] *Malakhim* olarak bilinen ilahi görevleri olan kısmen tanrısal ve olağan üstü kişileri ifade eder. Bu da, ifadenin hem en eski hem de gerçek anlamıyla belirtildiği tek mantıktır."

Sayılar kitabı 13 / 33'te, Anak'ın oğullarıyla özdeşleştirilen *Nephilimler*in, İsrailliler tarafından tanrıların ve insan kadınların çocukları olduklarına ve bu yüzden de tanrı karakteriyle kahraman insan karakterinin birleşimini taşıdıklarına inanıyorlardı. Modern yazarlardan Babil mitolojisinden alınan bilgilerle yoğrulmuş teorisiyle Hugo Winckler, *Yusuf, Lut* ve *Esav*'ı güneş tanrısı olarak yorumlarken, yıldızlarla ilgili dini Sami anlayışına uygun olarak *İbrahim, İshak* ve *Yakup*'u ay tanrısı olarak tanımlar. Sara, Babilli *Ishtar* ile özdeşleştirilmiştir ve diğer *patriarch*ların eşleri de bir şekilde kocalarının ilahi açıdan benzerleri olarak kabul edilmişlerdir. Winckler'a göre Musa da ilkbahardaki güneştir ve *Saul*, *Jonathan* ve *Davud*'un hayatlarının da aynı sınıfın özelliklerini taşıdıkları düşünülür ancak onların hayatlarının tarihselliği ile ilgili bir problem yoktur. Eduard Meyer, teorisinde İbrani ve Filistin kahramanlarının İncil'deki hikâyeleri arasında bir bağlantı kurma yolunu seçer. Ona göre *İbrahim*, aslında *Hebron*'un tanrısıydı ya da o bölgede yaşayan ve "dördün şehri" adının kaynağı olan dört ilahtan biriydi. Bütün mit teorileri farklı görüşler sunsa da hepsi, *patriarch*ların aslında birer ilah oldukları noktasında birleşirler.[116]

Hindistan'da ise ölü bir erkeği yüceltmenin nedenleri farklılaşsa da ilahlaştırma şekli daima aynıdır. Öncelikle yaşadığı bölgede adı, doğum yeri ve ailesi iyi tanınan bir kişinin mezarı vardır; eğer bu kişi evde öldüyse ailesi onun için bir türbe oluşturur, kendilerini de bunun sahibi olarak görürler ve adaklarından iyi bir gelir elde ederler. Türbe kabul gördüğü ve zenginleştiği sürece sahipliği miras yoluyla aynı soy için devam eder. Diğer bir ilahlaştırma biçimi de, çilekeşliğiyle tanınan bir adam kutsal bir yerin yakınında ölmüşse, komşularının kutsal bir kişinin mezarına sahip olmanın şans getireceğini düşünerek türbe oluşturulmasıdır. Birkaç yıl içinde bu kişinin meziyetleri belirsizleşir, kökeni gizemli bir hal alır, hayatı efsane olur, doğumu ve ölümü doğaüstü bir olay haline gelir.[117]

W. Crooke'un verdiği bilgilere göre Hindistan'da sadece kutsal kişiler değil aynı zamanda suçlular, hırsızlar, haydutlar da ilahlaştırılmaktadır. *Ramayana* destanının kahramanı

[115] **Kitab-ı Mukaddes**, Eyüp, 1;6, 2;1, 38;7

[116] Margoliouth, s. 656-657.

[117] Herman Jacobl, "Heroes and Hero-Gods", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, vol. 6, s. 659.

Rama, özünde bir insan kahraman iken ilk ve son kitaplarda yazarlar onu tanrı *Vişnu*'nun bir enkarnasyonu olarak görürler. Japonya'da ulusun en büyük gücü ve din adamı kabul edilen ve en meşhur tanrıların soyundan (Gün batımı Tanrıçası) geldiğine inanılan imparator, insan şekline girmiş tek tanrıdır.[118]

Aynı şekilde İsveçliler Bremenli Adam'ın *Gesta* adlı eserine göre, tapılan tanrıların insanlar arasından geldiklerine ve olağanüstü zaferleri sayesinde onlara ölümsüzlük bahşedildiğine inanır. Aziz Anskar'ın Hayatı'ndaki Kral Eric buna bir örnektir. Kadına saygı göstererek ilahlaştırması aslında bir Kelt kültürü unsuru olsa da Almanya ve Galya'da da yaygındır. [119]

Değerli bir varlığa, yaşamı esnasında bile ibadet edilebilir. Fakat bu tür bir ibadetin etik olmadığı söylenebilir. İbadetin nesneleri saygın kişilerdir ama kutsal mertebeye yükseltilince ahlaki bir değerlendirmeden ziyade onların gücünü artırmak gibi bir durum söz konusu olmaktadır.

2. Kahraman Anlayışının Kökeni ve Tarihçesi

Kahraman anlayışı, ölen kişinin ruhunun o kişinin soyundan gelenler tarafından kutsanmasıyla yaygınlaşan ataya tapma geleneğinden kaynaklanmıştır. Şeytanların ölenlerin ruhlarıyla özdeşleştirildiğini hatırlarsak şeytanlar ve kahramanların aynı anlamda kullanılmasına şaşılmamalıdır. Şeytanla kahraman arasındaki fark, şeytanların tanrılardan düşük seviyede olmalarına rağmen kahramanlardan yüksek olmalarıdır. Bu sınıflandırma şeytanları, insanlığın altın çağının temsilcileri ve kahramanlar çağını da kendi çağından üstün gören Hesiod'un dörtlüklerine dayandırılabilir. Şeytani varlık kavramı daha geniştir ve daha eskiye dayanmaktadır. Kahramanlar ise daha ileri bir aşamanın ürünleri kabul edilirler. Her kahraman bir şeytan olabilir ama her şeytan bir kahraman değildir. M.Ö. 7. yüzyılda hatta daha önce ortaya çıkmış olan kahramana tapma eylemi göründüğü kadarıyla Homerik toplumu neredeyse hiç etkilememiştir. Kahramanların, yer altıyla ve özellikle ataların ruhlarıyla bağlantıları olduğunu doğrulayan birçok kanıt vardır. Altına kahramanın

[118] Michel Revon, "Heroes and Hero-Gods", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, vol. 6, s. 663.

[119] M. E. Seaton, "Heroes and Hero-Gods", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, vol. 6, s. 667.

gömüldüğü ve yanında onun için bir yer ayrıldığı ev ocağı, aile tapınmasında saygı gösterilen bir nesneydi. Atalara tapma geleneği, ailenin temsilcisi olan kahramana tapınılmaya başlanmasıyla sona ermiştir. Kahraman artık herkesin eşit derecede saygı gördüğü bir sınıfta değildir. Dünyadaki başarılarına bakılarak, kahramanlara öldükten sonra saygı duyulması gerektiği ve gizemli etkilerinden dolayı eski yaşadıkları yerde geniş güçlerinin olabileceği inancı ortaya çıkmıştır. Yaygın olan tanrı ve erkeklerin aynı ırka ait olduğu inancı insanlığın önde gelenlerinin ilahi bir maziye sahip oldukları inancını ortaya çıkarmış; klanlara adını veren kahramanlar tanrıların oğulları olmuştur. Bu nedenle, kahramanlar arasında derece, tür ve soylarından gelenler açısından fark vardır. Dini algının gelişimi, tanrıların ve erkeklerin rütbesine sahip olabilen doğaüstü varlıkları meydana getirmiştir. [120]

İnsanlık tarihinin çeşitli devirlerinde ortaya çıkan Kahramanlık Çağları'nın, yalnızca edebi imgelem ürünleri olmayıp, gerçek ve önemli toplumsal fenomenleri yansıttıkları günümüz tarihçileri tarafından kabul edilmektedir. Tarihte en iyi bilinen kahramanlık çağlarını şöyle sıralanmaktadır:

1- M.Ö. İkinci bin yılın sonlarına doğru Yunan anakarasında gelişen Yunan Kahramanlık Çağı;

Yunan kahramanların *sui generis* / *insanüstü ama asla tanrısal olmayan* bir varoluş tarzını paylaştıkları bir ön dönemde, daha net bir ifadeyle kozmogoniyi ve *Zeus*'un zaferini izleyen dönemde etkinlik gösterdikleri söylenmektedir.[121]

2- Yunanistan'dakinden yalnızca bir yüzyıl sonrasına tarihlenebilecek Hindistan Kahramanlık Çağı;

3- M.Ö. Dördüncü yüzyıldan altıncı yüzyıla değin Kuzey Avrupa'nın büyük bölümünde egemen olmuş Germen Kahramanlık Çağı;

4- M.Ö. Üçüncü bin yılın ilk çeyreğinde doruğa ulaşan Sümer Kahramanlık Çağı.

İlk üç çağ toplumsal yapı, devlet düzeni, dinsel kavramlar ve estetik ifade konularında büyük benzerlikler gösterir. Bu çağların göze çarpan ortak niteliği, her birinin birer barbarlık dönemleri olmasıdır. Dinsel açıdan, bu üç Hint Avrupa Kahramanlık Çağı, çeşitli devletler ve

[120] A. C. Pearson, "Heroes and Hero-Gods", *Encyclopedia of Religion and Ethics***,** vol. 6, s. 652.

[121] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi***,** c. 1, s. 346.

prensliklerce kabul edilmiş görünen insan biçimli tanrılara tapınmalarıyla tanımlanır. Bazı kahramanların tanrısal bir kaynaktan çıktığına inanılmakla birlikte kahramana tapınma veya kahramanlık kültü mevcut değildir. Bütün bu özellikler Sümer Kahramanlık Çağı için de geçerlidir. Benzerlikler estetik düzeyde ve özellikle edebiyatta çok daha belirgindir. Bu çağlarda ezbere okunan veya şarkı olarak söylenen kahramanlık konulu öyküler oluşmuştur. Maalesef bunlardan hiçbiri özgün şekliyle günümüze ulaşmamıştır. [122]

Antik zamanlarda kahramanın, bir tanrı veya tanrıça ebeveynlere sahip olmasından kaynaklanan üstünlüğüyle sıra dışı eylemler icra ettiğine veya ona bebeklikte özel bir ilahî lütuf aşılandığına inanılırdı. Kahraman, Tanrılar ve ölümlüler arasında orta bir pozisyon işgal etmekteydi. Bu şekilde, Babilli kahraman *Gılgamış*'ın[123] annesi Tanrıça *Ninsuna* idi;[124] *Herakles, Zeus* ve *Alkmene*'nin birleşmesinden meydana gelmişti; *Perseus, Zeus* ve *Danae*'den; *Aeneas, Venüs* ve *Anchises*'in birleşmesinden, *Romulus* ve *Remus Mars*'ın *Rhea Silvia*'ya tecavüzünden ve Hint destanı *Mahabharata*'daki kahraman *Karna* güneşin ve fani gelinin dölünden meydana gelmiştir. Grek mitosunda, *Demophoon* doğumda tanrıça *Demeter* tarafından, *Achilles* ölümsüz annesi *Thetis* ve *Odysseus'*un oğlu *Telemachos* ise *Athena* tarafından şereflendirilmişti.[125] Kahramanlar kimi zaman iki babalı olabilirlerdi; *Herakles*'in babası hem *Zeus* hem *Amphitryon*, *Theseus*'un babaları ise *Poseidon* ve *Aiegus*'tur.[126]

Kahramanlar kategorisi bazı önemli soruları gündeme taşımaktadır. Erwin Rohde, kahramanların bir yandan yer tanrılarıyla ve diğer yandan ölmüş insanlarla yakından ilintili olduklarını tahmin ediyordu. Rohde'a göre aslında onlar, yerin içinde oturan, tanrılar gibi ebediyen orada yaşayan ve güç bakımından da tanrılara yaklaşan ölmüş insanların ruhlarından başka bir şey değildir.[127] İki ritüel kategorisinin adları usulleri farklı olsa da tanrılar gibi kahramanlara da kurban sunuluyordu. H. Usener *Götternamen* (1896) adlı eserinde, kahramanların tanrısal kökenli olduklarını savunmuştur.

Lewis Richard Farnell, hala saygınlığı olan kahramanların hepsinin kökeninin aynı olmadığını savunan bir orta yol kuramı önermiş ve onları yedi sınıfa ayırmıştır:

---

[122] Samuel Noah Kramer**, Tarih Sümer'de Başlar**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1998, s. 271- 273.

[123] Ş.Teoman Duralı, **Gılgamış Destanı**, 1. Baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2007, s. 19.

[124] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. 1, s. 97.

[125] Gaster, *Heroes*, vol. 6, s. 302

[126] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi,* c. 1, s. 346.

[127] Erwin Rohde**, Psch** (Fr. çev.), s. 124'ten aktaran Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. 1, s. 345.

* Tanrısal veya ritüel kökenli kahramanlar

* Gerçekten yaşamış kişilikler (savaşçılar veya ruhban sınıfından kişiler)

* Şairler ve bilginler tarafından yaratılmış kahramanlar, gibi…[128]

A. Brelich Gli Eroi Greci (1958) adlı kitabında, kahramanların formel yapılarını şu şekilde betimlemiştir:

"Kahramanlar, ölümlerinde özel bir yönün ortaya çıktığı; savaş, çatışma, kâhinlik ve tıp, erginlenme törenleri ve mysterialarla yakın ilişkileri olan kişiliklerdir; siteler kurarlar ve tapımlarının yurttaşlıkla bağlantılı bir niteliği vardır; onlar kandaş grupların ataları ve bazı temel insan etkinliklerinin 'arketipik temsilcileri'dir. Ayrıca bazı tuhaf, hatta canavarca özellikler ve insanüstü doğalarını ele veren sıra dışı davranışlar kahramanlara özgü niteliklerdir."[129]

Genellikle atadan kalma ve ilk çağlara özgü olan antik kahramanlar, sadece geleneksel efsanede değil dinsel seremonilerde de "kurucu babalar" olarak anılırlar ve anılıp kutsandıkları aile, kabile, şehir ve devletlerin koruyucu cinidirler.

Bu kahramanlar gerçek tarihi kişilerdir veya halkın ya da bir grubun ortak kimliğini temsil eden tamamen uydurma karakterlerdir.[130] Argos şehrinin kurucusu *Arkos*, Dorların ilk atası *Doros*'u bu gruba örnek gösterebiliriz. Kahramanlar, bir antik toplum veya ailenin kültürel ve dini yaşamında birkaç rolü yerine getirmektedirler. Hristiyan azizler gibi toplumsal beraberlik, savaşlarda toplum için çarpışma ve onu koruma, ritüellerde yakarılma gibi görevleri ifa ederler.[131]

Kahramanların insanüstü doğasını doğrulayan ve ortaya çıkaran ölümleridir. Kahramanlar ölümsüz değillerdir ama ölümlerinden sonra da etkinlik göstermeyi sürdürmeleriyle insanlardan ayrılırlar. Ölü kahramanlar ürkütücü büyüsel ve dinsel güçler

[128] Farnell, s. 19.

[129] A. Brelich, **Gli Eroi Greci**, s. 313'ten aktaran Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. 1, s. 346.

[130] Alice Marriot ve Carol K. Rachlin, **American Indian Mythology**, Türkçesi **Kızılderili Mitolojisi**, Ünsal Özünlü (çev.), Ankara, İmge Kitabevi, 2003 adlı eserde yer alan mitleri yerli halkla görüşüp derleyen yazarlara, yerliler isimlerinin ve kimliklerinin gizli kalması kaydıyla bilgi vermeyi kabul etmişler ve buna neden olarak da mitlerde geçen şahsiyetlerin gerçekliğine inanmalarını ve bir şekilde bu açıklamalarından hoşnut olmadıkları takdirde kendilerini cezalandırabilecekleri korkusunu taşımalarını göstermişlerdir.

[131] Gaster, "Heroes", *The Encyclopedia of Religion*, vol. 6, s. 302.

yüklenirler. Bir bakıma kahramanların ölümleri sayesinde tanrılığa adım attıklarını söylemek mümkündür.

D. KAHRAMAN MİTLERİ TEORİLERİ

Kahramanların biyografileri birçok kültür ve dinde az veya çok standart bir örneğe uymaktadır. Kahraman mitosları arasındaki fark onların bütün kahraman mitoslarının doğasını bildiklerini iddia etmeleridir. Kahraman mitosları ile ilgili yapılan çalışmaları, en azından İngiliz Antropolog Edward Taylor'un kahraman mitoslarının çoğunun bir olay örgüsü veya bir kalıbı takip ettiklerini ileri sürdüğü *Primitive Culture'*e (1871) kadar geri götürülebilir. Eserinin ilk cildinde Taylor: "Kahraman doğum anında korumasızdır, diğer insanlar veya hayvanlar tarafından korunurlar ve ulusal bir kahraman olmak için büyütülürler" der. Ancak Tylor 1863'te yayınlanmış olan makalesinde de hayvanlar tarafından büyütülmüş kişilerin hikâyelerinden bahseder ve net bir şekilde *Romulus* ve *Remus*, *Musa* ve *Cyrus*'a göndermede bulunur.[132]

1828'te Rus folklorist Vladimir Propp, *Morphology of the Folktale*'de Rus peri hikâyelerinin ortak biyografik bir olay dizisini takip ettiklerini göstermeye çalışmaktadır, bu hikâyelerde kahraman başarılı bir maceraya atılır ve dönüşünde evlenir ve tahtı kazanır. Propp'un örneği kahramanın doğum ve ölümü etrafında dönmektedir.[133]

Yine de, Johann Georg von Hahn'ın ölümünden sonra basılan Ari Sürgünü ve Dönüş Formülü (1876) eserine kadar çağdaş bir kahraman şablonu ortaya çıkmış sayılmaz. Von Hahn, 14 kahramanı (*Hercules, Oedipus, Romulus* ve *Remus, Siegfried, Cyrus, Karna, Krishna* gibi) kullanarak 16 olaylık bir biyografik paradigma oluşturmuş ancak bu paradigma neredeyse tüm folkloristlerce göz ardı edildi; sadece Alfred Nutt bu şablonu 1881'de Keltli materyallere uyguladı. Müteakip kahraman çalışmalarından bazıları *Cyrus* üzerine oldu. 1882'de Alfred Bauer, "*Die Kyros-Sage und Verwandtes (Cyrus Sagası ve Bağlantıları)*" adlı kapsamlı monografının ilk bölümünde Cyrus hikâyesinin farklı versiyonlarına değindi fakat ikinci versiyonda *Romulus* ve *Remus, Siegfried, Karna* ve *Sargon* gibi türdeş hikâyelere

[132] Alan Dundes, "The Hero Pattern and The Life of Jesus", *In Quest of the Hero*, s. 185.

[133] Segal, "Heroes", *Encyclopedia of Religion, Second Edition*, vol. 6, s. 3958.

değindi. Bauer ayrıca, bu hikâyelerde çocuğun kovulması, sudan mucizevî kurtuluş, hayvanlarca büyütülme ve evlat edinen ebeveynin çoban ya da balıkçı gibi fakir bireyler olmasına da vurgu yaptı.[134]

Heinrich Lessmann'ın *"Die Kyros-sage in Europa (Avrupa'da Cyrus Sagası)"* kitabı gibi *Cyrus* ile ilgili başka araştırmalar da ortaya çıktı. Lessmann da kahraman şablonunun bir özetini çıkardı ama bu von Hahn'ki gibi detaylı değildi. 1908'de Fransız folklorist Emmanuel Cosquin, "*Le Lai de la Mére et Le Coffre Flottant*" isimli muazzam bir makale yayımladı. Javalı bir Müslüman'ı çıkış noktası alarak *Sargon, Romulus* ve *Remus, Perseus, Karna, Cyrus, Judas (Yahuda)* ve *Musa*'nın biyografilerindeki paralellikleri gösterdi. Halk masallarında da aynı veya benzer şablonun varlığını ortaya koydu. Cosquin'in makalesi, Johannes Hertel'in Eski Ahit dışında bir Yahudi şablonu *(Levi)* araştırması dahil derin tartışmalara vesile oldu. 1909'da Otto Rank, *The Myth of The Birth of The Hero (Kahramanın Doğum Miti)* adlı mükemmel monografında onbeş kahramanın biyografisini çıkarırken Cosquin'in şablonundan faydalandı. Rank, bireysel hadiselerin ayrıntılı listesini vermektense şablonunun bileşik bir özetini çıkardı.[135]

Kahraman üzerine başka çalışmalar da ortaya çıktı. 1911'de Karl Schmeing *"Flucht-und Werbungssagen in Legende"* isimli tezinde Hristiyan azizlerini incelemiştir. 1916'da Paull Franklin Baum, *Judas'*ın *(Yahuda İskaryot*) ortaçağ hikâyesi üzerine uzun irdelemeler yayımlayarak "Yahuda'nın tüm hikâyesi Hahn'ın mitoslar ve kahraman efsanelerinden süzdüğü formülle ilişkilendirilebilir" demiştir. Baum, Yahuda'nın hikâyesinin *Oedipus* senaryosunun doğrudan bir türdeşi mi olduğunu yoksa ondan bağımsız biçimde mi geliştiğini belirlemeye çalıştı. Baum, annenin oğlunun kötü bir ömürü yaşamakla mukadder olduğu rüyası, yeni doğmuş bebeğin suya bırakılış, kurtarılması, babasını öldürmesi ve annesiyle ilişkiye girmesi gibi hususların varlığının, Yahuda İskaryot hikâyesinin mutlaka *Oedipus*'ten bilinçli bir şekilde ödünç alındığının göstergesi olamayacağını kanıtlamaya çalıştı. Hayvanlarca büyütülmüş, *Romulus* ve *Remus, Cyrus, Paris, Aesculapius, Gılgamış* gibi az bilinenlerin de aralarında bulunduğu çocukların yaklaşık kırk varyantını incelemiştir. [136]

[134] Dundes, *"The Hero Pattern and The Life of Jesus*" s. 185.

[135] Dundes, *"The Hero Pattern and The Life of Jesus*" s. 185- 186.

[136] Dundes, "*The Hero Pattern and The Life of Jesus"* s. 186.

1933 yılında Alexander Haggerty Krappe, *Musa*, *Cyrus, Zeus* ve *Perseus*'un hikâyelerinin benzer yönlerini inceleyen bir makale kaleme aldı. 1934'te Lord Raglan *The Hero of Tradition'ı (Geleneğin Kahramanı*) yayımladı ve bu çalışması 1936'daki *The Hero (Kahraman)* kitabına temel teşkil etti. Raglan, Hahn ve Rank'ın şablonlarından habersiz bir şekilde yazdığı bu eserinde 21 kahraman üzerinden 22 olayı içeren bir taslak çıkardı. Raglan'ın kahramanlarının çoğu özellikle klasik ve genellikle Yunan kaynaklıdır (*Oedipus, Theseus, Romulus, Heracles, Perseus, Jason, Bellerophon, Pelops, Asclepios, Dionysos, Apollo ve Zeus*). Raglan, *Sargon* ve *Cyrus* gibi Hahn ve Rank'in ele aldığı diğer bazı kahramanları da incelemiş olsaydı çalışması çok daha güçlü olurdu fakat yine de Raglan, Hahn ve Rank'in birbirinden bağımsız olarak aynı metin üzerinde çalışmaları kahraman şablonu ile ilgili hipotezlerin güvenilirliğini artırdı. 1949'da Joseph Campbell *The Hero With a Thousands Faces* (*Bin Yüzlü Kahraman*)[137] adlı kitabında bütün kültürlerde kahramana uygulanabilecek bir "monomit"[138] oluşturmaya çalıştı ise de onun şablonu, Hahn, Rank ve Raglan'ın taslaklarının aksine, amprik olarak kanıtlanamaz, tek bir kahramana dahi uygulayamayacağı sentetik bir bileşim oldu. 1964'te ise Gerhard Binder, Avrupa ve Asya kültürlerindeki yirmibir örnek üzerinden "korunmasız-terkedilmiş çocuk" hikâyelerini inceledi.[139]

1. Otto Rank'ın Kahraman Miti Teorisi

Otto Rank, hocası Sigmund Freud ile ilişkisini bitirmeden evvel 1909'da yazdığı *The Myth of the Birth of the Hero (Kahramanın Doğum Miti*) adlı makalesinde Jung takipçilerinin hayatın ilk yarısı olarak tanımladığı bir Heroizm ile ilgilenir. Onun 30 kahramana uyguladığı örneği, kahramanın doğumu ile başlar, bir kariyer kazanmasına kadar devam eder.

Mitsel bağlamda veya bilinçli olarak daima erkek olan kahraman, Grek mitolojisinin *Oedipus*'u gibi tarihi veya efsanevi bir figürdür.[140] Rank'ın şablonunda insan kahramanlar

[137] Joseph Campbell'in bu eseri Türkçe'ye "**Kahramanın Sonsuz Yolculuğu"**adı ile çevrilmiştir. Çev. Sabri Gürses, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1999.

[138] J. Campbell, James Joyce tarafından bulunan "monomyth" terimini kullanır. (Leeming, **The World of Myth**, New York, Oxford University Press, 1990, s. 217.)

[139] Dundes, *"The Hero Pattern and The Life of Jesus*" s. 187.

[140] Segal, "Heroes", *Encyclopedia of Religion, Second Edition*, vol. 6, s. 3958.

yanında ilah kahramanlara da yer vardır. Rank, rüyalarla mitosların mukayesesinde, her ikisinin de yetişkin mitos yapıcı veya okuyucudaki karşı konulamaz şekilde süren *Oedipal* dileklerin bastırılmış sembolik, kılık değiştirmiş bir ifası olarak addettikleri benzer bir temeli takip eder. Rank'ın kahramanı macerası sonunda doğum yerine döner. Rank'ın taslağı kendi örneklerine, hatta kesinlikle paradigmatik olduğu iddia edilen *Oedipus* örneğine bile tam olarak uymadığı için çoklukla eleştirilmiştir.

Rank'ın monografının başlığı ilk bakışta yanıltıcı ve de ileri görüşlüdür. Yanıltıcıdır; çünkü Rank'in Freudyen vurguları kahramanın doğumu üzerine değil, ebeveynleriyle *Oedipal* ilişkisi olan sonraki dönem üzerinedir. Başlık ileri görüşlüdür; çünkü Sandor Ferenczi, Géza Roheim ve Melanie Klein gibi Rank de, *Oedipal* aşamanın diğer herhangi bir aşama üzerine ortodoks Freudyen önceliğini reddetmekteydi.[141]

2. Joseph Campbell'ın Kahraman Miti Teorisi

Freud ve Rank'ın Heroizmi yaşamın ilk yarısıyla sınırlamasına karşın, Jung için ikinci yarıyı -yetişkinliği- içermekteydi. Yaygın şekilde kullanılan lakabına rağmen hiçbir zaman açık sözlü bir Jungian olmayan Campbell ise kahramanlığı hayatın ikinci kısmı ile sınırlamaktadır. Rank'ın tezi kahramanın doğumuyla, Campbell'ınki macerasıyla başlar. Rank'ın tezinin sonlandığı yerde Campbell'ın tezi başlamaktadır. Campbell, açıkça kahramanın yaşını belirtmez ancak kahraman, Rank'in kahraman mitosunun bittiği genç yetişkinlikten daha küçük olmamalıdır. Campbell'ın örneklerinin bazısı çocuk kahramanlar olmasına rağmen kendi tasarısını ihlal etmelerinden dolayı yetişkin olmak durumundadırlar. Campbell'ın kahramanı Rank'inki gibi elit ebeveynlerin oğlu olmak zorunda değilse de genellikle öyledir. Campbell'ın ve Rank'ın kahramanlarının toplumlarına yardım etmek amacıyla giriştikleri macera sonunda ölmelerine gerek yoktur. Campbell, kahramanın ortaya çıkışını erkek bakış açısıyla tanımlar ama kahramanlarının kadın olmasında sakınca görmez. Neticede, örneklerinin çoğu ilah kahramanlar olsa da onun taslağı insan kahramanı belirtir.

[141] Segal, *In Quest of the Hero*, s. VIII-IX.

Campbell'ın kahramanı doğum yerine dönmek yerine varlığı bile bilinmeyen, olağanüstü bir dünyaya, tanrıların dünyasına doğru ilerler.[142]

3. Lord Raglan'ın Kahraman Miti Teorisi

Bir Frazerian olan Raglan, kralın hayatın devamlılığı için kurban verilmesi ve bitki tanrısının ruhunun varislerine intikal etmesi ritüeli ile bağlantılı olarak kralı kahramanla eş tutmaktadır yani ritüelin tanrısı ile mitosun herosunu eşitlemektedir. Raglan, Frazer'ın genel mit teorisini, kahraman mitosları teorisine döndürmektedir. Daha da ileri giderek yirmibir kahraman mitosuna uyguladığı kendi ayrıntılı kahraman taslağını çıkarmıştır. Bu taslakta, kahramanın anlatısı ana rahmine düşüşünden ölümüne kadar uzamaktadır. Bu nedenle Rank ve Campbell'ın örneklerinin aksine, onun örneği hayatın her iki yarısını da kapsar. Raglan'ın kahramanı, toplumu tarafından sürülerek zorla başladığı macerası sonunda mutlaka ölmelidir. Raglan'ın kahramanı bir ilah olabilirse de mutlaka bir kral olmalıdır. Raglan'ın şablonun en çok eleştirilebilecek tarafı, seçtiği kahramanların genellikle Yunan kaynaklı olmasıdır.

Raglan'ın 21 maddelik şablonunun 1 ile 13. maddeleri arasındaki kısımlar, Raglan Rank'i hiç okumadığı halde yaklaşık olarak Rank'in şemasına tekabül eder. Raglan'ın 6 maddesi Rank'in kopyası gibidir. Raglan'ın kahramanı için dönüş yoktur. Rank'e göre kahraman şemasının kalbi krallığı kazanmak iken Raglan için önemli olan onu kaybetmektir.[143]

Rank ve Campbell mitosu sembolik olarak okurken Raglan gerçek olarak okur. Hikâyeleri gerçek kahramanlar hakkında olsa da onların tarihselliğini inkâr eder.

Raglan için kahramanlar ile tanrılar eşittirler ancak kahramanlar tanrıları sembolize etmezler, onların kendisi zaten tanrıdır.

[142] Segal, "Heroes", *Encyclopedia of Religion, Second Edition*, vol. 6, s.3958-3959.

[143] Segal, *In Quest of the Hero,* s. XII.

Rank, modern kahraman mitoslarına izin verse de, Campbell hem modern hem ilkel kahramanlara müsaade etmez ama ikisinin de varlıklarını ilan eder. Raglan ise modern kahraman mitoslarının varlığını inkâr eder.[144]

F. R. J. Raglan'ın, 1936'da *The Hero (Kahraman)* adlı eserinde listelediği ve ortak özelliklerini göstermeye çalıştığı kahraman şablonuna göre,[145] kahramanlar doğum anında terk edilmiş ve korunmasızdırlar. Bazı önemli kişi örnekleri Asur kral Akad'lı *Sargon, Musa, Oedipus, Perseus, Romulus* ve *Remus*, Japon *Hiruko* ve Türk halkının bir bölümünün efsanevi babası, Çinlilerin *T'u-chüeh* olarak bildikleri *T'u-chüeh*'dir.

Nihayetinde korumasız çocuk bir nehirden veya tepe zirvesinden iyi kalpli bir balıkçı, çoban veya köylü tarafından geri alınır veya bir hayvan tarafından büyütülür. Alternatif bir şekilde bazen, kahramanın annesi bir su perisidir. Örneğin Endonezya'da *San-for-t'i'*nin kahraman kralları denizkızının yumurtaları olarak bilinirler.[146]

Kahramanın annesi kraliyet ailesine mensup bir "bakiredir", babası ise kraldır ve genellikle baba, annenin yakın akrabasıdır. Kahramanın anne rahmine düşüş koşulları olağandışıdır. Kahraman aynı zamanda Tanrı'nın oğlu sayılmaktadır. Doğum anında çoğunlukla babası veya annesinin babası tarafından öldürülmek için teşebbüste bulunulur ve bu nedenle kaçırılır; öz olmayan ebeveynler tarafından ya da hayvanlarca yetiştirilir. Yine de kahramanın çocukluğu hakkında fazla bir bilgi verilmez.[147]

Kahraman bir ejderha veya canavarı yener. Herakles, Nemean aslanı ve Lernaean su yılanını boyunduruğu altına alır; *Theseus Minotaur*'un, *Bellerophon Chimera*'nın üstesinden gelir; *Beowulf Grendel*'i, *David Goliath*'ı öldürür.

Bununla birlikte –*Perseus* ve St. George'un durumunda olduğu gibi- canavar tarafından tehdit edilen bir prensesin kurtarılması motifi de az rastlanılır bir durum değildir. Galip kahraman prenses tarafından evlilik ve tahtın mirasçısı olmakla ödüllendirilir.

---

[144] Segal, *In Quest of the Hero***,** s. XXVI-XXVIII

[145] Bu maddeler, bütün kahraman mitleri teorilerindeki ortaklıkların en belirgin ve en fazla olduğu noktalar göze alınarak sıralanmıştır.

[146] Gaster, "Heroes", *The Encyclopedia of Religion*, vol. 6, s. 303.

[147] Segal, "Heroes", *Encyclopedia of Religion, Second Edition*, vol. 6, s. 3960.

Kahraman statüsünü belli testlerden geçerek kazanmaktadır. Bazen bunlar, *Theseus*'un sandaletleri ve dev bir kayayı kaldırarak *Aegeus*'un kılıcını geri aldığı veya Sigmund'un bir kılıcı gömülü olduğu ağaçtan çıkarttığında olduğu gibi kahramanlık gösterileridir. Fakat aynı zamanda test, yaz mevsiminde gidip kar almak gibi ilk bakışta yerine getirilmesi imkânsız görevlerden oluşmaktadır. Bu vazifeler (genelde prensesi kazanma karşılığında koşulmuş şart) çoğu durumda sihirli yardımlar sayesinde başarılır. Örneğin *Perseus* uçan ayakkabılara, sihirli bir cüzdana ve görünmezlik şapkasına, Sigmund *Odin* kılıcına ve Arthur onu yaralanmaz kılan bir zırha sahiptir.

Kahramanlar bazen fiziksel özellikleriyle ayırt edilmektedir. Tanrılar gibi anormal şekilde uzun ve yakışıklıdırlar. İsrail'in kahraman kralı *Saul*, tebasındaki herkesten uzundur[148] ve aynısı *Xerxes* için de söylenir.

Kahramanın fiziksel gelişimi genellikle olağanüstü olarak dile getirilmektedir. Örneğin, mitoslar *Musa* ve *Bacchus*'un her ikisinin de doğar doğmaz konuştuklarını bildirmektedir. *Musa, Herakles* ve Kuzey Amerikalı yerli kahramanlardan bazılarının birkaç gün içinde yetişkin boyuna ulaştıkları söylenmektedir.

Aynı derecede dikkate değer olan kahramanın zihinsel yeteneğidir. *Solomon* ve İsa, çocuklukta bile hikmette kutsal bilgelerden üstündür. Ölü Deniz Yazmaları da, bunun aynı zamanda Mesih için de böyle olacağını bildirir.

Kahramanlar öldüklerinde özel bir cennete giderler. Grek kahramanlar *Elysium*'a, savaşta ölen cesur Norveçli *Valholl*'a gitmişlerdir.

Büyük kahramanlar doğal bir ölümle ölmezler ancak canlı olarak cennete taşınırlar. Eski Ahit'te peygamber *Elijah*, Grek efsanesinde *Herakles* ve *patriarch Enoch'*un ise "Tanrı olmadığı ancak tanrı ile yürüdüğü"[149] ifade edilir.

Ölü kahraman halkının ihtiyaç duyduğu saatte geri dönecektir. Eski Ahit'in çeşitli pasajlarında[150] Davud'un halkının nihai yenilenmesinde hükmetmek için geri döneceği söylenmektedir. İngilizler aynı şeyi Arthur, İskoçlar *Bruce*, Prusyalılar *Frederick Barbarossa*,

[148] **Kitab-ı Mukaddes**, Samuel I, 10: 23- 24.

[149] **Kitab-ı Mukaddes**, Tekvin, 5: 24.

[150] **Kitab-ı Mukaddes**, Yeremya, 30: 9; Hezekiel, 34: 23- 24.

Samiriler *Musa*, Danler *Holge* için söylerler. Benzer fikirler Hint, İran, Ermeni ve Kore halk hikâyelerinde ortaya çıkmaktadır. [151]

Ayrıca daha çok Hint kaynaklı dini topluluklarda görülen "Dünya Kurtarıcısı Arketipi"nin de kahraman arketipi ile bağlantısı vardır. Şematik bir özetlemeyle Dünya kurtarıcısı arketipinin özellikleri şunlardır:

* Kraliyet ailesi soyundan gelme

* Mucizevî doğum

* Doğaüstü fenomenler arasında olma

* Yaşlı kutsal bir adam (*Simeon: Asita*) , doğumdan kısa süre sonra dünyayı kurtaracağı mesajı verir.

* Çocukluğunda yaptıkları kutsal kişiliğini ortaya koyar.

Hint dünyasında Dünya kahramanı, bunlardan sonra;

* Evlenir ve mirasçısı doğar.

* Gerçek görevinin farkına varır.

* Büyüklerinin rızasıyla (Cayna anlatımı) veya gizlice (Buddha) evinden ayrılır.

* Zahmetli orman öğrencilerine katılır.

* Doğaüstü düşmanlarla karşılaşır,

* Sonunda zafere kavuşulur.[152]

Görüldüğü üzere her iki arketip arasında kayda değer benzerlikler mevcuttur. Kurtarıcı kelimesi başka bir arketipin kapısını açmış olmaktadır ki bu da Mesih ve Mehdi arketipidir. Kurban edilen Tanrı (kral) ritüeli, ölen ve doğan Tanrı ve Mesih inançları Hristiyanlığın İsa'sı konusu ile alakalıdır ve çoğu noktada bu arketiplerin hepsi çakışmaktadır.

---

[151] Gaster, "Heroes", *The Encyclopedia of Religion*, vol. 6, s. 304.

[152] Joseph Campbell, *Doğu Mitolojisi*, s.246

Mesih düşüncesinin oluşum süreci ve kökenleri incelendiğinde neredeyse bütün dinlerde mitolojik karakterde kurtarıcı şahsiyetlere ve bu fikrin beslendiği *altın çağ (golden age)* mitlerine rastlanmaktadır. Mesihi hareketler idealize edilen ve tanrısallaştırılan mitsel bir döneme dönüş hareketleri olup tüm monoteist dinlerde gündeme gelen cennetten kovuluş-cennetten düşüş mitosu ve genel anlamda insanın önüne kendisinden düştüğü cennete kavuşma amacının konulması, idealize edilen geçmişin geleceğe yansıtılması olarak tezahür etmektedir.

Ne Mesih ne mehdinin temel gayesi bir yenilik ortaya koymaktır, aksine onlar geçmişte kalan ideal toplumsal düzeni yeniden yaşama geçirme arzusunu simgelemektedirler. Sümer ve Mısır'da, Antik Yunan'da, Uzak Doğu dinlerinde altın çağ olgusu farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Kurtarıcı Mitolojisi incelendiğinde Mısırlıların *Osiris*'i, Babillilerin *Marduk* ve *Tammuz*'u, Suriyelilerin *Esmun* ve *Adonis*'i, Mandelilerin (*Mandeas*) ve Sabiler *Manda d'Hayye* ve *Hibil Ziwa*'sı, Hintlilerin *Vişnu- Krişna- Vasudeva* ve *Şiva* figürleri ilk öne çıkan kurtarıcılardır.

İslam tarihinde de dini, "insan veya insanlara itaat etmek ya da imama itaat etmek" olarak algılayan "karizmatik liderci" veya "kurtarıcı bekleme" şeklindeki politik dini söylemin çok sayıda tezahürünü görmek mümkündür. Hz. Osman'ın hilafeti esnasında tohumları atılıp, Hz. Ali döneminde patlak veren olumsuz gelişmeler sonucu oluşan bütün Şii Gulat hareketleri, 12 İmamiyye Şiası (Usûliler- Ahbâriler), İsmaililik,-Hassan Sabbah Fedaileri- Bâbilik-Bahâilik, Bâtînilik, Karmatiler, Zeydîlik, Dürzîlik, Nusayrilik, Kadıyânilik, Şeyhîlik ile 12 İmamın masumiyetini ve imamete hak sahibi olduklarını savundukları sürece Kızılbaş Alevîlik benzeri ekollerin inanç sistemleri, din ve dünya görüşleri tamamen masum 12. *Mehdi Muntazır (Beklenen Mehdi*, h. 329 tarihi itibariyle Gaybet-i Suğra'sı bitmiş ve Gaybet-i Kübra'sı başlamıştır) akidesi üzerine kurulmuştur.[153]

Şia'daki beklenen mehdi inancının, eski İran'ın "Tanrı'nın Gölgesi" olarak gördükleri kral fikrine bazı gnostik unsurlar ilave edilerek oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bütün bu Mesih ve mehdilerin kimlikleri incelendiğinde şu ortak noktalar ortaya çıkmaktadır:

* Mehdi / Mesih Sünni İslam inancında olduğu gibi müstakbel bir şahsiyettir veya Şii İslam inancının Mehdi anlayışında olduğu gibi tarihi ve müstakbel bir şahsiyettir.

[153] Prof. Dr. Sönmez Kutlu, **İslam Düşünce Ekolleri Tarihi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 2007, s. 120.

* Genellikle kendi isimleri, anne ve babalarının isimleri belirlenmiştir fakat aralarında birlik yoktur. Her dinin kendi kuruluş ve tarihi gelişiminin özelliğini taşımaktadırlar.

* Soyları, mensup oldukları dinin peygamberinin veya bir büyük rahibin veya tanrıların soyuna dayanmaktadır. [154]

4. Kahraman Mitlerindeki Semboller

Kahraman mitleri teorilerini oluşturan mitolojistlerin birçoğu Sigmund Freud, Otto Rank, Carl Gustav Jung gibi aynı zamanda psikoloji ve psikanaliz uzmanı olmaları hasebiyle, bu mitleri ve mitlerde geçen bazı unsurları psikolojik açıdan değerlendirmeye tabi tutmuşlardır.

Joseph Campbell kahramanın yolculuğunu şöyle özetlemektedir:

"Evrensel kahraman motifinde veya mitinde kahraman, bilincin var olduğu olağan dünyadan doğaüstü olayların olduğu karanlıkların bölgesine doğru ilerler. Burada ona zarar verebilecek masalsı güçlerle karşılaşılır ve kesin bir zafer kazanılır; bu maceradan kahraman benzerleri üzerinde üstünlük sağlayarak halk için kullanacağı bilgilere sahip olarak sıradan dünyaya geri döner."[155]

Lord Raglan, bir kahramanın hayatının önemli özelliklere ve olaylar dizisine bölünebildiği gerçeğinin -daha çoğu da mümkün olsa da, Raglan 22'ye bölmüştür- bir ritüel şablona işaret ettiğini belirtir. Kahraman mitlerindeki bütün bu benzerliklerle ilgili üç ihtimal olabilir. İlki, tüm kahramanların veya bir kısmının, bu ritüel şablona uyması için hikâyeleri değiştirilen gerçek kişiler olmalarıdır. İkincisi, bu kahramanların tümü ya da bir kısmı hayatlarında ritüelin önemli bir yer tuttuğu gerçek kişilerdi. Üçüncü ihtimal ise bu kişilerin tamamen mitolojik şahsiyetler olmalarıdır.

Bazı istisnalar dışında kahramanların yaşadıkları dönemde yazılı kayıt bulunmamaktadır. Kahramanların tarihsel mi yoksa mitsel mi olduklarına dair ölçüt, onun ölümünden yüzyıl ve daha sonra da yazılanlar dışında hiçbir yazılı kayıt mevcut olup

[154] Prof. Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu, **Dinlerde Mehdi Tasavvurları**, Samsun, Sidre Yayınları, 1997, s. 62.

[155] Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, s. 39-40.

olmamasıdır; eğer kayıtların yokluğu kesin ise kahramanımız kesinlikle mitolojiktir. Yine de kesin değilse, sonradan rasyonalize edilmiş olsalar bile ne kadar rasyonelleştirildiklerine bakarak bunu anlamak mümkündür. Bu da kahraman şablonuna gösterdikleri uyumla orantılıdır. Kahramanların ara sıra şablonun dışına çıkmaları onların tarihsel olduklarını ifade etmez çünkü bu durumda da başka bir şablona dahil olacaklardır. Örneğin Herakles'in oniki görevi tarihi değil ritüeldir, benzer şekilde Musa'nın geçtiği ve Firavun ile askerlerinin boğulduğu su yaygın bir mitin parçasıdır.[156]

Kahramanın hayatı ya da yolculuğu üç safhaya ayrılmaktadır; kahramanın doğumu, tahta çıkışı ile ilgili olan kişiler, olaylar ve ölümü. Bu aşamalar doğumda, kabul töreninde *(initiation)* ve ölümde olmak üzere üç temel geçiş ayinine tekabül etmektedirler.[157] Tanrı ritüelde ortaya çıkan kahraman, kahraman da mitosta ortaya çıkan Tanrı'dır; yani Tanrı ve kahraman aynı insanüstü varlığın iki farklı halidir.[158]

Kahramanların doğumunun ayrıntılarını bilinse de çocukluğu hakkında mitoslar yeterince bilgi vermemektedirler. Kahraman, bu serüveni sonucunda elde ettiği tanrısal güçlerin daha en başından beri kendi kalbinde var olduğunu keşfeder ve böylece o "kralın oğlu" olur ki bu adın tam olarak ne demek olduğunu öğrenen "Tanrı'nın Oğlu"dur. Tanrı'nın yeniden doğumu olarak kahramanın kendisi *dünyanın göbeği* (*axis mundi),* sonsuzluğun enerjilerinin zamana karıştığı doğum noktasıdır. Diğer yandan insan kahraman, alt insanla ilişkisini kurmak için alçalmalıdır.[159] Bir merkeze ulaşabilen kahramanlarla ilgili mitoslar, bunları üreten ya da yayan toplumlar geliştikçe daha da gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Fakat her durumda "cennet özlemi" yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır.[160]

Kahraman mitosları, kralın gerçekten öldürülüp iktidarı yenisine aktarma ritüelinin alegoriye dönüştürülmüş biçimi ile bağlantılıdır. Kral bu kurban törenlerinde gerçekten değil simgesel olarak ölür ve bu seremoni kahraman macerası formülüne göre düzenlenir.[161]

---

[156] Lord Raglan, "The Hero: A Study in Tradition", *In Quest of the Hero*, s. 157-158

[157] Raglan, s. 148

[158] Raglan, s. 162.

[159] Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, s. 52.

[160] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 369.

[161] Campbell, **Doğu Mitolojisi**: **Tanrının Maskeleri**, Kudret Emiroğlu (çev.), 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, Ekim 2003, s. 82.

Hristiyan Cennetten Kovulma ve Kefaret, Ağaç ve Haç mitosları insanın tanrılardan mutlak kopuşu zihniyetinin bir ürünüdür. Bu nedenle, Batı'da insanüstü öykülerin başarısızlıkla sonuçlanması çok tipiktir. Oysa Doğu'da durum böyle değildir; Buda efsanesinde olduğu gibi, ölümsüzlük kazanmak için yola çıkan kahraman hemen her zaman başarılı olur. Batı'da trajedi duygusu çok güçlüdür ve örneğin bir Hristiyan için en yüce dinsel simge, Tanrı'nın kendisini ölümün gücüne teslim ettiği o trajik haça gerilme anıdır. Batı'nın kahraman kavramı, gerçek, belirli, ölümlü ve mahkum bir bireydir. Doğu'nun kahramanı ise boşuna mücadele eden ampirik bir figür değil, yeniden yaşam bulan, yeni yaşamlara geçen bir kişiliktir.[162]

Kahraman mitoslarında sıkça rastlanılan "su" elementi, içerisinde çok sayıda mitik anlam barındırır. Gerçekte su, bütün potansiyel ve üretken güçleri temsil eder; sular tüm varoluşun kaynağıdır. Su kozmogonide, mitoslarda, ritüellerde, ikonografide her zaman aynı işlevi görür; her biçimin öncülü, her yaratanın desteğidir. Suya batma, ilk biçime geri dönüşü, yeniden yaradılışı, doğumu simgeler; çünkü suya batma biçimlerin biçimlerini kaybedişidir ve varoluş öncesindeki ayrışmamış olanla yeniden bütünleşmektir; sudan çıkış, biçimin ilk kez dışa vurulduğu yaradılış eyleminin tekrarıdır. Suyla temas etmek her zaman yenilenmeyi anlatmaktadır çünkü eriyip giden daha sonra "yeniden doğacaktır" çünkü suya batış, yaşamın ve yaratıcılığın potansiyelini çoğaltır ve geliştirir. Erginlenme ritüellerinde su, bir "yeniden doğum" bahşeder. Sümer dilinde *"a"* su anlamına gelmektedir ama "ersuyu, gebe kalma, kuşak" anlamları da vardır. [163] Su, evrenin tüm potansiyelini ve tüm tohumlarını içinde barındığı rahim olarak kabul edilmesi nedeniyle insan türünün ya da özel bir ırkın sudan çıktığını anlatan mitosları ve efsaneleri rahatlıkla açıklayabilmekteyiz. [164] Su tohum, yağmur ersuyu olarak tanımlanır. İnsanlar açısından, suya batmanın ölümle eşdeğer bir anlamı vardır ve kozmik düzlemde dünyayı yaşam kaynağı okyanusun içinde eriten felaketle (tufan) eşdeğerdir. Her tür biçimi parçaladığı, her geçmişi sildiği için suyun arındırma, yeniden oluşturma ve yeniden doğurma özelliği vardır çünkü suya batan her şey "ölür", suya batan kişi, tıpkı günahsız bir çocuk gibidir, geçmişi yoktur, "yeni" bir yaşama başlayabilir, yeni bir aydınlığın eşiğindedir. [165] Nehir ayrıca arıtıcı ergenlik ayinini de temsil eder. [166]

[162] Campbell, *Doğu Mitolojisi*, s. 138.

[163] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 196-197.

[164] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 199.

[165] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 202.

Kahramanın doğum sonrası bir akarsuya atılması teması, onun meşruluğunun test edilmesi geleneğinin bir yansıması olarak açıklanmaktadır. Bunun, aynı zamanda kahramanın ilk madde suyun özellik ve iktidarıyla doğum anında doldurulmasını sembolize etmek amacıyla tekrarlanması da mümkündür.[167] Su temiz ve temizleyici bir madde olarak, kahramanın geçmişini silmekte ve ona yeni hatta onu kahraman kılacak bir kimliğin giydirilmesi noktasında etkin bir rol oynamaktadır. Her kahraman mitosunda suya sepet ya da bir kutu- sandık içinde bırakılma yoktur, burada önemli olan çocuğun kehanetin gerçekleşmesini önlemek için terk edilmiş olmasıdır. Rank'in analiz için seçtiği kahramanların yarısından biraz fazlasında suya bırakılma olayı mevcuttur. Rank, kahramanın suya bırakılışını onun "yeniden doğumu" olarak çözümlese de Perseus vakasında olduğu gibi bazen kahramanın suya annesiyle bırakılması rivayeti de vardır. N. M. Holley, *The Floating Chest (Yüzen Sandık*-1949), adlı çalışmasında "annenin sandıkta bulunması, sandığın işlevinin mitolojik olarak ikiye katlanması", dünyanın yıllık ürün verimliliğinin tesisi için tekrar doğmak zorunda olan genç çocuk-tanrı ve anne –tanrıçayı konu alan sözde bir ritüelle ilgilidir, diye belirtmektedir.[168]

Çocuğu, kozmik öğelerin –su, rüzgâr, yer- insafına bırakma, "sunma", kadere karşı bir tür meydan okumadır. Yere ya da suya emanet edilen çocuk, öksüzdür ve ölebilir ama eğer şansı varsa insanüstü bir konuma da yükselebilir. Kozmik öğelerin korunmasındaki terk edilmiş çocuk genelde bir kahramana, bir azize ya da bir krala dönüşür. Onun yaşam öyküsünü veren efsane, doğumlarından hemen sonra terk edilen tanrılar mitosunun bir tekrarından başka bir şey değildir. *Zeus*'un, *Poseidon*'un, *Dionysos*'un, *Attis*'in ve pek çok tanrının *Perseus*'la, *Ion*'la, *Atalante* ile, *Amphion*'la, *Zethos*'la, *Oedipus*'la, *Remus* ve *Romulus*'la aynı kaderi paylaştığını görmekteyiz. Musa da okyanusa terk edilen Maori kahramanı *Massi* gibi, "karanlık dalgalara" terk edilen Finli mitolojik destan *Kalevala*'nın kahramanı *Vainamoinen* gibi suya bırakılır. Terk edilen çocuğun dramı, "öksüzün" , ilksel çocuğun, mutlak ve dokunulmaz yalnızlığıyla, büyük ve olağanüstü kahramanlık mitiyle telafi edilir. Bu "tür" bir çocuğun ortaya çıkışı genelde, kozmosun yaratılışı, yeni bir dünyanın ortaya çıkışı, yeni bir dönemin başlangıcı gibi görkemli başlangıç anlarına denk düşer. Yeryüzü Ana'ya ya da tabiatın kucağına bırakılan çocuk kurtulur ve Tabiat-Yeryüzü Ana

---

[166] Leeming, *Mythology: The Voyage of the Hero*, s. 40.

[167] Gaster, "Heroes", *The Encyclopedia of Religion*, vol. 6, s. 303.

[168] Dundes, *"The Hero Pattern and the Life of Jesus*" s. 195.

tarafından yetiştirilir; artık sıradan insanlar gibi olmaz çünkü yaşamı kozmik bir başlangıca tekabül eder ve bir aile ortamında değil, kozmik öğelerin arasında büyür. Bu nedenle kahramanlar ve azizler genelde terk edilmiş çocuklardır.[169]

Kahramanın doğumunun bilinmeyenle ilişkilendirilmesi, çocuğun doğduğu ya da doğduktan hemen sonra yerleştirildiği gizli yer temasında ifade edilmektedir. Bu yerler- mağaralar, ahırlar, ağaçlık, kayalar, akarsular- tabi ki farklı şekillerdeki evrensel Büyük Anne'nin rahmi temelinde düşünülen rahim simgeleridir.[170]

Kahramanın bir canavar veya ejderhayı öldürmesi, bir düşmanı alt etmesi ise, rakibin canavar olduğu kabaran deniz veya taşkın nehirlerle kişileştirilmiş gücün kontrol altına alındığı veya aksine yazın sonunda kurumuş toprakların sulanması için bent çekilmiş suların serbest bırakıldığı yıllık mücadelenin yaygın uygulamasını yansıtmaktadır. Bazen Musa'nın durumunda olduğu gibi kahramanın bir dağa yükselmesi ve gözden kaybolması kavramının, çoğu kültürdeki (Tahiti, Java, Madadaskar, Yeni Gine ve Borneo'da) bütün ölülerin ölüm anında gerçek veya mitsel bir dağa gittikleri inancını ispat etmek için ortaya çıkmış olması muhtemeldir. Kahramanların öldüklerinde bir dağa yükseldikleri fikri, günlük dünyadan ideal olana yükselişlerini sembolize etmek için üye ve şamanların bir zirve veya ağaca tırmanmaları şeklindeki ilkel insanların çoğu tarafından gözlemlenmiş bir süreçten türemiş olabilir.[171]

5. Kahramanın Doğum Miti

Kahramana çoğu kez mucizevî bir şekilde hamile kalınır ve sıra dışı şartlar altında doğurulur. Elbette ki her kahramanın, tanrının, yüksek şahsiyetin anne karnına olağanüstü bir şekilde düşme ve doğum hikâyesi yoktur. İsa, *Quetzalcoatl* ve birçoğu bakireden doğmuşlardır; Buddha annesinin rüyasında anne rahmine düşer, *Adonis* bir ağaçtan doğar. Kahramanlar, onlara ihtiyaç duyulan zamanda, bir kültürün karanlık çağında, özellikle de kış gündönümü ile simgelenerek doğarlar.[172] Genellikle toplumunun en seçkin ebeveynlerinin, özellikle bir kralın oğlu olan kahramanın hamileliği süresince veya öncesinde bir rüya veya

[169] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 252.

[170] Leeming, *Mythology: The Voyage of the Hero*, s. 39- 40.

[171] Gaster, "Heroes", *The Encyclopedia of Religion*, vol. 6, s. 303- 304.

[172] Leeming, *The World of Myth*, s. 217.

kâhinin haber vermesi şeklinde, doğumuna karşı ve çoğunlukla babayı ya da onun temsilcisini tehdit eden tehlikeyi haber veren bir kehanet mevcuttur. [173]

Bakire doğum ve terk edilmeye vurgu gibi, olağanüstü hamile bırakma yollarının hepsi babayı reddetmek için kullanılan tekniklerdir. [174] Kahramanın ana rahmine düşmesi ve doğması içimizdeki kahraman sürecinin doğuşunu; mitosta Yüce Varlık veya ataerkil kültürlerde Baba olarak adlandırılan kişiliklerin önemi ile ilişkimizi keşfetmek için bilinmeyenimize doğru yaptığımız şamansal yolculuğa olanak sağlayan bireyselleşme sürecinin doğuşunu temsil eder. Bu yüzden, mitosun ve edebiyatın en önemli temalarından biri kahramanın babasını arayış içinde bulunmasıdır. Bu, biyolojik babasını bile aşan gerçek baba, evrensel kaynaktır ve kahramanın rahme düşüşünü sağlayandır. Aynı şekilde, kahramana hayat veren bakire de hepimizin Annesi, içinde ilahi gücü taşımamız gereken fiziksel varlığın sağlayıcısı olan Büyük Tanrıça'dır. Bu somut enerji kahraman babalık edebilir ama gerçek bir insan olmak için mevcut tek kapıdan geçerek et ve kan öğelerini edinmelidir. Bu nedenle içimizde yaptığımız psikolojik yolculuğun bir metaforu olarak kahraman hikâyesi, kahramanın doğumunun mezardan önce sembolik bir Yeryüzü Ana rahmi olarak görülebilecek (mağara, kaya, ahır, ağaçlık veya su kabı) saklı bir yerde meydana gelmesinden güç alır.[175]

Doğumdaki bir başka boyut da, yeni doğmuş kahramanın canına kasteden tehdittir. Bireyin bir yüzü -kahraman yüzü- veya toplum yeni bir başlangıç istiyorsa, diğeri -daha bilindik yüzü- statünün devamını ister. Zalimler, şeytanlar, kıskanç veya öfkeli babaların hepsinin tek istediği kahramanı öldürmek, vahşi doğaya atmak veya bir sepete yerleştirip bir nehre bırakarak kaderine terk etmektir.[176]Su imgesi, *dünya çocuk'*un (*puer aeternus*), -yeni bir başlangıcın umudu- Yeryüzü Anne'nin sularından tekrar doğmasını ve böylelikle hiçbir ölümlüye ait olmamasını ifade etmektedir.[177]

Herakles'in hikâyesinde olduğu gibi Tanrı birçok kahramanın babası şekline girmektedir; babası olmaktadır. Tanrı yıldırım, boğa, kuğu veya altın sağanağı biçimlerine bürünebilir. Bu tür babanın tanrı oluşu ile ilahi doğumun kahramana bahşedilmesi, onun

[173] Rank, s. 57.

[174] Dundes, *"The Hero Pattern and the Life of Jesus"* s. 197.

[175] Leeming, *The World of Myth***,** s. 218- 219.

[176] Leeming, *The World of Myth*, s. 218-219.

[177] Leeming, *The World of Myth*, s. 227.

kahramanlığı neticesi değil annenin-prensesin Tanrı şekline girmiş kocasıyla ritüel çiftleşmesinin sonucudur.[178] Kahraman, tanrının yeryüzündeki kahramanı, genelde ölümsüz bir tanrı ile ölümlü bir annenin çocuğu olarak doğar. Bu olay bazen hayvan şekline giren bir tanrı tarafından gerçekleştirilir. Tanrının ölümlü anneyi tercihen gece ziyaret eder.[179] Mucizevî doğumların en önemli kısmı ya da en ilginç mucizevî doğum biçimi neredeyse tüm mitoslarda bulunan bakireden doğumdur. Bu doğumlarda büyülü ya da ilahi bir güç tüy, nar tohumu veya beyaz bir fil aracılığıyla gebeliği sağlar. Sir James Frazer'a göre bakireden doğum düşüncesi, ilkel insanın hamile kadın ile cinsel birleşme arasındaki bağlantıyı kuramamasından, bu bağlantıyı bilmemesinden kaynaklanmaktadır. Frazer, atalarımıza göre bütün doğumların mucizevî olduğunu söylemektedir.[180]

Doğumun bakireden gerçekleşmesi ve bakirenin cennete erkenden çıkarılması ya da doğumdan sonra bile lekesiz-temiz halinin vurgulanması için çok sayıda önemli nedenler vardır. En eski beklentilerden biri de yeniden başlangıçtır. Adem'den beri, yerel şekli ne olursa olsun, insanoğlu bir şekilde insani hatalardan uzak kalmış bir kurtarıcı aramıştır. Kahramanın bu nedenle metaforik açıdan ilk insan gibi bir boşluktan doğması gerekir. Bu yüzden İsa bir bakireden, Buddha annesinin rahminden lekelenmeden doğmuştur; Mithra kayadan, *Adonis* ağaçtan, *Kutoyis* kan pıhtısından doğmuştur.[181]

Bakirelik ve mucizevî bir doğum biçimi olarak "Bakire Doğum" konularını müstakil bir başlık altında incelenecektir.

[178] Raglan, s. 148.

[179] Leeming, *Mythology: The Voyage of the Hero***,** s. 13.

[180] Leeming, *Mythology: The Voyage of the Hero***,** s. 39.

[181] Leeming, *Mythology: The Voyage of the Hero***,** s. 39.

II. BÖLÜM

DİNLERDE MUCÎZEVÎ DOĞUMLAR

"Mucizevî doğum" tabiri ile bir insan anne ile bir insan babanın, normal şartlar altında cinsel birleşmesiyle oluşan bir döllenme ve gebelik sonucu meydana gelen yani normal doğum hadisesi dışında kalan doğumlar kastedilmektedir. Bu tür bir tanım ve çerçeve içine çok farklı doğum şekilleri girmektedir.

- Tanrı baba ile insan annenin birleşmesiyle gerçekleşen doğumlar.

- İnsan baba ile Tanrıça ya da peri annenin birleşmesiyle gerçekleşen doğumlar.

Döllenmede rol alan bir tarafın tanrı, tanrıça gibi aşkın varlıklar olduğu birleşmelerde bazen bu varlıklar bedenleşir, insan bedenine bürünür, bir nevi inkarnasyon vuku bulur.

Bir Tanrı ya da Tanrıça'nın vücudunun herhangi bir bölümünden meydana gelen doğumlar.

Tanrı-Tanrıçalar hermafrodit -*Tiamat ve Zurvan* gibi- olduklarından kendi kendilerini dölleyerek de bir doğuma neden olabilmektedirler; Hesiodos'a göre *Hera*, *Hephaistos*'u, kimseyle cinsel ilişki kurmadan yalnız öfkeden ve kocasına hıncından kendi kendine doğurmuştur.[182]

> Annenin kuş tüyü, su damlası, kan pıhtısı, çeşitli bitkilerin tohumu gibi bazı maddeler ya da Tanrı nefesi, ata ruhu gibi tanımlanamayan varlıklar veya güneş ve ay ışınları, yıldız gibi göksel elementler vasıtası ile gebe kaldığı ve erkeğin rol almadığı döllenme neticesi gerçekleşen doğumlar.

Bu tür birleşmelerde anne genellikle bakire olarak hamile kalır fakat mucizevî doğumların özellikle de kahraman arketipinin mucizevî doğumlarının temel karakteristiği doğumların bakireden gerçekleşmiş olmasıdır.

Kutsal su, yumurta (kozmogonik yumurta), ağaç, taş-kaya, bitkilerden doğumlar.

Bazı durumlarda örneğin Frigya'da bir kayanın, insanüstü bir varlık tarafından döllenmesi mitosuna rastlanmaktadır. *Papas (Zeus), Agdos* adında bir taşı döller ve bu taş hermafrodit bir canavar olan *Agditis*'i doğurur ama tanrılar *Agditis*'i iğdiş edip tanrıça *Kybele*'ye dönüştürürler.[183]

---

[182] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. 1, s. 328.

[183] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. 1, s.183.

Bir insan ile hayvanın- genellikle kutsal addedilen bir hayvandır-birleşmesiyle meydana gelen doğumlar.

Bu tür doğumlar, çoğunlukla bir ırkın, bir milletin, bir neslin kökeni ile ilgilidir. Totemi ayı olan Japonya'nın ilk halklarından *Ainular*, dünyanın en gür sakallı ve kıllı insanlarıdırlar. Bir efsaneye göre *Ainular*, bir kadınla bir ayının birleşmesinden meydana gelmiştir.[184]

A. BAKİRE DOĞUM

Normal yollarla cinsel birleşme yaşamamış bir kadının doğum yapması meselesi, kendisine mucizevî şekilde hamile kalınan kahramanın ortaya çıkış hikâyesinin pek çok unsurundan biri olarak görülmelidir.

1. Bakirelik Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Cinsel ilişkide bulunmamış ve cinsel masumiyetlerini korumuş genç erkek ve kadınların, kısmen biyolojik olarak belirlenen, gönüllü veya zorunlu olarak evliliğe kadar muhafazasıyla da sosyal bir gerçekliğe dönüşen statüyü "bakirelik-bekâret" olarak adlandırabiliriz. Ancak bakirelik için fiziksel bir ayrıcalıktan öte bir şeye kendini adama anlamı da mevcuttur. Örneğin İnkalarda, seçkin kızlar ve erkeklerden oluşan "Güneşin Bakireleri" denilen bir grup vardı.[185]

Tam anlamıyla bir erkek veya kadın olmak cinsel potansiyel ve aktiviteye sahip olmayı gerektirdiğinden, henüz olgunluk durumuna ulaşmamış olan bakir erkek-bakire kız, belli dini fonksiyonlar için, onları daha uygun kılan bir saflığı içlerinde barındırırlar. Antik Grek ve Roma'da bakir çocuklar genellikle dini seremonilerde yardımcı olarak görev alırlar. Yunan'da, Delphi'de ve Olimpik oyunlarda kazananların taçlandırıldığı zeytin dallarını kesmekle vazifeliydiler. Hristiyanlıkta, bakir çocuklar veya hadımların (suni bakirler) saf

[184] Felicien Challaye, **Dinler Tarihi**, Samih Tiryakioğlu (çev.), İstanbul, Varlık Yayınları, 2002, s. 90.

[185] Prof. Dr. Günay Tümer, **Hristiyanlıkta ve İslam'da Meryem**, Ankara, TDV Yayınları, 2008, s. 120.

statüleri onları ilahi dünyayla bağlantı için daha elverişli hale getirdiğinden koroda genellikle bu özellikteki kimseler görevlendirilirdi. Birçok festivalde, dini bayramlarda belli ritüeller için bakireler gereklidir.[186] Roma'da altı *Vesta* Rahibesi, Pontiffler Topluluğu'na (*Collegium Pontifeks*) bağlıydı. Vesta Rahibeleri, *Pontifeks Maksimus (Büyük Pontifeks)* tarafından altı ila on yaş arasında seçilir ve otuz yıllık bir süre için kutsanırdı. Onlar sönmesine asla izin vermemeleri gereken kent ateşini canlı tutarak Roma halkını korurlardı. Dinsel güçleri bekâretlerine bağlıydı; eğer bir Vesta rahibesi bekâretini yitirirse diri diri bir yer altı mezarına kapatılır, onunla ilişkiye giren erkeğe de işkence edilirdi.[187] Sümer kanunlarına göre de, bekârete zarar veren kişilerin cezalandırılmasından bekâretin önemli olduğu anlaşılmaktadır.[188]

Cinsellik açısından bozulmadığı için bekâretin kadın veya erkeğe doğa ile daha yakın bir bağlantı sağladığına inanılır.[189] Babil Gılgamış Destanı'nda, Gılgamış'a düşman olarak Tanrılar tarafından yaratılan *Enkidu (Ea-bani)* bir fahişe tarafından baştan çıkarılıncaya kadar hayvanlar arasında yaşadı. [190]

Evlenmemiş kızın bakireliği güçlü bir sosyal değere haizdir. Genç kızların bakireliği, genellikle kızların ait olduğu bütün grubun sosyal saflığının bir sembolü olarak kabul görür. Hindistan'da, herhangi bir kastın saflığı, kast üyeliğini aktaran kadınların saflığına bağlıdır. Bundan dolayı, bütün grup mensupları evliliğe kadar genç kızların bekâretini dikkatle korur ve eğer cinsel ilişki yasağını çiğnerlerse onları öldürürler. Tevrat'ta yazılı olan kural ise, evlendiğinde bakire olmadığı ispatlanan kızın taşlanarak öldürülmesidir.[191]

Bakirelik, cinsel saflığa, doğa ile bir bağa, sosyal saflığın sembolüne işaret ederken bakireler, cinsel deneyimlerinin yoksunluğu veya onu reddetmiş olmalarından ötürü de tam bir kadın veya erkek kabul edilmezler; cinsel açıdan kimlikleri belirsizdir.[192]

---

[186] W. Max Müller ve Sir James George Scott, *The Mythology Of All Races*, vol. XII, s. 334.

[187] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. 2, s. 135.

[188] Muazzez İlmiye Çığ, **Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni**, 23. Basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, Ekim 2009, s. 24.

[189] Han J. W. Drijvers, " Virginity", *The Encyclopedia of Religion*, vol. 15, s. 279.

[190] L. W. King, **Books on Egypt and Chaldea: Babylonian Religion and Mythology**, vol. IV, Second Impression, London, William Clowes And Sons Limited, 1903, s. 154.

[191] Kitab-ı Mukaddes, Tesniye, 22: 20- 21.

[192] Drijvers, s. 280.

Bakireliğin önemini belirleyen sosyal ve dini değerler farklı olsalar da, bunlar tarih içinde toplumsal gelişim süreçlerinde iç içe geçmişlerdir. Bekâret-bakirelik kavramı, aslında hem kadın hem erkek cinsinin cinsel saflığını tanımlarken anaerkillikten ataerkilliğe doğru yaşanan aşama,[193] bekâreti kadın cinsi üzerine daha baskın anlam taşır hale getirmiştir hatta bekâret kavramı sadece kadınlar üzerinden tanımlanır olmuştur. Bu şekilde insanlar arası bir cinsiyet ayrışmasını ve bakirelik temasının ortaya çıkışını mitolojideki anaerkillik-ataerkillik, tanrı-tanrıça farklılaşmasından da takip edilebilir.

Mitolojik devirlerde ve Helenistik dönemin Gnostik akımlarında tanrının-tanrıların çift cinsiyetli oluşu "tamlık" ve "bütünsellik" göstergesi kabul edilirdi. Mitolojisi doğurganlık ve üreme teması üzerine odaklı Tanrıça fikrinin Helenistik zamanların öncesinde ortaya çıkmamış, daha sonralara dayanan bir kavram olduğunu varsaymak için birçok neden vardır. Mezopotamya ve Mısır'da çok çeşitli güç ve sorumluluklara sahip çok sayıda dişil ve eril tanrıça vardı. Dişil tanrıça kafalarını gösteren tarih öncesi figür ve heykellerin, tek bir dişi ilah kavramına –net değilse bile-yönelik olması muhtemel değildir. Sayısız gök tanrıçasının, savaş azizelerinin, Hayvan ve Av Hanımefendilerinin (*Ladies of the Animals*) ve birkaç astral dişil ilahların bakire kavramı altında toplanması gerektiğini önerebilecek hiçbir kanıt yoktur.

[193] "19. yüzyıl antropolojisinin, günümüz feministlerince tekrar canlandırılan en büyük tartışmalarından biri, ataerkil toplumlarda erkeğin kadına hâkim olması gibi, kadınların da erkeklere egemen olduğu bir dönemin, patriarkinin (ataerkillik) önceli ve tam karşıtı olan bir matriarki (anaerkillik) döneminin var olup olmadığıydı. Ciddi araştırmacıların çoğu, gözlemlenebilir toplumlarda kadınların düzenli bir biçimde üst yönetim konumlarında bulunmadıkları olgusundan yola çıkarak matriarkinin var olduğu görüşünü reddettiler. Oysa M.Ö. 4 binyılda Yakın Doğu ve Mısır'da, ilk yazılı kayıtların ortaya çıktığı dönemde ataerkillik iyice yerleşmiş durumdaydı ve eğer anaerkil bir dönem var olmuşsa, bunun kantlarının paleolitik dönemde aranması gerekirdi. (Margaret Ehrenberg, *Women in Prehistory*, British Museum Publications, Londra, 1989, s.10 ve 63 ve çeşitli sayfalarda)" "Erkeklerin iktidarı ele geçirmelerinden önce anaerkil toplumların var olduğu tezi, ilk kez 19.yüzyılda, çok farklı kanıtlara dayanan iki araştırmacı tarafından ortaya atıldı. Johann Bachofen (Das Muterrecht, 1861) arkeolojik kadın heykelciklerine ve klasik mitolojiye dayanıyordu. Lewis Henry Morgan ise (Ancient Society, 1877; Eski Toplum, 1986), Kuzey Amerika yerlileri arasında ilk araştırma yapanlardan biriydi. Daha sonraki birçok yazar gibi bu erken araştırmacılar da, anaerkillik ile ana soyluluk ve ana yerlilik(matrilocalité) arasında kesin bir ayrım yapmıyorlardı. Günümüzde birçok toplum ana soylu ve anayerli olsa bile, bunların hiçbirinde erkekler yerine kadınlar yönetici konumda değildir. Bu nedenle birçok antropolog, şu anda var olan toplumların hiçbirinin, özellikle ataerkilliğin tam karşıtı biçiminde anaerkil olarak tanımlanamayacağı görüşünde birleşmektedirler. Ancak bir toplumda soyun ana tarafından hesaplanıyor ve ana yerliliğin uygulanıyor olmasının, kadınlara rol ve statüleri açısından oldukça önemli farklılıklar yarattığı da dikkate alınması gereken bir gerçektir. Başka bazı antropologlar ise alternatif bir görüş öne sürmektedirler. Bu araştırmacılar bir dizi geleneksel toplum örneğine bakarak bunlar içinde gezici avcı-toplayıcı topluluklarda kadınların statüsünün istikrarlı bir biçimde daha yüksek olduğunu saptadılar. (Örneğin Leacock, 1978; Fluchr-Lobban, 1979; Rohrlich- Leavitt, Sykes & Weatherford, 1975). Ancak, bu topluluklardaki durum, kesinlikle ataerkilliğin tam karşıtı olmaktan uzaktı; daha ziyade, bireyler ve cinsler arasında eşitliğe dayanan bir toplumsal örgütlenme söz konusuydu." Fatmagül Berktay, **Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın**, İstanbul, Metis Yayınları, İstanbul Ekim 2009, s. 38- 39.

Dahası, iffet ve bakirelik sadece Yunan'da ve sonra da özellikle Helenistik kültlerde Olimpik tanrıçaların bir özelliğiydi. Ve diğer antik dinlerde ise tanrıçaların belli cinsel olan veya olmayan tutumlarından söz edilmiyordu. Bunun yerine, cinselliğin insanlarınki kadar tanrıların da tamamlayıcı bir parçası olarak düşünüldüğü görülmektedir. Bu nedenle, daha sonraki Bakire Tanrıçaları, eşeysiz ürediği farz edilen daha erken figürlerle ilişkilendirmek problematiktir. Klasik Yunan'dakinden daha erken bir zamanla tarihlendirilmiş Bakire Tanrıça Hipotezi, fenomenolojik ve tarihsel olarak farklı nitelikleriyle uyumsuz bir bütün oluşturur. Ancak, bakire özellikli Akdeniz Tanrıçalarının, hayvanların arkaik hanımlarının ve şehirde koruması için doğaüstü kuvvetlere karşı gücüne başvurulan Mezopotamya ve Anadolu'nun (Kybele) erken şehir devletlerinde, şehir tanrıçalarının garip bir biçimde gelişmiş formları oldukları söylenebilir. Yine de bu konuda genellemelerden kaçınmak gereklidir.[194]

Bakire Tanrıça, kısmen çağdaş tanrıça dininin takipçilerinin teşvik ettiği, belli türde feminist ilginin popüler kıldığı ve kısmen de Grek şehir devletlerinin dini politikalarının ataerkil hedeflerini ileri götürmek amacıyla ortaya attığı bilimsel kullanım açısından oldukça sorunlu, heterojen bir kavramdır. Taş Çağı sanat eserlerinin yorumlanmasında 19. yüzyıl teorisini (Hegel, Bachofen ve J. G. Frazer)çok miktarda kullanan Marija Gimbutas, Paleolitik dönemde ortaya çıkmış eşeysiz üreyen ilkel tanrıça fikrini tanıtmıştır. Hipotezine göre, bir erkekle cinsel birleşme yaşamadığı için bakire olan ilkel tanrıça bir bütün olarak doğayla özdeşleştirildiğinden özel bir şekle sahip değildir.[195] Gimbutas'a göre, insan şekilli tanrıça imajları aşamalı şekilde, ilki her şeyi veren ve alan "Anne" ve diğeri yeniden doğum ve yeniden üremenin temsili "Bakire" olarak iki fonksiyona ayrıldı. Yapılanmış bir dişil monoteizm bağlamında, antik kültürlerde saygı duyulan bütün göksel savaş tanrıçaları ve avcı tanrıçalar, Genç Kız'ın (Bakire) yansıması olarak değerlendirilir ve özellikle Bakire Tanrıça, Klasik Yunan'da Olimpik dinin Bakire tanrıçasının öncülü olarak görülmektedir. Böylece Bakire Tanrıça kavramı ortaya çıkmıştır. Ne var ki sözde Bakire Tanrıçaların genç olmaları nedeniyle Bakire olmaları dışında başka bir ortak özellikleri yoktur ve hatta bu da tuhaf ve çelişkili bir şekilde yorumlanır. Çeşitli bağlamlarda, bakirelik olgunluk öncesi bakirelik anlamına gelebilir, geçici veya sürekli şekilde gönüllü olarak cinsel aktiviteden uzak durmak anlamına da gelebildiği gibi, erkek egemenliğinden bağımsız olmak için bir çabayı da

[194] Julia Iwersen, "Virgin Goddess", *Encyclopedia of Religion, Second Edition*, vol. 14, s. 9602.

[195] Iwersen, s. 9601.

gösterebilir. Bakire tanrıçaların mutlaka cinsel ilişkiden uzak durmaları gerekmiyordu, onlar evlenmemekle hatta evlilik akdiyle erkek tanrıya ait olmamakla da bakire statüsünde sayılırlardı. Bakire tanrıçaların karmaşık doğası, cinsellikleri erkeğin kontrolü altında olmadığından dolayı evlenmemiş kız veya kadının, ataerkil düzene karşı bir tehdit ortaya çıkarmış olması gerçeğiyle açıklanmaktadır. Aşkınlık fikri ve insanlığın entelektüel tarihinde soyutun ortaya çıkışı, cinsiyetlerin kutuplaşmasına yani erkek ve kadın doğası arasındaki köklü farklılıklara olan inancı beslemiştir. Kadın ve erkek doğasını birleştirmenin yolu, "eril dişilik" yani bakireliğin yapılandırılması oldu ve böylelikle dışa vurulmayan ve gerektiği gibi yaşanmayan bir fiziksel dişilik tipi ortaya çıktı.[196]

Genelde Yunan tanrıçaları ve özelde Yunan Bakire Tanrıçalar, polis'lerin (Yunan şehir devletleri) kültürel standartları bakımından koruyucu ve günahkâr nitelikleri birleştirir. Bu Klasik Yunan kültüründe, kadınlara ve tanrıçalara atfedilen sınırları aşma yeteneğinden kaynaklanır. Bakirelik, bu özelliği sınırlamak kadar altını da çiziyor ve her zaman kadınlara alıkonuldukları özgürlük, bağımsızlık ve gücü tanıyordu. Ancak bekâret, toplum tarafından doğal olarak beklenen dişilik yükümlülüğünü yerine getiren evli kadının, bu ayrıcalıklardan (özgürlük, güç, vb.) tamamen mahrum hale geleceğini ifade ediyordu; sıradan kadınların aksine tanrıçalar bu konuda istisnalıklar gösterebilirlerdi.[197] *Kore, Hestia, Artemis* ve *Athena* bakirelikleriyle tanınan Yunan tanrıçalarıdır. Fakat *Athena'*nın bakireliği erkeklerle eşit şekilde birleşmek ve savaşın erkeksi uğraşına katılmak anlamına gelirdi. *Inanna, Ishtar* ve *Anat* gibi Yakın Doğu tanrıçaları da aynı zamanda hem bekâr, hem de herkesle cinsel ilişkide bulunan figürlerdi ve annelik ile bekâret gibi iki çelişkili temanın kombinasyonunu taşımaktaydılar. Kutsal Ana, insana ait olan annelik kavramının basit bir yansıması değildir; dişi ilahlar doğurur ancak insan annelerden farklı olarak, doğaüstü konumlarından ötürü, doğum yapmış olmaları iffetlerini nadiren bozar.[198]

M.Ö. 3. binyılın başlarında, yaratılış mitoslarında bir değişiklik göze çarpar; Ana Tanrıça artık tanrılar panteonun başındaki yerinde görünmez olur. Tanrıça yerini genellikle fırtına ya da yıldırım tanrısı olan bir erkek tanrıya bırakır ve o da giderek yeryüzündeki krala benzemeye başlar. Tanrıların tasavvur edilişinde karşımıza çıkan bu değişim, insanlar arası toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki iktidar dağılımı hakkında da önemli ipuçları vermektedir.

[196] Iwersen, s. 9602.

[197] Iwersen, s. 9602.

[198] James J. Preston, "Goddess Worship", *Encyclopedia of Religion, Second Edition*, vol. 6, s. 3588.

Elizabeth Badinter'in "Biri Ötekidir" adıyla çevrilen eserinde dediği gibi "Kutsal'ın kadında da cisimleşebileceğini ve aşkınlığın mutlaka erkeklikle özdeş olmadığını unutturmaya çalışanların acelesi vardır!" Ana Tanrıça'nın çeşitli özellikleri birbirinden koparılıp farklı tanrıçalara ve nihayet de tek bir erkek tanrıya, sonra da yine erkek bir tanrı kavramına aktarılması şeklindeki dönüşüm, Ana Tanrıça'ya tapınılan toplumlarda, ekonomik ve toplumsal ilişkilerle birlikte cinsiyet ilişkilerinde de meydana gelen değişikliklerle yakından ilgilidir ve giderek güçlenen erkek üstünlüğünün ve buna paralel olarak kadınların statü kaybetmesinin ideolojik alandaki göstergelerinden biridir.[199]

Tarihsel gelişme içinde Eski Mezopotamya'da ortaya çıktığı görülen ataerkil sistem, egemen sistem olarak yerini sağlamlaştırdıkça, erkeklerin kadınları, özellikle de kadın bedenini denetleme ve onların üreme ve cinsellik hizmetlerinden yararlanma haklarını adım adım kurumlaştırdı.[200] Bu sürecin bir başka boyutunu ise, Eski Yunan'da ruh-madde, daha sonra Hristiyanlık'ta ruh-beden biçimini alan hiyerarşik düalizmin derinleşmesi ve kadının bu dikotominin "aşağı" sayılan kutbuyla yani beden ile özdeşleştirilerek onun bedeni üzerindeki toplumsal denetimin meşrulaştırılması oluşturur. [201]

Aziz Hieronymus'a göre, evlilik insanın Düşüş'ten sonraki durumuyla ilişkilidir. Bakirelik, sadece ilk ataların sahip olmasına izin verilen ve her Hristiyanın, özellikle de her Hristiyan kadının geri dönmeyi amaçlaması gereken göksel bir alana aitti. Aktif günahkâr Havva, kurtuluşun bir aracı olmayı pasif biçimde kabul eden Bakire Meryem'le karşılaştırıldı ve karşı karşıya getirildi. Bakire iken doğuran Meryem, vücudu evlilik birleşmesini yaşamadığı için anneliği övülebilen tek kadındı ve tüm kadınlar için bir rol modeli oldu.[202]

Dinin talepleri ile ahlakın talepleri birbirini güçlendirmesiyle Pagan veya Hristiyan Roma, kadınların bekâreti konusunda ısrar etti ve bekâreti iffetliliğin bir göstergesi olarak kutsadı. Bakirelik Geç Antikçağ'da pagan aşk hikâyelerinde de kilit öğeydi. Neticede Hristiyan öğretinin kabul gören bir parçası haline gelen Meryem'in bakireliğiyle ilgili anlatı,

---

[199] Berktay, s. 48-50.

[200] Berktay, s. 26.

[201] Berktay, s. 79.

[202] Chiara Frugoni, "Tasavvur Edilmiş Kadın" , Christiane Klapisch- Zuber (Bölüm Ed.), **Kadınların Tarihi: Ortaçağın Sessizliği** içinde (316- 413) **,** c. II, Ahmet Fethi (çev.), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mart 2005, s. 316, 318.

bakirelik muayenelerinin yaygınlıkla uygulandığı bir dünyada gelişti.[203] Birçok toplum bakireliğe evlilikten fazla değer vermekteydi ancak Hristiyanlık bakireliği kendi değerler sıralamasının zirvesine koymakla kalmadı, bu tercihin gerekçesini Kutsal Kitap'a dayandırdı. Bakireler cennette evli kadınlardan daha fazla mükâfat bekleyebilirlerdi. Hristiyanlık, ilk günah ile cinsellik arasında nedensellik bağlantısı kurup, vaftizi ilk günah cinsel birleşme yoluyla aktarıldığı için gerekli görüyordu.[204] Bakireliğin yüceltilmesinde yeni bir şey yoktu fakat onbir ve onikinci yüzyıllarda olduğu kadar uç noktalara taşınmamıştı. Ancak Hristiyanlık, sadık ve fedakâr zevce rolü ile baştan çıkarıcı Havva imgesi arasında sıkışıp kalmış kadınlara gerçekten yeni bir şey sunuyordu: Bekâretini muhafaza edip kendini Tanrı'ya adamak, yani "İsa'nın nişanlısı" olmak.[205] Hristiyanlığın bekârete ve cinsellikten kaçınmaya verdiği değer, kadınlar için var olan rol kalıplarının dışında bazı olanaklar getirse bile, bedeni ve cinselliği olumsuzlayan geleneksel ahlakı onaylamakla kalmadı, bunun pekişmesine de hizmet etti.[206] Üçüncü yüzyılda kadınlar, bazıları özel olarak kadınlara hitap eden teorik metinlerin konusu haline geldiler. Tertullianus "Kadınların Giyimi Üzerine" ve "Bakirelerin Örtünmesi Üzerine"yi yazdı; Cyprianus, "Bakirelerin Davranışları Üzerine" ile Tertullianus'u taklit etti. Clemens'e atfedilen iki mektup Roma'dan "Tanrı'nın krallığı için hadım olanlara ve kutsal bakireler"e sesleniyordu. Platon'dan esinlenen Olympos'lu Methodios, on bakirenin *parthenia*'yı (bakirelik) ve *para theou*'yu (Tanrı'ya yakın bir hayat) övdüğü bir Symposium yazdı. Athanasios'un birçok yazısı da bu konuyu ele alır. Ankyra'lı Basileios "Bakireliğin Hakiki Bütünlüğü Üzerine"yi yazdı. Batı'da Milano'lu Ambrosius "Bakireler Üzerine" üç kitap yayımladı. Augustinus " Kutsal Bakirelik Üzerine" yi yazdı.[207]

Bu şekilde bir anlayışın oluşmasında, zamanın sonu korkusu; manastırların ve dinsel reformun manevi etkisi; Meryem kültünün gelişmesi gibi birçok neden vardı. Bugün bile lekesizlik, erdem ve onur sözcükleri bakireliği çağrıştırır. Soyut nitelikler tıpkı Ortaçağ metinlerinde olduğu gibi "bozulmamış mührü" gösterir. Toplum bakireyi, masumiyeti

---

[203] Georges Duby ve Michelle Perrot, " Kadınların Tarihini Yazmak" , Pauline Schmitt Pantel (Bölüm Ed.), *Kadınların Tarihi: Ana Tanrıçalardan Azizelere* içinde (9- 23) , c. I, s. 11.

[204] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi,* c. 3, s. 61.

[205] Berktay, s. 99.

[206] Berktay, s. 105.

[207] Monique Alexandre, "İlk Hristiyan Kadınlar", *Kadınların Tarihi: Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere* içinde (407- 441) , c. I, s. 410.

geliştirilmesi ve korunması gereken bir melek olarak el alır.[208] Çeşitli Gnostik metinlerde de bekâret kurtuluş için geliştirilmiş bir yol hatta şart halini alır.[209]

Yunan bakireliği örneğini değerlendirdiğimizde iki meselenin öne çıktığını gözlemliyoruz. İlk mesele, baba soyuyla ve ataerkil düzen tarafından şekillendirilmiş ve hükmedilmiş, Klasik Yunanistan'ın kırsal bölgelerindeki adının statü ve değeriyle ilgilidir. Yunan toplumları ailelerden (*oikoi*) oluşur ve her bir oikoi, ailenin başı olan erkek tarafından yönetilirdi. Kızlar, büyüdüklerinde babadan kalma miras payı olarak bir başka erkeğin ailesine çeyiz getirerek evliliği süresince bir başka yaşama dâhil oludu. Bu şekilde bir kız çocuğu, erkeklerin mülkiyeti ve sağlam bir varoluş için besledikleri arzularına karşı bir tehditti ancak polis toplumunun üremesi için oikoiler arası kadınların geçişi de doğal olarak gerekliydi. Sonuçta kadın cinsiyeti, erkek tarafından temsil edilen kültürel düzene karşıt nefret edilen her şeyle -değişebilirlik, sınırsızlık, şekilsizlik, kontrolsüzlük ve doğal kaosla- ilişkilendirilmişti.[210]

Ataerkil ideolojiye göre dişilik, kudret veya sınırların ötesine geçmek anlamına gelirdi. Kadınların bu gerekli ama tehlikeli yatkınlıklarını kontrol etmenin yolu öncelikle yasal evlilik kurumu vasıtasıyla onların cinselliklerini kontrol etmekti. Bu bağlamda bakire ve eş (kadın) arasında bir kutuplaşma gelişti. Bu kutuplaşma, Yunanca'da hem "kadın" hem de "eş" anlamına gelen ve evli kadına atıfta bulunmada kullanılan "*gune*" ve "genç kız, kız" veya "bakire" anlamına gelen ve evlenmemiş kızları belirtmek için kullanılan "*virgin*" arasındaki karşıtlıkla ifade edildi. Ancak kadının cinselliğini sıkı kontrol etmekle erkek, çocuklarının kendinden olduğuna emin olabilirdi. Böylece kadının evlilikte bakire olması gerektiğine hükmedildi. Daha erken dönemde, anaerkil toplumlarda bütün çocuklar annenin yasal soyudurlar.[211]

[208] Paulette L'Hermite- Leclercq, "Feodal Düzen", *Kadınların Tarihi: Ortaçağın Sessizliği* içinde (196-240), c. II, s. 205.

[209] Iwersen, s. 9603.

[210] Iwersen, s. 9603.

[211] Iwersen, s. 9603.

2. Bakire Doğum

Tek tanrılı dinin yaratılış koşullarına ve kendi "yaratılış" öykülerine bakıldığında can alıcı noktanın, kadının doğurganlığı dolayısıyla var olan can verme gücünün "ideolojik" olarak elinden alınıp tek erkek tanrıya ve onun aracılığıyla "yeryüzü erkeği"ne aktarılması olduğu görülüyor. Bu dönüşümün kadınlar açısından belki de en önemli ve olumsuz sonucu, kadının fiziksel olarak elinden alınamayan doğurganlığının küçümsenmesi, soyu üretme yetisinin karşısına erkeklere özgü olduğu öne sürülen kültür yaratma yetisinin çıkarılması ve kadının yeni bir can yaratma özelliğine sahip bedeninin -bu nedenle- kirli sayılarak lekelenmesi ve denetlenmesinin meşru görülmesidir. Erkeğin üremede oynadığı rolün, "Tanrı'nın dünyayı yaratma" eyleminin fani düzlemdeki yansıması olarak görülmesi; erkek tanrı ile ölümlü erkek arasında kurulan bu bağlantı, ataerkil sistemlerde erkeğin gücünün çok önemli bir bölümünü ve temel ideolojik payandasını oluşturur. Bu nedenle, kadının doğurganlığı açık seçik olgulardan uzaklaşılarak can verme yetisinin tek erkek tanrının "söz" kudretine aktarılması ve onun vesilesiyle de yeryüzündeki erkeğe geçirilmesi sürecine şahit olunmaktadır.[212] Çok önemli bir metaforik araç, erkeğin cinsel sıvısının "tohum" biçiminde kavramlaştırılmasıdır… Çünkü bu tarz düşünce, soyu üretme yetisini bütünüyle erkeğe atfeder.[213] Arsitotales ile birlikte annenin yaratıcı gücünden ve kadınlığın saygınlığından geriye hiçbir şey kalmaz; onun akıl yoluyla kanıtlamak istediği, kadının kendiliğinden yaratmadığıdır. Hristiyanlık'ta Baba Tanrı olağanüstü bir üreme eyleminde ölümlü insanın yerini alır. Tanrı, Meryem'i fiilen döllemez ama bunu "dölleyici söz"le gerçekleştirir. Yahudilik de aynı paralelde, insan ırkının kadından değil erkekten geldiğini kabul eder. İslam'da cinsellik konusunu irdeleyen A. Bouhdiba ise *Sexuality in Islam* (1985) adlı çalışmasında, "üreme, esas olarak, Allah'ın kendisinin de katıldığı içkin bir 'duhul' aracılığıyla varlığın birinden diğerine aktarımıdır" demektedir. Tanrısal "can" aktarımı, dölleme işlemi sırasında gerçekleşir. Erkeğin üremede oynadığı rol, Tanrı'nın dünyayı yaratma kudretini fani düzeyde yansıtır.[214]

Yunan mitolojisinin insansız, Babil mitolojisinin ve İncil'in kadınsız resmettiği dünyalarda tek bir erkeğin yaşadığı altın çağ ile ilgili mitosta erkekten üreme anlatılmaktadır.

[212] Berktay, s. 10.

[213] Berktay, s. 57.

[214] Berktay, s. 60, 62- 63.

Yunanca yazan *Samosata*'lı *Lukiano*s, M. S. 2. yüzyılda, Ay'da oturan kadınsız bir *Selenite* toplumunu tarif ediyordu:

"Kadınlardan değil, erkeklerden doğarlar. Evlilik erkekler arasındadır ve 'kadın' kelimesi hiç bilinmez. Bir erkek yirmi beş yaşına kadar 'gelin' olabilir; bu yaştan sonra başka bir erkekle 'koca' olarak evlenebilir. *Selenite* 'anneler' çocukları karınlarında değil hamilelikten sonra şişen baldırlarında taşırlar. Zamanı gelince bir yarık açıp bebeği çıkarırlar… *Seleniteler* arasında *Dendriteler* denen bir ırk vardır. Bunlar aşağıdaki şekilde doğarlar. Bir erkeğin sağ testisi kesilip toprağa ekilir ve ondan penisi andıran büyük bir ağaç yetişir. Ağacın dalları ve yaprakları, meyve olarak da kol boyunda kabuklu yemişleri vardır. Meyveler olgunlaştıkça koparılır ve kabuk kırılıp içindeki erkek dışarı çıkarılır. Fakat cinsel organlar gerçek değildir; bazıları fildişinden, daha zavallı olanlar ağaçtan yapılmıştır. Bunlarla evlendikleri erkekleri hamile bırakırlar." Fas'ta çalışan antropologlar, orada da meleklerin doğumuyla ilgili benzer bir hikâye keşfetmişlerdir. İblis'in sağ baldırından çıkan bir penisle sol baldırını döllediği, dölleme sonucu oluşan yumurtalar, üremeleri iki eşeyli olan diğer melekleri meydana getirmek üzere çatlarlar. [215]

Soyun yeniden üretilmesinde kadının katkısını salt bir taşıyıcılığa indirgeyen bu anlayışın bir ifadesi de bakire doğum fikri olabilir. Çünkü bu tür bir doğumda anne, olumsuzlanan cinsellikten ve bedensel, maddi lekelerden uzak bir şekilde tanrısal (ruhsal) bir tohumun saklandığı kutsal bir muhafaza konumuna bürünmektedir.

Bakire doğum motifi, en azından dört dünya dini; Hinduizm, Budizm, Zerdüştlük ve elbette Hristiyanlıkta önemi değişen derecelerde de olsa mevcuttur. Mucizevî doğum veya doğaüstü doğum, halk hikâyesi ve mitte en yaygın fikirlerden biridir. Ancak, bunların hepsinde tam anlamıyla bakire doğum yoktur. Kahramanların, büyük adamların veya kralların antik doğum mitleri söz konusu olduğunda bakire doğum kesinlikle gerçekleşmez. Gerçek insan kökeninin doğrudan kanıtına rağmen mit, bir tanrının bu şahsiyetlerin nasıl gerçek babası ve bir insan kadının nasıl anneleri olduğunu anlatmaktadır. [216]

Bakire, cinsel ilişki yaşamamış kişidir ve bakire doğum veya eşeysiz üreme (Yun. *partheno* / bakire; *genesis/* doğum) ise bakire olan birinin doğurmasıdır. Bu tanıma göre,

[215] Aline Rousselle, "Eski Roma'da Beden Siyaseti", *Kadınların Tarihi: Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere* içinde (302-340), c. I, s. 302-303.

[216] J. A. Macculloch, "Virgin Birth", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, vol. XII, s. 623.

İsa'nın doğum hikâyesi bir bakire doğum hikâyesi iken, Buda ve *Orphic Dionysos'*un doğumları değildir. Teknik olarak mesele döllenme süreci esnasında bakireliğin korunması veya kaybedilmesidir. Bakire Meryem, tek kelimeyle, bir erkekle cinsel ilişkide bulunmadan ve evlenmeden önce "Kutsal Ruh'tan çocuğu bulunan"dı. Ezelî Buddha da annesinin rahmine aynı şekilde girdi ancak *Maya,* hali hazırda evli bir kadın olduğundan dolayı hamile kaldığında bakire olduğunu varsaymamızın bir sebebi yoktur. *Dionysos*'un *Orphic* hikâyesinde *Zeus, Persephone'*ye iri bir yılan şeklinde geldiği ve onu hamile bıraktığı için genç kızın bakireliği teknik olarak kaybedilmiştir. Ancak bu derece katı şartları uygulamak, Buddha ve *Dionysos*'un hikâyelerini de içeren, geleneksel olarak "bakire doğum" terimini uyguladığımız pek çok hikâye arasındaki açık mitik ve sembolik bağlantıları göz ardı etmek olacaktır. Bu, *Zeus Perseus*'un tohumunu atmak için altın yağmuru şeklinde *Danae*'nin üzerine indiğinde, Frigya'lı bakire *Nana* nar tanesi tarafından döllenerek *Attis*'e hamile kaldığında, bekâretinin kaybolup kaybolmadığı ya da Afrika folkloruna göre "Yaşlı Kadın", kahraman *Lituolone*'ye hamile kaldığında herhangi bir cinsel birleşmenin gerçekleşip gerçekleşmediği gibi anlamsız sorulara yol açmaktadır. Din ve mitos bağlamında, "bakire doğum" teriminin her türlü mucizevî döllenme ve doğum için kullanılabileceği görünmektedir. Bu demektir ki; kadının normal yollar dışında bir yolla hamile kalması ve/veya doğum yapması gerçeği yanında, annenin teknik olarak bakire olup olmadığı ikinci derecede öneme sahiptir. Bakire doğum hikâyesi, tuhaf bir fizyolojik hikâye değil Tanrı'nın mevcut tek kapı aralığından insan olma tecrübesine girişinin hikâyesidir.[217] Aynı şekilde, tanrının insan kadınla çiftleşmesi ve daha sonra kutsal kuşakların doğması, bereketin sürekliliğini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen mevsimsel *"kutsal evlilik / hieros gamos"* ve kutsal doğum törenlerine de dayandırılabilir.[218] Toprağın bereketinin kadının doğurganlığıyla özdeşleştirilmesi neticesi, binlerce yıl boyunca Yeryüzü Anne'nin *partenogenez* (döllenmeden- eşeysiz üreme) özelliğinin bakire doğum fikri ile kadına aktarılmasıdır. Bu nedenle toprağın ruhu kadındır. [219]

Bu mitlerin birçoğunda anne zaten evlidir; tanrısal ebeveyn tamamıyla fiziksel anlamda babadır ve kocanın yerini alan somut bir varlığa sahiptir. Çocuğun döllenmesinin doğaüstü olduğu pek çok halk hikâyesi ve destanda bir madde ile temas veya onu yutma veya

[217] Leeming, "Virgin Birth", *The Encyclopedia of Religion*, vol. 15, s. 273.

[218] Gaster, *Thespis: Eski Yakındoğu'da Ritüel, Mit ve Drama*, s. 525.

[219] Rosenberg, s. 31.

bir erkek veya tanrısal varlığın kadın üzerine nefes veya bakış olarak inmesi, kadının zaten evli olması ve daha başka birçok sebep yüzünden doğum tam anlamıyla bakire doğum değildir. Bu yönüyle bu mitoslar, döllenmeye yardım etmek veya döllenmeyi sağlamak için, çocuk sahibi olmaya istekli evli kadınların belli maddeler, vasıtalar ve ritler kullandıkları ritüel geleneklerle paraleldir. Ancak hem alt hem yüksek kültürde, bir çakıl taşı, bir ot parçası veya başka bir madde yuttuğu için bir çocuğa hamile kalan bakirenin olduğu çok sayıda hikâye mevcuttur. New Mexico Sia'lı kahraman *Poshaiyanne*, iki ceviz yiyen bir bakireden doğmuştu. Bazen hamileliğe sadece bir obje ile temas, yıkanma veya güneş ışınları neden olur. Ancak bakire veya en azından evlenmemiş kızlarla ilgili bu gibi hikâyeler (evlilik öncesi birleşmenin yaygınlığı göz önünde tutulduğunda bu fark önemlidir) alt kültürde oldukça çok sayıdadır, bu nedenle Bakire Anne mitinin Paganizmde evrensel olduğunu söylemek kesinlikle bir abartmadır.[220] Bakire Anne-Tanrıça fikri pratik olarak evrenseldir. Meksikalı *Huitzilopochtli*'nin annesi, bir kuş tüyü yumağının dokunuşuyla döllenmiştir ve *Ares*'in doğumu için *Hera*, bir çiçeğin dokunuşuyla, aynı şekilde Tahiti'de *Oro*'nun annesi Tanrıça *Hina, Taaroa*'nın *Kolu*'nun *(Arm of Taaroa)* gücüyle sarsılmış ekmek ağacı (*bread-fruit*) yaprağının gölgesinin geçişiyle döllenmiştir.[221] Tammuz, birçok ad taşıyan *İnanna, Ninhursag, İştar, Astarte, Demeter, Afrodit, Venüs*, ana tanrıçanın hem bakire doğumla doğmuş oğlu, hem de eşi, Klasik Çağın *Adonis*'inin prototipidir.[222]

Doğuma neden olan veya doğumun gerçekleştiği taş, ağaç, su (nehir, pınar), meyve, bitki vb. objelerle ilgili bazı hususlar da oldukça dikkat çekicidir. Orta Avustralya'da *Erathipa* denilen büyük bir kayanın yan tarafında bir açıklık vardır ve bu kayanın içinde kapalı kalmış çocuk ruhları, kayanın yanından bir kadının geçmesini beklerler; çünkü bu açıklıktan dışarı çıkarak kadının içine girecek ve yeniden doğacaklardır. Hindistan'da bazı taşların kendi kendilerinden doğduklarına ve ürediklerine inanılır (*svayambhu / kendinden doğum*); bu nedenle kısır kadınlar bu taşları arar ve bunlara adakta bulunurlardı. *Maidu* kabilesinin (Kuzey Kaliforniya) kısır kadınları gebe bir kadına benzeyen bir kayaya dokunurlar. Bütün bu inanışlardaki temel düşünce, bazı taşların gerek bunların içinde bulunduklarına inanılan ata ruhları sayesinde, gerek biçimleri (gebe kadın, kadın taş) gerekse

[220] Robertson, s. 292.

[221] Robertson, s. 171.

[222] Campbell, *Doğu Mitolojisi*, s. 46.

kökenleri *(svayambhu*) dolayısıyla kısır kadınları doğurgan kılabildikleridir. [223] Bazı inanışlara göre ise hayatına aniden son verilen bir insanın yaşamı bir bitkide devam eder; bu bitki kesildiği ya da yakıldığı zaman tekrar insan biçimini alan bir hayvanın veya başka bir bitkinin doğumuna neden olur. Bu noktada, insan soyunun bir ağaçtan doğduğu mitosunun[224] akılcı kılınmasıyla karşı karşıya kalmaktayız. Bazı halklar da, ata ruhlarının bazı ağaçlarda bulunduğuna ve buralardan annelerinin karnına embriyon biçiminde girdiklerine inanılır.[225] Kendisinden bir doğum meydana gelen veya bir şekilde doğuma neden olduğu düşünülen Kutsal Ağaç anlatılarında, aslında ağacın doğurma olayının söz konusu olmadığı ancak ağaçların sadece Tanrı tarafından gönderilen çocukları dünyaya iletme görevini görmüş olduğudur. Aynı biçimde, nehir ve kaynakların kutsal sayılmasının ve bir doğuma neden olabilme yetisi atfedilmesinin asıl nedeni onların cennetten çıkmış olduklarına inanılmasıdır. [226]

Doğaüstü veya bakire doğumda doğan çocuk genellikle annenin yuttuğu bir takım maddelerin başkalaşmış şeklidir veya bir erkek ya da bir kahramanın yeniden doğmak için tekrar maddenin formunu almasıdır. British Columbian (Kanada'nın Batı kesimi) kabilelerinin kültürel kahramanı *Yehl*, sıklıkla bir kadının yuttuğu küçük bir objeye kendini dönüştürür ve ondan yeniden doğar. Totemik Atanın Ruhu, Avusturalya'lı *Arunta* ile bir kadına girer ve ondan yeniden doğar. Cinsel ilişki, döllenmenin yolunu hazırladığı halde *Arunta* ile döllenme, cinsel ilişki yoluyla olmaz ancak ona imkân sağlayabilir. Belki bundan dolayı;

1- Cinsel ilişkinin döllenmenin veya doğumun bir nedeni olduğundan çok bir durum olduğuna yaygın bir şekilde inanıldığını,

2- Döllenmenin birden fazla nedenden kaynaklanabileceğini,

söylenilebilir. Her ne şekilde olursa olsun doğaüstü doğum hikâyelerinde vurgu, daha sık olarak mucizevî doğumdan ziyade yutulan maddenin başkalaşımı üzerinedir.[227]

---

[223] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş,* s. 225-226.

[224] Böyle bir mit örneği için bkz. Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi**, c. 1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993, s. 96-97.

[225] Ögel, c.1, s. 299.

[226] Ögel, c. 1, s. 83.

[227] Macculloch, s. 624.

Walbiriler, bir kadın hamile kaldığında, belirli bir atanın gücünün kargı atarken o kadının içine girmiş olduğunu söylerler. Atanın yeniden beden kazanması ve etkin güç anlamına gelen bu işlemci (Walbiriler buna *guruwari* derler) çocuğun ana rahmine düşmesi sırasında işe karışır, amacı ise kuşaklar boyunca kuruluş hatırasının, yani köklere ilişkin hatıranın sürekliliğini sağlamaktır. [228]

Doğumun bakireden gerçekleşmesi ve bakirenin cennete erkenden çıkarılması ya da doğumdan sonra bile lekesiz halinin vurgulanması için daha önemli nedenler var.[229] En eski beklentilerden biri de yeniden başlangıçtır. Âdem figüründen beri, yerel şekli ne olursa olsun, insanoğlu bir Kurtarıcı-bir şekilde insani hatalardan uzak kalmış bir önder- aradı. Kahramanın – ırksal ruhun beklentisi ve metaforik açıdan bireysel ruh-ilk insan gibi boşluktan doğması gerekir. Bu yüzden İsa bir bakireden doğmuştur ve Buddha da annesinin rahminden hiçbir şeyden lekelenmeden doğmuştur.[230]

Freud ekolünün, içinde dileklerin yerine getirilmesi ve bilinçaltının, sembolizm ve çeşitli form değiştiren öğeler sağladığı rüyalar ile mit ve halk hikâyeleri arasındaki bağlantıya ilişkin teorileri doğaüstü ve bakire doğum efsanelerine açıklama getirebilmektedir. Bu görüşü destekler biçimde mitik döllenme olayı gerçekten de bazı hikayelerde -Buddha'nın annesinde olduğu gibi- rüyada gerçekleşir. Rank de, kahramanın babasını öldürmesi ve sonra da kendini öldürmek istemesinin psikolojik yansıtma ilkesine örnek olmasını açıklarken bakire doğumla ilgili ilginç bir noktaya değinir. Kahraman, bu yansıtma yoluyla baba kötü bir figür olarak gösterildiği için babasından nefret etmesinin yarattığı suçluluktan da kurtulmuş olur. Babasını aradan çıkarma yönündeki Oedipsel arzusu (bu sayede annesi sadece kendisine kalmış olacak) kendini nihai olarak bakire doğumda gösterir.[231] Bakire doğum üzerine yapılan çok sayıda çalışmanın hiçbirisi bu şaşırtıcı ayrıntı üzerine daha muazzam bir yorumda bulunmadı. Bakire annesinden doğan erkek çocuk, babasının annesiyle beraber olduğunu inkâr edebilir.

[228] Borgeaud, s. 91.

[229] Hera'nın her yıl Nauplia'da Kanathos kaynağında yıkanarak yeniden bakireliğine kavuştuğunu ileri süren anlatımlar mevcuttur. Bkz. Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi***,** c. 1, s. 340 ve Nicole Loraux, "Tanrıça Nedir?", *Kadınların Tarihi: Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere* içinde (33- 66)**,** cilt. I, s. 39.

[230] Leeming, *Myhthology: The Voyage of the Hero*, s. 39.

[231] Rank, s. 68.

Olağandışı hamile bırakma yolları; bakire doğum ve terk edilmeyle emzirmeye vurgu, hepsi babayı reddetmek için kullanılan tekniklerdir.[232]

Bakire doğumla ilgili çok ilginç bir yaklaşım da Sir George James Frazer gibi bazı bilim adamlarına göre, bakireden doğum düşüncesinin, ilkel insanın hamilelikle cinsel ilişki arasında bağlantı kuramamasından, hamileliğin cinsel ilişki vasıtasıyla gerçekleştiğini bilmemesinden kaynaklandığıdır. [233] E. S. Hartland, Primitive Paternity çalışmasında hamileliğin sebebine ilişkin çeşitli ritlerin ve pek çok diğer faktörün hala Avustralya kabileleri arasında var olduğu iddia edilen döllenmenin fiziksel koşullarına ilişkin daha eskiden kalma genel bir cehaletten kaynaklandığını söyler. Onun argümanları tutarlı-mantıklı olmasına karşın, bu cehaletin gerçekten çok yaygın olup olmadığı hala şüpheli kalmaktadır. *Couvade* geleneğinin evrensel varlığı, babalık bilgisinin (babalık diye bir olgunun varlığını) işaret ediyor gibi görünmektedir.[234]

Eski bir rivayet, Işık-İnsan'dan bugünkü insanlara nasıl geçildiğini anlatır. Başlangıçta insanlar cinsiyetsizdi ve cinsel arzuları yoktu; ışığı içlerinde taşıyor ve parıldıyorlardı. Güneş ve Ay yoktu. Cinsel içgüdüler uyanınca, cinsel organlar da ilk kez ortaya çıktı ve o zaman Gök'te de Güneş ve Ay belirdi. Başlangıçta insanlar şöyle çoğalıyordu: Erkeğin bedeninden sudûr eden ışık kadının rahmine giriyor, onu aydınlatıyor ve döllüyordu. Cinsel içgüdü

---

[232] Dundes, "*The Hero Pattern And The Life Of Jesus"* s. 194-195.

[233] Leeming, *Mythology: The Voyage of the Hero*, s. 39.

[234] "Fransızca'da 'kuluçkaya yatmak' anlamına gelen 'couver' kelimesinden gelen 'couvade' tanımı, ilk kez 1865'te İngiliz Antropolog Edward Taylor tarafından ilkel kabilelerde gördüğü bazı gelenek ve tabuları anlatırken kullanıldı. Tylor, istatistikler kullanarak, anasoylu toplumdan babasoylu topluma varsayımsal evrimsel değişme ile couvade geleneğini ilişkilendirdi. Couvade, Anaerkilliğe yakın ve cinsiyete dayalı sosyal farklılıkların belirgin olmadığı toplumlarda görülen bir gelenektir. Annenin hamileliği boyunca uyguladığı kısıtlamaları baba da uygular ve doğum anında anne nasıl davranıyorsa o da öyle davranır. Erkek, eşinin hamileliği sırasında, doğum esnasında ya da doğum sonrasında bazı ritüeller uygular, özel yemekler yer, özel kıyafetler giyer ya da bazı davranışlarına sınırlama getirir. Bunların arasında en sık rastlanan gelenek, bebeğin doğaüstü güçlere maruz kalmaması için, anne doğum yaptığı esnada babanın bir yatağa yatıp, sanki doğumu karısı değil kendisi yaparcasına doğurma durumunun acılarını çekmesidir. Böylece kötü ruhların ve büyülerin bebeğe yönelmesini engeller, bir anlamda bu doğaüstü güçlerin dikkatini dağıtır. Bu gelenek modernleşme ve sanayileşme öncesinde dünyanın pek çok bölgesinde görülür." Dundes, " Antropolog ve Folklorda Karşılaştırmalı Metot, *Millî Folklor*, Seval Kasımoğlu ve Ferya Çalış (çev.), 2007, Yıl 19, Sayı: 73, http://www.millifolklor.com/en/sayfalar/73/13_.pdf, 30 Nisan 2011, s. 84.

yalnızca görme duyusuyla tatmin oluyordu ama insanlar bozuldu ve birbirlerine elleriyle dokunmaya başladılar, sonunda da cinsel birleşmeyi keşfettiler.[235]

Üreme eyleminin fizyolojik özelliklerini keşfetmeden önce insanlar, gebeliği, çocuğun annenin karnına girmesi olarak açıklarlardı. Kadının karnına girenin bir cenin mi –o güne kadar mağaralarda, yarıklarda, kuyularda ve ağaçlarda yaşayan bir cenin- yoksa bir tohum mu ya da bir "ata ruhu" mu, vb. olduğu bu noktada hiç önemli değildir. Önemli olan çocukların bir baba tarafından yapılmadığı, gelişimlerinin belli bir döneminde kadının, yaşadığı ortamda bulunan bir nesneyle ya da bir hayvanla teması sonucu karnına girdikleri inancıdır. Avustralya'nın kuzeyinde yaşayan *Warramunga* kabilesi, "çocukların ruhlarının" bir kum tanesi kadar küçük olduğuna, bazı ağaçlarda bulunduklarına ve kimi zaman bu ağaçlardan inip annelerinin karnına girdiklerine inanır. Bu noktada, ayrıca insan soyunun bir ağaçtan doğduğu mitinin rasyonelleştirilmesiyle de karşılaşırız. Bu ağaçtan doğan yalnızca ataları değildir, her yeni doğan, doğrudan ve somut bir biçimde bu ağaçtan gelmektedir. Bu şekilde, nihai gerçeklik ve onun yaratıcı güçlerinin bir ağaçta yoğunlaşmış olmaktadır. Çin'de de her kadının bir ağaca karşılık geldiğine inanılır; ağaç ne kadar çok meyve verirse kadının o kadar çocuğu olur.[236]

Erkek yaratılışta bir rol oynamaz; baba, yalnızca toplumsal olarak çocukların babasıdır, biyolojik olarak çocukların oluşumuna bir katkıda bulunmaz. İnsanları birbirine bağlayan annedir ve bu bağ bile çok zayıf bir bağdır ama insanlar, yaşadıkları ortama modern ve dinsel olmayan bir zihniyetin çok zor kavrayabileceği bir bağla bağlıdırlar. Bunlar mecazi anlamda değil somut olarak "vatan toprağının çocuklarıdırlar." Su hayvanları aracılığıyla (balık, kurbağa, timsah, kuğu, vb.) doğarlar, kayalarda, uçurumlarda ve mağaralarda biterler, sonra büyüsel bir olayla annelerinin karnına girerler; doğum öncesi yaşamları suda, kristallerde, taşlarda ve ağaçlarda başlamıştır; "çocuk" -"ataların ruhları" olarak bilinmeyen bir biçimde- insanların yaşadığı ortamlara en yakın kozmik bölgelerin birinde yaşamışlardır. Ermeniler, yerin "insanların geldiği ana karnı" olduğuna inanırlar. Perulular, dağlardan taşlardan geldiklerine inanırlar. Bugün Avrupa'da çocukların, bataklıklardan, pınarlardan, nehirlerden, ağaçlardan, vb. "geldikleri" inancı hala varlığını sürdürmektedir. Bu batıl

[235] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. 3, s. 311.

[236] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 299.

inançlarda dikkatimizi çeken, yerin kozmik yapısıdır, yer yalnızca çevredeki ortamla özdeşleştirilmez, mikrokozmosla da özdeşleştirilir.[237]

İnsan baba ancak evlat edinmenin tüm özelliklerine sahip bir ritüelle çocuğu meşrulaştırır. Herhangi bir kozmik bölgeden veya ata ruhlarından gelen çocuklarını evlat edinen baba, gerçek değildir yalnızca onunla birlikte çalışmak ve onunla birlikte korunmak için ailesine yeni üyeler katılmıştır. Babayı soyuna bağlayan bağ, *per proximi* (yaklaşık) bir bağdır.[238]

Bakire doğum fikrinin, bazı kültürlerde erkeğin ya da cinsel ilişkinin, gebe kalmadaki fizyolojik rolünün bilinmemesinden kaynaklandığına ve bakire doğumun imkânına dair bazı antropologlar arasında tartışmalar mevcuttur.

1903'te W. E. Roth, "*Superstition, Magic and Medicine*"[239] adlı makalesinde Tully Nehri Zencileri'nin (blacks) hamile kalma ile ilgili inançlarını incelemiştir. Bu araştırmaya göre, Tully Nehri Zencileri, cinsel ilişkiyi insanlar için gebe kalmanın bir sebebi olarak görmemekte fakat insanların hayvanlardan daha üstün olduğuna inanmaları nedeniyle hayvanlar için bu yolun geçerli olduğunu kabul etmektedirler. Sözü geçen halk, bir kadının şu şekillerden biriyle hamile kaldığına inanmaktadır:

*Müstakbel bir babanın verdiği özel bir tür karagöz balığının kızartıldığı ateşin üzerine oturmak

* Ava çıkıp, belli bir türde kurbağayı yakalamak

* Bir adamın ona ilginç bir durumda olduğunu söylemesi

* Rüyada içine bir çocuk konulduğunu görmek

Bu yöntemlerin herhangi biriyle hamile kalan kadının çocuğu doğduğunda, kadının kocası itiraz etmeden çocuğu kendine ait olarak kabul eder.

---

[237] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 246-247.

[238] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş***,** s. 247-248.

[239] Makale için bkz. W. E. Roth, "Superstition, Magic and Medicine" , **N. Queensl. etnogr. Bull**. **5**, Barisbane: Vaughan, 1903.

1961'de Edmund R. Leach, *"Golden Bough or Golden Twig?"*[240] adlı makalesinde şöyle yazar: "Avustralya Aborjinlerinin çiftleşmeyle hamilelik arasındaki ilişkiyi bilmediklerini iddia etmek meşru bir çıkarım değildir." Bu toplumda tarif edilen törenlerin (evlilik töreni veya herhangi çocuğu meşrulaştırmaya dair ritüel olabilir) çağdaş yorumu, kadının çocuğu ile kocası arasındaki ilişkinin normal bir şekilde beraber yaşamaktan ziyade evlilik bağlarının herkes tarafından tanınmasından kaynaklandığı yönündedir.

1966'da ise Melfrod E. Spiro "*Religion: Problems of Definition and Explanation*"[241] makalesinde, Leach'ın yaklaşımını eleştirerek Aborjinlerin gerçekten fizyolojik babalığı bilmediklerini ve W. E. Roth'un makalesinde geçen 4 önermenin onların gebe kalma sebeplerinin açıklamaları olduğunu yazar.

1967'de Edmund R. Leach, M. E. Spiro'ya cevaben "Virgin Birth"[242] adlı bir makale kaleme alır. Leach makalesinde:

* Avustralya'da bir kültürel inanç, ruh-çocuğun rahme düşmesiyle kadının hamile kaldığını söylüyorsa bu inançtan yola çıkılarak yerlilerin fizyolojik babalıktan habersiz oldukları iddia edilemez çünkü sadece "aptallar" bu şekilde bir gebe kalma teorisine inanır.

* Sadece yerlileri "aptal-batıl inançlı, vb." gören antropologlar, yerlilerin böyle bir teoriye inandıklarını düşündüklerinden dolayı bu inancın-her ne kadar öyle görünse de-aslında bununla hiçbir alakası yoktur.

* Bunun adı, baba soyundan gelmektir.

* Gebe kalmayla ilgili olduğu takdirde bu inanç, kültürel bir "dogma", "dini bir hikâye" olarak görülmelidir ki, bu da doğru değildir, şeklinde yazar. Özetle Leach, cinsel birleşme ile hamile kalma arasındaki bağlantıyı yalnızca aptalların bilemeyeceğini ve Aborjinlerin bu ilişkiyi bilmediğini savunanların onları aptal yerine koyduklarını, oysa

[240] Makale için bkz. Edmund R. Leach, "Golden Bough or Golden Twig?", **Deadalus Spring**, 1961, s. 371-387.

[241] Makale için bkz. Melfrod E. Spiro, "Religion:Problems of Definition and Explanation, In Anthropological Approaches to the Study of Religion" (ed.) M. Banton (**Ass. social Anthrop. Monogr**.3, 1966) , London: Tavistock Publications.

[242] Makale için bkz. Edmund R. Leach, "Virgin Birth", 1967, **Proc. R.anthrop**. **Inst**. , 1966, s. 39-50.

Avustralya ile ilgili kanıtların bunun aksini ortaya koyduğunu, karşılaştırmalı ve Kristolojik delillerin de bunları desteklediğini söylemektedir. [243]

M. Spiro ise, E. R. Leach'ın iddiasının aksine Sharp ve Malinowski, Kaberry ve Austin'in ve yerlilerin fizyolojik babalığı bilmediğini ileri süren pek çok kişinin, bunun Avustralya kültürel inançlarına dayanan bir çıkarım değil deneysel bir bulgu olduğunu savunmakta olduklarını ifade eder. Leach'ın tezine destek gösterdiği etnografik çalışmalardan birinin sahibi olan Austin, Trobriand Adası yerlileri hakkındaki raporunda, yerlilerin cinsel ilişkinin hamileliğin sebebi olduğuna inanmadıklarını, çocuğun anne karnında oluştuğuna inandıklarını yazmıştır. Andre Van Dokkum, Malinowski'nin *Sexual Life of Savages (Yabanilerin Cinsel Yaşamı)* adlı kitabına dayanarak Trobriand inanç sisteminde, genellikle bir atanın çocuğu annesine sunmasının beklendiğini ve kadının da genellikle bekâretinin bozulmuş olması gerekliliğini fakat bu -cinsel birleşmeyle olmasına rağmen- birleşme olmadan da gerçekleştirilebileceğini yazdı.[244] Ancak Mark S. Mosko, Van Dokkum'un hem Malinowski'nin kendi kontraendikasyonlarını hem de Trobriandlıların babaları, çocukları "besleme" ve "oluşturma" konusunda sayısız miktarda ek özelliğe ve de hayati derecede üremeye katkılarda bulunan varlıklar olarak gördüklerini içeren araştırmacıların kayıtlarını görmezden geldiğini belirtmektedir. Babanın cinsel birleşme esnasındaki eylemleri, babanın çocuğu üzerindeki etkisiyle ilgili bir sosyal doktrin ifadesidir ve kişilerin tamamen şahsi görüşleri değildir. Bu nedenle, Trobriand'lı çocuklar babalarının dış görünüş veya biçimini alırlar. Böylece üreme aşamasında Trobriand'lı çocuklara anneleri iki katkıda bulunur; biri maddi (kan), diğeri de manevidir (ruh). Aynı şekilde babalarından da iki üreme katkısı alırlar; biri maddi (besleme) ve diğeri de manevidir (oluşturma) . Bu kanıta göre, Van Dokkum göz ardı etse de, Trobriandlıların insan üremesine bakışı, kendi tanımına göre pek de " bakireden doğum" örneği sayılamaz.[245]

Avustralyalı yerliler arasında bir erkekle temas kurmadan doğumun meydana gelmesi inancının yerleşmesinde kangurunun döllenmesinin etkisi de olabilir. Kangurular ile ilgili

---

[243] Melfrod E. Spiro, "Virgin Birth, Parthenogenesis and Pysiological Paternity: An Essay In Cultural Interpretation" , *Man*, New Series, vol. 3, No. 2 (Jun. 1968), s. 242-243, http://www.jstor.org/stable/2798503, (28 Aralık 2009) .

[244] Andre Van Dokkum, "Belief Systems About Virgin Birth: Structure and Mutual Comparability" , *Current Anthropology*, vol. 38, No. 1(Feb. 1997), s. 99, http://www.jstor.org/stable/2744443, (28 Aralık 2009).

[245] Mark S. Mosko, "On ' Virgin Birth' , Comparability, and Anthropological Method" , *Current Anthropology*, vol. 39, No. 5, (Den. 1998), s. 685, http://www.jstor.org/stable/3031060, (28 Aralık 2009)

beyaz Avustralyalı miti bir kenara bırakıldığında, dişinin döllenmesi erkeğin hamile bırakmasını gerektirmektedir. Dişi kanguru, aynı anda iki ya da daha fazla yavruyu besleyip taşıyamaz ancak yumurtalıklar hepsi çiftleşme sırasında döllenebilecek üçten fazla yumurta üretebilir. Döllenmiş fazla yumurtalar olduğu gibi saklanır, daha büyük yavrular doğup keseyi terk edecek ve kendilerini koruyacak kadar büyüdüklerinde diğer yumurtalar sırayla rahme düşer. Bu durumu dışarıdan gözlemleyen birinin varacağı sonuç, uzun süre bir erkekle temas kurmadan art arda gelen birkaç doğumdur. Bu şekilde Avustralyalı yerli halk döllenmede erkeğin rolü olmadığı sonucunu çıkarmış olabilir.[246]

Edmund Leach, yerlilerin cinsel ilişki konusunda cehaletini iddia edenlere: "Avrupa'da büyülü balıklar yedikten sonra hamile kalan kadınlarla ilgili öykülerin olması, Avrupalıların o dönemlerde fizyolojik babalığı bilmediği anlamına gelmiyorsa, neden Tully Nehri zencileri arasında böyle hikâyeler olması, onların fizyolojik babalığı bilmediği anlamına geliyor?" diye sorar. Bu soruyu, daha gelişmiş (özellikle Hristiyan olan) medeniyetlerin din ve efsanelerinde kahramanların ve tanrıların büyülü doğumları, Hristiyanlıkta fizyolojik babalığın bilinmediğini göstermiyorsa - Batı'daki "yerliler cahildir" kanısını pekiştirmek dışında- neden Avustralyalılar hakkında çıkan büyülü gebe kalma raporlarından böyle bir çıkarım yapılsın?" şeklinde yineler.[247] Leach, İsa'nın Bakire Doğumu inanışı nasıl ki Roma Katolik Hristiyanları arasında bir dogmaysa Trobriandlılar ve Avustralya Aborjinleri arasındaki eşeysiz üreme inanışı da bir dogmadır, görüşünde ısrar etmektedir. Bakire doğum, eşeysiz üreme ve buna benzer inanışların eşit şekilde mitolojik olduğunun kabul edilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.[248]

Melfrod Spiro ise, Leach'in Avustralyalıların sıradan doğumlarıyla Avrupalıların tanrılarının ve kahramanlarının –sıra dışı insanların- doğumunu karşılaştırmasının başlı başına yanlış olduğunu söylemektedir. Spiro'ya göre, İsa'nın bakireden doğması genel bakireden doğumu anlatmadığı gibi, onun doğumunun bir mucize olduğu belirtilerek tam tersi bir durum sergilenmiş oluyor; normal doğum kurallarının onun doğumunda geçerli olmadığı gösteriliyor. Bu nedenle Leach'in bütün savı yanlış bir yorumlamadır çünkü ruh-çocuk inancının aksine Bakireden Doğum, İsa'nın bir babası olmadığını belirtmez; onun insan bir babası olmadığını belirtir. Hristiyan dogmadan farklı olarak Avustralyalıların inancı

[246] H. A. Powell ve Diğerleri, "Virgin Birth", *Man*, New Series, vol. 3, No. 4, (Dec. 1968), s. 654.

[247] Spiro, s. 248-249.

[248] Leach, s. 655-656

bakireden doğumla ilgili değil, babanın üreme işlevinin olmadığı doğumlarla ilgilidir. Bu yüzden Spiro, Leach'in Hristiyan ve Avrupalı inançlarına "bakireden doğum" doktrinleri gözüyle bakarak bakireden doğumla *parthenogenesis*'i birbirine karıştırmakta olduğunu belirtir. Bu iki eski inanca göre, gebelik cinsel ilişki olmadan gerçekleşse de aralarındaki benzerlik bu noktadan öteye gitmez. Çünkü *parthenogenesis*'le hamile kalan kişiler bakire olmayan kişilerdir. Hristiyanlık'ta ise bir Bakire, bir baba sayesinde gebe kalmaktadır. Avustralya'da gebelik cinsel ilişki sonucu değildir; daha önceden oluşmuş bir ruh-çocuğun vajinaya girmesi sonucu gebe kalınır. Yani anne bakire olmasa da ortada bir baba yoktur. Hristiyan efsanesinde bir baba vardır ve döllenme sonucu gebe kalma gerçekleşmiştir. Fakat anne Bakire'dir çünkü döllenme cinsel ilişki olmadan gerçekleşir. Dölleme vajinadan değil işitme yoluyla kulaktan olmuştur. Sperm fiziksel değil ruhsaldır. Baba insan değil insan dışı bir varlıktır (Tanrı). Sadece normal hamileliklerin bakire olmayan kişilerde gerçekleştiği varsayımıyla İsa'nın bakireden doğmasının bir mucize olduğu söylenebilir. (Bu nedenle O'nun doğumu herhangi bir bakire doğum değil, Bakire Doğum'dur.) Bir mucize olduğu için de Bakire Doğum kilisenin bir dogması, bir inanç nesnesidir. Tüm mucizeler gibi Bakire Doğum normal değil anormaldir; sıradan değil sıra dışıdır. Rasyonel değil irrasyoneldir. [249]

Frazer, Malinowski, Radcliffe- Brown, Ashley Montagu'ye dayanarak Leach de Avustralya'da babalığın dolayısıyla baba soyundan gelmenin biyolojik olmaktan çok sosyolojik olduğunu söyleyerek aslında yerlilerin fizyolojik babalığı bilmediğini ortaya koyar. Bu durumda Leach'e göre, Hristiyanlığın ana dogması -*İncarnation*- ve Hristiyanlığın ana mesajı İsa'nın Yusuf'la olan ilişkisi biyolojikten ziyade sosyolojiktir. İsa'nın Davut soyundan geldiğini ileri süren İncillerin, İsa'ya sosyolojik bir şecere çıkarmaktadır. Bakire Doğum dogmasının Yusuf'un fizyolojik babalığını reddetmesi, sosyolojik bir prensip değil teolojik bir gerçek olmaktadır. Bakire Doğum dogması, Tanrı'nın İsa'nın babası olduğunu öne sürüyorsa, bu Yusuf'un O'nun babası olduğu anlamına gelmez, O'nun Kurtarıcı olduğu anlamına gelir. Fakat İsa sadece Kurtarıcı (Tanrı) değil ayrıca Mesih'tir. Yahudilik bağlamında bu farklı iddialar Hristiyanlık açısından teolojik ikilemler çıkarmıştır. Kurtarıcı olarak İsa'nın (Tanrı) insan bir babası olamaz. Mesih olarak ise insan babası olmak zorundadır çünkü Yahudi inancında Mesih, Davud soyundan gelmelidir. İşte Leach, İsa'nın Davut soyundan geldiğini söyleyerek "kategoriler oluşturup ilişkileri sağlamlaştırmak" yerine böyle bir soy ağacının tek tanınan temelini -Yahudi temel- yok etmektedir. Leach'in

[249] Spiro, s. 249- 250.

görüşünün aksine Bakire Doğum sonucu İsa'nın Davut soyundan gelme olasılığını yok etmek olsa da, Matta ve Luka -nesil nesil araştırarak- Davut soyundan geldiğini yazmaktadır. Fakat bu şecere sadece Bakire Doğum'u dışlamakla kalmaz; tüm Kutsal Kitap eleştirmenlerinin de farkında olduğu gibi bu dogmayla hiçbir şekilde bağdaşmaz. Bu açık paradoksla ve özellikle Bakire Doğum'u reddeden veya şecerenin Meryem'in ahlaksızlıkla suçlanmasını önlenmesinin sağlanması için yaratıldığını düşünen Hristiyanlık karşıtı yazarlarla başa çıkabilmek için Kilise Babaları ve sonraki Hristiyan teologlar farklı çözümler sunmuşlardır. Bunlardan sadece biri Yusuf'un, İsa'nın biyolojik babası olmasa da, İncil'deki şecerenin Yusuf'un sosyolojik babası olmasıyla açıklanabileceğidir. [250]

Leach, ayrıca çoğu ilkel toplum fizyolojik babalığı biliyor göründüğü için, Avustralyalıların neden bunu bilmediklerini anlamanın zor olduğunu ifade ederek bu bilgisizliği bilginin eksikliği veya bilginin reddi olarak iki şekilde yorumlamaktadır.

Bu yorumlamaya göre yerlilerin erkeğin üremedeki rolünü bilememesi kültürel değil psikolojiktir. Bu durumda, Avustralyalı yerlilerin sahip olduğu ruh-çocuk teorisi, kökeni ne olursa olsun, yerlilerin *Oedipus* çatışmasını çözmeye yarar ve onlara babayı inkâr etmek için bilişsel bir temel sunar. Geleneksel hamile kalma teorisine dayanarak her Avustralyalı açıkça kendi babasının biyolojik babası olduğunu reddeder. Kültürel teoriye göre tüm gebelikler erkeğin etkisi olmadan gerçekleşir ve her yerli, anne babası cinsel ilişkiye girmeden doğmuştur. Bu şekilde bir inanç, Avustralyalılara sadece babalarının biyolojik babaları olduğunu inkâr imkânı tanımıyor aynı zamanda bunu arzularının gerçekleştiği bir hayalle yerine getirme şansı da veriyor. Bu inanca göre, gebelik bir ruh-çocuğun annenin rahmine girmesiyle gerçekleşiyorsa yerlinin kendisi de bir ruh-çocuktur ve o da kendi annesinin rahmine girmiştir. Bu durumda annesinin gebe kalmasına neden olan şey, babası değil kendisinin o rahme girmiş olmasıdır. Bu kültürel teoriye inanarak çocuk, babasının yerini alır. Böylece Freud'un savunduğu gibi *Oedipal* arzusunu gerçekleştirmiş olur.[251]

[250] Spiro, s. 252.

[251] Spiro, s. 257-258.

B. DİNLERDE MUCİZEVÎ DOĞUMLAR

Bu bölümde şimdiye kadar alt yapısını oluşturulup, arketipleri sunulan mucizevî doğumların çeşitli dinlerde bulunan örnekleri gösterilmeye çalışılmıştır. Mucizevî doğum örnekleri verilecek dinleri, coğrafi bölgelere göre tasnif etmenin, diğer kategorizasyonların güçlükleri göz önünde bulundurulduğunda en uygunu olacağı açıktır. Mucizevî doğumlar sınıflandırmasında Hristiyanlıktaki İsa ile benzerliği bağlamında birinci derecede ilgi çekenler bakire doğumlardır. Ancak her dinde mitoslar aracılığıyla oluşan hikayeler, efsaneler mevcutsa da mucizevî doğum mitoslarını her zaman bulmak mümkün değildir. Bu nedenle bazı din ve kültürlerde konuyla ilgili oldukça sınırlı bilgi verildi. Hayatlarının başlangıç aşaması olan doğumları araştırılan tanrı, kahraman ve dini şahsiyetlerin tarihsel kimlikleri, aranılan mucizevî doğum tipolojisini vermediklerinden dolayı birinci derecede bu tezin kapsamına dâhil değildirler. Çalışmamız, hemen her tarihi şahsiyetin takipçileri tarafından onları yüceltmek kastıyla etraflarında oluşturdukları efsane, destan ve mitoslara yöneliktir. Elbette ki bunu yaparken hayal ile gerçeği, tarih ile mitosu birbirinden ayırmanın oldukça güçleştiği kimliklerle karşılaşıldı.

1. Asya- Doğu Dinlerinde Mucizevî Doğumlar

Asya-Doğu Dinleri başlığı altında Budizm, Hinduizm, Zerdüştlük, Mitraizm, Çin ve Japon dinleri; Taoizm, Konfüçyanizm, Şintoizm'de ulaşılabilen mucizevî doğum örnekleri ortaya koyulmaya gayret edildi.

Budizm'de bakire doğum kavramı daha merkezi bir yer teşkil eder; hatta cinsel ilişki olmaksızın döllenme iması daha güçlüdür. Buddha'nın doğumunu anlatan oldukça abartılı ve olağanüstü hadiselerle dolu birçok metin bulunur. Buddha'nın müstakbel annesi Mahamaya'nın cinsel faaliyetlerden ve yaz ortası festivali boyunca diğer dünyevi lezzetlerden kaçındığı ve bir rüya esnasında Himalayalara doğru çıkarıldığı rivayet edilmektedir. Orada ilahi bir sedir üzerine yerleşmeden önce bütün insani kirleri ortadan kalkmış ve su ile arındırılmıştır. Çok geçmeden müstakbel Buddha, mükemmel bir beyaz fil olarak gelmiş ve üç kez annesinin etrafında sağ yanı ona dönük olarak ve sağ tarafından ona bakarak yürümüş, annesinin rahmine girmiştir. Hamile kaldıktan sonra müstakbel Buddha'nın annesinin aklına

hiçbir şehvetli düşünce gelmemiş ve o, rahmi içindeki müstakbel Buddha'nın varlığını, şeffaf bir mücevherin içinden geçen bir beyaz iplik gibi fark edebilmiştir. Buddha, Lumbini Korusu'nda ayakta dururken, hoşa gitmeyen her türlü durumdan uzak olarak bir vaiz gibi doğdu. Doğar doğmaz dört ana ve dört ara yönü buldu ve asil bir sesle haykırdı: "Esas (*chief)* olan ben, şimdi dünyadayım."[252]

Budizm'in kurucusu kabul edilen Buddha'nın yaşamıyla ilgili en az mübalağalı anlatım, Theravada Budizm'inin Pali dilindeki *Tripitaka (Kuralların Üç Sepeti)* adıyla bilinen *Pali Canon* içinde bulunmaktadır. Fakat bu metinlerde hayatının tümüne ait bilgi mevcut değildir. Buddha'nın yaşamının tam hikâyesini MÖ. II. yüzyılda yaşamış ünlü Budist şair Asvagoşa'nın Hint şiirinin başyapıtlarından sayılan *Buddha-carita (Buddha'nın Yaşamı)* adlı yapıtında görülmektedir. Buda'ya dair diğer bir kaynak da Sanskritçe yazılmış bir sutra olan *Lalita Vistara*'dır.[253]

Bazı bilginler Buddha'yı güneş olarak tanımlarken bazıları da hayatındaki bir takım efsanevi hadiselerden tarihi bir esas çıkarmaya çalışmışlardır. Destanların anlattığı Buddha, kendisinden daha önceki çağlarda dünyaya gelmiş bir Buddhalar soyunun (*Buddhavamsa*) bir geleneğe göre dördüncüsü, diğer bir geleneğe göre de yedincisidir. [254] Budist gelenekte Buddhaların doğum hikâyelerini anlatan *Jataka* adıyla özel bir literatür ve Gauthama Buddha'nın doğum hikâyesini içeren *Mahavatsu* adlı bir *Hinayana* yapıtı bulunmaktadır. [255] Asırlar önce yaşamış olan ve Buddha olmaya karar veren *Sumedha,* yaşadığı her hayatta Buddhalık'a daha çok yaklaşmış ve son hayatını prens *Vessentra* adında bir ermiş olarak tamamladıktan sonra Buddha olma zamanının geldiğine karar vermiş, doğacağı zamanı, kıtayı, soyunu ve onu taşıyacak annesini kendisi seçerek Sakya Kralı *Suddhodana'*nın eşi *Mahamaya*'nın döl yatağına girmiştir.[256] Doğum öncesi depremler, şifa verici mucizeler

[252] Leeming, " Virgin Birth", *The Encyclopedia of Religion*, c. 15, s. 274.

[253] Walter Ruben, **Budizm'in Tarihi**, Abidin İtil (çev.), Ankara, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi, 1947, s. 50.

[254] İlhan Güngören, **Buda ve Öğretisi**, İstanbul, Yol Yayınları, 1994, s. 50.

[255] Jatakalar için bkz. M. Winternitz, "Jataka", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, vol. VII, s. 491-494. Ayrıca Mahavatsu için bkz. Korhan Kaya, **Buddhistlerin Kutsal Kitapları**, İstanbul, İmge Kitabevi, Aralık 1999, s. 173.

[256] Güngören, s. 50.

meydana geldi; çiçekler açtı, mevsim dışı hafif yağmurlar yağdı, havada hoş kokular yayıldı ve ilahi müzikler duyuldu ve okyanusların tuzlu sularının çoğu tatlılaştı.[257]

Srilanka ve Güneydoğu Asya'da kabul edilen geleneksel doğum tarihi MÖ. 624 iken modern bilim adamlarının verdiği tarih MÖ. 566'dır. Doğum yeri ise babası kral *Suddhodana*'nın hüküm sürdüğü *Kapilavatsu*'dur.[258] Kral ve eşinin çocuk sahibi olamadıkları için cinsel bir perhiz uyguladıkları esnada döllenmenin meydana gelmesi nedeniyle *Boddhistava'*nın (*Uyanmış Varlık*) günahtan arınmış şekilde doğduğu kabul edilir. *Mahamaya*'nın hamileliği de günahsızdır; çünkü *Gauthama Buddha* ana rahminde değil, değerli taşlardan yapılma bir sandıktaydı. Kraliçe rüyasında, beyaz bir filin sağ böğründen bedenine girdiğini -başka bir rivayete göre ise altı aylık bir bebek şeklinde girmiştir- görür. Kâhinler bu rüyayı, bir *cakravartin (dünya hükümdarı*) veya dünya nimetlerine sırt çevirecek bir erkek çocuğu doğacağı müjdesi olarak tabir ederler. Doğum *Lumbini* korusunda, bir ağacın dibinde dallarına tutunarak ayakta ve anneyi hiç incitmeden gerçekleşir. *Sakra* ve *Brahma*, *Boddhistava*'yı kollarına alarak bir insan eli değmeden önce onu ilk olarak tanrıların karşılamasını sağlamış olurlar. Buddha, o zaman mucizevî biçimde beliren bir lotus çiçeğinin üzerinde ayağa kalkarak iki *Naga* kralı tarafından yıkanır. Sonra kuzeye doğru yedi adım atar ve sırasıyla her yöne yönelip "çekinme ve korkudan uzak bir aslan gibi", "hastalığı ve ölümü" yeneceğini ilan eder. Doğumunu takiben kısa süre içinde görkemli bir törenle ve tanrıların nezaretinde *Kapilavatsu*'ya götürülür. Bir Sakya âdetine göre, koruyucu tanrıları (korkusuz) *Abhaya'*nın tapınağına takdim edilir. Kral ona *Siddharta (başarıya, refaha ulaşan*) adını verir; kâhinler de yıldız haritasını çıkararak sahip olduğu ve önceden edindiği değerleri gösteren "ulu kişinin (*mahapuruşa*) otuz iki belirtisini ve seksen ikinci işaretini" araştırırlar.[259] Buddhaların annelerinin durumunda her zaman olduğu gibi, doğumdan yedi gün sonra Maya ölür ve Buddha'nın insan olarak doğmadan önce bulunduğu, Veda Tanrılarının da yaşadığı 33. *Tuşita* göğünde -cennetinde- tanrı olarak yeniden doğar. Onun kirlenmemişliği böylelikle korunmuştur çünkü müstakbel Buddha'nın yerleştiği rahim bir tapınağın kutsal emanetlerinin saklandığı odacıkları gibidir ve bir daha oraya asla yerleşilmez ve kullanılamaz.

---

[257] A. S. Geden, "Buddha" , *Encyclopedia of Religion and Ethics*, c.II, s. 881.

[258] Frank E. Reynolds ve Charles Hallisey, "Buddha" , *Encyclopedia of Religion, Second Edition*, c. s. 1061.

[259] Jean Boisselier**, Buda'nın Bilgeliği**, N. Feyza Zaim (çev.), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 39, 40, 41.

Buddha'nın doğum efsanelerinin merkezindeki anlam genellikle, O'nun bizzat kendisinin, bir kadının doğurduğu bir insan olmayı seçerek mükemmelliğin gerçekleşme ihtimalinin diğer insanlara ilham edilmesine olanak sağlamaktır. Cinselliğin yokluğu, bir rüya esnasında doğum –yani annenin bilinçli şehevi katılımı olmaksızın- doğumun kendisinin masum doğası ve annenin hemen sonrasında ölmesi gibi detaylar Budizm'de kesin bir *doketizm*e[260] işaret etmektedir; daha da önemlisi bu ayrıntılar Buddhaların doğumlarındaki ortak elemanlar olması açısından *Gauthama*'nın gerçek Buddhalığını göstermektedir. Beyaz fil ise Buddha'nın azametini ifade etmektedir. Onun ayakta ve vaaz ederken doğması gerçeği, aynı zamanda onun yücelik ve vazifesine de işaret etmektedir.[261]

Mezopotamya, İran ve Hindistan kanalıyla Budizm'e geçtiği düşünülen ve birçok dinde aslında sosyo- psikolojik hadiseler sonucu beliren Mehdi-Mesih- Kurtarıcı inançlarının bir yansıması da Budist mehdi *Ayita Maytreya*'dır. Annesi *Brahmavati*, hamileliğinin onuncu ayında bir çiçek bahçesine gidecek ve orada bir çiçek ağacının yanında dururken hiç acı duymadan *Ayita*'dan kurtulacaktır. Ayita, annesinin normal rahim yolundan değil, karnının sağ tarafından güneşin buluttan çıktığı gibi dünyaya çıkacaktır. Anne vücudunun kirleriyle kirlenmeyecektir. Saçtığı nur âlemi aydınlatacak ve yeni doğmamış gibi yedi adım atacaktır. Ayağını bastığı yerde ise mücevher lotus çiçekleri fışkıracaktır.[262]

Hint kaynaklı dinler mucizevî doğumlar bakımından zengin materyale sahiptir. *Vishnu*'nun on büyük avatarından dokuzuncusu olan Buddha'dan sonra *Vishnu*'nun sekizinci avatarı *Krishna*'nın doğumunu ele alınacaktır.[263] Vishnu'nun yeniden doğumlarından biri olarak *Krishna*'nın bir tanrı olduğuna inanılır (*Bhagavad Gita*'daki meşhur tanrısal tezahür bölümünde; 11, 12 vd, *Krishna, Arcuna*'ya *Vishnu*'nun bedenlenmiş hali olarak görünür)[264] fakat Bakire *Devak*i'nin oğlu olarak *Krishna* insan bir kahraman şeklinde görünmektedir. *Vishnu Purana, Bhagavata Purana* ve *Prem Sagara'*da mevcut bulunan doğumu ve

[260] *Doketizm*: (Yunanca "*dokein*: gibi görünmek") İsa'nın yeryüzündeki yaşamı boyunca gerçek veya doğal bir bedeninin olmadığını, bedeninin yalnızca bir görüntü olduğunu öne süren akım. "*Doketizm*e göre İsa tamamen bir ruhtu, onun inkarnasyon şekli gerçek değildi. Dolayısıyla O gerçekten değil, ızdırap çekmiş ve çarmıhta ölmüş görünmüştür. *Doketizm*i dinsizlik olarak kabul eden Hristiyanlar, Kur'an'ın Hz. İsa'nın çarmıhta ölmesini reddi (bkz. Nisa 4/ 156- 157) Doketizmin etkisi olarak görürler." Tümer, s. 111, 656 nolu dipnot.

[261] Leeming, "Virgin Birth" , *The Encyclopedia of Religion*, c. 15, s. 274.

[262] Sarıkçıoğlu, s. 63.

[263] Kramer, *Mythologies of the Ancient World*, s. 290.

[264] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. II, s. 276.

çocukluğu diğer kahramanlarınkine benzemektedir.[265] Çoğu bilim adamı, başlangıçta *Krishna* ve *Vishnu*'nun bağımsız iki tanrıça olduğunu düşünmektedir fakat gerçekten iki ayrı tanrı olsalar bile bu iki kültün zaman içinde hangi noktada birleştikleri net değildir.[266] *Ramayana* destanı kahramanı *Rama* da, *Vishnu*'nun yedinci enkarnasyonudur.[267]

Vishnu, yeryüzünü zalim kral *Kamsa*'dan kurtarmaya gelirken, saçlarından bir siyah bir beyaz kılı, *Devaki*'nin rahmine gönderir. Bunlardan siyah olan *Krishna* olur, beyaz olan ise *Krishna'*nın ağabeyi *Balarama* olur. *Kamsa* kehanetten korktuğu için kız kardeşi *Devaki*'nin bütün çocuklarını öldürür ama *Devaki*'nin yedinci ve sekizinci çocukları olan *Balarama* ve *Krishna* kurtulurlar.[268]

Hint İsa bebek ya da *Mavi İsa (Vishnu*) -deniz tanrısı olduğundan çoğunlukla mavi renkte tasvir edilir- olarak da isimlendirilen *Krishna'*nın doğumu öncesi ve sonrasında esrarengiz hadiseler meydana gelmiştir. Doğacağı gece yeryüzü çılgın gibiymiş; boranlar esmekte, denizler kabarmakta imiş. Kral *Kamsa* onları attığı için doğum zindanda, gece yarısı gerçekleşmiştir. O anda zindan bebekten gelen yumuşak bir ışıkla dolmuş. *Krishna*'nın annesi onu kucağına yatırdığında sırtında ışıldayan dört kol görmüş. Bebek *Krishna*, bir elinde *şankhayı (savaş borusu),* diğer elinde bir diski, üçüncü elinde bir topuzu ve son elinde ise dalından kavradığı bir nilüfer çiçeğini tutmaktaymış. Bunlar Tanrı *Vishnu*'nun imleridir. Bebeği annesi ve babası *Vasudeva* Dünya'nın Kurtarıcısı *Narayana* olarak selamladıktan sonra *Krishna* normal bir bebek haline dönüşür. Doğum sonrası *Devaki* kocasına, bebeği dostlarının yanına götürmeleri gerektiğini söyleyince kol ve bacaklarındaki prangalar düşer, kapılar açılır ve gardiyanlar uykuya dalar. *Vasudeva* başında taşıdığı bir sepete *Krishna*'yı koyarak geçmek zorunda oldukları nehre atlar. Sular başına kadar yükseldiği zaman durumu fark eden *Krishna*'nın ayağını aşağı doğru itmesiyle sular alçalır ve güvenli bir şekilde nehri geçerler. Burada yine tanıdık bir tema olarak sepet- kutu içinde suyla –terk edilmese de- temasını bulmaktayız. [269]

---

[265] Leeming, *The World of Myth*, s. 225.

[266] John Stratton Hawley, "Krsna", *Encyclopedia of Religion, Second Edition*, vol. 8, s. 5248.

[267] Kaya, **Hint Destanları**, İstanbul, İmge Kitabevi, 2002, s. 22.

[268] Kaya, **Hinduizm**, Ankara, Dost Kitabevi, 2001, s. 17.

[269] Rahibe Nivedita (Margaret E. Noble), **Hindu Söylenceleri**, Günil Özlem Ayaydın (çev.), İstanbul, İmge Kitabevi, 2002, s. 138-139.

Tanrı *Brahma* ise, evrenin yaratılışı sürecinde Tanrı Vishnu'nun göbeği üzerinde bulunan bir lotus çiçeğinden doğmuştur.[270]

Akkad kralı *Sargon*'un hikâyesi ile benzerlikler taşıyan başka bir yapıt da Hindu epiği *Mahabharata*'daki savaşçı kahraman *Karna*'nın doğumudur. *Kunti* olarak da bilinen *Pandavalar*ın annesi Prenses *Pritha* bir bakire olarak *Karna*'yı doğurmuştur. Karna'nın babası güneş Tanrısı *Surya*'dır.[271] *Kunti*, evlenmeden önce eğer gerçekten doğacak çocuğu tanrının oğlu olacaksa onun ölümsüzlüğünün işaretleri olan doğal bir zırh giymiş ve doğal küpeler içinde doğması için dua etmiştir. Gökyüzünde beliren Tanrı, insan formunu alarak görününce *Kunti* ürpermiş ve şaşırmıştır.[272] *Karna* doğunca anne korku ile onu saklamış ve uzaklarda bir yere bırakmıştır. A. Holtzmann'ın adaptasyonunda hikâyenin 1458. mısrası şöyledir: " Sonra ben ve dadım, sazlardan bir sepet yaptık, sepetin üzerine kapak yaptık, üzerini balmumu ile kapladık, çocuğu içine koyduk ve *Acva* nehrine bıraktık." Sepet *Ganj* nehrine ulaştığı esnada *Dhritarashtra*'nın asil arkadaşı, çocukları olmayan arabacı ile güzel ve dindar karısı Radha onu bulur; kendi çocuklar gibi büyütürler. *Karna*'nın annesi *Kunti* daha sonra Kral *Pandu* ile evlenir. Kral *Pandu*, evlendiği eşi ile ilişkiye girmekten çekinir çünkü öğrendiği lanete göre karısının kollarında ölecektir. Ancak *Kunti* yine de kutsal gebeliklerle, birini bir kurt ininde doğurduğu üç çocuk dünyaya getirir. [273] *Karna*'nın doğumu ile ilgili ilginç bir husus da, onun annesinin kulaklarının birinden çıkmış olmasıdır.[274]

Karna'nın doğum mitinde, mucizevî şekilde ona hamile kalınması, -bazı kültürlerde yaygın olan motif-doğumdan sonra annesinin tekrar bakire olması, alt sınıftan biri tarafından evlat edinilmesi ve ilahi bir işaret gibi öğeler bulunmaktadır. *Karna*'nın efsanesinin benzer motiflerine ileride işleyeceğimiz üzere Yahudi Musa, Alman kökenli *Siegfried*, Polinezya'lı yarı tanrı *Maui* ve Yunan kökenli *Oedipus*'un mitoslarında da rastlamaktayız.[275]

---

[270] Keith ve Carnoy, s. 109.

[271] Sister Nivedita (Margaret E. Noble) ve Ananda Coomaraswamy, **Myths of the Hindus & Buddhists**, New York, Henry Holt Company, 1914, s. 196.

[272] *On The Birth Of The Pândavas*, The Second Books, VI, On the birth of the Pandavas, http://www.sacred-texts.com/hin/db/bk02ch06.htm, (10 Ocak 2011) .

[273] Rank, s. 16.

[274] Donald A. Mackenzie, **Çin ve Japon Mitolojisi**, Koray Akten (çev.) , Ankara, İmge Kitabevi, Nisan 1996, s. 251.

[275] Leeming, *The World of Myth*, s. 227.

Hindistan'ın efsanevi şairi *Vyasa*'nın kendi yazdığı *Mahabbharata'*ya göre, çok güzel bir kız olan *Satyvati, Cumna* ırmağı üzerinde bir kayıkla kürek çekerken çok büyük bir yogi karşıya geçmek için geldiğinde kızın güzelliğine tutsak olarak onunla ilişki kurdu. Kız ise günahsız bir bakire olduğunu ve ona göre davranmasını söyleyince kızın huyundan hoşlanan yogi ona bekâretini yeniden kazanabileceğini söyledi ve öyle de oldu. Kızın zamanı gelince *Cumna* ırmağının ortasındaki ağaçlıklı bir adacıkta bir oğlan çocuğu oldu ve bekâreti bir kez daha geri geldi. İşte bu bebek şair *Vyasa'*dır.[276]

Yine *Mahabbharata*'nın bir bölümünde, *Saradvat*'ın oğlu *Gotama'*nın ikizleri *Krpi* ve *Krpa*'nın kamış öbeğinden doğduğu anlatılır. Tarımla üreme eyleminin özdeşleştirilmesiyle ilgili olarak verilebilecek örnek *Ramayana*'nın kadın kahramanı *Sita'*nın doğum mitidir. Babası *Canaka (çocuk doğuran*), onu tarlayı sürerken bulur ve *Sita (tarla*) adını verir. Güney Hindistan'da mevcut yaygın bir inanışa göre, bilge *Agastya*, *Mitra* ve *Varuna*'nın apsara *Urvashi* ile birleşmesinin sonucunda Vasistha ile birlikte su dolu bir sürahide doğmuştur. Bu nedenle ona, *Kumbhasambhava* (çömlek tanrıçası *Kumbhamata*'dan doğmuş) ve *pitabdhi (okyanus yutucu)* denilmiştir.[277]*Muçukunda* adlı kadim bir Hindu savaşçı kralıyla ilgili hikâye de çok ilginçtir. Yanlışlıkla, *Brahmanların* karısı için hazırladığı bir doğurganlık iksirini içen babasının sol yanından doğmuştur. (Bu *hermafrodit / çift cinsiyetli* erginleyici babadan yeniden doğuşun akılcılaştırılmasıdır.)[278]

Mahabharata destanının kahramanlarından biri adalet tanrısı *Dharma*'nın oğlu *Yudhishthira*'dır. Kahramanın öz babası kral *Pandu*, av sırasında bir azizden aldığı beddua dolayısıyla karısı *Kunti* ile birleşememektedir. Kraliçe *Kunti*, bundan dolayı bütün tanrılara ayrı ayrı başvurur. Kraliçenin yalvarmaları üzerine adalet tanrısı *Dharma* yeryüzüne iner ve kraliçe *Kunti* ile birleşerek diğer birkaç kahramanla birlikte *Yudhishthira*'nın da dünyaya gelmesine neden olur. [279]

Jainizm'in kurucusu, asıl adı *Vardhamana* olan *Mahavira*'nın mitik biyografisi, *Svetambara* geleneğinin merkezinde yer almış ve Hint kutsal şahsiyeti (*Mahapuruşa*) paradigmasına uygun olarak şekil değiştirmiştir. Ruhu, *Pushopattara* Cennetinden gelen

[276] Campbell, *Doğu Mitolojisi*, s. 315- 316.

[277] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş,* s. 298, 261, 215.

[278] Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, s.225.

[279] Doç. Dr. Abidin İtil, " Indra-Dharma" , http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/737/9413.pdf, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 1963, c. 11, *s*. 161, (29 Nisan 2011) .

Mahavira, Bihar'da bir *Brahman* ailesinde ana rahmine düşer ancak bir kraliyet ailesinde dünyaya gelsin diye Tanrı *İndra* tarafından embriyonu, prenses *Trisala*'nın rahmine nakledilir. Bu olağanüstü doğumu yaşayan anne, ondört veya onaltı rüya ile uyarılmıştır.[280] *Trisala*'nın rahmine ceninin nakledişi sırasında o derin bir uykuya daldırılmıştır.[281]

Taoizm'in kurucusu ve ilk öğretmeni *Lao Tze'nin (Yaşlı Çocuk)* annesi nurdan gebe kalmış ve onu rahminde 72 sene taşındıktan sonra saçları beyazlamış şekilde doğurduğu için bu adı almıştı.[282] Julius Caesar ve Gal'li kahraman Goll Macmona için de benzeri bir rivayet mevcuttur. Bu yaygın doğum mitosunun Mısır'da ortaya çıkmış olması mümkündür. Çin'de rastlanan bir hikâyede, imparator *Yoo*, annesi ona gebe kaldıktan ondört ay sonra doğmuş, imparator *Yu* annesinin sırtından ve imparator *Yin* de annesinin göğsünden çıkmıştır. Taoist geleneğe göre, *Lao Tze* Çin'de ilk hanedan döneminde zaman zaman değişik biçim ve isimlerle ortaya çıkmıştır. O, ruhani hayat nehrini, kaynağında temizlemek için geldi ve sonunda Uzun Ömürlülük Ağacının (Erik) altında, Büyük Ayı takımyıldızındaki bir yıldızın etkisi altında gebe kalınması sonucu *Lao Tze* olarak yeniden doğdu.[283]

Tibet'te ortaya çıkan Bon dininin kurucusu *Şenrab Ni Bo*'nun (*Mükemmel Rahip-İnsan*) doğumunu geç dönem *bon-po* yazarları şöyle anlatır: Onun doğumu ve yaşam öyküsü *Sakyamuni* ve *Padmasambhava*'nınkileri model alır. *Şenrab*, bir batı ülkesinde (*Zhang-şung* veya İran) doğmaya karar verdi. Beyaz bir ışık huzmesi ok biçiminde (*semen virile* imgesi)[284] babasının kafatasına girerken, kızıl bir ışık huzmesi de (dişi unsuru, kanı temsil ediyor) annesinin başına girdi. Daha eski bir versiyonda bizzat *Şenrab,* göksel saraydan beş renk biçiminde (gökkuşağı şeklinde) aşağı indi. Kuşa dönüşüp gelecekteki annesinin başına kondu ve üreme organlarından çıkan biri ak diğeri kızıl iki ışın kadının kafatasından bedenine girdi (Tibetlilere göre, doğum anında, çocuğun ruhu *saturo frontalis'ten* (iki kemiğin birleştiği ön kısım) annenin kafasına girer ve ölüm anında da ruh aynı delikten geçip bedeni terk eder.)[285]

---

[280] Eliade ve Ioan P. Couliano, **Dinler Tarihi Sözlüğü**, İstanbul, İnsan Yayınları, 1997, s. 73-74.

[281] W. Norman Brown, "Mythology of India" , Kramer (Ed.), **Mythologies of the Ancient World** içinde (277-331), New York, Anchor Books Doubleday Dell Publishing Group, 1961, s. 318.

[282] Lao- Tzu, **Tao Te Ching,** Muhaddere N. Özerdim (çev.), Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1978, s. 9. İlgili doğum rivayeti eserin giriş bölümünde çeviren tarafından nakledilmiştir.

[283] Donald A. Mackenzie*, Çin ve Japon Mitolojisi*, s. 250- 251.

[284] *Semen virile*: Güçlü tohum

[285] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. 3, s. 302.

Bir Japon efsanesinde, bir adam ve bir ejderha kadının oğlu olan iki çocuktan söz edilir. Bunlar zamanı geldiğinde ejderhaya dönüşürler ve uçarak uzaklaşırlar. Kadın bir yılan şeklinde aşığına gider ve sonra çok güzel bir bakireye dönüşür. Bir Çin efsanesinde ise, *Hea* Hanedanı'nın sarayında 3 kuşak boyunca saklanan bir ejderha köpüğü sandığı, bir gün açılır ve sandıktan siyah kertenkele şeklinde bir ejderha çıkar. Bir bakireye dokunur ve bu kız hamile kalır. Kadın bu bebeği gizlice karnında taşır ve doğurduktan sonra onu bir ormana terk eder. *Ko-ji-ki* ve *Nihon-gi*'de Mikadoların ve yönetici sınıfın ataları, tanrılar ve onların girdikleri şekillerdir. Mikadoların, güneş tanrıçasından ve bir Japon *Melusina*'sı olan, "Bereketli İnci Prensesi" adındaki Okyanusun Ejderha Kralı'nın kızının soyundan geldiklerine inanılmaktaydı.[286] Ejderha-yıldırım-bereket üçlüsü eski Çin metinlerinde çok sık karşımıza çıkar. Ejderhanın salgısıyla hamile kalan kız, Çin uygarlığının kurucularından *Fu-hsi*'nin ejderhalarıyla ünlü bir gölde doğması ve *Kao-Chu*'nun annesi *Liu*'nun bir göl kenarında iken rüyasında bir tanrı ile karşılaşması ve aynı anda yıldırım çarpmasıyla karanlığın çökmesi sonucu üzerinde bir ejderha ile bulunması ve hamile kalması örnek mitoslardır.[287]

Bir Japon ağaç kahramanı, adı İngilizce'de "küçük şeftali" anlamına gelen *Momotaro*'nun (*momo*: şeftali, *taro*: en büyük oğul) mitosunda, bir oduncunun karısı nehirde çamaşır yıkamak için yakacak odun toplamaya gittiğinde suda sürüklenen dev bir şeftali görür, büyüklüğü şaşırtıcıdır. Şeftaliyi zorlukla yakalayıp evine götürür, yıkar ve yemesi için kocasının önüne koyar. Kocası şeftaliyi kestiğinde çekirdeğinin içinden bir erkek bebek çıkar.[288]

Ana Tanrıça, Tanrılara çocuk sahibi olmak için adaklar ve hediyeler sunmuş, sonrasında Tanrı tarafından yapılmış bir ayak izinin üzerine basıp uzak bir yere giderek dinlenmeye çekilmiştir. Orada hamile kalmış, *Hau-Ki* adlı bir erkek çocuk doğurmuş ve Kau halkının annesi olarak temsil edilmiştir. Prof. Giles, bu hikâyeden Chinese Literature'de bilinen herhangi bir kocanın bulunmadığı durumda, *parthenogenez* sorusunu öne süren bir örnek olarak söz eder. [289]

[286] Donald A. Mackenzie, Çin ve Japon Mitolojisi, s. 81, 316.

[287] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 213.

[288] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 133.

[289] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 226.

Çin mitolojisindeki efsanevi "*Beş Ti'ler*"dönemine ait kutsal bir kral mı yoksa insanlaştırılmış bir ilah mı olduğu bilinmeyen *Hwang-Ti*'nin annesi bir gece, Büyük Ayı'da bulunan *ch'oo* yıldızının yakınlarından çıkan ve tüm ülkeyi aydınlatan parlak bir yıldırım görür ve hamile kalır. Doğum ancak yirmibeş ay sonra gerçekleşir ve çocuk doğar doğmaz konuşmaya başlar.[290]

Veda metinlerinde geçen kutsal ikizler *Asvinler, Diskourlar* gibi gök tanrının oğullarıdır. *Asvinlerin* bir tanrıyla bir ölümlünün özellikle de bir gök tanrısıyla bir ölümlünün birleşmesinden meydana geldiğine olan inanç oldukça yaygındır.[291]

İran kahramanı *Etana*'nın eşinin çocuğu olmamaktadır ve *Etana* Tanrı *Shamash*'a kendisine "doğum bitkisi"nin yerini göstermesi için dua eder. Doğum bitkisini elde etmesi için bir kartal ona yardımcı olur. Bu şekilde bir doğum bitkisi aracılığıyla doğum hikâyesi Rüstem'in doğum mitosu ile bağlantılıdır.[292]

Kahraman Tanrı *Mithra*, bir ağacın altında, nehrin yanı başındaki ana kayadan doğmuştur. Dünyaya başında Frigya'lı başlığıyla (bundan dolayı onun sıfatı Şapkalı *Pileatus*'tur) ve elinde bir bıçakla geldi. Çobanların doğumunu izlediği söylense de o anda yeryüzünde hiçbir insanın olmadığı dikkate alındığında bu rivayet açıklanamazdır. [293] Mitoslardan biri *Mithra'*nın, tıpkı insansı *Ullikummi*, Frigyalı *Agdistis* ve *Oset* mitolojisinin meşhur bir kahramanı gibi, bir kayadan doğuşunu (*de petra natus*) anlatmaktadır. Bu nedenle *Mithra* mysteria'larında mağara çok önemli role sahiptir. Yeni kral, yeniden doğup bedenleşmiş Mithra'dır. Işıkla dolu Beytüllahim mağarasındaki İsa'nın doğumuna ilişkin Hristiyan efsanelerinde de bu İran izleği karşımıza çıkar. *Mithra*'nın mucizevî doğumu, büyük İran-bağdaştırmacı kozmos egemeni- kurtarıcı mitinin ayrılmaz bir parçasıydı. *Mithra* ile özdeşleştirilen bir kurtarıcı- kralın doğumuna ilişkin anlatılarda da eskatolojik bir umut fark edilir. *Mithridates Eupator*'un doğacağını bir kuyruklu yıldız müjdeler, taç giydiğinde de pek çok kral gibi *Mithra'*nın bir bedenlenişi olarak kabul edilir. Bu da İsa'nın doğumu efsanesi altında yatan Mesihçi senaryo ile benzeşmektedir. [294] Ayrıca Mithra'nın Suriye'nin güneş tanrısı *Sol Invictus* ile bağlantısı da çok tartışmalıdır. Hangisi diğerinden üstündür, net

[290] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 232.

[291] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s.112.

[292] A. Berriedale Keith ve Albert J. Carnoy, *The Mythology of All Races*, vol. VI, s. 283.

[293] Mithraism, http://www.newadvent.org/cathen/10402a.htm, (11 Ocak 2011) .

[294] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. II, s. 356, 367.

değildir. Diğer yandan *Mithra*'ya yazıtlarda *Sol Invıctus* adı verilir. *Deus Sol Invıctus*'un yıllık kutlama günü olarak tüm doğulu güneş tanrılarının doğum günü olan 25 Aralık seçilmişti. Bu aynı zamanda Hristiyan mezheplerinin çoğunun İsa için kabul ettiği doğum gününe tekabül etmektedir.[295] *Mithra*, güneşle savaşır, onu yener, ışınlarla ödüllendirilir ve güneş onu ebedi arkadaşı ve hemcinsi yapar hatta güneş bir anlamda *Mithra*'nın benzeri-ikizi olur veya tekrar onun babası olur.[296] Bu nedenle *Mithra*, güneş kahraman mitosu, hükümdarlık inancı veya demiurgos ögelerini de bünyesinde barındırmaktadır. *Mithra* önceleri bir gök tanrısı iken güneş tanrısına ve daha sonra da *Sol Invictus* niteliğiyle kurtarıcı bir tanrı kimliğine bürünmüştür.

Bazı uzmanlar, Hristiyanlığa göre, kendisi de tanrı olan İsa'nın Tanrı'nın Annesi'nden doğması gibi, *Mithra* da güneş tanrısı ve kendi annesi arasındaki ensest bir ilişkiden doğmuştur. Bazı bilim adamları *Mithra*'nın annesinin ölümlü bir bakire olduğunu iddia ederken, diğerleri onun hiç annesi olmadığını ve Semavi Baba'nın cinsel organ mahiyetindeki ışığıyla hamile kalan dişi bir Kaya'dan (*petra genetrix*) mucizevî bir şekilde doğduğunu söylemektedirler.[297]

Bakire doğum motifi Zerdüştlük'te de belli bir öneme sahiptir. Dinin büyük peygamberi Zerdüşt'ün bir efsanede hikmet, hayat, ışık ve düzeni sunan yüce tanrı Ahura Mazda'nın oğlu olduğu söylenir. Zerdüşt'ün yaşamı MÖ 1200-500 yılları arasına yerleştirilmektedir. Yaklaşık aynı tarihler arasında yaşayan Homeros gibi bir insan olarak değil belki bir geleneğin simgesi olarak görülmelidir.[298] Fakat Zerdüşt'ün eseri olarak kabul edilen *Gatha'*lar, yer yer onun tarihselliğini doğrulayan bir yaşam öyküsü sunarlar. *Mazdeist* gelenek temel alındığında onun MÖ 628-551 yılları arasında yaşadığı saptanabilir.[299] Zerdüşt'ün mucizevî doğumu, *Saoşyant* denilen bir kurtarıcının bakire doğumuyla sonlanacak tarihin son aşamasının başlangıcını ifade eder. Bir Pehlevi metni *Denkard*'a göre Zerdüşt, Buddha gibi doğumundan önce ruhen vardı. Tek tanrı *Ahura Mazda*, "dünyevi olana ruhsal varoluştan gelen görkemin zuhurunu" buyurdu. (Denkard, 7: 2) *Ahura Mazda*, "Zerdüşt'ün bedenini oluşturmuştu o zaman… Işıltı akıp gitti sonsuz ışık olan Zerdüşt'ün bedenine doğru"

---

[295] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. II, s. 367- 368, 464.

[296] Mithraism, http://www.newadvent.org/cathen/10402a.htm, (11 Ocak 2011) .

[297] Leeming, *The World of Myth*, s. 197.

[298] Campbell, *Doğu Mitolojisi*, s. 15.

[299] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi,* c. I, s. 376.

(*Denkard*, 7: 3) ve oradan birkaç aşamada doğumu anında Zerdüşt'ün annesine. Bakire *Dughda*, o anda, ışığı -Zerdüşt'ün ateşini içinde taşıyordu- vücudundan gelen aydınlıkla birinin gözleri kamaşırdı.- (*Denkard*, 7: 7) Kızın ailesi şaşırmış ve rahatsızlardı ve o, Zerdüşt doğmadan önce başka bir köyde bir adamla evliydi. Nehir kıyısındaki doğum anında tüm doğa neşelendi ve bebek dünyaya gelirken gülüyordu. O, hemen üstesinden geldiği şeytani güçlerce tehdit edildi. Tarihsel Zerdüşt ile ilişkilendirilen bu mucizevi mit, evrenin *"Sonsuz Işığı" Ahura Mazda* ile direkt bağlantılı peygamberin ezelden beri var olan doğasını göstermek için ortaya konulmuş görünmektedir. Çoğu kahramanın durumlarında olduğu gibi, burada da bakire doğum Tanrı ile dünya, fiziksel ile ruhsal, profan ile kutsal arasındaki birliğin bir ifadesidir. Bakire doğum ayrıca, doğal Mesianik süreçte Zerdüşt'ün sonraki avatarı ile ilişkilendirildiği yoldur. Çocuk ve şeytani güçler arasındaki savaş, *Ahura Mazda* ile gerçek Tanrı'nın nihai ve kaçınılmaz kudretini önlemeye kalkışacak *Angra Mainyu* arasındaki savaşın bir modelidir. Zerdüşt'ün doğumunda suların, ağaçların ve tüm dünyanın neşesi, Zerdüştlük'teki dünyanın kutsallığına ve dünyayı *Angra Mainyu*'nun düşman ruhu yoluyla temsil edilen ölümden kurtarılmasına -Zerdüşt'le başlayacak dönem bunu yapacaktır- olan inançtan kaynaklanır.[300]

Zerdüşt'ün doğumu öncesinde annesi *Dughda*, bir gece rüyasında görkemli bir dağ gördü. Dağın doruğundan aşağıya doğru bir ışın demeti iniyordu. Bu ışın demetinden kötü olan her şey kaçıyordu. Demetin içinde bir çocuk bulunuyordu. Sol elinde bir asa, sağ elinde bir tahta parçası tutuyordu. Bu rüyayı yaşlı bir bilge "bize iyilik edecek ve sıkıntılarımıza çözüm bulacak bir erkek çocuk doğuracaksın. O, Güneş'in sözlerini yeryüzüne indirecek, kötülükleri yok edecektir. Elindeki asa onun tanrısal ve kutsal olduğunu, tahta parçası ise peygamber olacağının işaretidir" şeklinde yorumladı. Doğum gerçekleştiğinde bebeğe *Zerdüşt (Altın Yıldız)* adı verildi ve bunun üzerine bebeğin alnında altın yıldız işareti belirdi.[301]

Daha geç metinler Zerdüşt'ün gökteki ön varoluşu üzerinde ısrarla durur. Zerdüşt'ün *hvarina*'sını alan annesi büyük bir nurla sarıldı. "Üç gece boyunca, evin kenarları ateş içinde gibi görünüyordu." Gökyüzünde yaratılan bedeninin özü ise yağmurla yere düştü ve bitkilerin boy atmasını sağladı; peygamberin akrabaları arasında hiç doğurmamış iki genç inek bu

[300] Leeming, "Virgin Birth" *, The Encyclopedia of Religion*, vol. 15, s. 274- 275.

[301] Seyhun Tunaşar, **Ön Asyalı Üç Bilge: Zerdüşt, Mani, Mazdek**, Ankara, Piramit Yayıncılık, 2003, s. 34- 35.

bitkilerden yedi. Öz, onların sütüne geçti ve haoma ile karıştırılan bu sütü Zerdüşt'ün anne babası içti ve onlar ilk kez birleştiler ve kadın Zerdüşt'e hamile kaldı. [302]

Geleceği *Avesta, Yaşt* XIII, 129'da "O'na muzaffer *Saoşyant* denecek…" ifadesiyle belirtilen Zerdüşt mehdi *Saoşyan*t'ın doğumu da bir bakire doğum motifi taşır. Rivayete göre, Zerdüşt'ün *Fravaşi* denen manevi varlıklarca saklanan tohumu *Hâmun* Gölü'nde, bir başka rivayette *Kansava* Gölü'nde bulunmaktadır. Doğacağı zamana kadar kötü kuvvetlerden korunması için burada saklanacaktır çünkü tohumlar ve özler kendilerini göstermeden suda yüzyıllarca kalabilirler. Bu nedenle, Mecusiler her sene *Mihrcan* Bayramı'nda kızlarını bu gölde yıkanmaya gönderirler. Zerdüşt'ün gölde saklı tohumunun kızlarına nüfuz etmesini ve *Saoşyant*'a hamile kalmasını dilerler. Aslında *Saoşyant*'ı doğuracak kızın ismi de bellidir; *Govak-pit*. Henüz onbeş yaşında bakire olarak göle yıkanmaya girecek ve o anda *Saoşyant*'a hamile kalacaktır. Bu kız Zerdüşt'ün *Fraya* isimli karısından doğan *Vohuraoça* isimli oğlunun zürriyetinden gelecektir. [303]

Heredot'un anlattığı Pers Kralı Büyük *Cyrus* ve *Krishna*'nın doğum hikayeleri benzerlik taşırlar. Med Kralı *Astyages*, kızının neslinden gelecek olan biri hakkında önemli bir rüya görür. Kâhinler, kızının soyundan gelecek olan birinin onun tahtını elinden alacağı şeklinde yorumlar yaparlar. Bu rüya üzerine kızını bir Med'li yerine *Cambyses* isimli özel bir konumdaki bir Pers'li ile evlendirir. Bir yıl sonra kızı hamile kaldığında da hala aynı rüyayı görmektedir. Neticede çocuk altından ve çeşitli renklerde elbiseler kuşanmış şekilde doğar ve kralın katlinden kurtulması için bir dağa bırakılır ancak bu vazifeyi yerine getirmeye gönlü el vermeyen çoban bebek prensi kendi çocuğu gibi büyütür, krala da karısının ölü doğmuş bebeğini göstererek görevini tamamlamış görünmüştür. Daha evvel de belirttiğimiz gibi Farsça'da *Cyrus* ismi *"güneş"* anlamına gelmektedir ve bu mitos açıkça başka kültürlerde çeşitli yer ve şekil değiştirmeleriyle farklılaşan yaygın güneş efsanesinin kökeni kabul edilmektedir.[304]

Bize farklı birkaç versiyonla ulaşan Büyük *Cyrus* efsanesi bu mitolojik döngünün merkezine oturtulur. *Cyrus* efsanesi Firdevsî'nin Şehnâme'sinde bahsedilen İran kraliyet kahramanı *Keyhüsrev'*inki ile de bağlantılıdır. Turan Kralı *Efrasiyab*, kızını Bactria Kralı

[302] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. I, s. 379.

[303] Sarıkçıoğlu, Mecusi Dini'nde Mehdi İnancı, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 7, 1986, s. 1-7.

[304] Robertson, s. 180, 182.

Keykavus'un oğlu *Siyavuş* ile evlendirir. Vezir *Pirân*, bu evlilikten doğacak erkek çocuğun Efrasiyab'a kötü şans getireceği kehanetinde bulunur. *Siyavuş* da benzer şekilde yorumlanabilecek bir rüya görür. *Siyavuş* öldürülür ve doğan çocuğuna *Keyhüsrev* adı verilir. *Efrasiyab*, bebeği öldürmekten vazgeçer ama çocuğun hiçbir zaman soyunu bilmemesi için bir çobana verilip uzakta büyümesini emreder.[305]

Bu efsanelerle paralellik gösteren bir diğer hikâye de Firdevsî'nin "Pers Kahraman Efsaneleri"nde bahsettiği *Feridun* efsanesidir. İran kralı *Zohâk* da benzer bir rüya ile uyarılır ve neticede kralın katlinden kurtulması için bebek Feridun bir orman bekçisi eşliğinde ormana terk edilir.[306]

2. Orta Asya Dinlerinde Mucizevî Doğumlar

Orta Asya'ya Türk destanlarındaki mitolojik doğum şekilleri ve destanların kahraman şablonuna uygunluğu görülmektedir.

Hızır'ın veya Müslüman olmayan Türklerde kayın ağacından inip insanlara yardım eden Gök sakallı ihtiyarların dualarıyla, Anadolu masallarında ise bir ak ihtiyarın veya dervişin verdiği elmayı yiyerek (elmanın kabuğunu yiyen atın da, konuşan bir tayı doğuyor) bir çocuğun doğması izleğine çokça rastlamak mümkündür. Türk destanlarında mitolojik doğumlar;

- Annenin karnını yırtarak doğma: *Ak-Köbök (Ak-Köpük)* bu şekilde doğmuştur.

- Şarkı söylerken doğma: Yine *Ak-Köpük* destanında görülür.

- Aydan ve Güneşten doğum: Aydan ve Güneşten doğumları bakire doğum çerçevesi içine konulabilir. Manas destanında, Manas yiğitlerine "Ay ve güneşin birinden var olan kul!" deniliyor ve bu doğuma "bir azizin duası, bir ruhun nefesi" gibi tanıtmalar da katılıyordu. Cengiz Han'ın atalarından *Alan-Kova Kadın*, gece çadırda yatarken çadırın bacasından bir

[305] Firdevsî, **The Shah Nameh of the Persian Poet**, James Atkinson (çev.), London ve New York, Frederick Warne And Co. , 1886, s. 160- 167.

[306] Rank, s. 31-32.

köpeği andıran biçimde ay ışığı girmiş ve kadının karnını okşayarak hamile kalmasına sebep olmuştur. Doğudaki Moğol kavimlerinin bu inanışı Türklerde görülmemektedir.[307]

Altın-Bel Han'ın kızı, bir gün dışarı çıkmış. Tanrı onu çok beğenmiş ve güneşten hamile kalmıştır. Babası kızının hamile kaldığını duyunca kızı, altın bir sandığa koyup ırmağa atmış. Han ölünce Güneş ışığından doğan *Şıngız* Han olarak tahta çıkarılıyor fakat "babası belirsiz" oğlan nasıl han olabiliyor diye yayılan dedikodulardan dolayı *Şıngız,* tahtı bırakmak zorunda kalıyor.[308]

Yine de Türklerde Ay'dan hamile kalma çok nadirdir. Ay ışıkları ve bu ışıklarla inen, sembolik bir hayvan şekline giren aslında Tanrı'nın kendisi veya elçisidir.[309]

Göktürklerde görülen bir mite göre 18 kardeşten sadece kurttan doğanının sağ kaldığı bir savaştan sonra bu atanın, "Yaz" ve "Kış Tanrıları" ile evli olduğu, bu evlilikten dört çocuğun doğup birisinin leylek olup uçtuğu anlatılmaktadır ki bu da Türk mitolojisinde önemli bir motiftir.[310]

- Kan tutarak doğma: Türk mitolojisinde çok geç olarak görünen, Oğuz destanlarında da bulunmayan bir motiftir. Manas ve Cengiz Han ellerinde kan pıhtısı tutarak doğmuşlardır.[311]

- Periler veya olağanüstü varlıklarla evlilikten gerçekleşen doğum: Göktürklerin ataları, Yaz ve Kış Tanrılarının kızları ile evlenmişlerdi. Oğuz Han da, biri gökten düşen biri de ağacın kovuğunda bulunan iki kız ile evlenmiş ve kızlardan doğan çocuklardan ise Oğuzların soyları meydana gelmişti.

- Kutsal pınarlar ve ağaçlar vesilesiyle doğum: Manas Han'ın annesinin yıllardır çocuğu olmaması kocası tarafından onun "kutlu pınarlarda gecelememesine" ve "alma ağacının altında oynamamasına" bağlanıyordu. Elma ağacı gibi bazı ağaçların ruhlarının çocuk verdiği düşünülürdü.[312] Kırgız ülkesinin ortasından –muhtemelen Kem suyu olabilir-

[307] Ögel, c. II, s. 202.

[308] Ögel, c. II, s. 194.

[309] Ögel, c. II, s. 81, 83, 90.

[310] Ögel, c. II, s. 27.

[311] Ögel, c. II, s. 3, 4, 5, 6, vd. sayfalarda.

[312] Ögel, c. II, s. 485.

bir ırmak geçiyordu. Kırgızların en soylu hanlarının bu ırmağın kaynağında oturan *Altın-Bel* adlı bir handan geldiğine inanılırdı.

Uygurların eski yurtlarında *Kara-Korum* adlı bir dağ vardı. Bu dağdan Selenge ve Tola nehirleri çıkardı. Bir gece bu iki nehir arasındaki bir ağaç üzerine kutsal bir ışık inmiş ve halk bunu görünce ağacı beklemeye başlamışlardı. Ağacın gövdesi tıpkı hamile bir kadının karnı gibi şişti ve her gece aynı şekilde dokuz ay boyunca ağaca gökten ışık inmeye devam eti. Dokuz ay ve on gün sonra ağaçtaki şişkinlik çatladı ve içinden beş çocuk doğdu. Aslında burada ağacın doğurması söz konusu değildir. Çocuklar Tanrı tarafından gönderilmiş ve ağaç ise onları iletme vazifesi görmüştür. Kutsal ışık figürü ise "Işık Dini" olarak da adlandırılan Maniheizm'den alınmış gibi görünmektedir.[313]

- Hayvanlarla evliliklerden meydan gelen doğum: Bu tür doğumlar genellikle türeyiş destanlarını oluştururlar. *Kao-çı* Kağan'ın çok akıllı iki -üç de olabilir- kızı vardır. Bu kızlar o kadar akıllı ve iyilermiş ki babaları bunları insanlarla evlendiremeyeceğine karar vermiş. Tanrı ile evlensinler diye kızlarını bir tepenin başına bırakmış. Fakat kızlarla ne Tanrı ne de bir insan evlenmiş. Bir gün yaşlı ve de erkek bir kurt kızların yanına gelmiş ve oradan hiç ayrılmamış. Bu durumdan şüphelenen küçük kız, "işte bu kurt Tanrı'dır, ben gidip onunla evleneceğim" diyerek dediğini yapmış. Bu evlilikten *Kao-çı* halkı türemiştir.[314] Orta Asya'daki ilk kurt efsanesi, *Wu-sun*'ların kralı *Kun-mo'*nun terk edildiği çölde bir dişi kurt tarafından beslenmesinin anlatıldığı efsanedir.[315] *Lin* adını taşıyan bir ülke tarafından tamamı öldürülen Göktürkler arasında sadece 10 yaşında bir çocuk sağ kaldı. Askerler ona acımış ve öldürmeyerek ayaklarını kesip bir bataklık içersindeki otların üzerine bırakmışlardı. Çocuğun etrafında beliren dişi kurt onu besleyip büyüttükten sonra onunla karı-koca hayatı yaşamaya başladılar. Kurt, bu yolla çocuktan gebe kaldı ve sonraki Göktürkler bu soydan geldikleri için bayrakları üzerinde bir kurt heykeli bulunmaktadır.

Kırgızlar, ise ilk atalarının bir Ata-Mağarası'nda bir inekle yaşadığına dair bir mite sahiptirler. Kırgızlar bu inekten türediklerine inanmaktadırlar.[316] Yakut Türklerine ait kabilelerin her birinin, bir kutsal hayvandan (*ongon / töz / kutsal sembol)* türediklerine

[313] Ögel, c. II, s. 81, 83, 90.

[314] Ögel, c. I, s. 18.

[315] Ögel, c. I, s. 14.

[316] Ögel, c. I, s. 20, 21, 23.

inandıkları ve bu sebeple o hayvanların etlerini bile yemedikleri bilinmektedir.[317] Kurt, belki de çok eski çağlarda Türklerin totemi idi. Göktürk çağında ise totemden ziyade kutsal bir sembol haline gelmiştir. Kurtla ilgili efsanelerden Kurt-Ata ile ilgili türeyiş efsanelerinin daha eski çağlarda; Kurt-Ana ile ilgili efsanelerin ise daha yeniçağlarda meydana gelmiş olduğu anlaşılmaktadır.[318]

Tibetliler de, Çinlilerle akrabalık kurmak istediklerinde kendi köpeklerini Çinli bir prensesle; Türklerle bağ kurmak istediklerinde ise kurtla evlendirirlerdi. Fakat geyik Türkler tarafından kutsal kabul edilen bir hayvan olsa da geyikten türemeye dair bir kayda rastlanmamıştır.[319]

Diğer bazı nesneler yoluyla doğum: Bir Proto-Moğol efsanesine göre bir kadın, gökten düşen bir dolu tanesini yutmuş ve gebe kalmıştı. Bu nedenle bu kadından türeyen soy kutsal kabul edilmişti. Orta Asya mitolojisinden gökten inen ışıklarla gebe kalma olayı çoktur fakat dolu tanesinden gebe kalma olayıyla çok az karşılaşılır. Çok eski çağlarda bir savaş sonucu çaresizce ortada kalan bir kızın yolu bir yurda düşmüş ve buradan bir adam bu kızla evlenmiş. Fakat kızın evlenmeden önce hamile olduğu anlaşılmış ve kıza bunun nasıl olduğu sorulduğunda o şöyle anlatmıştır: "Savaştan sonra etrafta yiyecek bir şey bulmak için dolaşırken gökten büyük bir yağmur boşandı ve her taraf su içinde kaldı. Ben de korunmak için bir yere saklandım. Yağmur durduktan sonra yerde bir buz parçası gördüm, alıp kırdım. Baktım ki, içinde iki tane buğday tanesi var. Bu taneleri ağzıma attım ve o anda tuhaf bir şeyler hissettim. Sanki karnımda iki çocuk var gibiydi."[320]

Türk destan kahramanlarının doğumları incelenirken görüleceği gibi, bakire doğum Türk destan kahramanlarında bulunan bir özellik olmamasına rağmen yukarıda ay ve güneş ışınları ve şimdi de dolu ve buğday taneleri yoluyla gerçekleşen hamilelik ve doğumları "bakire doğum" kategorisine dâhil edilebilir.

Lord Raglan'ın daha önce incelemiş olduğumuz Geleneksel Kahraman Şablonu-Kalıbını ilk kez Oğuz Kağan ve *Er Töştük* destanlarına uyguladıktan sonra Özkul Çobanoğlu, Batı halk kahraman kalıbı dışında bir Türk halk kahraman kalıbı çıkarılması gerektiği

[317] Ögel, c. I, s. 33.

[318] Ögel, c. I, s. 45.

[319] Ögel, c. I, s. 565, 569.

[320] Ögel, c. I, s. 55-56.

görüşüne varmıştır.[321] Doç. Dr. M. Öcal Oğuz da bu kalıba göre, Dede Korkut Kitabı'nın birinci boyu olan *Dirise Han* Oğlu *Boğaç Han* Boyı'nın kahramanı *Boğaç* Han'ı değerlendirmiştir. Kahramanın doğumu ele alındığında, Boğaç Han'ın hikâyesinde ve bütün Dede Korkut boylarında olduğu gibi "bakire doğum" diye bir olay yoktur ancak kahramanın anne rahmine düşüş şartlarının olağanüstülüğü açısından Boğaç Han'ın "bir ağzı dualının duasının Tanrı tarafından kabul edilmesiyle" dünyaya gelmiştir. Türk destanlarında kut alma ve buna bağlı olarak üstün özelliklere sahip olma yaygın bir motiftir. Fakat ne Boğaç Han boyunda ne de diğer Dede Korkut boylarında "Tanrı'nın oğlu" olan bir kahraman iması daha yoktur yine de "Tanrı gibi olma" hatta "Tanrı" olma motifinin Türk anlatılarında olduğunu unutmamak gerekir. *Köktürk* Kitabelerinde *Bilge Kağan, Buku Kağan* gibi kahramanlar Tanrılık iddialarında bulunmaktadır. Dolayısıyla Raglan'ın kalıbındaki "kahramanın aynı zamanda bir Tanrı'nın oğlu olarak kabul edilir" maddesinin bazı kahramanlara uygun düşebileceği dikkate alınmalıdır.[322]

Doç. Dr. Nerin Köse Raglan'ın kalıbını Kırgız *Kococaş* Destanı'na uygulamış ancak destanın üç varyantında da kahramanın doğumu ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmadığından mucizevî bir doğum hikâyesine ulaşılamamaktadır. Fakat Kococaş'ın atalarının "*Kayberen"* (kutsal) bir keçiden, *Sur Eçki*'den türedikleri bilgisi üç varyantta da vardır.[323]

Doç. Dr. M. Öcal Oğuz, aynı kalıbı Muharrem Ergin'in, Dede Korkut kahramanlarından Basat'a uygulamasını mukayeseli şekilde değerlendirmiştir. Buna göre "bakire doğum" kavramının ve bakire ile Tanrı'nın cinsel ilişkisinin Türk kahramanlarında bir kalıp olması mümkün değildir. Bu noktada Türk kahramanları için "evli bir çiftin"çocuğu olması kalıbının karşımıza çıktığı görülür. Basat için ana rahmine olağanüstü bir biçimde düşme kalıbı geçerli değilse de aslında bu maddenin Türk kahramanlar için önemli ve de geçerli olduğu belirtilmelidir.[324]

---

[321] Makale için bkz. Özkul Çobanoğlu, Lord Raglan'ın Batı Halk Kahramanı Kalıbı Açısından Oğuz Kağan ve Er Töştük Destan Kahramanlarına Bakışı, Umay Günay Armağanı, Ankara, Diyanet Vakfı Matbaası, 1996).

[322] Doç. Dr. M. Öcal Oğuz, "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı Ve Boğaç Han", **Millî Folklor: Üç Aylık Uluslararası Halkbilimi Dergisi**, c. 5, yıl: 10, sayı 40, Kış 1998, s. 2, 3, 4.

[323] Doç. Dr. Nerin Köse, "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve 'Kococaş' ", *Millî Folklor: Üç Aylık Uluslararası Halkbilimi Dergisi*, c. 6, yıl:11, sayı: 43, Güz 1999, s. 19-20.

[324] Oğuz, "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Basat" , *Millî Folklor: Üç Aylık Uluslararası Halkbilimi Dergisi*, c. 5, yıl:11, sayı: 41, Bahar 1999, s. 2, 3, 4.

Kafkas mitolojisine ait bir mitte, *Nart* kahraman *Xaemic* bir denizkızıyla evlenerek mucizevî bir kadına sahip olur. Kadın çok küçük olduğundan onu cebinde taşımaktadır ancak *Xaemic* kızın daha önceden şart koştuğu hususları yerine getirmeyince kız onu terk eder. Yalnız kocasını terk etmeden önce sırtına tükürerek önceden rahminde oluşmuş çıban biçimindeki cenini onun omuzları arasına yerleştirir. *Xaemic* hamilelik süresi dolunca doğum için yedi katlı bir kuleye çıkartılır ve kulenin dibine su dolu yedi kova yerleştirilir. Kesilen çıbandan akkor metalden küçük bir erkek çocuk çıkar. Yedi kovanın birinden diğerine sıçramasına rağmen harareti sönmeyen bu çocuk, *Nart* kahramanlarının en korkuncu olan *Batraz'*dır.[325]

3. Anadolu Ve Mezopotamya Dinlerinde Mucizevî Doğumlar

Bu bölümde Anadolu toprakları üzerinde yaşamış topluluklara ait mitler ile Mezopotomya'da devlet kurmuş Sümer, Babilonya, Akad, Asur dinlerinde mevcut mucizevî doğum hikâyeleri ele alınacaktır.

Hititlerden günümüze gelebilen tek mucizevî doğum hikâyesi, Güneş Tanrı ile bir ineğin birleşmesinden insan bir çocuğun doğuşunu ve balıkçılar tarafından bulunuşunu anlatır.[326]

Frigya'lı Ana Tanrıça *Cybele*, diğer birçok mitte gözlemlediğimiz gibi Frigya ve Lidya kralı ile *Dindyme*'nin kızıdır, babasının kabul etmediği kız, *Cybellus* dağına terk edilir, hayvanlar tarafından bakılır ve sıradan kişilerce evlat edinilir.

Bizim aktaracağımız keçi tanrı[327] *Attis*'in doğum mitinde onu doğuran *Nana* işte bu Ana Tanrıça *Cybele*'nin bakire şeklidir. *Agdos* Kayasının Büyük Ana Tanrıça'nın şeklini aldığına inanılmaktadır. Frigya Gök Tanrısı *Papas* bu kaya üzerinde uyuya kalır. Uykusunda spermi kayanın üzerine damlar ve onu döller. Onuncu ayda kaya bağırmaya başlar ve *Agdistis* adında vahşi ve çift cinsiyetli bir varlık doğurur. *Agdistis*'in zararlarından rahatsız olan

[325] Georges Dumezil, **Kafkas Mitolojisi**, Musa Yaşar Sağlam (çev.), Ankara, Ayraç Yayınevi, 2000, s. 75.

[326] Hans G. Güterbeck, "Hittite Mythology" , *Mythologies of the Ancient World* içinde (139- 181) , s. 155.

[327] Leeming ve Jake Page, **God Myths of the Male Divine**, New York- Oxford, Oxford University Press, 1996, s. 89.

tanrılar onu uysallaştırma görevi verilen *Dionysos*, *Agdistis*'in serinlemek için gittiği pınarın suyunu şaraba dönüştürdü. *Agdistis* sudan içip uykuya daldı. Bu esnada *Dionysos,* onun saçından bir ip yapıp bununla onun erkeklik organını bir ağaca bağladı. *Agdistis* uyanıp sıçrayınca kendi gücüyle kendini hadım etmiş oldu; toprak akan kanı emdi ve hemen orada meyveli bir ağaç yetişti. Bu ağacın bir badem veya nar ağacı olduğu rivayet edilmektedir. Kral ya da nehir Tanrısı *Sangarios*'un kızı *Nana*, meyveden koparıp kucağına sakladı ancak meyve ortadan kayboldu ve *Nana* hamile kaldı. Bekaretini kaybettiği için babası onu aç bırakarak ölüme terk etse de Büyük Ana Tanrıça onu tanrısal yiyeceklerle doyurdu. *Nana*'nın doğurduğu erkek bebeği ölmesi için *Sangarios* dışarı atar. İnsanlar bebeği bulduklarında onu erkek bir keçinin emzirdiğini görürler. Lidya'da Attis, yakışıklı erkek çocuk, Frigya'da ise *Attagus* erkek keçi anlamına geldiği için bebeğe *Attis* ismi verilmiştir.[328]

Arkeolojik kazılar, Sümer ve Akad adlarıyla bilinen Mezopotomya bölgesinde MÖ. 4 bine kadar Sümerliler denilen bir halkın yaşamakta olduğunu göstermektedir. Sonraki bir dönemde Sami halkların ilk dalgası bölgeye girdiler. Sami topluluklar yendikleri Sümerlilerin kültürünü özümsediler fakat onların çiviyazısını benimsedilerse de dillerini benimsemediler. Babilonya'da Sami bir halk olan Amorit hanedanlığından sonra bir başka Sami halk Asur İmparatorluğunu kurdu. Bu nedenlerden dolayı, Mezepotomya mitolojisi bize Sümerli, Babilli ve Asurlu biçimleriyle kaldığı gibi, herhangi bir mitosun Babilonya'lı versiyonu ile Asurlu versiyonu arasında küçük farklılıklar bulunurken, Sümerli şekli ile Asurlu- Babilli şekli arasında oldukça büyük farklılıklar görülür.[329]

Sümerli şairler yazdıkları pek çok krallık ilahisinde, tarihsel başarılarından çok ideal bir hükümdar tipini, halkın düşlediği ve özlemini çektiği bir tür Sümerli Mesih çizerler. İdeal krallığın cenin halindeyken başlaması konusuna bakıldığında, krallık ilahilerini oluşturan şairlerin kralın doğumunu insan ve tanrı olarak iki düzeyde düşünmeleri çok ilginçtir ve birincisinden çok ikincisini yazmayı yeğlerler; kralın gerçek anne babasının isimlerini anmaları nadirdir. Tanrı düzeyiyle ilgili ifadeler çok kısa ve çelişkili de olsa hükümdarın soyundan söz etmeyi ihmal etmezler. Üçüncü Ur Hanedanlığı krallarının babaları *Lugalbanda* (tanrılaştırılmış bir kahraman) ve anneleri, onun karısı olan tanrıça *Ninsun*'dur. Daha sonraki kralların ise genellikle yüce Tanrı *Enlil* ve karısı *Ninlil*'den geldikleri söylenir. Hammurabi ise babasının *Marduk* olduğunu söyleyerek övünmektedir.

[328] Kramer, "Mythology Of Sumer and Akkad" , *Mythology of the Ancient World* içinde (93- 139) , 97-98.

[329] Hooke, s. 19-20.

Sümer krallık ilahilerinde doğumuyla ilgili olarak kral betimlenirken "gerçek bir boğa dölü; başı, gövdesi benekli", "akça-pakça bir ineği ahırda büyümüş, kalın enseli buzağısı", "bereketli bir ahırda doğmuş bir buzağı" gibi ifadeler kullanılır. Burada kullanılan "ahır ve ahırda doğumun" Hristiyanlık'ın Mesihi İsa'nın doğumu ile irtibatı düşünülebilir.[330]

Bitki tapımları içinde yer alabilecek bir sınıflandırmaya daha önce de değindiğimiz "kutsal ağaç" ile ilgili inanışları dahil edilebilir.

M. Eliade ağaçlarla ilgili inanışlar çerçevesinde "ağaçlar ve insanlar arasındaki mistik bağlar (insan doğuran ağaçlar, insan ataların ruhlarının toplanma yeri olarak ağaç, ağaçların evliliği, erginlenme törenlerinde kullanılan ağaçlar vb.) " şeklinde bir maddeye yer verir.[331] *Attis* gibi ağaçla bağlantılı bir mitolojik karakter de Babil ve Greko-Romen tanrı *Adonis*'tir. *Adonis*, aslında, farklı zamanlarda *Osiris, Tammuz* ve İsa ile bir tutulan Semitik bir Mezepotomya'lı tanrının Greko-Romen bir versiyonudur. *Adonis*'in Semitik ismi *Adonai (Efendi)*dır. Bazı hikâyelerde *Adonis Myrrha* adlı bir bakireden doğar, bazı varyantlarda ise öldüğünde hadım edilir. Ölümünden sonra dirilişinin bir simgesi olarak dağ lalesi açar. Erken dönem Hristiyan yazarlar- Origen, Jerome ve diğerleri- doğumundan sonraki üçüncü günde (İsa gibi) coşkulu diriliş kutlamaları yapıldığını belirtirler. Buradaki versiyon *Ovid*'in *Metamorphoses* adlı eserinden alıntılanmıştır.[332]

Suriye'li kral *Theias*'ın kızı *Smyrna*, gayri meşru bir biçimde, kandırılarak kendisinden hamile kaldı. *Theias*, gerçeği öğrendiğinde kızını katletmek istedi ve tanrılar bunu önlemek için *Smyrna*'yı mür ağacına dönüştürdüler. Mür ağacı yalnızca Arabistan'ın güneydoğusunda ve Somali'de yetiştiği için bu hikâye gerçek gibi görünmemektedir. *Smyrna, Adonis* mitosuna tam olarak uyan çam yeşili servi ağacı anlamına gelen *sarmina*'nın Grekçeleştirilmiş bir biçimi olmalıdır. *Apollodorus'*a göre on ay sonra ağaç parçalanır, *Adonis'*in doğmasına izin verir. Bu epifani onu bir bitki tanrısı olarak karakterize eder. Bu mit, Roma'da atlarla temsil edilen serviden ortaya çıkan genç tanrı *Malakbel*'in doğumuna benzemektedir. [333]

---

[330] Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar*, s. 331- 332.

[331] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 269.

[332] Leeming, *The World of Myth***,** s. 153.

[333] Edward Lipinski, "Adonis", *Encyclopedia Of Religion, Second Edition***,** vol. 1, s. 34.

Metamorphoses'e göre, *Adonis* ağaca dönüşen annesinden ayrılmak için bir yol arar ve sonunda kendini dışarı atar. Ağaç gövdesinin içinde *Myrrha*'nın rahmi, taşıdığı yük yüzünden şişmiş ve yayılmıştır fakat çektiği acıyı kelimelere dökemez. Ağaç, hamile bir kadının tüm fiziksel özelliklerine sahiptir. Eğilmiş durumdaki ağaç sürekli inlemeler ve akan yaşlardan dolayı ıslak bir haldedir. *Lucina,* acı çeken dalların yanında durur ve elini onlara yaslayarak büyülü sözleri fısıldar. Bunun üzerine, ağacın gövdesi açılır ve açılan yarıktan dışarı doğru yükünü bırakır. Ağlayan bebeğin sesleri duyulur. Periler bebeği çimenlere yatırır ve annesinin gözyaşlarında yıkarlar. Bebek çok kısa sürede büyür ve yetişkin insan özelliklerine ulaşır.[334]

Mitosun devamında doğan bebeği, Greko-Romen versiyonda Afrodit, Babil versiyonunda İştar, bir sandığa koyarak Hades kraliçesi *Persephone*'ye (Babilli *Eresh-ki-gal*) emanet etti. *Persephon*e, genç tanrı *Adonis*'i yanında alıkoymak istiyordu. *Afrodit*'in (*İştar*), *Zeus*'a (*Anu*) başvurmasıyla *Adonis*'in yılın bir bölümün bir tanrıça ile kalan zamanını da diğer tanrıça ile geçirmesine hükmedildi.[335]

Sümerlerden gelen bilgilerde mucizevî doğum mitoslarına rastlanılmamaktadır. Bazı Sümer rahibeler evlenseler bile çocukları olmamalı idi, kazara böyle doğan çocuklar öldürülürdü. Çünkü bu kadınlar Tanrı'nın karısı olduğundan doğan çocuklar da Tanrı'nın çocuğu sayılıyordu. Oysa Sümerliler bir ölümlüden doğan Tanrı'nın çocuğunu istemiyorlardı.[336]

Babil ve Akad olmak üzere iki versiyonla bazı bölümleri eksik olarak günümüze gelmiş; hem mitos hem de efsane olarak nitelenebilecek, içine Tufan mitosunun da yerleştirildiği Gılgamış Destanı dünya edebiyatının en değerli ürünlerindendir. Gılgamış Destanı aynı zamanda Sümer kaynaklarında da geçmektedir. [337]Akadça versiyonun en uzun ve en iyi korunmuş onbirinci tabletinde, Gılgamış'ın tanrı ile insan arası bir kahraman olarak insanüstü niteliklerde, üçte ikisi tanrı ve üçte biri insan olarak tanrılar tarafından yaratıldığı

[334] Leeming, *The World of Myth*, s. 153.

[335] Donald A. Mackenzie, *Myths of Babylonia and Assyria*, s. 84.

[336] Çığ, s. 35.

[337] Hooke, s. 37- 38.

yazılıdır.[338]Annesi bilge tanrıça *Ninsun*; babası, aynı zamanda *Uruk* krallığını da yapmış bir ölümlü olan soylu *Lugalbanda* idi.[339]

Gılgamış'ın doğumunu Otto Rank kitabında daha farklı anlatmakta ve onun tanrısal bir yönünden söz etmemektedir: "*Senechoros*, Babil'lileri yenilgiye uğrattığında, Kalde'li kâhinler kralın kızının oğlunun, krallığı kendisinden alacağını söylediler. Kral bu kehanetten korkup kızını sert bir şekilde korumaya çalışsa da, kızı önemsiz birinden hamile kaldı. Kraldan korkan gardiyanlar bebeği kızın tutuklu bulunduğu Akropolis'ten aşağıya attılar ancak bebek yere çakılmadan bir kartal onu yakalayarak bir bahçeye götürüp bıraktı. Bahçenin sahibi Gılgamış adı verilen bu çocuğu büyüttü ve Gılgamış büyüdüğünde Babil kralı oldu. "[340]

Bir başka Babilli kahraman *Etana* ile ilgilidir. *Etana'*nın eşinin çocuğu olamamaktadır. *Etana*, çocuk sahibi olmasını sağlayacak "Doğum Bitkisi"ni bir kartalın yardımıyla elde eder.[341]

Asur'a özgü ancak birkaç efsane ya da mitos bulunmaktadır. Bunlardan biri, belki de en önemlisi "*Agadeli Sargon*" mitidir. Bu mitos, elimizde bulunan en eski kahramanlık mitosudur. Babil'in kuruluş dönemine (MÖ. 2800) aittir ve *I. Sargon*'un doğumunu anlatır. Metnin yorumlanışına bakıldığında Kral *Sargon*'un kendi orijinal yazıt olduğu anlaşılmaktadır:

"Ben, güçlü kral, Akad Kralı *Sargon*'um. Annem bir rahibeydi (vesta), babamı tanımadım, amcam ise dağlarda yaşıyordu. Rahibe annem beni Fırat nehrinin kıyısındaki *Azuripani* şehrinde doğurdu, gizli bir yerde de büyüttü. Beni kamıştan yapılmış bir tekne-kabın içine yatırdı, teknenin kapısını ziftle kapadı ve nehrin içine bıraktı; nehir beni boğmadı ve *Akki*'ye, su taşıyıcısına götürdü. Su taşıyıcısı *Akki,* kalbinin nazikliğiyle beni kaldırdı, kendi oğlu gibi büyüttü; su taşıyıcısı *Akki* beni bahçıvan yaptı. Bahçıvan olarak işimde *İştar* beni sevdi, kral oldum…"[342]

[338] Hooke, s. 51.

[339] Rosenberg, s. 281.

[340] Rank, s. 22.

[341] King, s. 184.

[342] Rank, s. 13.

Sargon'un annesinin kendisini güneş tanrısı *Şamaş*'a adamış bir vesta bakiresi ve babasının da dağlardan gelen, dağlardan geldiği bilinmeyen bir yabancı olması Semitik bir benzerlik fikrini akla getirmektedir. *Sargon*'un doğum hikâyesine oldukça benzeyen Musa'nın doğumudur. Ayrıca Hint mitolojisinde güneş tanrısının oğlu *Karna*'nın doğum mitosuyla da benzerlikler taşımaktadır.[343] Efsanevi biyografinin ana hatları incelendiğinde bu mitin formülünün eski tanrıça ve oğlu mitolojisinden türetilmiş olabileceği ihtimaliyle de karşılaşılır. Sargon'un doğum hikâyesi kahraman kalıbına oldukça uymaktadır. Mevcut örnekteki temel motifler şunlardır:

* Ilımlaştırılmış bakire doğum (baba bilinmiyor veya ölmüş)

* Babanın dağ tanrısı oluşuna dair izi kalmış bir kabul ediş (dağdan gelmesi)

* Sulara açılma (suda doğum, Yunan *Erichtonius*, Hintli *Vyasa*, Musa)

* Bir sulamacı tarafından kurtarılma ve yetiştirilme (basit insanlar tarafından, bazen hayvanlar tarafından yetiştirilme; Romulus ve Remus gibi, su teması burada vurgulanmıştır.)

* Bahçıvan olan kahraman (tanrıçanın meyve yetiştiricisi)

* *İştar*'ın sevgilisi (*İnanna*'nın, *Afrodit*'in Semitik eşdeğeri)[344]

Asur kraliçesi *Semiramis*, Suriye'li Tanrıça *Derceto* ile ölümlü bir adamın kızıdır. *Semiramis* doğduğunda Tanrıça utanmış ve birçok mitosta gördüğümüz gibi ölmesi için bebeği kayalık bir yere terk etmiştir. Bebek burada güvercinler tarafından beslenmiştir.[345]

Sümer Tanrıçası *Dumuzi (Tammuz)* da, gerçekte birçok ad taşıyan *İnanna, Ninhursag, İştar, Astarte, Artemis, Demeter, Afrodit, Venüs* gibi ana tanrıçanın hem bakire doğumla doğmuş oğlu ve eşi, Klasik çağın *Adonis*'inin prototipidir. [346]

4. Mısır ve Afrika Dinlerinde Mucizevî Doğumlar

[343] Donald A. Mackenzie, *Myths of Babylonia and Assyria*, s. 126.

[344] Campbell, *Batı Mitolojisi*, s. 73.

[345] Frazer, **Folk-lore In The Old Testament**, vol. II, London, Macmillan And Co. , 1919, s. 440.

[346] Campbell, *Doğu Mitolojisi*, s. 46.

Sümerliler, *Etana* mitosunda "krallık gökten yere gönderildi" ifadesinde belirtilen şekilde bir kral inancına sahiptiler. Sümer kralları, daha sonra Babilonya ve Asur kralları, kendilerini tanrıların seçip atadıklarını ileri sürdüler, ritüellerde tanrıların temsilcileri gibi davrandılar ve bazen de öldükten sonra tanrılaştırıldılar. Mısırda ise kral tanrının temsilcisi değil bizzat kendisiydi. Yaşarken tanrı *Horus* idi ve öldüğünde ölüler tanrısı *Osiris*'e dönüşüyordu. Bu bölümde incelenecek Mısır mitoslarının büyük bölümü krallık ve *Osiris-Horus* döngüsüyle alakalıdır. İkinci önemli kült de Güneş Tanrı *Re* kültüdür. Mısır dininin odağındaki üçüncü öğe ise bir tanrı gibi tapınılan Nil nehridir.

Osiris mitosunun ana hatları *Plutarkhos*'un *De Iside* eserinde verilmiştir. *Plutarkhos*'un eserine göre, Osiris eski Mısırlıların tarım ve metal işçiliğini öğreten bir kültür kahramanıdır ama mitosta *Osiris*, yer-tanrı *Geb*'in oğludur. Kız kardeşi ve karısı, Mısır'ı birlikte yönettiği tanrıça *İsis*'tir. *Osiris* ve *İsis*'in kardeşleri, *Seth*, yönetiminin yirmisekizinci yılında bir şekilde Osiris'i bir sandığa kapatmaya muvaffak olup sandığı Nil'e attırır. Sandık *Tanis* boğazından geçerek Akdeniz'e çıkar ve Biblos'a varır. *Osiris*'e, bu yüzden "Piramit Metinleri" nde "boğulmuş kişi" denilmektedir. Sandık karaya oturduğunda bir dizi olay daha gerçekleşir ve bir gece av esnasında *Seth*, Osiris'in sandığını bulup içindeki cesedini parçalara ayırıp, parçalarını Mısır'ın her tarafına saçar. Üzüntü içinde kocasının cesedinin arayan İsis, oxyrhynchus balığının yuttuğu üreme organı dışında dağılmış bütün parçalarını bulur. Bulduğu uzuvları bir araya getirir ve kız kardeşi tanrıça *Nefitis* yardımıyla ceset üzerinde yaptığı bazı büyüsel törenler neticesinde *Osiris*'i yeniden yaşama döndürür ama Osiris bundan böyle yeryüzünde kalmaz; bedenden ayrılan ruhların gittiği batı bölgesinin kralı olur.

İsis yine bir takım büyüler kullanarak ölü *Osiris*'ten hamile kalmanın yolunu bulur. Eve getirdiği *Osiris*'in cesedine büyülü kelimeler eşliğinde bir ömürlük tutku için yetecek hayat üfler. Tüylü bir av kuşu (muhtemelen şahin) uçurtma şeklini alarak gökyüzüne süzülür.[347] Bu nedenle, ölü bir babadan döllenen *Horus*, Mısır sanatında genellikle bir lotus çiçeği üzerinde tomurcuğu üzerinde oturmuş çocuk biçiminde ve de şahin başlı olarak tasvir edilir.[348] *İsis,* kocasının cesedi üzerinde bir şahin şeklinde kanat çırparken *Horpocrates*'e (*çocuk Horus*) hamile kalır.[349] *İsis* gebe kaldıktan sonra rahminde bir kıpırtı hisseder ve hamile kaldığını anlar. Mutlu bir şekilde yattığında rüyasında, karnında ülkede hâkimiyet

[347] Leeming ve Page, *Myths of Male Divine*, s. 85.

[348] Hooke, s. 68, 69, 70.

[349] Leeming, *The World of Myth*, s. 149.

kuracak bir tanrının oğlunu taşıdığını görür. Rüyasında *Atum,* diğer tanrılardan *İsis*'in karnındaki *Osiris*'in tohumunu korumalarını ister. Çocuğun doğma vakti geldiğinde *İsis Atum*'un kutsal sarayına gelip "Doğurmak üzere olduğum bir şahin!" der ve sonra bir şahin gözükür ve *Atum*, *Osiris'*in inananlarından şahine tapmalarını ister. *İsis, Ra*'dan inananları arasında yeni doğan şahini için de bir yer ayrılmasını istemiştir.[350]

Mısır panteonunun ölüm ve diriliş teması üzerine vurgu yapması ile ilgili olarak birçok bilim adamı araştırmalar yapmıştır. Frazer, ölen ve dirilen Tanrı *Osiris*'in *Tammuz, Adonis* ve *Dionysos* ile pratikte aynı denebilecek derecede benzeştiğini göstermiştir. Hepsinin tarihsel gelişimlerinin kökeninde öldürülen ve dirilen kutsal kral ritüeli vardır. Son arkeolojik bulgular da, kutsal bir kral tarafından yönetilen devlet düşüncesinin yayıldığı en eski merkezin Mezopotamya olduğunu kanıtlıyorlar. Diğer yandan Dr. E. A.Wallis Budge, Mısır dini üstüne yaptığı birçok çalışmasında *Osiris* mitolojisinin Afrika kökenli olduğunu ileri sürmektedir. [351] Bir Mısır efsanesinde ise *Osiris*'in, Ay'dan bereket verici bir ışığın üzerine düşmesi sonucu kendisine hamile kalan Ana İnek'in oğlu olduğu anlatılmaktadır. [352]

Mısır'da tarih geleneğine göre, güneş tanrı *Re*, hem Mısır'ın ilk kralı hem de *"Atum*" adıyla dünyanın yaratıcısı olarak biliniyordu. *Heliopolis (güneşkent)* Re kültünün en önemli merkeziydi ve muhtemelen *Osiris* kültü ile güneş tanrı kültünün birleşmesi Eski Krallık döneminde burada olmuştur. Heykelinde Firavun *Khafre*'nin başını korurken gösterilen *Horus*-Şahin, *Horus'*un *Re* ile özdeşliğini ve krallığın *Re* ile bağlantısını gösterir. Ölen kral *Osiris* durumuna gelmekte aynı zamanda *Re* ile de birleşmektedir.[353] Aslında Güneş-krala atfedilen her şey kesinlikle Mısır kralına da aitti, unvanları doğrudan Güneş-tanrınınkilerden gelmekteydi. Kral kutsallıkla özdeşleştiren ne varsa hepsini kendisinde toplamıştı. Doğumu ve krallık görevi dolayısıyla insanüstü bir varlık olan kral, ölümünü müteakiben de tanrılaşırdı.[354] Mısır'da MÖ 2480'de V. Hanedan'ın yükselmesiyle güneş mitolojisi *Osiris*'in ay mitolojisini bastırmış ve ay rolündeki firavun, güneş tanrısı *Re*'nin oğlu olarak adlandırılmıştı. Bu dönemde firavun hala tanrı olmasına rağmen kendini birinci derecede

[350] Leeming ve Page, *Myths of Male Divine*, s. 135.

[351] Campbell, *Doğu Mitolojisi,* s. 54.

[352] Donald A. Mackenzie**,** *Çin ve Japon Mitolojisi*, s. 131.

[353] Hooke, s. 72- 73.

[354] Frazer, *Altın Dal*, s. 138.

değil ikinci derecede tanrı olarak bilmek ve ona göre davranmak zorundaydı. Ortaya yeni mitos çıkmıştı:

"Yeni ve muhteşem ilah *Re* adlı güneş tanrıydı; *Horus* gibi firavunun oğlu değil fakat onun ve onunla birlikte her şeyin babasıydı."Bu hanedana ait ilk üç firavunun bakire doğumla dünyaya geldiklerine dair bir efsane var; onlar tanrı Re'nin oğlu olarak kabul edilmektedirler. MÖ. 600'den kalma bir papirüsten öğrendiğimize göre ismi *Rausir* olan bir güneş tanrı *Re*'nin tapınağının yüksek rahibinin eşi *Ruditdidit, Re*'nin üç oğluna hamile kalmıştır; onları üçüz olarak doğuracaktır. Doğum sancıları başladığında tanrının kendisi heyecanlanarak *İsis*, *Nefthys, Hiqait*'e (dünyanın yaratılışında da bulunan kurbağa başlı ebe) , *Maskhonuit (doğum ve beşik tanrıçası*) ve Tanrı *Khnuma'*a seslendi: Haydi! Acele edin! *Ruditdidit*'in rahmindeki bebekleri doğurun…"[355]

Amon-Re, yeni kralı döllemek ve çocuğun adını *Hatshepsut* olarak belirlemek için Kraliçe *Ahmose*'yi kocası görünümünde ziyaret etti. Sonra çocuğa çömlekçi tekerleği üzerinde şekil vermesini emretti. *Ahmose* kızı doğurdu, İnek Tanrıça *Hathor,* bebeği babası *Amon-Re*'ye takdim etti ve *Amon-Re* ona kral dedi, *Hathor* onu emzirdi.[356]

Afrika'daki diğer mitoslarda, bazı kahramanların doğumdan sonraki olağanüstü durumlarını anlatan hikâyeleri daha çok olsa da bizzat doğumun kendisinin mucizevî olduğu örnek pek fazla değildir. Kahraman *Moshanyana*'nın annesi *Bokenyane*'nin kaval kemiğinde çıkan bir çıban onun canını yakmaktadır. Çıban olgunlaşıp baş verdiğinde içinden bir çocuk, Kahraman *Moshanyana* çıkar.[357]

Kral *Nare Maghan* 'nın karısı *Sogolon Kedju*'nun hamileliği sekiz yıl sürünce kral, endişelenip kâhinlere başvurur. Onlar, *Sogolon*'un sağlıklı olduğunu ve büyük bir kral olacak bir bebek taşıdığını bildirirler. Ayrıca krala, doğmamış çocuğun her gece güneş uyurken rahmi terk ettiğini ve güneş uyandığında geri döndüğünü de söylerler. Doğumun olmasını istediğinde, "*Sogolon Kedju* kendi evinde değil, senin evinde uyusun" diye öğüt verirler." Bu arada "onun öğütme kavanozunu yatağına koyup üstünü ört. Doğmamış çocuk döndüğünde,

[355] Campbell, *Doğu Mitolojisi*, s. 102.

[356] Rudolph Anthes, " Mythology In Ancient Egypt", *Mythology of the Ancient World* içinde (15- 93), s. 48.

[357] Mardiros H. Ananikian ve Alice Werner, *The Mythology of All Races***,** vol. VII, s. 222.

kavanozu annesinin rahmi sanıp içine girecek." Diye de eklerler. Böylelikle tavsiyeler uygulanıp en büyük *Mandig* kralı doğar.[358]

Afrika mitolojisinde "Güneş Çocuk-Kutsal Çocuk" arketipine Etiyopya öyküsünde rastlamaktayız. Bir bakireden doğan ve arkadaşları tarafından babasını araştırmaya yöneltilen *Phaethon*, Güneş'in sarayını bulmak için İran ve Hindistan'a gitmiştir çünkü annesinin verdiği bilgiye göre babası güneş arabasını süren Tanrı *Phoebus*'tur. [359]

Afrikalı bir kabilenin reisi olan *Şemvindo*, eşlerinin erkek çocuk doğurmalarını yasaklar. *Şemvindo*'nun yedi karısı da aynı anda hamile kalırlar ve zaman gelince altısı kız çocuk doğurur. Yedinci eşi *Nyamvindo*'dan zamanı geçmesine rağmen doğum sürecine girdiğine dair bir işaret gelmek bir yana gün geçtikçe garip olaylar gerçekleşmeye başlar. Rahmindeki çocuğun evin günlük işlerine yardım ettiği için bu tuhaflıkların oluşabileceği hiç aklına gelmez. Çocuk, kendi doğum günü ve biçimine de kendi belirler. Sağ elin orta parmağından doğmak için annesinin gövdesinden yukarı doğru çıkarak kolundan aşağı inmeyi seçer. Çocuk erkektir ve doğduğu andan itibaren yetişkinmiş gibi gülmeye ve konuşmaya başlar. Sağ elinde bir asa, sol elinde bir balta vardır ve içinde ilginç, uzun bir halat bulunan "iyi talih çuvalı" nı omzunda taşır. Doğumun gerçekleşmesinde ebelerin hiçbir yardımı bulunmayan bu çocuğa "doğan ilk erkek çocuk" anlamında *Mvindo* ismi verilir.[360]

Bantu mitine göre *Lituolone*, mucizevî bir şekilde yaşlı bir kadından doğar. *Sesuto* masalında geçen öyküde, insanları yiyen bir canavarın elinden kurtulan dünyadaki tek insan yaşlı bir kadındır ve bir erkeğin katkısı olmadan muskalarla bezenmiş bir çocuk doğurur. *Lituolone*, canavarı öldürüp midesinden binlerce insanın çıkmasını sağlar.[361]

5. Grek Dinlerinde Mucizevî Doğumlar

Grek mitolojisi, hem kahramanların hem de tanrıların olağanüstü doğum hikâyeleri açısından oldukça zengin materyale sahiptir. Hesiodos'un anlattığına göre başlangıçta

[358] Rosenberg, s. 665- 666.

[359] Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, s. 154.

[360] Rosenberg, s. 707- 708.

[361] Leeming, *The World of Myth*, s. 234- 235.

yalnızca *Kaos (Abis)* vardı ve ilksel zamanlara özgü, ölçüsüz ve bazen de canavarlar yaratan bir doğurganlık söz konusuydu.

Uranos, ilk günden itibaren çocuklarından nefret etmiş ve onları *Gaia'*nın(Yer) bedeninde saklamıştır. Sonunda sabrı taşan tanrıça büyük bir tırpan üretip çocuklarına seslenmiş ve bu çağrıyla yeni bir tanrı kuşağın doğum silsilesi başlamıştır:

"Benden ve bir deliden doğan oğullar… Bir babanın canice azgınlığını cezalandıracağız; o sizin babanız da olsa bu iğrenç işleri yapmaya önce o başladı." Fakat oğullarından sadece *Kronos* bu görevi üstlendi ve Yer'in bedenine girmek için yaklaştığında *Kronos*, babası *Uranos*'un erkeklik organını kesti. *Gaia*'nın üzerine akan kandan intikam tanrıçaları olan üç *Erinys*, Devler, Dişbudak *Nympha*'ları dünyaya geldi. *Uranos*'un denize düşen ve etrafı beyaz köpükle çevrelenen cinsel organından da *Aphrodite* doğdu. [362]Fakat başka bir bilgiye göre *Aphrodite, Zeus*'un peri *Dione*'den olma çocuğudur.[363] *Aphrodite*'e denizde yastık görevi yapan yumuşak köpük doğumun bir sembolüdür. Roma'lı şairler eserlerinde *Venüs*'ün bir midye kabuğundan doğduğunu yazarlar.[364]

Zeus, Girit, *Arkadya* gibi farklı doğum yerleri ile ilişkilendirilmektedir ve Girit anlatılarında hayvanlar tarafından yetiştirilen tek çocuk tanrı *Zeus* değildir.[365] Apollon da doğumdan sonra keçi ve köpek tarafından korunmuştur.[366] Tanrı *Kronos* ve *Rheia*'nın oğlu *Zeus,* doğumdan sonra babasının onunla ilgili kötü düşünceleri nedeniyle Kouretes denilen bir din adamları topluluğunun emriyle *Ithome* Dağı'na götürülür. *Zeus'*un *Arkadya Aigaion* dağında doğduğunu anlatan bir diğer rivayette bir keçi tarafından emzirildiği anlatılmaktadır.[367] Girit anlatısına göre, *Kronos* oğlunun darbeleri altında can vereceğine dair yazgısını *Gaia* ve *Uranos*'tan öğrendiği için çocuklarını doğar doğmaz yutuyordu. *Rheia* onu Girit'e gidip doğurmuş ve bir mağaraya gizlemişti. Çocuğu diye yutması için de koca bir taşı bezlere sarıp *Kronos*'a verdi ve o da onu yuttu. [368]

[362] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. I, s. 306.

[363] Leeming, *The World of Myth*, s. 105.

[364] Jung ve Kerenyi, *The Science of Mythology*, s. 121.

[365] Jung ve Kerenyi, *The Science of Mythology*, s. 73.

[366] Farnell, s. 253.

[367] William Sherwood Fox, *The Mythology of All Races,* vol. I, s. 155.

[368] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, s. 306.

*Zeus'*un tanrıça ya da ölümlü kadınlarla yaptığı evlilik maceraları Yunan mitolojisinde oldukça geniş yer tutar. Bu çok sayıda evliliklerle aslında *Zeus,* Helen öncesi dönemin yerel tanrıçalarına sahip olarak onların yerine geçmekte ve böylece Yunan dinine has niteliğini kazandıracak *sembiyoz* ve birleşme sürecini başlatmaktadır.

Zeus'un evliliklerinde ve ondan yani tanrıdan kaynaklanan doğumlarda tam anlamıyla olmasa da bakire doğum söz konusudur. *Zeus*'un *Hebe, Ares, Eileithya* adlı üç çocuğunun annesi olan *Hera* her yıl *Kanathos* kaynağında yıkanarak yeniden bakireliğine kavuştuğuna dair anlatılar mevcuttur. Fakat *Hera* ile ilgili en ilginç hikâye sanırız ki tam anlamıyla olağanüstü özelliğe sahip *Hephaistos*'un doğumudur. *Hera*, herhangi bir ilişkide bulunmadan ve kocasına kızdığı için *Hephaistos*'u kendi kendine doğurmuştur.[369]

Zeus'un rol oynadığı doğumlar içinde belki de en ilginç olanı *Athena*'nın doğumudur. *Athena*'ya, Homeros ve Hesiodos *Pallas (Kız)* derler ve Atina'da *"Bakire (Parthenos)*" olarak bilinir ancak bu erkeklerden sakınmayı gerektirmeyecek türde farklı bir bakireliktir. Olympos tanrıları içinde yalnızca *Athena*'nın annesi yoktur.[370] *Zeus*, dişi titan *Metis*'i arzulamaktadır. *Metis*, ondan kurtulmak için çok çeşitli biçimlere girse de sonunda yakalanır ve hamile kalır. Yeryüzü Anne'nin bir kâhini doğacak çocuğun bir kız olacağını ve eğer *Metis* tekrar hamile kalırsa, *Zeus*'un *Kronos*'u, *Kronos*'un da *Uranus*'u tahtından ettiği gibi aynı şekilde onu tahtından edecek bir erkek doğacağını ilan ederler. Bu nedenle *Zeus Metis*'i kandırarak aniden ağzını açıp onu yutar ve *Metis* ölür. *Zeus* sonraki bir gün *Triton* Gölü kıyısında gezinirken şiddetli bir ağrıya tutulur, kafatası patlayacakmış gibi olur ve acı bir şekilde bağırır. *Zeus*'un bu rahatsızlığının nedenini anlayan *Hermes* gelir; kama ve tokmak getirip *Zeus'*u kafasına bir yarık açmaya ikna eder ve bu yarıktan da naralar atarak baştan ayağa silahlı *Athena* doğar.[371]

Bir başka mite göre ise *Zeus* kuğu şekline girerek ölümlü *Leda*'yı hamile bırakır ve *Leda* yumurtlar; yumurtadan Helen ile muhtemelen *Clytemnestra* veya *Castor* ve *Pollux* çıkar; bunlar *Dioskouroi (Kutsal İkizler)*dir. *Leda* daha sonra tanrıça *Nemesis* olarak ilahlaştırılır.[372]*Zeus*'un Titanların ırkından gelen *Leto* ile birlikteliğinden bakire *Artemis* ve

[369] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, s. 328- 340.

[370] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, s. 343.

[371] Leeming, *The World of Myth*, s. 104.

[372] Leeming, *The World of Myth*, s. 100.

Apollon isimli ikizler doğar. Dev bir yaratık olan *Atlas'*ın kızı deniz perisi *Maia* ile *Zeus*'un birleşiminden ise *Hermes* doğmuştur.[373]

Zeus'un yine şekil değiştirerek dâhil olduğu bir başka mit de *Perseus*'un doğumuna aittir. *Argus* Kralı *Acrisius*, kızı *Danae*'yi çocuğu doğduğu takdirde bir peygamber olacağı endişesiyle yeraltında mezar gibi bir zindana kapatır. Ancak *Zeus,* altın yağmuru şeklinde *Danae*'ye gelir ve onu hamile bırakır. *Perseus* doğunca annesiyle birlikte bir sandık içinde denize açılırlar ve bir denizci onları kurtarır.[374]

Yunan tanrıçaları arasında adı bakirelikle özdeşleşen en önemli figür *Dionysos*'u doğuran *Kore (Persephone*)dir. *Zeus'*un yılan şekline girerek döllenmesine neden olduğu ekmek ve şarap tanrısı *Dionysos*, Yunan tanrıları içerisinde doğum ve ölüm nitelikleriyle Hristiyanlık'ın İsa'sına en çok benzeyenidir. *Dionysos*'un Yunanistan'ın dinsel tarihine girişi manevi bir devrim olarak değerlendirilir. Bu doğumda ilgi çekici bir simge de yılandır. Yılan, bir ay hayvanıdır ve pek çok halk ayın bir yılan veya erkek kılığına girerek kadınlarla birleştiğine inanmıştır. Ay, bereketin sembolü ve adet dönemlerini düzenleyicidir. Yılanın, bugün bile *Abruzziler*de ay epifanisi olarak kadınları hamile bıraktığı anlatılmaktadır. Almanya, Fransa ve Portekiz gibi ülkelerdeki kadınlar özellikle adet dönemlerinde uyuduklarında ağızlarından bir yılanın girmesiyle gebe kalmaktan korkarlar. Hindistan'da gebe kalmak isteyen kadınlar kobraya taparlar.[375]

Tanrıça *Demeter, Zeus*'tan olma kızı yer altı tanrıçası *Persephone*'yi Sicilya'da *Kyane* kaynağı civarında bir mağaraya gizledi ve iki yılanı da bekçi olarak yerleştirdi. *Demeter* ne kadar gizlese de *Zeus* bir yılan kılığına girerek kızına yaklaştı ve onu hamile bıraktı. *Dionysos* mağarada doğup büyüdü.[376]

Dionysos'un doğumu ile ilgili ikinci versiyonda anne ölümlü bir kadın olan *Thebes* Kralı *Kadmos*'un kızı *Semele*'dir. Babasının evinde doğum esnasında *Semele* ölür. *Dionysos,* kökeni, varlık hali, başlattığı dinsel deneyim türüyle diğer büyük Yunan tanrılarından ayrılmaktadır. Mitosa göre, kıskanç *Hera* bir tuzak kurar ve *Semele, Zeus*'tan kendisini bir gök tanrısının gerçek biçimiyle göstermesini diler. *Zeus*'un yıldırımıyla çarpılır ve doğum

[373] Eliade ve Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, s.96.

[374] Campbell, *Batı Mitolojisi*, s. 123.

[375] Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 176.

[376] Campbell, *İlkel Mitoloji*, s. 120.

vaktinden önce gerçekleşir fakat *Zeus* çocuğu, kendi baldırına koyar ve birkaç ay sonra *Dionysos* doğar.[377] Böylece *Kadmos*'un sarayındaki tanrı mitosu bir kahraman mitosuna dönüşür. Ölümlü bir annenin oğlu olan *Dionysos*, tanrı-insan figürünü, kutsallıkla ölümlülüğü birleştirir. Kutsal soylu bir varlık doğar ve sonra ölümle, yer altı dünyasıyla bir ilişkisi olur ve mezarında yüceltilir; acıyı ve ölümü tadarak bir kült haline gelir. *Dionysos,* tanrı olmasaydı onun hikâyesi tam bir kahraman mitosu olarak nitelendirilebilirdi. *Dionysos, Zeus'*un uyluğundan doğması nedeniyle üç doğumlu olarak bilinir.[378]

Girit Kralı *Minos*'un doğum öyküsünde Tanrı'nın kılık değiştirmesi neticesi gerçekleşen bir hayvan- insan birleşimini okumaktayız. *Minos*'un annesi *Europa* bir boğa tarafından kaçırılmıştı ve bu boğa tanrı *Zeus*'tu. Bu kutsal birleşimden *Minos* doğmuştur. Aynı şekilde *Minos*'un eşi kraliçe *Pasiphae*, denizden çıkan kar beyazı bir boğa tarafından iğfal edilmiş ve insan gövdeli fakat boğa başı ve kuyruğu taşıyan bir çocuğu olmuştur.[379] *Minos,* bir başka zamanda huzuruna gelen Atina'lı gençlerden *Theseus*'un babasının *Poseidon* olduğundan şüphelenip onu bir teste tabi tutarak denize fırlatır ve *Theseus*, bir yunus ya da *Triton* olarak sulardan yeniden doğar.[380]

Bir başka mitte *Perseus*, *Medusa*'nın kafasını keser ve annelerinin kesilen boynundan *Poseidon*'dan olma çocukları *Chrysaor* ve kanatlı at *Pegasus* doğar.[381] *Hercules* de, *Zeus*'un kocası *Amphitryon*'un kılığına girerek birlikte olduğu ölümlü *Alkmene'*den doğar ve yine doğumunda ölüm tehlikesi geçirir. [382]

Yunan mitolojisine ait *Oedipus, Paris* ve *Telephos*'un doğum mitos doğumlarında öncesi kötü kehanet, doğumda çocuğu öldürme girişimleri, çocuğun tahttan ve gerçek ailesinden uzakta büyümesi, sonra babasından- büyükbabasından intikam alıp tahta geçmesi, babanın arketipsel düşman olması gibi kahramanın yolculuğundaki ortak temalar yer

[377] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. I, s. 436.

[378] Kerenyi, *The Heroes of the Greeks*, s. 15, 18, 125.

[379] Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, s. 23.

[380] Fox, s. 101.

[381] Fox, s. 80.

[382] Rank, s. 37.

almaktadır. Ancak bu mitosların hiçbirinde mucizevî olarak değerlendirebileceğimiz bir doğum ve döllenme söz konusu değildir. [383]

Babil mitosunda, *Enki*'nin katledilen tanrının kanından insanı yaratması ile Grek mitolojisinde, *Zeus* ve *Persephone*'nin oğulları *Zagreus*'un Titanlarca yakılıp küllerinden insanın doğması arasındaki bağlantı kayda değerdir. *Divine Child (Kutsal Çocuk)* , kanı ya da bedeni ile insana ruh bağışlamakta ve onun yaratılışına ortak olarak insana kutsallık katmaktadır.[384]

Yunan mitolojisinde tanrı ve kahramanların yanında tarihi şahsiyetlerin doğumları da ilgi çekicidir. Atinanlılar, *Plato*'nun annesi *Perictione*'nin *Plato*'na kocası Ariston ile birleşmesinden değil tanrı *Apollon* ile birleşmesinden gebe kaldığına ve olaydan sonra *Apollon*'un *Ariston*'a görünüp çocuk doğuncaya kadar karısına yaklaşmamasını emrettiğine inanırlardı. Aynı şekilde, İskender'in annesi *Olympias, Philip* ile evlenmeden önce geceleyin bir yıldırım sesi işitti ve yıldırımın rahmine girdiğini, ateşini içinde hissetti.[385]

6. Roma Ve Avrupa Dinlerinde Mucizevî Doğumlar

Avrupa ve Roma mitolojisi yoğunlukla Grek mitolojisi ile *Mithra* kültünün etkisi altındadır. Roma panteonunun tanrıları, Olympos tanrılarının bazen isimleri değişerek bazen de aynı kalarak yerlerini almışlardır. *Romulus* ve *Remus* hikâyesi de, kahraman kavramı da Yunan kökenlidir. [386] Yunan mitolojisinde bu mitosun benzeri *Thebes* şehrini ilk kuran ikiz kardeşlerin hikâyesidir. Özellikle İskandinav tanrılarının yaratılış ve doğumlarında Mithraism'in yankılarını görmek mümkündür. İskandinavya'nın ilk tanrıları en eski ana inek tarafından yalanmış taşlardan doğmuşlardır.[387] Sonraki dönemlerde ise bu mitlerin ve halk hikayelerinin içindeki tüm Grek, *Sol Invictus*, Mithraist ve diğer Doğu kültlerine ait inanç ve unsurlar uygun hale getirilerek Hristiyanlık'a dahil edilmişlerdir.

---

[383] Detaylı bilgi için bkz. Rank, *The Myth Of The Birth Of The Hero* ve Frazer, *Folk-lore In The Old Testament*, vol. II.

[384] Stephen Herbert Langdon, *The Mythology of All Races*, vol. V, s. 275.

[385] Tümer, s. 125.

[386] Margoliouth, s. 656.

[387] Donald A. Mackenzie, *Çin ve Japon Mitolojisi*, s. 157.

Mucizevî öğeler içeren *Romulus* ve *Remus*'un doğum miti bir yandan da Roma kentinin kuruluşunu anlatmaktadır. Roma'nın kuruluş miti ve ilk kralların efsaneleri Roma dininin anlaşılması açısından çok önemlidir. *Plutarkhos, Romulus* ve *Remus*'un Aeneas'ın soyundan genç bir bakirenin ikizleri olduğundan söz eder. Alba Kralı *Numitor- Mumitor*'un kardeşi, babası *Amulis* kızı *Rhea Sylvia*'yı *Vesta* rahibesi olmaya zorlamış fakat ant içtikten kısa bir süre sonra kızın hamile olduğu anlaşılmıştır. Bu şekilde bekâret yeminin bozan bir *Vesta* bakiresinin diri diri gömülmesi gerekiyordu ancak kuzeninin yalvarmaları sonucu bu ceza uygulanmadı. *Plutarch*'a göre anne doğan ikizlerinin babasının Tanrı *Mars* olduğunu iddia ediyordu, bazıları da babanın kızın kendi babası *Amulius* olduğunu, tanrı gibi zırh giyip kimliğini gizleyerek kıza yanaştığını söylerler. Fakat amcası bunu kabul etmeyip bebekleri küçük bir tekneye koyup nehre bıraktı.[388] Bebekler kıyıya çıktıkları yerde *Mars* tarafından gönderilen bir dişi kurt ve ağaçkakan tarafından emzirilip beslenmişlerdir.[389] İkizler daha sonra çobanlar tarafından yetiştirildiler ve onlara 'kurdun memesi' anlamına gelen *Romulus* ve *Remus* adları verildi. Bebekliklerini geçirdikleri yere kurmak istedikleri kent için aralarında tartışma çıktı ve ikizlerden *Remus* öldü. *Romulus* bugünkü Roma şehrinin kurucusu oldu.

Bu anlatıdaki mitolojik nitelik *Sargon*, *Musa*, *Keyhüsrev* ve başka ünlü kişilerin efsanelerinde görülen yeni doğan bebeğin terk edilmesi izleğidir. Mars'ın ikizleri emzirmesi için gönderdiği dişi kurt Romalıların savaşçılık vasıflarının alametidir. Terk edilme ve yabani bir hayvan tarafından emzirilme, yoksul insanlar içerisinde büyüme, düşman ikiz kardeşler, amcanın- dedenin yok edilmesi kahramanın aşması gereken çok yaygın temalardır.[390]

Dokuzuncu yüzyıl bir Gal şiirinde, İrlanda'lı Hristiyan aziz *Saigir'li Ciaran*'ın annesi *Liadaine*'nin uyurken ağzına bir yıldız doğması sonucu hamile kaldığı yazılıdır.[391] İrlandalı Mesih *Kieran*'ın annesi ona gebe kalmadan önce rüyasında aynı şekilde bir yıldız düştüğünü görmüş ve kâhinler ulu bir kişiye hamile kalacağı şeklinde rüyasını yorumlamışlardı.[392]

[388] Campbell, *Batı Mitolojisi*, s. 287.

[389] Frazer, *Folk-lore In The Old Testament*, v. II, s. 448.

[390] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. II, s. 124.

[391] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. II, s. 235.

[392] Campbell, *Batı Mitolojisi*, s. 415.

Galler halkı ise *Dis* denilen bir tanrısal babadan doğduklarını ve bunu da Druidlerden öğrendiklerini ileri sürerler.[393]

Macar Kralı *Almos*'un doğuşu ile ilgili efsane ise şöyledir: "*Almos'*un babası *Ügeg*, efsanevi hükümdar *Magog (Me'cüc*) soyundan gelmekteydi. *Ügeg, Eunedubelianus*'ların reisi olan bir kabile başkanın kızı ile evlenmişti. *Almos,* bu evlilikten insanüstü bir şekilde doğmuştur. Annesi henüz hamile kalmadan rüyasında bir doğan (*Astur*) görmüş, doğan kadının etrafında uçarak dolanmış ve sonra rahmine girmiştir. Bir süre sonra da kadın hamile kaldığını anlamış ve doğumda kadının karnından seller boşanarak çocuk doğmuştur."[394]

Bir Güney Kelt mitinde, *Brythonic* Tanrıça *Cerridwen,* kendi oğlu için niyet ettiği ilhamı alan *Gwion Bach*'ı düşman olarak görür ve onu izlemeye koyulur. *Gwion* kendini tavşana döndürünce *Cerridwen* bir tazı şeklini alır. Bu şekilde form değiştirerek süren kovalamaca en son, *Cerridwen*'in de bir horoza dönüşüp bir tahıl tanesine dönüşen *Gwion*'u yutması ve de güzel bir çocuk doğurmasıyla nihayete erer. Tanrıça çocuğu denize fırlatır fakat *Elphin* çocuğu kurtarır ve çocuğa *Taliesin* adı verilmiştir.[395]

Nessa adlı bir kadın, *Cathbad* tarafından *Conchobar* nehrine gönderilir ancak içinde iki solucan bulunduğu için getirdiği suyu içmeye zorlanır. *Nessa,* suyu içtikten sonra hamile kalır. Bebek doğduğunda her bir elinde birer solucan taşımaktadır. Bu mitte *Conchobar'*a *Cathbad*'ın oğlu, bir nehrin veya bir nehir tanrısının kişileştirilmesi olarak üç köken atfedilmektedir. [396]

Pagan kaynaklı birçok Kelt mitosu, ölümlü bir anne ile bir tanrın oğlu olan olağanüstü özelliklere sahip *semi-divine* çocuklardan bahseder. Kahraman *Cuchulainn*'in babası Tanrı *Lug*, annesi ise ölümlü *Ulster* Kralı *Conchobar*'ın kızkardeşi *Dechtere'*dir. Doğum hikayesinin farklı versiyonları, Tanrı *Lug*'un bir erkek kılığına girerek *Dechtere* ile birlikte olduğunu anlatmaktadırlar.[397] Aynı şekilde Britanya Kralı Arthur'un babası da aslında insan şekline bürünen bir Tanrı'dır ve Arthur da *semi-divine* bir kahraman olarak betimlenir.[398]

---

[393] Campbell, *Batı Mitolojisi*, s. 272.

[394] Ögel, c. I, s. 588.

[395] Macculloch ve Machal, s. 57.

[396] Macculloch ve Machal, s. 140.

[397] Macculloch ve Machal, s. 82- 83.

[398] Macculloch ve Machal, s. 185- 186.

Norveçli *Tristan* ve *Siegfried* ile Kelt kökenli Alman *Lohengrin*'in doğum mitleri *Kahramanın Doğum Miti* eserinde yer almakta ve kahraman şablonunun birçok aşamasını içermektedir.

Antik Fin destanı *Kalevala*'da kahraman *Kullervo* da tıpkı *Sargon*, Musa ve diğer pek çok kahraman gibi bir fıçı içinde sulara terk edilmiştir. *Kullervo*'nun öyküsü, doğumunun olağanüstü olmaması haricinde kahraman şablonunun çoğu maddesine uymaktadır.[399]

7. Amerika Ve Okyanusya Dinlerinde Mucizevî Doğumlar

Bu bölümde anlatılacak doğum hikâyeleri, Kuzey ve Güney (Latin) Amerika mitolojilerinden; antik Aztek, Toltek, Maya, Kızılderili mitoslarından ve Pasifik Okyanusuna dağılmış Avustralya, Malinezya, Polinezya, Yeni Zelanda gibi ada halkların mitoslarından derlenmiştir.

Antik Meksika'da Tolteklerin Güneş şehri *Tula'*da, Altın Çağ'ın yüce rahip ve monarkı *Ouetzalcoatl*'ın ismi hem "*Tüylü Yılan*" hem de "*Saygın İkiz*" anlamlarına gelmektedir. *Quetzalcoatl,* yüzü soluk ve beyaz sakallı; Kolomb öncesi Amerika'da halka sanatları öğreten, takvimi düzenleyen, onlara mısırı veren kişidir.[400] *Quetzalcoatl* aynı zamanda çiçekler ve meyveler dışında kurbanı kınayan bir barış tanrısı olarak da tanınmaktadır. Hakkında bilinen bir başka gerçek de küreksiz bir tekneyle denizler aştığıdır. Adının anlamlarından biri olan yılan aynı zamanda onun simgesiydi. Bu liderin elleriyle hastaları iyileştirebildiği ve ölüleri diriltebileceğine dair rivayetler, onu Mısır'lı *Horus*'a benzetmektedir.[401] *Quetzalcoatl*'ın bir gök tanrısı, ruhban sınıfından bir temsilci, yarı insan yarı kuş bir idol, *Quetzalcoatl* kuşu veya yılanı gibi belirli hayvanlar veya bir antik kahraman olduğuna dair haberler mevcuttur. Aynı şekilde *Attis*, *Dionysos*, *Horus* hakkında da farklı kimliklere sahip olduklarına dair bilgiler vardır.[402]

[399] Jung ve Kerenyi, *The Science of Mythology*, s. 40- 41.

[400] Campbell, *İlkel Mitoloji*, s. 482.

[401] Ronald Bonewitz, **Maya Mitolojisi**, Canan Eyi (çev.), İstanbul, Gün Yayıncılık, 2000, s. 71.

[402] Raglan, s. 161.

Bakire *Chimalman*, (Tanrı'nın-Herşeyin Babası) *Citlallatonac (Sabah*) biçiminde göründüğü üç kızkardeşten biridir. Diğer kardeşler korkmuş ama Tanrı, *Chimalman*'ın üzerine solumuş ve o da hamile kalmıştı. Fakat kız *Quetzalcoatl*'ın doğumunda ölmüş ve *Chalchihuitzli (Değerli Kurban Taşı)* adıyla cennette saygı görmektedir.[403] *Ouetzalcoatl*'ın diğer doğum versiyonuna göre o, Güneş'in ve Tanrıça *Coatlicue*'nin oğludur. *Coatlicue*, gece ve gündüz olmak üzere iki kez gökleri süpürürdü. Bir günbatımında, kocası Güneş göğü terk ettikten sonra göklerden rengârenk bir tüy süzüldü ve *Coatlicue* de onu alıp yakasına taktı. Süpürmeyi bitirdikten sonra yakasına baktığında orada tüyü göremedi. Tüyü çağırdı ama bulamadı, üzgün bir şekilde ağlarken hamile olduğunu fark etti. Kısa bir süre sonra da *Quetzalcoatl* doğdu ve daha da kısa sürede dokuz yaşında bir çocuk boyuna geldi.[404]

Aztekler kendi mitoslarını yaratmamış, bunun yerine var olan Toltek mitoslarını alıp kendi inançlarına uyarlamışlardır. Toltek Tanrısı *Quetzalcoatl*'ı kendi güneş ve savaş tanrıları *Huitzilopochtli* ile özdeşleştirmişlerdir.[405] *Huitzilopochtli*'nin annesi –tıpkı *Quetzalcoatl*'ın annesi gibi- *Coatlicue (Yılandan Örülmüş Eteği Giyen)*, *Coatepec'*te *(Yılan Dağı*) yaşıyordu. Birgün dağda bir günahını bağışlatmak için kefaretini yerine getirirken üstüne bir tüy yumağı düştü. Yumağı kucağına yerleştirdi ve kısa bir süre sonra hamile kaldı. Doğduğunda tam teçhizatlı bir şekilde mavi bir zırhı ve mızrağı vardı.[406] *Huitzilopochtli* ile *Quetzalcoatl*'ın doğum mitoslarındaki bu şaşırtıcı benzerlik gerçekten de her iki karakterin aynı kişi olduğunun en önemli delili olmalıdır.

Kukulkan (Tüylü Yılan), Aztek, Toltek Olmeklerde bahsedilen *Quetzalcoatl*'ın Maya medeniyetindeki karşılığıdır. Aynı şekilde çok daha önce ortaya çıkmış Mayaların eski tanrısı *Itzamna*, *Ouetzalcoatl*'ın birçok özelliğine sahiptir. Adı geçen bu figürlerin hepsinin aynı ve tek bir kişi/tanrı olma ihtimali oldukça yüksektir.[407]

Amerika kıtasının dinlerinde Güneş Çocuk ve Tanrı'nın oğlu izleği oldukça belirgin şekilde bulunmaktadır. Perulu İnkalar ise yöneticilerinin tümünün güneş tanrısının oğulları dolayısıyla tanrı olduklarına inanırlardı.[408] Kuzey Amerika'lı yerli halk Yukilerin efsaneleri

[403] Campbell, *İlkel Mitoloji*, s. 482.

[404] Rosenberg, s. 778.

[405] Rosenberg, s. 765.

[406] Leeming, *Mythology: The Voyage of the Hero*, s. 31.

[407] Bonewitz, s. 72- 73.

[408] Frazer, *Altın Dal*, s. 136.

ile Güneybatı *Cloud Man (Bulut Adam*) ve bakireden tek doğumla doğan istilacıların kahramanlıklarını anlatan *Maudi* hikâyesi, Güneş'in oğulları olan kutsal ikizlerin hikâyeleri çarpıcı derecede benzeşmektedirler.[409] Grek mitolojisindeki *Phaethon* benzeri bir hikâye, Kuzeybatı Amerika'da en yaygın mitoslardan olan Güneş'in oğlu *Mink*'e aittir. Annesi ona güneş ışınları vasıtasıyla hamile kalmış ve doğumundan sonra olağanüstü bir hızla büyümüştür. [410]

Yarı Hristiyanlaşmış Meksika halkının bazısı Güneş'i Baba ve Ay'ı da onun eşi olarak Hristiyanlık'taki Bakire'nin oğlu ve Hristiyan Tanrısı ile benzeştirmişlerdir. Pimalılara göre, *Coyote* Güneş ve Ay'ın oğludur.[411] Bu şekilde gök cisimleriyle irtibatlı bir doğum mitosunda, *Feather Woman (Kuştüyü Kadın*) adlı bir bakire çadırının yanındaki çimenlerin üzerinde uyurken Sabah Yıldızı (Venüs) ona aşık olmuş ve bir çocukları doğmuştur.[412] Bir *Pawnee* mitosu, ölen bir kızın ruhuyla evlenen adamın ilişkisinin nasıl devam ettiğini ve bu hayalet gelinin mucizevî bir şekilde doğurduğu çocuğun hikâyesini anlatır.[413]

Kuzeybatı Amerika efsaneler dairesinin en karakteristik özelliği kahraman *Raven (Kuzgun*)dir. Raven, yarı yaratıcı, yarı şaklaban bir dönüştürücü ve düzenbaz *(trickster*)dır. Şaşırtıcı bir *Tsimshian* mitosu, doğum sancılarıyla ölen bir kadının mezarında karnındaki çocuğun nasıl beslenip hayatta kaldığını ve oradan bir ağaçkakanın kanadı yardımıyla göklere yükselip Güneş'in kızıyla evlendiğini ve bu evlilikten doğan çocuğun yeryüzüne indirilip bir kabile reisi tarafından evlat edinildiğini fakat çocuğun oburluğu yüzünden terk edildiğini anlatır. Bu çocuk *Raven*'dir.[414] Bir *Haida* miti *Nankilstlas*'ı *Raven*'in kişileştirilmesi olarak sunar. Kızkardeş, yuttuğu sıcak taşlardan dolayı hamile kalmıştır[415] fakat amca, çocuğu öldürme girişiminde bulunur ve o anda bebek kendini *Yetl'e (Raven*) dönüştürüp gökyüzüne uçar. Kanada ve ABD'nin Kuzeybatı Pasifik kıyıları boyunca yaşayan *Haida, Tsimşian ve Tlingit* Kızılderilileri için hayvanlar iyilik getiren varlıklardır. Mitlerin bazısında Kuzgun, hem bir hayvan kahraman, hem de insanoğlunun yardımcısı rolündedir. Kuzgun, sıkça şekil değiştirebilen doğaüstü bir gücün kuş biçimindeki görünüşüdür. Kuzgun, *Haida* mitolojisinde

[409] Hartley Burr Alexander*, The Mythology of All Races*, vol. X, s. 232.

[410] Alexander, s. 255.

[411] Alexander, s. 176.

[412] Alexander, s. 94.

[413] Alexander, s. 120.

[414] Alexander, s. 260.

[415] Alexander, s. 261.

Nankilslas (Sözüne, Sesine itaat edilen), *Tsimşianlar*da *Tksamsem (Dev*) ve *Tlingit* mitolojisinde ise *Yetl (Kuzgun*) adıyla geçmektedir. Kuzgun'un dahil olduğu olağanüstü doğum hikâyesinde kendini bir tohuma dönüştürür ve yakınındaki bir derenin üzerinde yüzmeye başlar. Bu sırada su çekmeye gelen bir kabile şefinin kızı su içerken ne kadar kaçındıysa da bu tohumu yutmak zorunda kaldı. Bu tohum hamileliğe neden oldu. Doğan çocuk ise aslında kılık değiştirmiş Kuzgun' du.[416]

Apache- Navajo'lu *Değişen Kadın'ın (Changing Woman)* öyküsünde iki mucizevî doğumdan bahsedilmektedir. Değişen Kadın'ın kendisi bir adet turkuazdan doğmuştur. *Karna*'nın durumunda olduğu gibi güneş vücudunu ısıttığında İkizlere hamile kaldı. Değişen Kadın miti, *Athabascan* kültürüne özgü bir kızın ergenliğe geçiş seromonisi ile yakından alakalıdır.[417]

Karaayak Kızılderililerine ait hikâyede hamile bırakma eylemini gerçekleştiren bir kil gibi kan pıhtısı hayat kaynağının simgesidir. Uzun olaylar sonucu yaralı bir bufaloyu büyük bir kan pıhtısı yanında bulan yaşlı bir adam onu alır ve evine getirip ateş üzerindeki su dolu kazan atar. Kan pıhtısı suya atılır atılmaz içinde ağlayan bir çocuğun sesi duyulur ve yaşlı çift "kan pıhtısı" anlamına gelen *Kutoyis* ismini verdikleri bu bebeği yetiştirirler.[418] Başka bir Kızılderili kabilesi *Zuniler*in kahramanı *Ahaiyuta*, *Zuniler*in iki savaşçı tanrısının Güneş'ten kendilerine yardım edecek iki savaşçı istemeleri üzerine doğan ikizlerden biridir. Güneş bu isteğe şiddetli bir yağmurla karşılık verir. Güneş, Gülen Su denilen çağlayanı kucaklayınca annelerinin köpüğünden ikiz oğlanlar doğar.[419] Bir Kuzey Amerika, Kanada miti gökte yaşayan halkın içinden düştüğüne inanılan Gök Kadının kızı Toprak Kadını'nın, Ulu Ada'nın patateslerini çıkarmaya çalışırken, yüzünü yanlışlıkla batıya değil de doğuya dönünce, esen batı rüzgârıyla hamile kalmış olduğunu söylemektedir. Kadının doğumu geldiğinde ikizlerden iyi olanı normal yolla doğarken kötü olanı annesinin koltuk altından doğmaya çalıştı ve onun ölümüne neden oldu. Amerika mitlerinde genellikle kutsal ikizlerden bir iyiliği diğeri kötülüğü temsil edecek niteliktedir.[420]

---

[416] Rosenberg, s. 808.

[417] Leeming, *The Voyage of the Hero*, s. 22.

[418] Leeming, *The Voyage of The Hero*, s. 28.

[419] Rosenberg, s. 795.

[420] Rosenberg, s. 808.

Yeni Gine'nin batısında ilk en büyük ada kabul edilen Batı *Seram* mitosunda halkının en çok saygı duyduğu üç bakireden birinin doğumu mevcuttur. Bir av esnasında, köpeğinin peşine düştüğü suya atlayan bir domuzun dişleri arasında bulduğu Hindistan cevizini kulübesine getiren *Ameta* ismindeki adam, onu masaya koyup üzerinde yılan deseni olan bir örtüyle örttü ve uykuya daldı. Gece ona bir insan görünüp Hindistan cevizini toprağa dikmesi gerektiğini yoksa büyümeyeceğini söyledi. O zaman kadar dünyada hiç Hindistan cevizi ağacı yoktu. *Ameta* denileni yaptı ve ağaç üç gün içinde uzadı, sonraki üç günde ise tomurcukları belirdi. *Ameta* tomurcukları kesip kendine içecek hazırlamak isterken elini kesti ve kanı bir yaprağa damladı. Üç gün sonra ağaca baktığında kan damlayan yaprağın kesilen tomurcukla birleştiği yerde bir yüz belirdiğini gördü. Üç gün sonra bir gövde ve sonraki üç günde ise küçük bir kız oluşmuştu. O gece *Ameta* yine aynı kişiyi gördü ve ona yılan desenli örtüyle ağaçtaki kızı dikkatlice sarıp getirmesini söyledi. *Ameta* kızı alıp evine getirdi ve ona *Hainuwele* adını verdi. Kız çok kısa bir sürede gelinlik çağa ulaştı.[421]

Yeni Zelandalı *Maurile*rin tanrısı *Tane* ve kardeşleri de topraktan bir kadın yapmışlar ve *Tane* ona hayat üflemiş, kadın hamile kalmış ve beşer cinsinin atalarını doğurmuştur. [422]

Polinezyalı yarı tanrı *Maui,* annesi *Taranga* sahilde yürürken doğumundan oldukça erken (prematüre) doğdu. Annesi, bu şekilsiz varlığı insanlarla bağ kurup ölümcül bir ruha dönüşmesin diye saç tellerine dolayarak denize bıraktı. Deniz tanrıları çocuğu alıp deniz yosunları arasında besleyerek korudular.[423]

Güney Melanezya'nın büyük mitolojik kişiliklerinden *Qat* annesi olan fakat babası olmayan ve bu nedenle de bir beden sahip olmayan tamamen ruhsal bir varlık olarak geçse de bazı yerlerde ondan heybetli bir adam olarak söz edilmektedir.[424]

Yeni Gine ve Endonezya bölgesinde yaşayan *Tewa* halkına ait *Jar Boy (Çömlek Çocuk)* mitosu mevcuttur. Annesinin çömlek yapmak için ayaklarıyla kili karıştırmasına yardım eden *Pueblolu* genç bir kadın, ayağına çarpan çamuru duydu ama aldırmadı; bir miktar kil kızın içine girdi ve kız hamile kaldı. Birkaç gün sonra genç kız karnında bir şeyin kıpırdadığını duydu ama çocuk sahibi olacağını hiç aklına getirmediğinden annesine bir şey

[421] Campbell, *İlkel Mitoloji*, s. 192- 193.

[422] Eliade ve Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, s. 231.

[423] Leeming, *Mythology: The Voyage of the Hero*, s.23.

[424] Haddon, s. 635.

demedi. Karnındaki bebek gittikçe büyüdü çok hasta olduğu bir günde bebeği doğurdu. Annesi ancak o anda durumu kavrayabilmiş ve kızına çok kızmıştı; fakat bebeğin normal bir bebek gibi olmadığını gördü. Üzerinden iki parça çıkan yuvarlak bir çömlek olduğunu gördü. Çocuk kıpırdıyor ve gün geçtikçe büyüyordu; yirmi gün sonunda kocaman bir çocuk olmuştu.[425] Birgün kırlarda dolaşırken bir kayaya çarpınca küp kırıldı ve içinden gerçek bir çocuk çıktı. Çocuk bir gün annesine babasının kim olduğunu sorduğunda annesi "babanı bulamazsın çünkü en hiçbir erkekle birlikte olmadım"diye yanıtladı. Çocuk bir babası olduğu hususunda ısrar etti ve onu aramaya çıktı. *Horse Mesa Point* denilen yere geldiğinde bir pınar ve bir adamla karşılaştı ve ona babasının pınarda yaşadığını söyledi. Nihayet adamın çocuğun babası olduğu ve onunla görüşmek için pınardan çıktığı anlaşıldı. Adam onu içinde birçok insanın yaşadığı pınara götürdü. Burada babasının aslında Kırmızı Su Yılanı olduğunu öğrendi.[426]

8. Yahudilik'te Mucizevî Doğumlar

Kenan ülkesinin yerlileri, nehrin öteki kıyısından gelen göçmenleri *İbrani (Öte yanın insanları)* olarak adlandırmaktaydılar.[427] Filistin'e yerleşmelerinden önceki dönemde İsraililler genellikle Musa'dan önceki İbraniler diye anılırlar. Musa'dan önceki bu İbraniler göçebe Semitlerdir ve inançlarında animizme rastlanmaktadır. Kenanlılar ise Baal'e tapınmaktaydılar. İbraniler Kenan ülkesine gelmeden önce Babilonya ve Mısır'dan geçmiş olduklarından İbrani- Yahudi dini içerisinde tüm bu inançların izlerini bulmak mümkündür.[428]

İbrahim'in doğumuna ilişkin sevilen Yahudi efsanesi, doğaüstü çocuk sürgününün bir örneğini sunmaktadır. Doğum olayı yıldızlarda kâfir ve astrolog olan Kral Nemrud tarafından okunmuş ve onun zamanında doğan bir adamın tahtını yıkıp dinini yalanlayacağını anlamıştı. Bunun üzerine adamlarına büyük bir ev inşa edip civardaki tüm hamile kadınları buraya toplamalarını ve doğan çocukları kız ise sağ bırakıp erkek ise öldürmelerini emretti. Bu

[425] Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu***,** s. 366.

[426] Leeming, *Mythology: The Voyage of the Hero***,** s. 26- 28.

[427] İbrani, İsrail, Yahudi terimleri için bkz. Ed. Prof. Dr. Şinasi Gündüz, **Yaşayan Dünya Dinleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Şubat 2007, Ankara, s. 206.

[428] Felicien Challaye, *Dinler Tarihi*, s. 127, 130.

şekilde yetmişbin kadar çocuk katledildi. Bu sıralarda İbrahim'in babası Terah, hamile kalan annesini çöle doğru götürdü ve bir mağarada İbrahim doğdu. Annesi onu mağarada terk etmek zorunda kaldı ve Allah melek Cebrail'i gönderdi; melek bebeğin sağ elinin küçük parmağından süt gelmesini sağladı ve bebek o parmağını emerek beslendi.[429] Görüldüğü gibi İbranilerin atası İbrahim'in doğumunda ana rahmine düşüş şartları açısından bir fevkaladelik olmamakla birlikte daha önce başka kültür ve dinlerde rast geldiğimiz kahraman kalıbına uyan bazı noktalar dikkat çekmektedir. Esasen, Yahudilikte ve İslam'da doğumların bizatihi mucizevî olması değil doğumun vukuundan dolayı gelişen olağanüstü durumlar söz konusudur. Mitolojik fikirden ayrı tutulan İbrani kahramanlar aynı zamanda peygamber olarak görülüyorlardı.

Yahudi anlatılarında sıkça rastlanan tema kahramanın kısır bir anneden doğmuş olmasıdır. Yahya peygamberin hikâyesi en bilinenidir. Bakirelerin Bakiresi Meryem'in annesi Hanne de kısırdı ve eğer bir çocuğu olursa onu mabede adayacağına dair adakta bulunmuştu. Tanrı onun iyi hallerine karşılık olarak melekle şu haberi iletti: "Kısır bir anneden doğduğu için doğacak kızınızın kendisi de kısır olacak ama mucizevî şekilde Ulu Tanrı'nın oğlunu doğuracak. Onun adı İsa olacak ve tüm milletlerin kurtuluşunu sağlayacak."[430]

Yahuda'nın gelini Tamar ikizlerini doğururken biri elini çıkarmış, ebe de elini alıp kırmızı iplik bağlayıp önce doğduğuna dair bir işaret olarak belirlemiştir. Bebek elini geri aldıktan sonra da kardeşi doğmuştur.[431]

Otto Rank'ın eserinde bahsettiği doğumların en önemlilerinden biri de *Musa*'nın doğumudur. Akkadlı *Sargon* ile başlayan dizi içinde *Musa*, *Romulus* ve *Keyhüsrev*'in doğum hikayeleri yer alır. Kahraman efsanelerinde tipik biçimde çocuğu dünyaya getiren ilk aile soylu olup genellikle kral hanedanıdır. Çocuğa bakıp onu büyüten ikinci aile ise aşağı sınıftandır. Bu açıdan *Musa*, kahraman kalıbının aksine bir çizgi izler. *Musa* Yahudi Levitlerin oğludur ve onu büyütüp yetiştiren aile ise Mısır krallık hanedanıdır. Freud, kahraman kalıbı ile *Musa*'nın yaşamı arasındaki bu uyumsuzluktan ve isminin kökeninden yola çıkarak *Musa*'nın soyu hakkında, onun aslında bir Yahudi değil Mısır'lı soylu bir aileden

[429] Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, s. 365.

[430] Alan W. Watts, **Myth and Ritual in Christianity**, New York, Grove Press Inc. , 1960, s. 115- 116.

[431] **Kitab-ı Mukaddes**, Tekvin, 38: 27- 29.

geldiğini iddia etmiştir ancak yine de *Musa* efsanesinde suya bırakılma motifi varlığını korumuştur.[432]

Musa'nın Çıkış 2: 1- 4' te anlatılan doğum hikâyesi açıkça MÖ. 2350' deki *Agadeli* (Akkadlı) *Sargon*'un doğum öyküsünü model almıştır ve Freud'un da belirttiği gibi Rank'ın incelediği yetmişten fazla örnek içerisinde aşağı bir sınıftan asil bir eve geçen tek çocuk örneği budur. *Musa* efsanesi aynı dönemin *Perseus*'un doğum mitiyle de benzeşmektedir. [433]

"Ve *Levi* evinden bir adam gitti ve bir *Levi* kızını aldı. Ve kadın gebe kalıp bir erkek çocuk doğurdu ve onun güzel olduğunu gördü ve üç ay onu gizledi. Ve artık onu gizleyemeyince onun için sazdan bir sepet alıp harç ve ziftle sıvadı ve içine çocuğu koyup ırmağın kenarında sazlığın içine bıraktı."

Musa'nın doğum hikâyesi de yine doğumun kendi şartlarının mucizevîliğinden dolayı değil diğer doğum mitosları ve kahraman kalıbı ile gösterdiği benzerlik açısından önemlidir. *Musa*'nın Firavun'un çocuk katlinden kurtulması için nehre terk edilmesi izleği de İsa ve diğer doğum örneklerine benzmektedir.

Eduard Meyer'in *Die Israeliten und ihre Nachbarstamme* eserine dayanarak H. Gressmann, *Musa*'nın doğumuyla ilgili şu çıkarımlarda bulunmuştur:

1- Musa'nın doğum hikâyesi göç geleneklerinin en yeni tabakası olan ve daha eski geleneklerle zıtlık gösteren bir efsanedir.

2- Hikâyedeki özgün motif sadece kralın kutsal kahraman çocuğu yok etme çabasıyla ilgilidir. Bu motif bütün insanlığa bir tehdit teşkil edecek ve *Musa*'nın doğum efsanesi için zemin hazırlayacak bir şekilde genişletilmiştir. Gressman özellikle de Akad kralı *Sargon* hakkındaki Babil efsanesi gibi benzerlikler, savunmasız kalan ve kurtarılan kutsal çocuğun anlatıldığı genel masal motifinin daha sonra *Musa*'ya uyarlandığını göstermiştir. Genel anlamda eleştirel yorumcular Gressman'ın incelemesini kabul etmişlerdir. [434]

---

[432] Sigmund Freud, **Hz. Musa ve Tektanrıcılık**, Kâmuran Şipal (çev.) , İstanbul, Bağlam Yayınları, 1987, s. 19-24.

[433] Campbell, *Batı Mitolojisi*, s. 122- 123.

[434] Brevard S.Childs, "The Birth of Moses", *Journal of Biblical Literature*, June 1965, vol. 84, No. 2, http://www.jstor.org/stable/3264132, (28 Aralık 2009) , s. 109- 122.

Son anlatı yine yaygın olan kısır kadının doğum yapması teması ile ilgilidir. *Yakub*'un iki eşinden *Leah*'tan olma dört oğlu vardı ancak diğer eşi *Raşhel* kısırdı. *Raşel*, *Leah*'ın oğullarından *Reuben'*in bulduğu adamotunu (Mandrake -İbraniler aşk elması olarak isimlendirir-) yiyerek hamile kalır ve *Yusuf*'u doğurur. [435]

9. İslam'da Mucizevî Doğumlar

Bu başlıkta Hz.İsa'nın doğumu, Kur'an-ı Kerim ayetleriyle değerlendirilip İslam'ın genel yaklaşımı sunulmaya çalışıldı. Hz. Musa'nın Kitab-ı Mukaddes ile büyük ölçüde uyumlu olan doğumu da Kur'an-ı Kerim ayetlerinde incelendi. Ayrıca Kur'an'da geçen olağanüstü sayılabilecek diğer peygamber doğumları ve Şiilikte İmam'ın ve bazı tasavvuf büyüklerinin mucizevî doğum hikâyeleri ele alındı.

Hz. Musa'nın doğumundan önce Firavun, rüyasında Kudüs taraflarından gelen bir ateşin Mısır'daki Kıptîleri yaktığını, evlerini yıktığını ve bu ateşten İsrail oğullarının etkilenmediğini gördü. Rüyayı, kâhinler İsrail oğullarından doğan birinin Mısır'ı helak edeceği şeklinde yorumlayınca Firavun, İsrail oğullarından doğan bütün çocukların öldürülmesini emretti ancak çalıştıracak erkek bulmakta sıkıntı çekmeye başlayınca yeni doğan erkek bebeklerin bir yıl öldürülüp bir yıl sağ bırakılması kararını aldı ve Musa öldürülme yılında doğdu (M.Ö. 1571). Musa'nın annesi onu birkaç ay emzirdikten sonra artık gizleyemez hale gelince sazdan bir sepet alıp harç ve ziftle sıvadı; içine Musa'yı koyup ırmağın kenarından sazlığın içine bıraktı. Hz. Musa'nın annesinin bir marangoz çağırtarak içerden kilitli bir tabut yaptırdığı, tabuta bir ip bağlayıp Nil nehrine bıraktığına dair rivayetler de vardır.[436]

Aynı hadise Kur'an-ı Kerim'de şöyle nakledilir: "O vakit anana şu ilhamı verdik: 'Onu tabut içine koy da deryaya (Nil'e) bırak, derya da onu sahile bıraksın, onu hem bana

[435] Frazer, *Folk-Lore In the Old Testament***,** vol. II, s. 372- 373.

[436] Taberî, **Tarih**, I, s. 388-389; İbnu'l Esîr, **el-Kâmil**, I, 127'den aktaran Dr. Ahmet Güzel, **2000'li Yıllarda Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed**, Konya, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İnceleme Araştırma Dizisi, 2008, s. 34.

düşman biri alsın!' ve üzerine benden bir sevgi koydum ki hem nezaretim altında yetiştirilesin! "[437]

Musa daha sonra Firavun'un sarayında yetiştirilir ve kendi annesi tarafından emzirilir. Görüldüğü üzere Kitab-ı Mukaddes[438] ve Kur'an-ı Kerim anlatısı oldukça fazla ortak öğe içermektedir.

Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Zekeriyya'nın duası üzerine kendisinin yaşlılığı, hanımının da kısırlığı nedeniyle çocuk sahibi olmalarına imkân bulunmayan bir yaşta Hz. Yahya'nın doğumunun müjdelenişi[439] anlatılır ki, Yahudi kutsal metinlerinde de kısır annelerden doğum hikâyeleri mevcuttur. Hatta Hz. Zekeriyya, bir oğlu olacağına inanamayıp Allah'tan bunun için bir alamet istemiş ve Allah da "Alametin, sapasağlam olduğun halde üç gün üç gece nâsâ söz söyleyememendir"[440] buyurmuştur. Aynı şekilde, o sıralar çok yaşlı olan Hz. İbrahim'e gelen melekler ona bir oğul müjdelemişler ve Hz. İbrahim'in eşi şaşkınlığını "Vay! Dedi; 'doğuracak mıyım, ben bir acûz- kocakarı, kocam da bu bir pir iken? Her halde bu çok acîb bir şey!' "[441] diyerek ifade etmiştir.

Han- nâme' de[442] yazdığına göre Hz. Nuh'un Hâm, Sâm, Yafes adlı üç oğlu ile bir de Vâjile adlı bir kızı vardı. Nuh, tufanda gemi yapan marangozlara kızını vermeyi vaat etmişti fakat sonra gemiyi yapan üç marangoz bu sözünü ona hatırlattığında sözünü yerine getirmek ona çok güç gelmişti. Allah, Nuh'a Cebrail'i gönderir ve bir eşekle bir köpek alıp onları kızıyla birlikte bir odaya kapamasını emreder. Emri yerine getirdikten bir müddet sonra gidip odanın kapısını açınca birbirine benzeyen üç kızın oturduğunu görür. Hz. Nuh, bu üç kızı üç marangoza pay ederek verir ve sonucu bekler. Kızların çocukları olur, Hz. Nuh her bir marangoza eşlerini ve çocuklarını sorar. Birinci marangoz, kendininkinin çok huysuz ve sert olduğunu söyleyince Nuh Peygamber içinden "bu kız köpeğin neslinden" der. İkinci marangoz ise eşinin çok gevşek, yumuşak ve sessiz olduğunu deyince Nuh bunun eşekten

---

[437] Tâhâ Sûresi, 38- 39, Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili, Kur'an-ı Kerim Meali**, Dücane Cündioğlu (haz.), İstanbul, Misyon Yayınları, Temmuz 2001, s. 247.

[438] **Kitab-ı Mukaddes**, Çıkış, 2: 7

[439] **Kur'an-ı Kerim**, Meryem Sûresi, 7- 9.

[440] **Kur'an-ı Kerim**, *Meryem Sûresi*, 10.

[441] **Kur'anı Kerim**, Hûd Sûresi, 72.

[442] 17. yüzyılda İmamî tarafından yazılmış bir Kıpçak Destanıdır.

gelen kız olduğunu anlar. Üçüncü marangoz da eşinin güzellik ve hizmetlerinden bahsedince Nuh, bunun kendi kızı olduğunu tespit eder.[443]

Hz. İsa'nın İslam kaynaklarına göre doğumunu anlatırken annesi Hz. Meryem'i konudan bağımsız görmek mümkün değildir, aynı durum tersi için de geçerlidir. Kur'an'da Hz. Meryem'in babasının Dâvûd oğlu Süleyman'ın soyundan gelen İmrân olduğu ifade edilir. Annesi tarafından doğmadan önce mabede adanan ve teyzesinin kocası Hz. Zekeriyya'nın himayesine verilen Hz. Meryem, ya hiç adet görmez ya da adetli olduğu dönemlerde teyzesinin evine gider, adeti bitiminde mabede geri dönerdi. Hz. Zekeriyya'nın yaşı ilerleyince Hz. Meryem'in himayesini amcasının oğlu Yusuf üstlenir,[444] bazı kaynaklarda ise Cüreyc ismi geçmektedir.[445] Bazı İslami kaynaklarda Meryem'in yanında amcasının oğlu Yusuf b. Yakub'dan söz edilir. Doğum yaklaşınca Yusuf'un Meryem'i bir mağarada 40 gün gizlediği sonra alıp ailesine getirdiği rivayet edilir.[446] İncillerde kura neticesi Hz. Meryem'in Yusuf ile nişanlandığı belirtilirken Kur'an bu nişanlılıktan söz etmez. Hz. Meryem, bir gün kendini ibadete verdiği esnada veya su almak için gittiği Silvan kuyu mağarasında[447] Allah-u Teala tarafından kendisine düzgün bir insan suretinde görünen Rûh gönderilir. İslam bilginlerince Rûh kelimesi için farklı yorumlarda bulunulmuştur; Kur'an'da genellikle Rûh terimi 'ilâhi ilham' anlamında kullanılır.[448] Genel kabule göre burada Rûh ile kastedilenin melek Cebrail'dir.[449] Cebrail, sakalsız, parlak yüzlü, kıvırcık saçlı bir genç adam şeklinde belirdi.[450] Cebrail, Hz. Meryem'in kendisinden tedirgin olmaması için insan şeklinde görünmüştür.

"Meryem ona 'ben' dedi: 'herhalde senden Rahmân'a sığınırım! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen.' Ruh: 'Ben yalnızca sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamam için Rabb'inin bir elçisiyim'dedi. Meryem: 'Bana bir insan eli değmediği, iffetsiz de olmadığım

[443] Ögel, c. I, s. 378-379.

[444] Sa'lebî, s. 285'ten aktaran Ömer Faruk Harman, "Meryem", **DİA**, c. 29, Ankara, 2004, s. 240.

[445] Taberî, **Câmi'u'l-Beyan**, III, 246'dan aktaran Harman, Meryem, *DİA*, c.29, s. 240

[446] Taberi, **Tarih,** I, 593- 595; Sa'lebî, s. 381-384' ten nakleden Harman, "İsa", *DİA*, c. 22, İstanbul, 2000, s. 270; Taberi, **Tarih,** I, s. 600'den nakleden Güzel, s. 164.

[447] A. J. Wensinck, "Meryem", **MEB İslam Ansiklopedisi**, cilt. 7, Milli Eğitim Basımevi, 1988, s. 782.

[448] Kenan Has, "Hz. İsa ve Tarihsel Yaşamın Bilgi Kaynakları", **Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 5, Elazığ 2000, s. 198

[449] Taberî, **Câmi'u-l Beyân**, XVI, 45; Fahreddin er-Râzî, XXI, 195 ten aktaran Harman, "İsa", *DİA*, c. 22, s. 469.

[450] Wenscinck, s. 782.

halde, benim nasıl çocuğum olabilir?' dedi. Melek: 'Öyledir, Rabb'in buyurdu ki: 'Bu bana kolaydır. Çünkü biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız' dedi."[451] Melekler de Hz. Meryem'e, "Ey Meryem! Allah seni kendinden bir kelime ile müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir. Dünyada da ahrette de şerefli ve Allah'a yakın olanlardandır. Beşikte ve yetişkinlikte insanlarla konuşacak ve iyilerden olacaktır. O'na Kitâb'ı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretecektir "[452] hitabı ile Hz.İsa'yı müjdelerler.

Hz. Meryem'in hamile kalış biçimiyle ilgili çok farklı rivayetler önümüze çıkmaktadır. Hristiyanlar, Allah'ın kelimesi (Hz. İsa) , Meryem'in karnına bir hava şeklinde konulmuştur, diye inanırlar. İsa'nın ruhunun Meryem'in vücuduna ağzından girdiğine, hatta meleğin Meryem'in çıkardığı gömleğin arasından üfürdüğü ve Meryem'in onu giyince hamile olduğuna dair rivayetler vardır.[453] Selef ulemasından bazılarına göre Cebrail, Meryem'in gömleğinin yakasından içeriye doğru üflemiş ve bu üfleme onun tenasül uzvuna sirayet ederek Meryem tıpkı bir kadının bir erkekle ilişkisi sonucu hamile kaldığı gibi hamile kalmıştır. Melekten ona ulaşan şey üstünlük ve şeref bakımından Allah'a ait olan bir ruhtu ve bu nedenle Hz. İsa'ya "Ruhullah (Allah'ın Ruhu)"denildi.[454] Müfessirler, her doğan canlı için bir yakın bir de uzak sebebin bulunduğunu, yakın sebebin "sperm" uzak sebebin ise "kün" emri olduğunu belirtmektedirler.[455] Yaratıcı'nın Cebrail aracılığıyla "Ruh"u üflemesi ne ise Hz. İsa'ya verilmiş mucizelerden birinin nişanesi olarak Allah'ın izniyle çamurdan kuşa üflemesiyle kuşun canlanması da aynıdır. Kur'an ayrıca Hz. İsa ile ilk insan Hz. Âdem'in yaratılışını da mukayese eder: "Allah nezdinde İsa'nın durumu, Âdem' in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona 'ol' dedi ve oluverdi."[456] Hz. İsa'nın babasız doğumu nedeniyle O'nun ilahlığına hükmedenlere Kur'an-ı Kerim, Hz. Âdem'in babasız ve annesiz yaratıldığını vurgulamakla O'nun ilahlığa daha layık olduğunu ancak kimsenin böyle bir iddiada bulunmadığını göstermektedir. [457] Abiogenetik oluşum teorisini dikkate alırsak inorganik bir varlıktan organik bir varlık olan Âdem bir defa olmak üzere yaratılmıştır.

---

[451] **Kur'an-ı Kerim**, Meryem Sûresi, 18- 21.

[452] **Kur'an-ı Kerim**, Âl-i İmran Sûresi, 45, 46, 48.

[453] Wenscinck, s. 782.

[454] İbn Kesir, **el-Bidâye**, II, s. 77, 85 ve Seyyid Kutup, **Fî Zılâli'l-Kur'an**, IX, s. 503'ten aktaran Güzel, s. 158.

[455] Âlûsi, **Tefsir**, III, s. 160' tan nakleden Remzi Kaya, "İnciller ve Kur'an'da Hz. İsa'nın İnsan ve Peygamber Oluşu", **Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi**, c. 13, sayı: 2, 2004, s. 48.

[456] **Kur'an-ı Kerim**, Âl-i İmrân Sûresi, 59

[457] Prof. Dr. Mehmet Aydın, **Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler Ve Tartışma Konuları,** Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Konya 1989, s. 29.

Burada işaret edilmek istenen husus şudur: "İnsanın olağan biyolojik aşamalardan geçerek dünyaya gelişi zorunlu değildir. Başlangıçta insan, insandan doğmamıştır. Hz. Âdem bunun en canlı örneğidir."[458]

Kur'an'da Hz. Meryem, ilginç bir şekilde Enbiyâ/ 91. Ayette "dişi" *(fîha)* olarak takdim edilirken, Tahrîm, 12. Ayette "erkek" *(fîhi)* olarak takdim edilmektedir. Müfessirler bu ayetleri asırlardır Müşkil'u-l Kur'an olarak değerlendirmişlerdir. Çağdaş müfessirler (Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri, Bayraktar Bayraklı; Hak Dini Kur'an Dili, Elmalılı M.Hamdi Yazır gibi) ise bu ayrımı "Allah, Hz. Meryem'in iç organlarında yumurta üreten boyutuna dişi, sperm üreten boyutuna da erkek demektedir" şeklinde yorumlamışlardır.[459]

Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelişindeki hikmetler incelendiğinde bunun ruhu inkar eden bir toplumda ruhun varlığını ispat eden bir mucize olarak değerlendirilmesi mümkündür. Yahudiler, insanın organik bir bünyeden ibaret olduğunu ve bunun ötesinde ruh ve cisim varlığını kabul etmemektedirler.[460]

İslamî kaynaklarda Hz. Meryem "Azra" ve "Betul" yani bakire olarak vasıflandırılmaktadır.[461] İncillere göre Hz. Meryem'in bekareti tartışmalı bir konu olsa da genel Hristiyan fikri ve Kur'an'ın görüşü Hz. İsa'yı bakire olduğu halde doğurduğudur. İslami kaynakların bazısına giren Hz. Meryem'in Yusuf isminde bir nişanlısı olduğu bilgisinin İsrailiyyat olduğu anlaşılmaktadır.

Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: "Yeni doğan her insan yavrusuna, doğduğu anda şeytan mutlaka dokunur. Yavru onun (dokunmanın) sebebiyle bağırarak ağlar. Hz. Meryem ve onun oğlu İsa bundan hariçtir."[462] Hz. Meryem'in hamilelik müddetinin dokuz, sekiz, altı ay olduğuna dair çeşitli rivayetler mevcuttur. Seyyid Kutup ise

---

[458] Ahmet Güç, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Meryem ve Hz.İsa", **Uludağ Üniversitesi**, sayı: 3, c. 3, yıl: 3, 1991, s. 219.

[459] Necmettin Şahinler, **Tanrı İsa'dan Tavr-ı İsa'ya**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2008, s.156.

[460] Prof. Dr. M. Ebu Zehre, **Hristiyanlık Üzerine Konferanslar**, Fikir Yayınları, İstanbul 1978, s. 33.

[461] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, s. 203, 461; V, s.292'den nakleden Ahmet Bedir, "Kur'an ve İncillere Göre Hz. İsa'nın Var Olduğu İleri Sürülen Kardeşleri Meselesi", **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1998, sayı: 4, s. 126.

[462] Buharî, **Tefsiru Sure**, 2; Müslim, **Fedail,** 146'dan nakleden Kur'an ve İncillere Göre Hz. İsa'nın Var Olduğu İleri Sürülen Kardeşleri Meselesi, Ahmet Bedir, s. 125

hamilelik süresinin normal mi yoksa daha hızlı bir şekilde mi olduğuna dair Kur'an'da bir bilgi bulunmadığını, her ikisi de olabileceğini söyler.[463]

Hz.İsa'nın doğum yeri ile ilgili olarak Kur'an "Meryem oğlunu ve annesini bir alamet kıldık ve onları yerleşmeye elverişli, sulu bir tepeye yerleştirdik"[464] demektedir. Hz. İsa, Beytü'l- Makdis'in güneyinde, Kudüs'e yaklaşık dokuz km. kadar mesafede bir köy olan Beytüllahim'de doğmuştur.[465] İncillerde Hz. İsa'nın doğumu ile ilgili iki farklı rivayet vardır. Kesin olarak bilinmese de Hz. İsa'nın doğum tarihi MÖ. 4 yılına yerleştirilmektedir. Taberi ve İbnu'l Esir şu şekilde bir kronoloji vermektedirler:

"İskender'in hükümdarlığı ile Hicret arasında 920 küsur yıllık; İskender ile Hz. İsa'nın doğumu arasında 303 yıllık; Hz. İsa'nın Allah katına yükselmesiyle doğumu arasında 32 yıllık; Hz. İsa'nın Allah katına yükselmesiyle Hicret arasında 585 yıllık bir zaman dilimi mevcuttur."[466]

Hz. Meryem'in doğum sancısı başlayınca bir hurma ağacına dayanır ve "Keşke bundan önce öleydim de unutulup gidenlerden olaydım!" [467] der. Bunun üzerine hurma ağacının altından kendisine üzülmemesini, rahmindekinin Allah tarafından şerefli kılındığını, hurma dalını kendisine doğru çekmesini ve ondan yemesini, eğer herhangi bir insana rastlarsa konuşmayıp işaret yoluyla Allah'a oruç adadığını ifade etmesi gerektiğini[468] söyleyen bir ses işitir.

Doğumdan sonra kucağında bebeği ile gelen Hz. Meryem'e kavmi "Ey Meryem! Doğrusu sen dehşet bir iş işlemişsin. Ey Harun'un kızkardeşi, senin baban kötü bir adam değildi, annen de iffetsiz bir kadın değildi" diyerek karşıladılar. Bu konuda Ehl-i Kitap kaynaklarından nakiller yapan bazı selef uleması kavminin Hz. Meryem'i bulamayınca aramaya başlayıp mahallesine gittiklerini ve onu kucağında bebeğiyle bulduklarını ifade ederler. İbnu'l Esîr, Hz. İsa'nın doğumunun Hz. Meryem'in kavmi içinde gerçekleştiğini belirten görüşün Meryem Sûresi'nin 27-28'inci ayetleriyle uyum arz ettiğini söylerken, İbn

[463] Seyyid Kutup, **Fi Zılâli'l- Kur'an**, IX, s. 503'ten aktaran Güzel, s. 160.

[464] **Kur'an-ı Kerim**, Mu'minûn, 50.

[465] Abdurrahman Küçük, "Beytüllâhim", *DİA*, c. 6, İstanbul, 1992, s. 86.

[466] Taberi, **Tarih**, I, s. 608; İbnu'l Esîr, **el-Kâmil**, I, s. 211'den aktaran Güzel, s. 162.

[467] **Kur'an-ı Kerim**, Meryem Sûresi, 23.

[468] **Kur'an-ı Kerim**, Meryem Sûresi, 23-26.

Kesîr, Kur'an ayetlerinden Hz. Meryem'in bebeğini insanlardan uzak bir yerde doğurup kavminin içine getirdiğini dolayısıyla kavminin onu çocuğuyla bulmasının isabetli bir görüş olmadığını savunur.[469] Ayetler incelendiğinde onun Hz. İsa'yı uzak bir mekânda doğurup sonra kavmine döndüğü anlaşılmaktadır.

Yahudiler, Hz. Meryem'in Hz. İsa'yı babasız doğurmuş olduğuna inanmadılar ve bazıları bebeğin babasının Hz. Zekeriyya, bazıları da Yusuf olduğunu ileri sürerek Hz. Zekeriyya'yı katlettiler. Hz. Meryem, suçlamalar karşısında çaresiz kalınca Allah'ın emri ile konuşması için beşikteki bebek Hz. İsa'yı işaret etti:

"Bunun üzerine çocuğa işaret etti. Onlar, 'biz, daha dünkü bir beşik bebesiyle nasıl muhatap oluruz?' (İsa) dedi ki: 'Ben Allah'ın kuluyum; O bana ilahi vahyi ulaştırdı ve beni peygamber tayin etti, nerede bulunursam bulunayım beni kutlu kıldı ve bana hayatta olduğum sürece ibadeti diriltmeyi ve arınmak için verilmesi gerekeni vermeyi emretti; bir de anama iyi davranmayı… Fakat beni azgın bir zorba kılmadı. Nitekim doğduğum gün tam bir ilahi güvence kapsamındaydım; öleceğim ve yeniden hayata döndürüleceğim gün de. İşte, budur Meryem oğlu İsa, çekişip durdukları konuda söylenecek tek gerçek söz de!"[470] Hz. Meryem'in çevresindekiler onu recmetmek için ellerine aldıkları taşları Hz. İsa'nın konuşması üzerine bıraktılar; recmden vazgeçtiler. Hz. İsa bu konuşmadan sonra yaşıtları gibi konuşma zamanı gelene kadar bir daha hiç konuşmamıştır.[471] Hristiyanlar, Hz. İsa'nın beşikte iken konuştuğunu reddederler ve Kur'an'ın Hz. İsa'ya iftirada bulunduğunu savunurlar. Delil olarak da Mecusiler, Hindular, Hazerliler ve Deylemiler gibi Yahudilerin de buna inanmadıklarını gösterirler. [472]

Kaynaklarda Hz. İsa'nın doğumunda meydana gelen olağanüstü bazı hadiseler anlatılmaktadır. Hz. Meryem, insanlardan ayrı kaldığında karnındaki çocuğun konuştuğunu, insanlar arasına girdiğinde ise çocuğun Allah'ı zikrettiğini söylemiştir.[473] Hz. İsa doğduğunda putlar kendiliğinden yüzüstü yıkılmış[474] ve şeytanlar bu duruma şaşırınca içlerinde en büyüğü

[469] İbnu'l Esîr, **el-Kâmil, I,** s. 205; İbn Kesîr, **el-Bidâye,** II, s. 80'den aktaran Güzel, s. 164.

[470] **Kur'an-ı Kerim**, Meryem Sûresi, 29-34.

[471] İbnu'l Esîr, s. 205'ten nakleden Güzel, s. 167.

[472] Câhız, **Hristiyanlığa Reddiye,** s. 32'den nakleden Güzel, s. 167.

[473] İbn Kesîr, I, s. 78'den nakleden Güzel, s. 167.

[474] Taberi, **Tarih,** I, s.595; İbnu'l Esîr, I, s.205' ten nakleden Güzel, s.168.

bunun nedeninin İsa'nın doğumu olduğunu açıklamıştır.[475] O gece gökyüzünde büyük bir yıldız belirmiş, Fars hükümdarı bu yüzden korkuya kapılıp kahinleri toplayarak onlardan bu yıldızın doğuş nedenini sormuştur. Kahinler büyük bir insanın doğumuna işaret olarak yorumları bu hadiseyi araştırınca Hz. İsa'nın doğduğunu öğrenmişlerdir. [476]

İslam, peygamber kabul ettiği Hz. İsa'nın Hristiyanlık inancında mevcut olduğu gibi, bakire Meryem'den doğuşunu tasdik ederken, ona atfedilen tanrılık sıfatlarını ve iddialarını ise net bir dille reddeder. Âl-i İmran 39, 45; Nisâ 171'inci ayetler, Hz. İsa'nın Allah'ın "ol" emriyle yaradılmış O'ndan bir " kelime (söz / logos)" olduğunu açıklamaktadırlar. Ayrıca Nisâ 171'de Hz. İsa'nın "Allah'tan bir ruh" ifade edilmekte, Enbiya 91; Tahrim 12'de Hz. Meryem'e ruhtan üflendiği ve Hz. İsa'nın hayat bulduğu buyurulmaktadır. Ayetlerdeki "ruh" kelimesi "Allah'ın emri, üflemesi, rahmet ve hayat" şeklinde yorumlanmaktadır. [477] Kur'an'daki bu ifadeler gerçek anlamda değil mecaz ve teşbih olarak kullanılmıştır ve bu şekilde mecazen bir insanın Allah'ın oğlu olarak nitelenmesi için hiçbir neden yoktur.[478] Kur'an'a göre Hz. İsa bütün bu sıra dışı özelliklerine rağmen bir insan ve bir kuldur (Nisâ, 172; Mâide, 17; Meryem, 30; Zuhruf, 59) . Hz. İsa, hiçbir zaman insanlara kendisini tanrı edinmelerini söylememiş ve Allah'a kulluğu tebliğ etmiştir (Mâide, 116-117) . Kur'an'ın Hz. İsa'dan bahsederken çoğunlukla "Meryem oğlu İsa" tabirini kullanması onun kulluğunu vurgulamak amacına yönelik olmalıdır.

Hz. İsa'nın doğumu ile ilgili kutlamalar konusunda İslam ulemâsının genel görüşünü yansıttığı için, Mutezilî âlimlerden Kadı Abdulcebbar'ın fikrini alıntılamak yeterli ve uygun olacaktır. Kadı Abdulcebbar, Hz. İsa'nın doğum yıldönümü ile ilgili kutlamaların ilk olarak IV. Yüzyılın ortalarında Roma kilisesinde başladığını ve diğer Hristiyan bayramları gibi sonradan ihdas edildiğini yazar. Ona göre Hz.İsa'nın doğum kutlamaları ve Noel, Rumların ve Yunanlıların, zamanın başlangıcı olarak benimsedikleri Kanun ayında Güneş'in dönüş anına denk gelen bayramlarından alınmadır. Oysa ne İsa ne de Havariler döneminde, Hristiyanlar böyle bir bayramı bilmiyorlardı.[479]

---

[475] İbn Kesîr, II, s. 89'dan nakleden Güzel, s. 168.

[476] İbn Kesir, II, s. 89'dan aktaran Güzel, s. 168.

[477] Taberi, **Câmi'u'l-beyân,** IV, s. 24-25'ten aktaran Harman, İsa, *DİA,* c. 22, s.471.

[478] Kadı Abdulcebbar, **El- Muğnî,** V, s. 111'den aktaran Doç. Dr. Hulûsi Arslan, "Kadı Abdülcebbar'ın Hristiyan İlahiyatına Yönelttiği Teolojik Eleştiriler"**,** 8: 1, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, 2010, s. 24.

[479] Arslan, s. 41

Tasavvufî sistemde ise Hz. İsa, şeriat dinini temsil eden Hz. Musa'nın karşısında dinin aşk ve ruh boyutunu sembolize eder. Hz. İsa figürü üzerine yazılmış birçok tasavvufî metin içerisinden, onun doğumunun mucizevî unsurlarını ilginç bir bakış açısıyla ele almasından dolayı İbn Arabi'nin Fusûsu'l-Hikem'indeki *"Fassı İsa"* bölümündeki bilgileri aktarmak faydalı olacaktır.

"Ruhu'l Emin olan Cebrail, normal bir insan suretinde görününce, Meryem onu kendisine yaklaşmak isteyen bir beşer zannetti. Hz. Meryem böyle bir işin uygun olmadığını bildiği için o adamın kendisine yaklaşmasını engellemesi, kendisini ondan kurtarması için Allah'a sığındı. O anda Hz. Meryem'de Allah ile tam bir huzur hâsıl oldu. Bu ise manevi ruhtur. Eğer Cebrail, Hz. Meryem'e bu vakitte, bu halde iken üflemiş olsaydı, annesinin hâlet-i ruhiyesinden dolayı Hz. İsa, kimsenin kendisine bakamayacağı kadar çirkin olarak doğardı. Ne zaman ki Cebrail ona: 'Ben Rabb'inin elçisiyim, sana tertemiz bir çocuk bağışlamak için geldim' deyince, Hz. Meryem'in 'can sıkıntısı' (kabz) 'gönül ferahlığına' (bast) dönüştü, göğsü rahatladı. İşte Cebrail ona İsa'yı bu vakitte üfledi. Cibril, peygamber ümmetine Allah'ın kelamını ilettiği gibi, Hz. Meryem'e Allah'ın 'kelimesini' nakletmiştir. Bu da şu ayette belirtilmiştir: '(İsa) Meryem'e (Cebrail'in) ilka ettiği (Allah'ın) kelimesi ve ondan bir ruhtur.' Hz. Meryem'de şehvet yayıldı. İsa'nın bedeni Meryem'den gelen gerçek sudan ve Cibril'den gelen ve üflemenin neminde yayılmış olan mevhum sudan yaratılmıştır; zira canlı bir cismin üflemesinde, su unsurları taşıdığı için nem bulunur. İsa'nın cismi gerçek ve mevhum sudan yaratılmıştır. Hz. İsa, annesinin (bir beşer olması) ve Cibril'in de bir beşer suretine bürünmesinden dolayı –ki, insan nev'i ancak mutad olan bu hüküm üzerine dünyaya gelebilir- bir beşer suretinde dünyaya gelmiştir.'[480]

İbn Arabî'ye göre Hz.İsa'nın bir beşer olarak ölüleri diriltebilmesi, Ruh olan Cebrail'in Hz. Meryem'e üflemeyi beşer suretinde yapmış olmasıyla mümkün olmuştur. İbn Arabî, bu durumun "Allah'ın İsa'ya hulûl" (*incarnation*) ettiği şeklinde yaygınlaşan inançların kaynağı olduğunu ifade eder.

Bazı mucizevî unsurlar içeriyor olsa da Hz. Muhammed'in doğumunun kendisi ve O'nun anne rahmine düşüş şekli normal yolla gerçekleştiği için tezin kapsamı dışında kalmaktadır. Fakat yine de, annesinin hamileliliği esnasında oğlunun kavminin efendisi ve

[480] İsmail Taşpınar, "İslam ve Hristiyan Kaynaklarında Hz. İsa", **Uluslararası Müslüman- Hristiyan Diyalog Sempozyumu- II**, Yeşilköy 23-24 Eylül 2005, Sak Ofset, İstanbul, s. 243.

peygamberi olacağına dair bir ses duyması, doğum anında dünyayı göz alıcı bir ışığın kaplaması gibi olağanüstü noktalar nedeniyle Hz. Muhammed'in doğumunun Zerdüşt, Mahavira ve Buddha'nın doğumlarıyla mukayese edilerek mitolojik kurtarıcılar kıssasına uyarlanmış olduğu belirtilmektedir. [481]

İsmaili yazarlara için İmam'ın etten bir bedeni yoktur; ebeveynlerinin yuttuğu ilahi bir çiğ damlası neticesi doğmuştur. İsmaililer, İmam'a tanrısallık atfederler ve ondan söz ederken, İmam'ı tamamen ruhani nitelikte bir tapınak olan *Heykel-i Nurânî'nin (Nur Tapınağı)* dayanağına dönüştüren *Vilâdet-i Ruhâniye'yi (Manevi Doğuşu)* kastederler.[482] Yine 12. İmam Muhammed Mehdi'nin doğumunda mucizeler birbirini takip etmiş, halası Halime bebeğin "tanıklık ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, dedem Allah'ın rasûlü idi, babam da mü'minlerin emiri, Allah'ın dostudur" dediğini işitmiştir.[483]

Hz. Hüseyin'in doğumu da Şii inancı açısından mucizevî ögeler barındırır. Nur öğretilerine göre Hz. Fatıma olağan bir anne olmayıp Hz. Hüseyin'in doğumu için tanrısal bir aracı vazifesi görmüştür. Nur, Allah'ın sıfatlarındandır ve onun kaderi önceden bellidir; O sonsuz ışıktan doğmuştur. Selman-ı Farisi'den nakledilen bir hadis-i şerifte Hz. Muhammed, Hz. Hüseyin için onun da kendisi gibi Allah'ın nurundan yaratıldığını söylemiştir. Aynı nurdan tüm ehl-i beyt doğmuştur. Hz. Hüseyin anne karnında bazı rivayetlerde geçtiği üzere Hz. İsa gibi altı ay kalmıştır. Doğumun gerçekleşeceğini fark eden hurilerden biri Hz.Fatıma'nın yanına gelip ona yardımcı olmuştur. Bu ve diğer bazı özellikleriyle bir İslam Tragedya Kahramanı olan Hz. Hüseyin'in hayatı da Lord Raglan'ın kahraman şablonunun en az onsekizini karşıladığı söylenilebilir. [484]

Tasavvuf düşüncesi içerisinde de bazı mutasavvıfların doğum hikâyeleri sıra dışı özellikler arz etmektedir. Alevî- Bektâşî geleneğinin Babagân kolu, Hacı Bektaşi Veli'nin hiç evlenmediğini savunur. Dolayısıyla hanımı Kadıncık Ana'nın ondan hamile kalması söz konusu değildir. Ancak bir rivayete göre Hacı Bektâşî Veli'nin burnundan akan kanını ziyan olmasın düşüncesiyle içen Kadıncık Ana bu vesileyle hamile kalmıştır. Bu şekilde bir hamile

---

[481] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi***,** c. 3, s. 79.

[482] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, c. 3, s. 142.

[483] Sarıkçıoğlu, s. 64.

[484] Metin And, "İslam'da Tragedya Kahramanı ve Tragedya Örnekleri, **Ulusal Kültür Dergisi,** Ekim 1978, sayı 2, http://edebiyatokyanus.tr.gg/%26%23304%3BSLAMDA-TRAGEDYA-KAHRAMANI-TRAGEDYA--Oe-RNEKLER%26%23304%3B-Metin-And-.htm, (18 Mart 2011).

kalma hadisesi daha önce incelenilen Türk destanlarındaki örnekleriyle paralellikler göstermektedir. Günümüzde hala bazı türbe ve yatırlarla ilgili olarak kabir toprağından veya türbenin etrafında bulunan böcek, çiçek gibi herhangi bir nesneden yiyen kadının bu yöntemle hamile kalacağına dair inanışlar mevcuttur.[485]

[485] Öncül, s. 1283.

III. BÖLÜM

HRİSTİYANLIK'TA HZ. İSA'NIN DOĞUMU

A-İNCİLLERE GÖRE HZ. İSA'NIN DOĞUMU

İsa hakkında bilgi sunan kaynaklar Hristiyan olan ve olmayan kaynaklar olarak iki temel başlıkta toplanabilir. Öncelikle Hristiyan olmayan kaynaklara bakıldığında onların İsa ile ilgili bilgilere neredeyse hiç yer vermemelerinden, İsa'nın yaşadığı dönemde önemli bir dini figür olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu kaynaklara göre İsa, büyü ve sihirle ilgilenen, insanları yoldan çıkaran, Fısh (Pasah) Bayramı arefesinde Romalılar tarafından çarmıha gerilen bir düzenbazdı. İsa'dan söz eden Roma kaynaklarının bilgileri de temelde Hristiyanların kendi rivayetlerine dayanır. Roma arşivlerinde bu konuyla ilgili herhangi bir bilgiye rastlamak mümkün değildir. İsa, bu verilere bakıldığında Filistin dışında, kendisiyle birlikte idam edilen iki adi suçludan daha önemli biri değildi.[486]

Hristiyan olmayan İsa kaynaklarının başında Yahudi tarihçi Flavius Josephus'un M. 90'lı yıllarda kaleme aldığı *Antiquities of the Jews* adlı eseri gelmektedir. Josephus eserinde biri, Mesih olarak adlandırılan İsa'nın kardeşi Yakub'un taşlanarak öldürülmesi olayı ve diğeri de, bilge bir kişi ve insanların efendisi vasfıyla İsa'nın çeşitli mucizeler gösterdiği ve onun Mesihliğinin vurgulandığı pasaj olmak üzere iki yerde İsa'dan bahseder. Josephus'un çalışması Hristiyanlar tarafından korunduğu için bazı revizyonlara uğramıştır. E. P. Sanders'a göre, aslen Yahudi olan ve Hristiyanlığa geçmeyen Josephus'un gerçekte İsa hakkında ne yazdığını bilmiyoruz fakat muhtemelen bu çalışmayı elinde bulundurup günümüze kadar muhafaza eden Hristiyanlar İsa'nın Mesih olduğu yönündeki kendi inançlarını teyid etmek için Josephus'a söylemediklerini söyletmişler ve eserin orjinalliğini bozmuşlardır. Josephus'un M. 73'te yazdığı *"War of the Jews (Yahudi Savaşı)"* adlı eserinde İsa'dan hiç bahsetmemesi de bu kanıyı güçlendirmektedir. Latin yazarlardan Pliny the Younger, Tacitus ve Suetonius da İsa hakkında çeşitli tespitlerde bulunmuşlardır. M.S. 114 yılında İmparator Trajan'a yazan Pliny, "Belli bir günde gün ışığından önce toplanan Hristiyanların, ilah olan Mesih adına ilahiler söylediklerini" rapor eder. Tacitus da M.S. 115'e ait *Annals* adlı eserinde, MS. 64'te Roma'yı yıkan büyük ateşten dolayı Hristiyanların nasıl suçlandığını ifade eder ve ekler: "Adlarını kendisinden aldıkları Mesih, Vali Pontius Pilate tarafından, İmparator Tiberius döneminde ölüm cezasına çarptırılmıştır." Bu kaynaklar ve verdikleri bilgilerden anlaşıldığı gibi Roma tarihinin başlıca kaynaklarında bile İsa'dan ve onu çarmıha geren Roma

[486] Mahmut Aydın, "Yahudi Bir Peygamberden Gentile Tanrıya: İsa'nın Tanrısallaştırılma Süreci", **İslâmiyât Araştırma Dergisi,** c. 3, sayı. 4, Ankara, Ekim- Aralık 2000 s. 48.

Valisi'nden yalnızca bir yerde bahsedilmektedir.[487] Samosatlı filozof Mara bar Serapion da yaklaşık 73 yılının sonrasına ait olan "Mara'nın İsa'ya Şehadeti" olarak adlandırılan mektubunda ismen olmasa da İsa'ya atıfta bulunur. Erken döneme ait Hristiyanlık dışı Roma kaynaklarında İsa'dan bahsedilse bile sorunlar bulunmaktadır ve bu kaynaklardan derlenen bilgilerle İsa'nın tarihsel yaşamını ortaya çıkarmak mümkün değildir.

İsa hakkında Hristiyan olmayan diğer kaynağı Yahudi kutsal metinleri oluşturmaktadır. MS. 5. yüzyıla ait olmakla beraber çok daha önceki dönemlere ait malzemeyi içeren Talmud da İsa'dan zaman zaman bahseder. Talmud'da Rabaylar, İsa'yı bazen *Yeşu ha Nosri* şeklinde gerçek ismiyle bazen de *Balaam* ile özdeşleştirerek bazen de *Ben Stada* ve *Ben Pandera* (Pandera'nın oğlu) gibi adlarla anarlar. Bu Talmud pasajlarının tümünde İsa kötülenir ve aşağılanır. Babil Talmudu İsa ile ilgili birkaç yerde *Ben Pandera (Jehoshua Ben Pandera*) ismini kullanır.[488] İsa'yı, Pandera ya da Panthera'nın oğlu olarak adlandırma eğilimlerine Talmud döneminden çok daha erken devirlerde de rastlanmaktadır. MS. 2. yüzyılın meşhur Hristiyanlık eleştirmeni Celsus da aynı iddiayı dile getirmektedir. Origen, Celsus'a yazdığı reddiyede, Celsus'un "İsa'nın annesinin Panthera adındaki Romalı bir askerle birlikteliğinden hamile kaldığı ve bu nedenle marangoz Yusuf tarafından zinayla suçlanıp kapı önüne konulduğu" iddiasına cevap vermeye çalışır. Bu iddia sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda Yahudiler arasında yaygın olan *Toledoth Jeshua* (İsa Tarihi) adlı eserde de sürdürülür. İsa'nın Panthera'nın oğlu olarak adlandırılmasını Hristiyan yazarlar, erken dönemlerden itibaren "bakire" kelimesinin Yunanca karşılığının "*parthenos*" olmasıyla açıklamaya çalışırlar. Muhtemelen *Ben Parthenos (bakirenin oğlu)* ismi, muhaliflerce kasıtlı olarak *Ben Panthera (Panter'in oğlu*) şekline dönüştürülmüş ve yukarıda bahsedilen hikaye uydurulmuştur. Bu kaynaklardan başka Sabii ve Maniheist metinlerde de İsa'dan çok farklı isimler ve biçimlerde bahsedilir.[489]

Bütün bu bilgilerden yola çıkarak bazı araştırmacılar ve özellikle İsa'nın *"fictif"* bir karakter olduğu iddialarını güçlendirdiği için ateist bilim adamları, İsa'nın tarihte hiç var olmadığı tezini öne sürmektedirler. Bu çeşit iddialardan birinde, Eski Sümer kenti Eridu'nun tapınağında su Tanrısı Ea için icra edilen bir tür vaftiz riti İsa'nın tarihsel varlığı ile ilişkilendirilir. *Ea*, Su evinin Tanrısı'nın simgesi *Capricorn*'du ve zodyakın onuncu işaretiydi.

[487] Mahmut Aydın, *Yahudi Bir Peygamberden Gentile Bir Tanrı'ya: İsa'nın Tanrısallaştırılma Süreci*, s. 49.

[488] R. Travers Herford, "Jesus Christ In Judaism", *Encyclopaedia Of Religion And Ethics*, vol. 7, s. 551.

[489] Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı,* s. 141- 142.

Capricorn (Oğlak Burcu), ön tarafı keçi, gövdesi balık biçiminde bileşik bir hayvandı ve güneşin yeniden doğmak üzere kış gündönümüne girmesini simgeliyordu. Helenistik dönemde *Ea*'ya *Oannes* denildi. Kelimenin Grekçe'si *Ioannes*, Latince'si *Johannes*, İbranice'si *Yohanan*, İngilizce'si *John'*dur. İşte bu nedenle bazı bilim adamları ne Yahya'nın ne de İsa'nın mevcut olduğunu, yalnızca su Tanrısının, güneş Tanrısının bulunduğunu savundular.[490] 19. ve 20. yüzyılda egemen olan pozitivist geleneğin, dine ve dinsel kavramlara karşı açtığı savaşın bir uzantısı olarak İsa'nın tarihsel varlığını reddetmeyi esas alan bu yaklaşımların bilimsel olmaktan ziyade ideolojik bakış açısını temel aldıkları aşikardır. Bu akımların amacı, İsa'yı tarih dışı mitolojik bir figür olarak göstererek teolojiyi mitolojiye indirgemektir. 19. yüzyılda başlayan, Sinoptik İnciller, Yuhanna İncili, Apokrif metinler ve Ölü Deniz Yazmaları'na dayanan ve "Tarihsel İsa Araştırması" diye tanımlanan bu çalışmalarda hakim olan yaklaşım "tarihsel şüphecilik"ti. Bu bağlamda mevcut kaynakların, özellikle de İncil metinlerinin güvenilirliği ve tarihsel gerçekliği sorgulandı. D. F. Strauss, 1835'te yayınladığı İsa'nın Yaşamı (*Life of Jesus*) adlı eserinde Sinoptik İncillerde çokça yer alan İsa'nın mucizelerini anlatan hikayelerin tarihsel bir değeri olmadığını ve mitos olarak algılanmaları gerektiğini savundu. Ayrıca Lessing gibi 19. yüzyıl deistleri, İsa'nın tanrılığını reddederek onun insani yönünü ön plana çıkarmaya gayret ettiler. 20. yüzyılda ise İsa'nın bir Yahudi olduğunu vurgulayan R. Bultmann da aynı fikirleri sürdürdü.[491] Bernard Russel gibi bazı araştırmacılar savlarını İsa'nın tarihsel varlığını tamamen reddetmeye kadar götürdüler. Aynı yıllardan itibaren Hristiyanlık içi ve dışı kaynaklardan İsa'ya yönelik "Tarihsel İsa Araştırması" (*The Quest of Historical Jesus)* adıyla değerlendirilen çalışmalar ve aşamaları, Jesus Seminar bünyesindeki bilim adamlarınca üç kategoride toplanmıştır ve günümüze kadar da yürütülmeye devam etmektedir.[492]

[490] Campbell, *Batı Mitolojisi*, s. 319.

[491] Geniş bilgi için bkz. Rudolf Bultmann, **Jesus Christ And Mythology**, New York, Charles Scribner's Sons, 1958.

[492] Gündüz, Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı, s. 125- 136.

1. KANONİK LİTERATÜRDE İSA'NIN DOĞUMU

Vahyin muhtevasının lafız yoluyla ifade edilen bir dizi hakikat değil (önerme merkezli vahiy anlayışı) , Tanrı'nın kendini ve zatını açığa vurması olarak tanımlandığı 'kişi merkezli vahiy anlayışı"nın en bariz şekilde yapılandığı din Hristiyanlık'tır. Hristiyanlığın İsa'sı, Tanrı'nın kendisinde zâtîleştiği inkarnasyonu, vücûd ve beden bulduğu *Logos*'tur. Hristiyan inancına göre İsa, Tanrı'nın bedenleşmiş kelâmıdır, dolayısıyla tanrıdır. Tanrı'nın yaratılmamış ezelî mesajı inkarne olup İsa olarak insanlar arasında yaşamaktadır. Bu nedenle Hristiyanlar İsa'ya "Tanrı oğlu, rab, mesîh" unvanlarını vermektedir.

Hristiyanlık açısından İsa'nın kimlik ve tabiatı oldukça problemli ve karmaşık bir meseledir. İncillerde yer alan farklı ve zıt nitelendirmeler sonucu, Hristiyanlık içerisinde çok çeşitli mezhep ve akımlar ortaya çıkmış, konsiller teşkil edilmiş, ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Bugünkü credo ve teslis inancının şekillenmesi ile kurumsal ve dogmatik anlamda bir nevi nihayet bulan İsa'nın tabiatı hakkındaki teolojik değerlendirme ve yorumlar çok fazladır. İncillerde Tanrı'nın ondan "oğlum", onun da Tanrı'dan "babam" diye bahsettiği pasajlar İsa'nın ulûhiyetine delil olarak gösterilmektedir. Aynı biçimde onun ilah olmadığını savunanlar da kanıtlarını İncillere dayandırmaktadırlar. (Markos, 10: 17-18; Yuhanna, 5: 19, 14: 28, 17: 3).[493]

1- Tanrı Oğlu

Grekçe'de oğul anlamına gelen iki kelime vardır: *Teknon* ve *huios. Teknon* kelimesi çocuk sahibi olma kökünden gelir ve oğul, kız veya çocuk anlamlarına gelir. *Huios* kelimesi ise geniş anlamda mecazi akrabalıklar için kullanılır. Kitab-ı Mukaddes'te, "oğul" kelimesi İsa için en az dört şekilde kullanılmıştır: Meryem oğlu, Davut oğlu, İnsanoğlu, Tanrı'nın oğlu.

"Meryem oğlu", İsa'nın insan doğasına göre bir ailesinin varlığını, İsa'nın fiziksel anlamda bir oğul olduğunu ifade ederken "Davut oğlu" kelimesi İsa, Davut'un ilk neslinden olmadığı için mecâzi manada (*huios*) kullanılır. "İnsanoğlu" terimi Yahudiliğe özgüdür ve ilk olarak Eski Ahit'te kullanılmıştır.[494] İnsanoğlu ile yan yana getirildiğinde hiç kuşkusuz bu sıfatlardan en tartışmalı olanı "Tanrı oğlu"dur. Kitab-ı Mukaddes, İsa'nın insan olduğunu

[493] Harman, "İsa", *DİA,* c. 22, s. 468.

[494] Josh McDowell& Bart Larson, **Mesih İsa'nın Tanrılığı**, Fikret Böcek (çev.), İstanbul, Zirve Yayıncılık Ve Dağıtım Tic. Ltd. Şirketi, 4. Basım Mayıs 2008, s. 63-64.

öğrettiği gibi aynı zamanda Tanrı olduğunu da öğretir. Roma Kilisesi'nin 4. yüzyıldan bu yana sahih kabul ettiği Matta, Markos, Luka ve Yuhanna yazıları ve Pavlus'un mektuplarında Tanrı'ya "Baba", İsa'ya "Tanrı Oğlu", Cebrail'e "Kutsal Ruh" denilmektedir ancak buna rağmen doğrudan İsa'nın ve Kutsal Ruh'un tanrı olduklarını gösteren ifadeler yoktur. Yine Matta, 28: 19'da ortaya çıkan baba, oğul, ruh üçlüsü de teslîs düşüncesini yansıtmaz ama Gentile misyonu için gerekli bir düzenlemenin ifadesidir. Erken dönemde kilisedeki yahudi kökenli Tanrı inancı, takriben I. yüzyılın sonuna doğru Yeni Eflatuncu felsefenin etkisi ve Gentile topraklarında yaşayan Yunan- Roma kökenli halkları hristiyanlaştırma amacıyla şekil değiştirmeye başladı. Tanrı kavramı biri teslîs diğeri Tanrı'nın inkarnasyonu olarak İsa figürü ile ilişkilendirildi. Kilisenin sır olarak kabul ettiği bu iki kavramın Hristiyanlığa ne zaman ve nasıl girdiği net değildir. Teslîs ve İsa'nın Tanrı olarak kabul edilişin eş zamanlı mı yoksa farklı zamanlarda mı birleştirildiği konusu da karanlıktır ve Pavlus üçlü formülasyonunda (Korintoslular'a II. Mektup, 13: 14) teslîse atıfta bulunmaz. Fakat Yuhanna İncili'nde kelam ve Tanrı fikrinin iç içe olduğuna bakılırsa İsa'nın tanrısal konuma yükseltilişinin daha önce gerçekleştiği görülmektedir. Tanrı'nın bedenleşmiş olabileceği fikrine en erken Filipililer'e Mektup, 2: 6- 11'de rastlanır. Buradan anlaşıldığı üzere, muhtemelen İsa'nın evvela varlık öncesi (*preexistent)* bir varlığının olduğu kabul edilmiştir ancak bu aşamadan inkarnasyon fikrine nasıl geçildiği açık değildir.[495]

Erken dönem Hristiyanlıkta İsa'nın ne zaman Tanrı'nın oğlu olduğu sorusu farklı zamanlarda farklı şekillerde cevaplanmıştır. Tarihi bir sıralama gözetilirse bu cevapları 5 farklı evreye yerleştirebilir.

1. Evre: Markos'tan önce (M.S. 70'den önce)

İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğunu ilk kez Pavlus dile getirmektedir. Pavlus, Tanrı'nın İsa'yı dirilterek oğlu olarak "atadığını" açıkça belirtmektedir.[496]

2. Evre: Markos (M.S. 70- 80)

İlk İncil'de Markos, İsa'nın vaftizi sırasında Tanrı'nın oğlu olduğunu göstermektedir.[497] Markos'un sembolizmi kullanma şeklinden vaftiz esnasında İsa'nın ruhani statüsünün değiştiği anlaşılmaktadır.

[495] Mehmet Aydın, *"Hristiyanlık"* , DİA, c. 17, İstanbul 1998, s. 346- 347.

[496] **Kitab-ı Mukaddes**, Romalılara Mektup, 4: 24; 8: 11; 1: 4.

3. Evre: Matta ve Luka (M.S. 80- 90)

Luka'ya göre Tanrı, İsa'nın hamile kalındıktan sonra doğumuyla doğrudan ilişkiliyken Matta böyle bir mukayese yapmamaktadır. İsa'nın çocukluk hikayesinde Matta İsa'yı, Yusuf'un oğlu ve Davud'un torunu olarak anlatır ama İsa'yı neyin Tanrı'nın oğlu yaptığından bahsetmez ve aslında Tanrı'nın oğlu ifadesini hiç kullanmaz. Bununla birlikte, Matta'nın bebek İsa'ya Tanrı oğlu olduğu kehanetini atfettiği için[498] İsa'nın doğumdan itibaren Tanrı'nın oğlu olduğunu düşündüğünü söyleyebiliriz.

İsa'nın nasıl Tanrı oğlu olduğuna dair 3 farklı anlayıştaki farklılıkların da altı çizildiğinde ve bunlar tarihsel olarak sıralandığında, İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğuna inanılan noktaya doğru bir geri intikal gözlemlenmektedir:

-Pavlus'a göre dirilişi sırasında

-Markos'a göre vaftizi sırasında

-Matta ve Luka'ya göre ona hamile kalındığı sırada

Bu noktadan baktıldığında İncillerdeki doğum hikayeleri, aslında İsa'nın hayatının başlangıcından beri Tanrı'nın oğlu olduğu inanışını ifade etme şekilleridir. Bu, Kristolojide İsa'nın mümkün olduğunca erken Tanrı oğlu olduğu düşüncesinin sonucudur.

4. Evre: Yuhanna (M.S. 90- 110)

Yuhanna'ya göre İsa, ona hamile kalınmadan önce de, ezelden beri Tanrı'nın oğluydu: "Kelam (*Logos*) başlangıçta vardı, ve Kelam Tanrı nezdindeydi, ve Kelam, Tanrı idi." (1: 1) Yuhanna'da bakire doğum, vaftiz ve çocukluk hikayeleri yer almaz.

5.Evre: Yeni Ahit'ten Sonra (M.S. 325'ten sonra)

Hristiyan geleneği, bütün bu inanışları, bakireden doğum hikayelerini ve Kutsal Üçlünün doktrinini harmanladı ve karma bir teolojik senaryo oluştu: Tanrı'nın Kelamı olarak önceden var olan Oğul Tanrı, Kutsal Ruh'un Bakire Meryem üzerindeki eylemi aracılığıyla

[497] **Kitab-ı Mukaddes**, Markos, 1: 4- 11.

[498] **Kitab-ı Mukaddes**, Matta, 2: 15.

insan şeklinde dünyaya geldi. Bir ikinci yüzyıl metninde bunun yansımasını görebilmek mümkündür:

"Kelam, ikamet ettiği yeri değiştirdi ve yeni bir nur gibi gelerek bakire Meryem'in rahminden doğdu. Cennetten aşağı inerek ölümlü şekline büründü… Kelam, Meryem'in vücudunun içine aktı. Zamanla ete bürünerek rahimde yaşama kavuştu, ölümlü şeklini aldı ve bakireden doğarak bir oğlan oldu."[499]

Bunun ötesinde Kitab-ı Muakddes'de, İsa'nın tanrılığını gösterdiği iddia edilen kelime ve cümlelerin, metinlerin orijinal halinde bulunmadığı ve sonradan ilave edildiğine dair birçok kanıt mevcuttur. *The Holy Bible (Revised Standart Version, New York-Glasgow*, 1971) adlı Kitab-ı Mukaddes baskısının "Dört İncil"inin cümlelerine alfabe harfleriyle sıkça konulan dipnotlarda şu ibareleri görmek mümkündür: "Diğer eski otoriteler bu cümle veya kelime yoktur"; "Diğer eski otoriteler ilave etmişlerdir" veya "Diğer eski otoriteler şu müteakip kelimeyi atlamışlardır" gibi. Örneğin bu baskıda, Markos'un ilk cümlesinde İsa'dan "Tanrı'nın oğlu" olarak söz ediliyor ve bu ifadeye "a" harfi ile düşürülen dipnotta şu deniliyor: "Diğer eski otoriteler *The Son Of God (Tanrı'nın Oğlu*) ifadesini yazmamışlar."[500]

"Tanrı'nın oğlu" deyimi, Yahudi dininde Yahudi kavminin geneli için kullanılmaktaydı. İsrail'in kralları ve Rabb'in mesihlerine de "Yahve'nin oğulları" denilmekteydi.[501] Âdem'e de "Allah'ın oğlu" denilmesi gibi Tevrat'ta ve Yahudi geleneğinde mecazen kullanılan bu ifadelerin kökenini Babil ve Sümerlere kadar götürebiliriz. İsrailoğullarını Babil sürgününden kurtaran İran kralı *Cyrus* Eski Ahit'te "Tanrı'nın Mesih'i" olarak anılır.[502] Ancak, Eski Ahit'te Tanrı'nın oğullarından ne kadar özgürce bahsedilmiş olsa da, Eski Ahit'teki Tanrı kavramının azameti fiziksel anlamda oğulluk varsayımının yolunu kapamaktadır. Bu nedenle İsa'nın bakireden doğumunun kökenlerinin Centile Hristiyan ortamlarda aranması gerekir.[503] Yahudi geleneğine göre, Tanrı ile yakın münasebette bulunduklarına inandıkları kişiler için kullanılan bu sıfat, aynı şekilde Tanrı ile yakın ilişkisinden dolayı İsa için de mecazi manada kullanılmıştır. Ancak Hristiyan geleneği

[499] Miller, s. 231- 233.

[500] Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar, **Bir Hristiyan Dogması: Teslis**, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, Eylül 2007, s. 82.

[501] **Kitab-ı Mukaddes**, Çıkış, 4: 22; Sayılar, 1: 31; II. Samuel, 7: 14.

[502] **Kitab-ı Mukaddes**, İşaya, 45: 1- 2.

[503] James Orr, **The Virgin Birth Of Christ**, New York, Charles Scribner's Sons, 1907, s. 163.

geliştikçe bu mecaz, Matta ve Luka'da anlatılan doğum hikayelerinde biyolojik bir mecaza dönüştürülmüştür. Bu hikayelerde, Meryem Kutsal Ruh tarafından gebe bırakılmaktadır. Dolayısıyla metinler literal olarak okunursa, İsa beşeri değil ilahi bir babaya sahip olması bağlamında "Tanrı oğlu" olarak kabul edilir ve böylece bu sıfat artık kavramsallaşmış olur. İsa'nın kendisi Tanrı oğlu olduğunu ifade etmemiştir. Bazı Hristiyan araştırmacılar bu nedenle mizahi bir dille İsa'yı "yaşamında Tanrı oğlu olduğunu bilmeyen Tanrı oğlu" diye nitelendirmişlerdir. Bu niteleme aslında, İsa'nın Tanrı oğlu oluşunun veya tanrısal bir varlık olarak ortaya çıkışının onun ölümü yani Paskalya sonrası gerçekleşen bir gelişme olduğunu vurgulamaktadır.[504] Bu bilgiler neticesinde Eski Ahit'te kullanılan "oğul" veya "Tanrı oğlu" terimlerinin genel anlamda "Tanrı'nın yaratığı", özel manada ise "Tanrı'nın seçkini", benzer şekilde Tanrı ile ilgili kullanılan "baba" ve "babamız" gibi ifadelerin de genel anlamda "yaratıcı", özel anlamda ise "bizi seçen, koruyan" manasına geldiği görülmektedir. İncil yazarlarının şahsi kanaatlerinin aksine kendisiyle ilgili "Tanrı oğlu" unvanını kullanmayan tarihsel İsa'nın, kendisi için "oğul" ve Tanrı için "Baba" ya da "Babam" terimlerini kullanmış olduğu varsayılırsa, bu kullanım ancak yukarıda açıklanan Eski Ahit bağlamında olmalıdır.[505]

"Tanrı'nın oğlu" tabiri Yeni Ahit'te birçok yerde zikredilir. "Ve işte göklerden bir ses dedi. Sevgili oğlum budur. Ondan razıyım"[506], "Baba'nın kucağında biricik oğul"[507], "Sen Hay olan Tanrı'nın oğlu Mesih'sin"[508] gibi ifadeler kullanılmaktadır. Pavlus, Rab İsa ile Baba'nın aynı cevherden olmaları itibariyle aynı şekilde değerlendirmesini isterken[509] İsa'yı "Tanrı'nın oğlu ve baş kahin" olarak niteler.[510] Yine de Pavlus yazılarında, İsa dışında hiç kimseden tekil olarak "Tanrı'nın Oğlu" diye bahsetmese de bu tabiri İsa'nın yarı insan, yarı ilahi bir varlık olduğunu çağrıştıracak bir nitelik arz etmez. İsa Tanrı'nın oğludur fakat başkaları da Tanrı'nın oğulları, çocukları olabilir. Yuhanna ise, "Tanrı'nın oğlu" İsa'nın insanlığın günahlarına kefaret olarak gönderildiğini ileri sürer. Hristiyan inancında İsa Mesih,

---

[504] Mahmut Aydın, "Birbirine Tezat İki Farklı İsa Portresi: Paskalya Öncesi İsa Versus Paskalya Sonrası İsa", **Milel Ve Nihal İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi,** c. 4, sayı. 1, Ocak- Nisan 2007, s. 152-153.

[505] Gündüz, **Pavlus Hristiyanlığın Mimarı**, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, Eylül 2004, s. 183, 186.

[506] **Kitab-ı Mukaddes**, Matta, 3: 17.

[507] **Kitab-ı Mukaddes**, Yuhanna, 1: 18, 3: 16.

[508] **Kitab-ı Mukaddes**, Matta, 16: 16, Markos, 3: 11.

[509] **Kitab-ı Mukaddes**, Pavlus'un Romalılara Mektubu, 15: 16.

[510] **Kitab-ı Mukaddes**, İbranilere Mektup, 1: 2, 4: 14.

Tanrı'nın kendisinde bedenleştiği insan şeklinde bir ilahtır.[511] Yuhanna ve Sinoptik İncil yazarlarının tümü İsa'nın Tanrı olduğu noktasında hemfikirdirler. Matta ve Luka İncillerinde İsa'nın doğumu ile ilgili verilerden yola çıkan bazı çağdaş okuyucular, "Tanrı'nın Oğlu" ifadesinin, "insan spermi olmaksızın hamile kalınan kişi" veya daha ziyade "Tanrı'nın spermsiz bir insanı döllemesi sonucu oluşan yarı insan, yarı ilahi bir varlık" anlamına geldiğini iddia etmişlerdir. [512] Bu İncillerde İsa ile ilişkili olarak "oğul", "oğlum" ve "Tanrı oğlu" terimleri 35 kez geçmektedir. "Oğul" ile ilgili vurgulama ve tanımlamalar "Baba" ile ilgili olanlardan çok daha yaygındır. Sinoptiklerde oğul nitelemesiyle ilgili en çarpıcı ifadeye vaftiz sahnesinde rastlanırken, hiçbirinde İsa'nın kendisini "Tanrı oğlu" olarak nitelediğini bulamayız.[513] Vaftiz hikayesinde Tanrı'nın ruhu gökten inen bir kuş vasıtasıyla İsa'nın bedenine girer ve İsa'ya şöyle der: "Sen Benim Sevgili oğlumsun."[514] Bu, hamilelik ve doğum olaylarından ayrı olarak İncillerin İsa'yı "Tanrı oğlu" olarak takdim ettiklerinin göstergesidir.

Çeşitli araştırmacılar, Pavlus tarafından Kristolojik bir unvan olarak kullanılan "Tanrı Oğlu" kavramının, Pavlus öncesi Helenistik topluluklar tarafından kullanılmakta olduğunu ve Helenistik İsa telakkisi çerçevesinde Hristiyanlığa giren bu kullanımı Pavlus'un alıp geliştirdiğini düşünmektedirler. Örneğin Helenistik dönemde, *Theou hyio (Tanrı oğlu)* ibaresi Zeus ile özdeşleştirilen imparator Augustus için oldukça yaygındır. Bergama'da bulunan mermer bir büst üzerinde "İmparator Sezar, Tanrı oğlu, Tanrı Augustus" yazmaktadır. Ayrıca Pavlus'un misyonunu yürüttüğü topraklarda Tanrı yıldönümlerinde kurbanlar sunulan, festivaller düzenlenen bir imparator kültü de mevcuttur. Bultmann ise, "Tanrı oğlu" nitelemesinin ne tarihsel İsa ne de Filistin cemaati tarafından kullanıldığını belirtir.[515] Ona göre Yahudi kökenli Helensitik İsa cemaati bu terimi, beklenen Mesih kavramı doğrultusunda kullanmaktaydılar. Yahudi olmayan Helenistik Hristiyanlık ise bu kavramı Helen geleneği

[511] Remzi Kaya, "İnciller ve Kur'an'da Hz. İsa'nın Peygamber Oluşu", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 13, sayı. 2, 2004, s. 39.

[512] Mahmut Aydın, "Yahudi Bir Peygamberden Gentile Tanrıya: İsa'nın Tanrısallaştırılma Süreci" , s. 65.

[513] Gündüz, *Pavlus Hristiyanlığın Mimarı*, s. 183.

[514] **Kitab-ı Mukaddes**, Markos, 1: 11; Luka, 3: 22.

[515] Bultmann'ın erken dönem Hristiyanlığa dair görüşleri ile ilgili bkz. : Taşpınar, "Rudolf Bultmann'ın Dinler Tarihi Araştırmalarına Katkısı" **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 1997).

çerçevesinde değerlendirmiş ve İsa için tanrısal bir nitelik bağlamında kullanmıştır. Böylece terim, "Mesih'in tanrısallığını" ve "onun tanrısal tabiatını" ifade etmeye başlamıştır.[516]

"Tanrı oğlu" kavramıyla ilgili son konu Yahya peygamber ile ilgilidir. İsa'yı Meryem'den doğurtan, Matta ve Luka'ya göre Kutsal Ruh; Yuhanna'ya göre ise İsa'nın bedenleşmesini sağlayan Logos'tur. Eğer İsa'nın doğumuna Kutsal Ruh sebep olmuş ve bundan dolayı Tanrı "Baba Tanrı" ve İsa da "Oğul Tanrı" olmuşsa Yahya'nın da "Oğul Tanrı" kabul edilmesi gereklidir. Çünkü Luka, İsa'nın doğumunu anlatmadan önce İsa'nın doğumunu anlattığı aynı kavramlarla Yahya'nın doğumunu anlatır.[517] Luka'ya göre Yahya'nın babası Zekeriya ve annesi Elizabeth yaşlıdır ve anne kısırdır. Zekeriya'nın Tanrı'ya bir çocuğu olması için dua etmesi üzerine, Tanrı'nın bir meleği Zekeriya'ya bir oğul müjdeler ve adını Yahya koymasını söyler. Şaşıran Zekeriya'ya melek Cebrail olduğunu bildirir ve neticede Elizabeth'in rahmine Kutsal Ruh tarafından çocuk ilka edilir ve yine Yahya doğmadan, annesinin karnındayken Kutsal Ruh Yahya'nın kendisine de girer. Aynı Kutsal Ruh'un doğurttuğu iki insandan biri olan İsa "Oğul Tanrı" olurken, diğeri ise sadece "Vaftizci Yahya" olarak kalmaktadır.[518] Bu da cevaplanması hayli güç bir Kristolojik problem olarak durmaktadır.

Renan, İsa hakkında kullanılan ve "oğul" içeren sıfatlar hakkında şöyle söylemektedir: "Mesih, zihinleri bilhassa kendisinin gelişiyle meşgul olan insanlar için, Daniel'in ve Hanok'un kitaplarının heyecanlı okuyucuları için, 'insanoğlu' idi; umumî itikada bağlı Yahudiler için, İşaya ve Mika'yı okuyanlar için 'Davud'un oğlu' idi; İsa'nın çırakları için ise 'Tanrı'nın oğlu' veya sadece 'oğul' idi. Bazıları ise, eski peygamberlerin dirilerek Mesih devrini hazırlayacakları yolundaki halk itikadına uyarak onun dirilen Vaftizci Yahya veya İlyas yahut da Yeremya olduğunu söylüyorlardı.[519]

2- İnsanoğlu

İsa'nın yalnızca Rab-ilah olarak algılanışına muhalif en önemli sıfatlardan biri insanoğludur. Mevcut İncillerde bu sıfat, "Mesih" ve "Tanrı oğlu" tabirlerinden daha sık geçmektedir. Sinoptiklerde 69; Yuhanna'da 13 kez zikredilen 'insanoğlu' tabiri, Yahudi

[516] Gündüz, Pavlus Hristiyanlığın Mimarı, s. 100- 238.

[517] **Kitab-ı Mukaddes**, Luka, 1: 5- 25, 3: 1-20, 57: 80.

[518] Bayrakdar, s. 175.

[519] Ernest Renan, **İsa'nın Hayatı,** Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1945, s. 166.

kitaplarında çeşitli anlamlara gelmektedir. Hezekiel'deki 'insanoğlu', peygamberin kendi kendisini tasvir etmesini ve Tanrı'nın onunla ölümlü bir insan olarak konuşmuş olduğunu ifade eder.[520] Daniel'deki 'bir insanoğlu gibi' tabiri İsrail milletine işaret eder.[521] Buradan anlaşılacağı üzere Yahudi kutsal kitaplarında 'insanoğlu' tabiri, belli kişiler için kullanılan özel bir sıfat olmayıp her insan için kullanılabilen bir ifadedir. 'İnsanoğlu'nun Aramca'sı olan *'bar nasha'*, İsa döneminde kişiler için bir sıfat olarak değil herkes için kullanılabilecek normal bir tabirdi fakat Hristiyan inanç kökleştikçe genel anlamda İsa'ya işaret eden bir unvan olarak kullanılır oldu.[522]

Yeni Ahit araştırmacıları, 'insanoğlu' tabirinin İncillerdeki kullanımını 3 temel gruba ayırmaktadırlar:

1- 'İnsanoğlu' ifadesi İncillerde bazen bir kişi veya konuşmacı için dolaylı bir tasvir olarak kullanılmıştır.[523]

2- İsa, ölümünü haber verdiği pasajda olduğu gibi bu ifadeyi bizzat kendisi için kullanmıştır.[524]

3- Gökten gelerek Tanrı'nın krallığını müjdeleyen kişi İncillerde 'insanoğlu' olarak adlandırılmaktadır.

Yine de bu kullanımların hiçbirinde İsa'nın 'gelecek olan insanoğlu'ndan söz ederken kendisini kastedip etmediği açık değildir. Yeni Ahit uzmanı olan Anglikan Kilisesi Başpiskoposlarından Michael Ramsey, İsa'nın kendisi için ilahlık iddiasında bulunmadığını ifade ederken, çağdaş teologlardan C. F. D. Moule, özellikle Yuhanna'daki cümlelerden yola çıkılarak ileri sürülen İsa'nın ilahlık ve oğulluk vasfı taşıdığına dair düşüncelerin güvenilmez olduğunu belirtmektedir.[525]

---

[520] **Kitab-ı Mukaddes**, Hezekiel, 12: 2.

[521] **Kitab-ı Mukaddes**, Daniel, 7: 1-14.

[522] Mahmut Aydın, "*Yahudi Bir Peygamberden Gentile Bir Tanrı'ya: İsa'nın Tanrısallaştırılma Süreci*, s. 70.

[523] **Kitab-ı Mukaddes**, Markos, 2: 28.

[524] **Kitab-ı Mukaddes,** Markos, 8: 31.

[525] Mahmut Aydın, "*Yahudi Bir Peygamberden Gentile Bir Tanrı'ya: İsa'nın Tanrısallaştırılma Süreci*, s. 71-73.

Sinoptik İncillerde İsa, kendinden genellikle 'Adam'ın Oğlu' olarak bahseder. Bu ifade, Aramice'de insan varlığı için kullanılan sıradan bir terimdir, bununla birlikte Daniel'deki kullanımı nedeniyle İbranice'de Mesih'e ait bir sesleniştir ve 'Kaderin Adamı' kelimeleri ile açıklanabilir. Peygamber Ezekiel'e, Ezekiel Kitabı'nın başından sonuna kadar ölümlülere Tanrı sözü söylemekle görevlendirildiği için Yahova trafından 'Adam'ın Oğlu' olarak hitap edilir.[526] İsa, yukarıda belirttiğimiz gibi Kanonik metinlerde onlarca kez kendisini 'insanoğlu' olarak niteler fakat bu isimle başkaları ona seslenmemiştir. 'Tanrı oğlu, Baba Tanrı, vb.' tanımlamalar İsa için başkalarının kullandığı niteliklerdir. İsa, kendisi için yalnızca 'insanoğlu' tabirini kullanmıştır.[527] 'İnsanoğlu' nitelemesi yanında yine İsa'nın insan olması bağlamında İncillerde kullanılmış olan diğer bir tanımlama da 'peygamber'dir. Halkın da İsa'yı 'peygamber' olarak gördüğünü Kudüs'e girdiğinde onu "Galile'nin Nasıra kentinden İsa Peygamber" tanımlamasından anlamaktayız.[528] Ayrıca Pavlus öğretilerinde İsa'yı 'yeni Adem' olarak sunar. İsa, İncillerde havarilerine kim olduğunu sorarak kimliğini açıklamaktadır. Luka'da sorulan bu sorunun Markos'ta (8: 28), kimilerine göre Vaftizci Yahya, kimine göre İlyas, kimilerine göre de peygamberlerden biri olduğu gibi farklı cevapları geçmektedir. Aynı soruya karşılık Luka 9: 21'de "Tanrı'nın Mesih'isin", Matta 16: 17'de "Sen Mesih'sin Tanrı'nın yaşayan oğlusun" , Markos 8: 30'da "Sen Mesih'sin" şeklinde olmuştur.

3- Rab (Kyrios)

İncillerde İsa için kullanılan diğer bir kelime de "Rab (Tanrı)"dır. İngilizce'de karşılığı *"Lord"* olan bu kelimenin orijinal Grekçe metinlerde aslı *Kyrios*'tur. Eski Ahit'e bakıldığında *"Lord"* kelimesinin genellikle Allah'ı ifade etmek için kullanıldığını fakat bu sıfatın, aynı zamanda "efendi" veya "yönetici" anlamıyla bir insan için de kullanılabildiği görülmektedir. Bu nedenle *"Lord"* veya *"Kyrios"* kelimesi de tıpkı "Tanrı'nın oğlu" kavramı gibi yoruma açıktır. Latince'de "*divus (ilahlaştırılan kimse)*" ve "*deu (tanrı)"* ayrı kelimelerdir ancak Grekçe'de bu ayrım kaybolmuş her ikisi de *theos* kelimesiyle karşılanır olmuştur.[529] Kelimenin Yuhanna'da İsa için "ilah" anlamıyla kullanıldığı göze çarparken, en erken İncil

[526] Arthur Weigall, **Hristiyanlığımızdaki Putperestlik**, İstanbul, Ozan Yayıncılık, Kasım 2002, s. 98.

[527] Bayrakdar, s. 180.

[528] **Kitab-ı Mukaddes**, Matta, 21: 10- 11.

[529] Robert Miller**, Born Divine: The Births Of Jesus& Other Sons Of God**, Santa Rosa, California, Polebridge Press, 2003, s. 239.

olan Markos'ta havarilerin bir kez bile İsa'ya "Rab *(Lord)*" diye hitap etmemeleri dikkat çekicidir. Fakat Matta ve Luka'da, Rab kelimesi havarilerce İsa için kullanılır hale gelmiştir. Alman din tarihi uzmanı Wilhelm Bousset'e göre İsa hiçbir zaman erken dönemde yani Yahudi Hristiyanlar (*Jewish Christians*) arasında "Rab" diye anılmamıştır. Bu sıfatın İsa için kullanılmaya başlanması daha önce Tanrı oğlu sıfatı anlatılırken belirtildiği gibi Helenistik topraklarda ve Helenistik etkiler sonucunda olmuştur. Yeni Ahit incelendiğinde İsa'nın ilahlaştırılmasının bir paganlaşma süreci sonunda gerçekleştiğine dair kanıtlar bulunabilir.[530]

İsa'nın ne zaman tanrılaştırıldığı tam net olarak bilinmemekle birlikte Hristiyanlar, bu yetki ve otoritenin ona Tanrı tarafından ölüler arasından dirildiği an, Paskalya sonrası verildiğine inanmaktadırlar. "Rab" kelimesi aynı zamanda dirilen İsa'nın Hristiyan topluluğu içinde var oluşuna da işaret etmektedir. "Rab" kelimesi ile İsa'nın, Tanrı'nın sağına oturmak üzere yargıç olarak, dünyanın sonunda yeniden geleceği imanı ifade edilmektedir. İsa'nın kendisi de bu tabiri benimsemiştir. Yuhanna 13: 13'te betimlenen son akşam yemeğinde kalkıp talebelerinin ayaklarını yıkamış ve "Siz beni, muallim ve Rab diye çağırıyorsunuz. Ve iyi diyorsunuz, zira ben oyum" demiştir.[531]

Pavlus'un doktrininde önemli yer tutan *Kyrios* terimini araştıran bilim adamları, *Kyrios* (Rab), Tanrı oğlu ve sır (gizem) gibi kavramlara dikkat çekerler. W. Bouset'e göre, Hristiyanlığın İsa ile ilgili sır kültü merkezli bir kurtuluş dini şeklinde gelişmesinin odak noktasını, Helenistik çevreden uyarlanan *Kyrios Kültü* oluşturmaktadır. *Kyrios* (Rab) terimi, Suriye, Anadolu, Mısır gibi bölgelerde tanrısal ya da yarı tanrısal varlıklar için yaygın şekilde kullanılan ve çeşitli Ortadoğu dinlerinde *Mara, Adonai* ve benzeri terimlerle bu tanrısal varlığı / varlıkları Rab olarak gösteren ifadenin Yunanca karşılığıdır. Pavlus tarafından İsa için sıklıkla kullanılan bu terime Oryantal Helenizmin dinsel terminolojisinde rastlanılır. Fakat Bultmann'ın da ifade ettiği gibi bu terimi kullanan ilk kişi Pavlus değildir. Pavlus öncesi Helenistik İsa cemaatinin bu terimi kullandığına dair Pavlus'un mektuplarındaki çeşitli ifadeleri (Filipililere, 2: 6-11; Romalılara, 10: 9; 2. Korintoslulara I, 4: 5 gibi) delil olarak göstermektedir. Bu terim ilk kez Helenistik İsa cemaatince Mesih için kullanılmıştır. Helenistik İsa cemaati, Filistin'deki ilk dönem İsa cematinin kullandığı ve Sinoptiklerde yer alan "insanoğlu" ve "peygamber" kavramlarının yerine Helenistik gelenekte yaygın olan

[530] İsa Tatlıcan**, Hristiyanlığın Gizli Tarihi**, İstanbul, Düşünce Yayınları, 2005, s. 240- 241.

[531] Prof. Dr. Mehmet Aydın, **Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık**, Ankara, TDV Yayınları, 2007, s. 44-45.

"Tanrı oğlu", "Mesih" ve "*Kyrios (Rab)"* kavramlarını tercih etmişlerdir. Bazı Hristiyan yazarlar ise *Kyrios* teriminin kaynağının Eski Ahit geleneği olduğu fikrindedirler. Onlara göre Eski Ahit'te Mezmurlar 110'da olduğu gibi bu terim kralı (yöneticiyi) tanımlamak için kullanılır. Yine bu terim, Çıkış 34: 34; İşaya 45: 24 ve Yeremya 9: 23 gibi çeşitli Eski Ahit metinlerinde Tanrı *Yahve* için kullanılmaktadır.[532]

Helenistik çevrenin Pavlus üzerindeki etkisinden yola çıkıldığında, İsa'nın tanrılaştırılmasını anlamlı kılan veya ilahlaşmasının nedeni olan kaynaklara da ulaşılmış olunmaktadır. "İsa'nın, insanlığın kurtuluşu için ızdırap çekerek ölmesi ve tekrar dirilmesi" motifi, tezimizin önceki bölümlerinde işlendiği gibi, çeşitli Anadolu ve Suriye sır dinleri başta olmak üzere birçok Doğu dini gelenekte mevcut olan tanrının - özellikle verimlilik ve tarımsal hayatla ilişkili bitki tanrısının- mevsimlik ölüp dirilmesi mitosuyla ilişkilidir. Ölen Tanrı motifi, aynı zamanda Büyük Tanrıça miti ve kral kurbanı miti ile bağlantılıdır. İsa, tüm bu kült ve mitosların yaygın olduğu bölgede bunların hepsiyle bir şekilde ilişkilendirilerek Paskalya sonrası ilahlaştırılmış ve bugünkü Hristiyanlığın İsa'sı inşa edilmiştir.

4- Mesih (Christos)

Kelime Yeni Ahit'te "*Christos yanlısı*" anlamına gelen "*Christianos*" şeklinde geçmektedir ve İsa için kullanılan en yaygın sıfattır. Christos, İbranice'de "kutsal yağ sürülmüş, yağlanmış" anlamına gelen *Maşi'ah*'ın (Mesih), Aramca'da *Mashiha* kelimesinin Grekçe çevirisi olup Latince'ye *Christus*, günümüz Batı dillerine ise *Christ* olarak intikal etmiştir. Eski Ahit'te *Maşi'ah* kelimesi, ileride gelecek olan 'Yahve'nin kutsanmışı'nı veya 'kral'ını ifade ederken, bunun Grekçe'deki karşılığı olan *Christos* Yeni Ahit'te İsa'ya tahsis edilmiştir. Grekçe *Christos* kelimesi ve Latince *ianos* ekinden oluşan *Christianos* (Latince *Christianus*) kelimesi, daha sonra halk dilinde *Chrestianus* şeklini almıştır. *Christianos* adını Antakya'daki Gentile halkın vermiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bunlar *Christos*'u unvan değil özel isim olarak almışlar ve Christos'a mensup olanlara bu adı vermişlerdir. Fakat kelimenin Latince bir ekle birleştirilmiş olması Romalı yetkililerce kullanıldığı düşüncesini akla getirmektedir.[533]

[532] Gündüz, *Pavlus Hristiyanlığın Mimarı*, s. 99- 100.

[533] Kürşat Demirci, "Hristiyanlık", *DİA,* c. 17, s. 328.

Yahudi kutsal kitabında peygamberler, rahipler ve krallar olmak üzere üç sınıf insanın atanmış olduğundan söz edilir ve atanmış anlamına da gelen Mesih sıfatı çoğunlukla krallar için kullanılır. Bu bağlamda Mesih sıfatı, hiçbir şekilde tanrısal bir anlam içermiyordu. Yahudi geleneğindeki bu inanç, ilk Hristiyan geleneğinde de, İsa'nın Davud soyundan gelerek onun krallığını yeryüzünde tesis edeceği bir Mesih-kral olduğu inancı şeklinde devam etti. Fakat İsa, söz konusu edildiği anlamıyla bir eylemde bulunmayınca insanlar onun Mesihliğinden şüphe etmeye başlamışlardı. Bunun üzerine İncil yazarları ve diğer Hristiyanlar, İsa'nın bu manada bir Mesih olmadığını, özel bir görevle Tanrı tarafından atanmış anlamında bir Mesih olduğu temasını işlemeye başladılar. Sinoptik İnciller incelendiğinde İsa'nın kendisi için bu sıfatı kullanıp kullanmadığı sorusu şüpheli bir görünüm arz etmektedir. Geleneksel Hristiyan araştırmaları, Markos İncili'ni delil göstererek İsa'nın kendisinin Mesih olduğunu onayladığını iddia etmektedirler. Söz konusu pasajda (8: 27- 30, 31), İsa "insanlar benim kim olduğumu düşünüyor?" sorusuna, bazı insanlardan "Yahya", bazılarından "Elija" ve bazılarından da önceki peygamberlerden biri olarak algıladıkları yönünde cevaplar alır. Sonra havarilerine dönerek "Peki siz benim kim olduğunu düşünüyorsunuz?" diye sorar ve Petrus: "Sen Mesih'sin" diye yanıtlar. İsa ise, bunu kimseye söylememelerini ister ve kendinden "insanoğlu" diye söz etmeye başlar. İsa, Yahudi başrahibinin huzurunda sorguya çekildiğinde, "Bize Mesih, kutsanmış oğul olup olmadığını söyle" [534] sorusuna Markos'a göre "Evet" [535] cevabı verirken Luka'ya göre bu cevabı vermekten kaçınır.[536] Matta'ya göre ise, "Hayır" diye cevap verir.[537]

Bu terim İsa'nın ilk cemaati içerisinde, "Tanrı'nın, Davud Krallığı için ikinci gelişiyle Rabbin Büyük Gününü müjdeleyecek yeni atanmış"ı anlamında kullanılmıştır fakat Tanrı'nın Krallığı'nın bir türlü kurulamaması üzerine İsa, tedricen ilahi bir konuma yükseltilmiş ve Mesih unvanı da, anlam itibarıyla, teslisin ikinci unsuru olan "Tanrı'nın Oğlu"na eşitlenmiştir. Bu açıdan ele alındığında Mesih sıfatı İsa için ilahilik vasfını çağrıştırmamaktadır.[538] Pavlus'un Mektuplarında ve Yuhanna İncili'nde Oğul, yaratılışta aslî

[534] **Kitab-ı Mukaddes,** Markos, 14: 61.

[535] **Kitab-ı Mukaddes**, Markos, 14: 62.

[536] **Kitab-ı Mukaddes**, Luka, 22: 67.

[537] **Kitab-ı Mukaddes**, Matta, 26: 64.

[538] Mahmut Aydın, *Yahudi Bir Peygamberden Gentile Bir Tanrı'ya: İsa'nın Tanrısallaştırılma Süreci*, s. 62-65.

unsurlar olması bakımından Kelâmdır *(Logos);* kurtarıcılık vasfı ve yargılayıcılık özellikleri açısından ise Mesih'tir.[539]

5- Tanrı Kelâmı (Logos)

Yuhanna 1: 14'te, "Kelam, beden olup inayet ve hakikatle dolu olarak aramızda sakin oldu. Biz de onun izzetini, babanın biricik oğlunun izzeti olarak gördük." Bu nedenle İsa, Tanrı kelamı olarak görülmekte ve Tanrı'nın kelamının yerleştiği varlık olmaktadır.

Logos kavramı, İskenderiyeli Yahudi teolog Philon ile Yahudi teolojisine sokuldu. Philon, Logos kavramı ile iki şeyi ifade etmiştir: (1) Tanrı'nın kelâmı; (2) Tanrı'nın –ilk doğan- çocuğu *(protegenés huios theou*), muhtemelen bununla da Hz. Adem'e işaret edilmiştir. Yuhanna'nın metinleri incelenirse, Yuhanna'nın bu kavramı Sami gelenekteki "Allah'ın Kelimesi" veya "Allah'ın Kelamı" anlamında kullanmış olduğu gayet net görülebilir. Hristiyan teolojisinin ilk devirlerinde ise Logos, Tanrı, Tanrı'nın sözü ve aklı, Oğul Tanrı ve Kutsal Ruh gibi çok farklı anlamlarda kullanılmıştır.[540]

6- Rabbin Kulu

İsa, takipçilerince farklı isim ve sıfatlarla takdim edilse de o, kendisini Tanrı'nın sadık kulu olarak algılamıştır.[541] Bunlardan başka İncillerde İsa, 'Kurtarıcı'[542], 'peygamber'[543], sürüsünü koruyan bir 'çoban'dır.[544]

a) Kanonik İncillerde Ve Metinlerde İsa'nın Doğumuna Genel Bakış

En eski İncil, M. 60 yılı civarı ile tarihlenen Aziz Barnabas'ın kızkardeşinin oğlu Markos'a ait olanıdır. Matta, bir vergi memuru olduğundan İsa ile hiç yolculuk yapmamıştır. Nispeten geç kaleme alınan ve ilk İncil ile aynı kaynağa sahip olan Luka'nın yazarı,

---

[539] Gündüz, *Hristiyanlık*, s. 68.

[540] Bayrakdar, s. 58- 59.

[541] **Kitab-ı Mukaddes**, İşaya, 42. 1- 19, 49: 1- 17, 50: 4- 11, 52: 13- 15, 52: 1- 2.

[542] **Kitab-ı Mukaddes**, Yuhanna, 12: 47.

[543] **Kitab-ı Mukaddes**, Luka, 7: 16- 17.

[544] **Kitab-ı Mukaddes**, Matta, 26: 31, Markos, 14: 27, Matta, 25: 32.

Pavlus'un doktoruydu ve Pavlus gibi o da İsa'yı hiç görmemiştir. Farklı kaynağa sahip olan Yuhanna İncili M. 100 dolaylarında Yunanca kaleme alınmıştır. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde İsa ile ilgili pek çok metin mevcuttu fakat Barnabas Mektupları ve İncili, Nasranilerin İncili, Yahudilerin İncili ve Mısırlıların İncili, Thomas İncili gibi apokrif olarak adlandırılan bu metinler sonraları sahih kabul edilmeyip Kilise tarafından gizlenmiştir. [545]

Kanonik İncillerden sadece Matta ve Luka İsa'nın doğum hikayesine yer vermekte, Markos ve Yuhanna'da İsa'nın doğumuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Günümüz İsa anlayışının ve Hristiyanlığın mimarı kabul edilen Pavlus'un ise İsa'nın bakireden doğumu konusunda sessiz kalmaktadır. Bakire doğum için Eski Ahit'te sağlam bir dayanak yoktur. İşaya, 7: 14'te "İşte genç kız gebe kalacak ve bir oğul doğuracak ve onun adını Immanuel koyacak" cümlesini bazıları, Mesih'in bakireden doğumunun bir kehaneti olarak algılamışsa da Hristiyanlık öncesinde Yahudiler için, bu cümlenin bir bakirenin doğumunu önceden haber verdiğini kanıtlayacak herhangi bir belge bulunmamaktadır. Fakat tüm Latince tercümelerde bakire doğum hikayesi mevcuttur.

Hristiyanlar, Yeni Ahit'in diğer iki İncili Markos ve Yuhanna'nın sessizliğini, Mesih'in bakire doğumunun Yuhanna ve Pavlus tarafından onaylanmadığının delili olarak kabul etmezler. "Tanrı'nın oğlu" tamlamasını 1: 1'de kullandığında amacı doğum hikayesini anlatmak olmadığı için Markos'un sessizliği çok dikkate alınmamalıdır. İnkarnasyonu anlattığı (1: 13-14) pasajdaki dili göz önüne alındığında, bakire doğumu haber verdiği düşünülse de, aynı değerlendirme Yuhanna için de geçerlidir. Pavlus'un bakire doğumla ilgili sessizliği manidardır ancak o tıpkı bakire doğum gibi, İsa'nın tanrılığına ve varlık öncesi varoluşuna dair argümanlarına bir mana kazandırsa da Çarmıh'tan ve Yeniden Diriliş dışında, İsa'nın dünyevi hayatındaki hiçbir olaya gönderme yapmaz. Bu durumda Pavlus'un kitabını, İsa'nın ilahi varlığının yaygın biçimde bilinmesinden önce yazmış olduğu ihtimali akla gelmektedir. Fakat Pavlus'un mektuplarını, konunun İncil versiyonları tarafından bilinmesinden önce yazmış olduğu kesindir. J. Orr, Pavlus'un İsa'nın dünyaya gelişini "hiç sıradan olmayan bir olay" olarak gördüğünü ve buna dair referanslarının da anlatımının da her zaman "manalı bir başkalık" taşıdığını öne sürer.[546] Örneğin, Romalılara Mektubu'nda (1: 3) "Tanrı oğlunu gönderir", Filipililere Mektubu'nda (2: 7) "insan suretinde oluşum", Galatyalılara Mektubu'nda (4: 4) daha bilindik '*Gennetos (Doğurulmuş)*" yerine kullandığı

[545] Atâu'r-Rahim ve Thomson, s. 35.

[546] James Orr, **The Virgin Birth of Christ,** New York, Charles Scribner's Sons, 1907, s. 114.

'*Genomenon ek gunaikos (Kadından Doğurulmuş)'* ifadeleri, Pavlus'un İsa'ya dair "Cennetten gelen ikinci adam", "Kurtarıcı" ve "asli günah" la ilgili doktrinlerinin hepsi bakire doğumun birer imasıdır. Orr, ayrıca Romalılara Mektub 1:3 ile Luka 1:35 arasındaki paralelliğe dikkat çeker. Matta ve Luka'nın pasajları, bütün *MSS (New Testament Manuscripts)* ve versiyonlarda bulunur ve bunlar eklenti olarak değerlendirilmezler. Bu pasajların diğer İncillerle stil farkı yoktur ve diğer İnciller daima bunların tamamlayıcı parçası olmuşlardır. Ancak Luka 1: 34'ün sonradan ilave edildiği düşünülerek İncil'den çıkarıldığı takdirde, anlatımın kesintiye uğramadan devam ettiği fakat burada geçmekte olan bakire doğum hikayesinin dışarıda kaldığı öne sürülmektedir.[547]

Gerçekte, Pavlus'un İsa'nın doğumuyla ilgili belirttiği tek şey onun "bir kadından" doğmuş olmasıdır. Daha sonra, aynı bölümde İshak'ın "ruh sayesinde doğduğunu" söylese de İsa'yı diğer insanoğulları gibi doğmuş olarak tasvir eder. Pavlus'un İsa'ya hamile kalınıp doğal yolla doğduğunu düşünmesi hakkındaki sözleri gayet açıktır:

"Bedene göre Davud zürriyetinden doğmuş, kudsiyet ruhuna göre ölülerden kıyam ile kudretle Tanrı'nın oğlu ilan edilmiş olan…"[548]

Bu ifade bize Pavlus'un İsa'yı nasıl algıladığına dair üç bilgi içermektedir:

1- İsa'nın Davud soyundan gelen biyolojik bir babası vardı.

2- İsa'nın doğumu "bedene göre" gerçekleşmişken, dirilişi "kudsiyet ruhuna göre" olmuştur. Pavlus'a göre bu, Tanrı'nın İsa'nın dirilişine müdahale ettiği ama hamilelik ve doğumuyla bir ilgisinin olmadığı anlamına gelmektedir.

3- İsa, doğumuyla değil dirilişi açısından Tanrı'nın oğludur.

Pavlus'un bilgisi olduğu halde bakire doğumdan bahsetmemesi düşünülemeyeceğinden konuyla ilgili bilgisi olmadığı gayet açıktır. Hristiyanlık tarihinde İsa'nın doğumuna yapılan ilk atıf Pavlus'un Galatyalılara Mektubu 4: 4'üdür. Pavlus'un bakire doğum hakkındaki sessizliği, bakire doğum inancının o zamanlar henüz var olmadığını net bir şekilde ortaya koymaktadır.[549] Yazıldığı MS. 69-93 döneminde bakire doğum önemli

[547] MacCulloch, s. 624.

[548] **Kitab-ı Mukaddes**, Pavlus'un Romalılara Mektubu, 1: 3- 4.

[549] Miller, s. 225- 226.

bir inanç ilkesi olmasına rağmen Vahiy Kitabı da (*Book Of Revelation*) bu konuda sessiz kalır.[550]

b) Luka Ve Matta İncillerinde İsa'nın Doğumu

Matta 1: 21'de Yusuf'a ve Luka 1: 31'de Meryem'e gelen talimat üzerine verilen İsa isminin, Batı dillerinde kullanılan şekli olan *Jesus*'un aslı "*Yahve* kurtuluştur, *Yahve* kurtarır" anlamındaki İbranice *Yehosua* veya *Yoşua* veya *Yehoshua*'nın *(Jeshua, Joshua*, *Jehoshua*) kısaltılmış hali olan *Yeşua*'dır. Kelime *Iseous* biçiminde Grekçe'ye, oradan *Iesus* şeklinde Latince'ye intikal etmiştir. İsa'nın adı İncillerde ve Pavlus'un Mektuplarında *Iesous* olarak geçmektedir.[551] Arapça konuşan Hristiyanlar İbranice *Yeşua'*nın Süryanice'deki çevirisi olan *Yeşu'u, Yesu'* diye telaffuz etmektedirler. Bazı Batılı yazarlara göre Yahudiler, Hz. Yakub'un oğlu olan ve Tevrat'ta pek tasvip edilmeyen *Esau*'nun ruhunu taşıdığı iddiasıyla İsa'ya *Esau* adını vermişlerdir. Fakat İsa sonrası dönemin en önemli Yahudi literatürü olan Talmud'da İsa, hiçbir zaman *Esau* ile mukayese edilmemiş olması bu görüşü geçersiz kılmaktadır. İsa kelimesinin Arapça olduğunu iddia edenler ise "donuk beyaz renkte olmak" anlamında *"ayes"* kökünden geldiğini ve rengi beyaz olduğu için bu adı aldığını, bazıları da kelimenin "yönetmek, idare etmek" manasındaki *"avs"* kökünden türediğini ileri sürmüşlerdir.[552]

Luka'nın ilk bölümü Meryem'in bakış açısından İsa'nın doğumundan önceki olayları anlatmaktadır. Matta'da ise olaylar nişanlısı Yusuf'un perspektifinden ele alınmakta ve onun Meryem'in durumunu öğrendikten sonraki gelişmelere odaklanmaktadır. Matta İncili, İsa'nın doğum öncesi yıllarından başlayarak, onun soy kütüğünü vererek doğum olayını anlatır. Luka İncili, soy ağacını doğum hikayesinden sonra 3: 23'te verir. Soy kütüklerinin amacı, beklenen Mesih'in Davud'un soyundan olması gerektiği kehanetini delillendirmek için onun soyunu Davud'a dayandırmaktır. İnciller Tanrı'nın oğlu İsa'ya Davud soyuna dayalı bir şecere çıkararak İsa'ya sosyolojik bir nesep bulurlar. İsa'nın "Kurtarıcı" olarak insan bir babası olması mümkün değildir ancak Mesih olarak insan bir babası olmak zorundadır. Bu bağlamda, bakire doğum dogmasının Yusuf'un fizyolojik babalığını reddetmesi sosyolojik

[550] Weigall, s. 16.

[551] Jesus, 1910, http://www.newadvent.org/cathen/08374x.htm, 07 Eylül 2011.

[552] Harman, "İsa", *DİA,* c. 22, s. 465.

değil teolojik bir olgudur. Her ne kadar bu durum ciddi bir paradoks olsa da, bakire doğumun teolojik işlevi de Hristiyanların İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğuna dair inançlarını meşrulaştırmaktır.[553] Matta'daki şeceresine bakıldığında gerçekte İsa'nın Davud soyundan gelmediği görülmekte ve Yusuf'un İsa üzerinde bir baba sıfatı olmadığından İsa ile Davud soyu arasında doğrudan bir bağlantı da kurulamamaktadır. Luka'da Yusuf kanalıyla Davud'a bağlanan soy kütüğü İsa ile başlamakta ve "İsa göreve başladığı zaman otuz yaşlarındaydı, Yusuf'un oğlu olduğu sanılıyordu"[554] denilmektedir. Genel olarak bakıldığında Matta ve Luka'nın rivayetleri birbirini tamamlar niteliktedir. Her iki İncil'deki soy ağaçları için şu noktalarda mutabakata varılmıştır:

1- Soy ağaçları İncillerin orjinal parçalarıdır. Matta için bu orjinalliğin kanıtı, kadın isimleri, üç ondört düzeni ve stilidir. Luka için delili ise, yeniden eskiye doğru uzanan jeneolojidir.

2- Soy ağaçları İncil yazarlarının uydurması olmayıp eski belgelere dayanmaktadırlar.

3- Sanıldığının aksine soy ağaçlarının biri Meryem'e diğeri Yusuf'a ait olmayıp her ikisi de Yusuf'a aittir.

Matta'nın amacı, İsa'nın Davud soyundan geldiğini ispat etmektir. Öte yandan Luka şeceresini Davud ve İbrahim'den daha geriye "Tanrı'nın oğlu" Adem'in soyuna dayandırır.[555] Matta, Meryem'in soyu hakkında bilgi vermezken Luka Meryem'in Harun soyundan gelen Elizabeth'in akrabası olduğunu belirtmektedir.[556] İbrahim'den önceki nesiller sadece Luka'ya özgüdür fakat her iki İncil'de mevcut olan soyağaçlarındaki Davut ile Yusuf arasında isimler, ikisi hariç farklılık gösterirler. Bu soy ağacı tablolarından, ortak bir kaynaklarının olmadıkları ve tamamen bağımsız bilgi verdikleri anlaşılmaktadır.[557] Dr. Briggs adlı araştırmacı ise aksine bir iddiayla, aradaki benzerliklerin yoğunluğundan yola çıkarak, İsa'nın doğum olayını anlatan İbranice iki adet şiirden alıntılandığını ileri sürmektedir.[558]

---

[553] Spiro, Virgin Birth, Parthenogenesis And Physiological Paternity: *An Essay In Cultural Interpretation, Man, New Series*, vol. 3, No. 2, s. 249.

[554] **Kitab-ı Mukaddes**, Luka, 3: 23.

[555] Orr, s. 72.

[556] Miller, s. 287.

[557] Allan Hoben, The Virgin Birth, **The Amercian Journal Of Theology**, vol. 6, No. 3 (Jul. , 1902), s. 473.

[558] Orr, s. 80.

Jeneolojiler konusunda her iki İncil'deki farklılıkları şöyle sıralayabiliriz:

1- Matta İncili'nde, Yusuf'un Yakub'un oğlu olduğu yazılı iken Luka'da Yusuf'un Hali'nin oğlu olduğu yazılıdır.

2- Matta İsa'nın Davud oğlu Süleyman evladından olduğunu ifade ederken, Luka İncili onun Davud oğlu Nâsân evladından olduğunu belirtir.

3- Matta İncili, "İsa'nın bütün baba ve dedeleri Babil esaretinden gelinceye kadar hep büyük kişiler ve krallardı" diye yazar. Luka ise, "İsa'nın bütün şeceresinde Davud ile Nâsân'dan başka büyük ve ünlü bir zat yoktur" diye yazar.

4- Matta, Ştayil'in Yuhanna oğlu olduğunu; Luka onun Nirin'in oğlu olduğunu kaydeder.

6- Matta, Babil kralının oğlunun adının Ebihud olduğunu Luka ise Risa olduğunu söyler. Fakat Babil Kralları ve oğullarının isimlerini açıklayan Ahbâr-ı Eyyâm'ın üçüncü bölümünde sayılan isimler arasında ne Ebihud ne de Risa'ya rastlanmaz.

7- Davud ve İsa arası kuşaklar Matta'ya göre yirmialtı, Luka'ya göre kırktır. Davud ile İsa arası bin yıl olduğuna göre Matta İncili için her kuşak arası kırk, Luka için yirmibeş yıl olur.[559]

Ayrıca, Matta İsa'nın soyunu yalnızca İbrahim'e kadar götürürken İsa ile İbrahim arasında kaydettiği isimlerin sayısı kırktır. İsa'nın soyunu Adem'e kadar dayandıran Luka'da İsa ile İbrahim arası zikredilen isimler ellibeş tanedir. İsa ile İbrahim arası sayılan nesillerden yirmiüç tanesinden Luka hiç söz etmezken, Luka'nın saydığı isimlerden otuzsekiz tanesini de Matta hiç zikretmez. Örneğin Süleyman Matta'daki şecerede mevcutken Luka'da geçmez. İki İncil açısından İsa ile İbrahim arasında ittifak edilebilecek sadece otuzsekiz isim mevcuttur. Her iki İncil de soy ağacı vermelerine rağmen İsa'nın babası olmadığını yani insan cinsinden bir babaya sahip olmadığını belirtirler. Buna rağmen İnciller İsa'nın soyunu annesi Meryem kanalıyla değil Yusuf yoluyla yürütmektedirler. Matta 1: 17'de yer alan listede Yusuf'un İsa'nın babası olduğu, aynı İncil'in aynı babının 18- 25. cümleleri arasında ise Meryem'in Tanrı'dan nasıl hamile kalmış olduğu anlatılmaktadır.[560] Fakat Yahudiler için şecerelerin

[559] Ebû Zehre, s. 146.

[560] Kuzgun, *Dört İncil: Farklılıkları Ve Çelişkileri*, s. 280- 284.

muntazam yazılması ve korunması çok büyük ihtimam gösterilen bir mevzu iken bunca tezat ve karışıklığın olması da normal karşılanmamaktadır. Bu şekilde Yusuf'un Meryem'in kocası olarak verilip İsa'nın babasının soy hattıyla değil de annesinin adıyla kaydedilmiş olması, geleneksel İbrani soyağacı kurgusunu bozduğu için alışılmadık bir işlemdir.[561] Renan, İsa'nın kendisinden asla Davud oğlu olarak bahsetmediğini, ilk üç yüzyılda Hristiyan dünyasının büyük çoğunluğunun İsa'nın kral soyundan geldiğini ve şecerelerin doğruluğunu inatla reddettiklerini belirtir.[562]

Aradaki farklılık ve ortaklıkların daha açık ifade edilebilmesi için Matta ve Luka'daki şecereler şu şekilde sıralandırılabilir:

İsa'nın Jeneolojisi

Matta İncili	**Luka İncili**
1- Yusuf	1- Yusuf
2- Yakub	2- Heli
3- Mattan	3- Mattat
4- Eleazar	4- Levi
5- Eliud	5- Melki
6- Ahim	6- Yannay
7- Sadok	7- Yusuf
8- Azor	8- Mattatya
9- Elyakim	9- Amos
10- Abiud	10- Nahum

[561] Aytunç Altındal, **Üç İsa**, İstanbul, Alfa Yayınları, 10. Basım, 2010, s. 31.

[562] Renan, s. 161.

11- Zerubbabel	11- Esli
12- Şealtiel	12- Naggay
13- Yekonya	13- Maat
14- Yoşiya	14- Mattatya
15- Amon	15- Semein
16- Manasse	16- Yoseh
17- Hizkiya	17- Yoda
18- Ahaz	18- Yoanan
19- Yotam	19- Risa
20- Uzziya	20- Zerubbabel
21- Yoram	21- Şelatiel
22- Yehoşafat	22- Neri
23- Asa	23- Melki
24- Abiya	24- Addi
25- Rehoboam	25- Kosam
26- Süleyman	26- Elmadam
27- Davud	27- Er
28- Yesse	28- Yeşu
29- Obed	29- Eliezer
30- Boaz	30- Yorim
31- Salmon	31- Mattat

32- Nahşon	32- Levi
33- Amminadap	33- Simeon
34- Ram	34- Yehuda
35- Hetsron	35- Yusuf
36- Perets	36- Yonam
37- Yehuda	37- Elyakim
38- Yakub	38- Melea
39- İshak	39- Menna
40- İbrahim	40- Mattata
41-	41- Natan
42-	42- Davud
43-	43- Yesse
44-	44- Obed
45-	45- Boaz
46-	46- Salmon
47-	47- Nahşon
48-	48- Amminadap
49-	49- Aram
50-	50- Hetsron
51-	51- Perets
52-	52- Yehuda

53-.	53- Yakub
54-	54- İshak
55-	55- İbrahim[563]

İsa'nın anne ve baba soyu ile ilgili bu tartışmaların neticesinde onun ebeveyni hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Daha önce İslam'da Hz. İsa'nın doğumu incelenirken ifade edildiği gibi İsa'yı Meryem'den bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Hristiyanlığın ilk kaynaklarında İsa'nın annesinin adının Meryem olduğu konusunda yaygın bir bilgi yoktur. Onun adına dair en erken kaynak Resullerin İşleri 1: 14'teki paragraftır. İsa'nın anne adının Meryem olmaması ile ilgili bu belirsizliğin bir diğer nedeni, daha sonra ele alacağımız gibi, birçok tanrı veya tanrısal kahramanların annelerinin adlarının *Meryem / Mary* adının türevleri olmasıdır. Meryem'in İsa'nın doğumundan önceki hayatı hakkında İncillerde hiçbir bilgi yoktur. Ancak *Protoevangelium*, *De Nativitate* ve Yakub İncili gibi bazı apokrif eserlerde birtakım bilgilere rastlamak mümkündür. YA'da Markos, Meryem ile ilgili negatif bir portre çizerken, Matta kısmen daha olumlu özelliklerle anlatmaktadır. Meryem'e dair en pozitif yaklaşımı sunan Luka'dır. Yuhanna ise ondan sadece "İsa'nın annesi" olarak söz eder, adını hiç kullanmaz.[564] Meryem hakkındaki ilk bilgiyi, Zekeriya'nın karısı Elizabeth'in hamileliğinin altıncı ayında "…Tanrı tarafından Cebrail Melek, Galilede Nasıra denilen şehre, Davud evinden Yusuf adındaki adama nişanlı olan bir kıza gönderildi; kızın adı Meryem idi." [565] cümlesiyle veren Luka İncili'dir. Doğum anlatılarının dışında sadece dört yerde –Matta ve Luka'da bir, Yuhanna'da iki kere- Yusuf ve Meryem, İsa'nın babası ve annesi olarak zikredilmektedir.[566]

*Protevangelium'*da, Meryem'in Joachim (İmran) ile kısır olan Anna'dan (Hanne) şehvet sonucu değil dua yoluyla doğduğu ve böylece başından beri tüm kötülüklerden muhafaza edildiği yazılıdır. Anna'nın duası neticesi melekler ona ve kocası Joachim'e bir çocuk müjdelerler. Meryem üç yaşındayken ailesi tarafından mabede teslim edilir ve bakirelik yemini eder.[567] Yahudi literatürü kızların mabedde yetiştirilmesinden hiç bahsetmediğinden

[563] Kuzgun, *Dört İncil: Farklılıkları Ve Çelişkileri,* s. 281- 283.

[564] John Reumann, "Mary", *Encyclopedia Of Religion, Second Edition,* vol. 9, s. 5752.

[565] **Kitab-ı Mukaddes**, Luka, 1: 26-27.

[566] **Kitab-ı Mukaddes,** Matta, 13: 55; Luka, 4: 22; Yuhanna, 1: 45, 6: 42.

[567] Hoben, The Virgin Birth, , **The Amercian Journal Of Theology**, vol. 6, No. 4 (Oct., 1902), s. 748.

Meryem'in mabedde eğitim gördüğüne dair apokriflerde yer alan bu bilgilerin doğruluğu tartışmalıdır. Bu apokrif metinlerde sözü edilen Yahudi geleneğine göre, bir kız oniki veya ondört yaşına erdiğinde mabedden ayrılıp evlenmektedir ancak Meryem bakirelik yemini ettiği için onun ne yapması gerektiği hakkında Rab'den sorulur. Evli olmayan erkekler arasında çekilen kura sonucu Meryem'in Davud oğlu Yusuf ile evlendirilmesi veya onun himayesine verilmesi kararı alınır. Yusuf, karara yaşlı ve çocuk sahibi olduğunu söyleyerek itiraz etse de netice değişmez. Yusuf, Meryem'i ve ona arkadaş olarak verilen altı bakireyi evine götürür ve kendisi çalışmak için başka bir şehre gider. Luka'ya göre Meryem melek tarafından çocukla müjdelendiğinde müstakbel eşiyle birlikte oturmuyordu. *Protevangelium*'a göre, Meryem su almaya giderken kendisini selamlayan ve bütün kadınlar arasında mübarek kılındığını bildiren bir ses duyar, korkup eve döner. Bu kez Rabb'in meleği karşısına çıkarak ona bir çocuk doğuracağını müjdeler. Meryem'in çeşme başında müjdelendiği de nakledilmektedir.[568] Apokrif Yakub İncili'ne göre ise, onaltı yaşında iken kuyudan su almaya gittiği anda gaipten duyduğu sesle irkilmiş ve eve gelince melekle karşılaşıp çocuk müjdesini almıştır.[569] Çocuğun müjdelenmesiyle ilgili Yahudi geleneğine göre Tanrı daima meleği Cebrail aracılığıyla konuşurdu. Tanrı, her zaman önce kocalara "korkmamalarını" söyler, ardından onlara her birinin ayrıcalıklı anlamı olan bir "ad" ve bir "oğul" müjdelerdi. Fakat Yahya'nın müjdelenmesindeki ilginç nokta Cebrail'in Zekeriya'ya düşünde değil tapınağın loş ışıkları içinde tütsü yaktığı sırada konuşmuş olmasıdır. Yeni Ahit'e göre, altı ay sonra Meryem'i ziyaret eden aynı melek Cebrail'di ve bu Cebrail'in bir bakireye yaptığı varsayılan kayıtlara geçmiş ilk ve son ziyaretidir.[570]

Doğum hikayesine kanonik literatürden devam etmeden evvel, konuyla bağlantısı ve önemini göz önünde bulundurarak Yusuf'un sözü edilen çocukları ve bazı metinlerde geçen İsa'nın kardeşleri meselesi ele alınacaktır.

Günay Tümer, Matta'nın "Yusuf rüyasındaki haber üzerine Meryem'in evine aldı ve karısını yanına alıp bir oğul doğuruncaya kadar onu bilmedi ve çocuğun adını İsa koydu"[571] ifadesini ve diğer İncillerdeki buna benzer ifadeleri[572] referans alarak, Meryem'in İsa'yı

[568] Harman, "Meryem", *DİA*, c. 29, s. 237.

[569] Sarıkçıoğlu, **Diğer İnciller(Apokrif İnciller),** Isparta, Fakülte Kitabevi, I. Baskı Ağustos 2005, s. 12.

[570] Altundal, s. 28.

[571] **Kitab-ı Mukaddes**, Matta, 1: 25.

[572] **Kitab-ı Mukaddes**, Matta 12: 46; Markos, 3: 31; 6:3; Luka, 8:19,- 20; Yuhanna, 7: 3, 5, 10.

doğurduktan sonra Yusuf ile aralarında normal evlilik yakınlaşması gerçekleştiğine ve böylece İsa'nın kardeşlerinin doğduğuna inananların olduğunu nakleder. Luka'daki "ilk doğan"[573] kelimesi sonradan doğup doğmaması açısından değil genellikle diğerleri arasında en büyük olanına verilen bir nitelik olarak ele alınmıştır.[574] İsa'nın Yakub, Yahuda, Yoses ve Simun adında dört erkek kardeşi yanında en az iki ya da üç kızkardeşi olduğunu Markos İncili[575] naklederken, Yuhanna bu isimlerin İsa'nın kardeşleri değil kuzenleri[576] olduğunu belirtir. Bazı kiliseler Yakub'u Yusuf'un önceki karısından doğma oğlu kabul ederler.[577] Markos'un ileri sürdüğü gibi bu isimler İsa'nın gerçek kardeşleri iseler o zaman iddia edildiği gibi Meryem'in bakireliğinin sürekliliği mümkün olamaz.[578]

Maurice Bucaille konuyla ilgili şöyle demektedir: "İnciller bazen İsa'nın kardeşlerinden bahsederler. Yunanca olarak kullanılan *adelphoi* ve *adelphai*, biyolojik anlamdaki erkek ve kız kardeşleri ifade ederler. Sâmî kökenli bu kelimelerin –çoğu İncil kelimelerinde olduğu gibi- yanlış tercüme edildiği kesinlikle söylenebilir. Bu kelimelerin (teklifsiz münasebetlerde kullanılan) anlamları vardı ve muhtemelen kuzenlerden söz ediliyordu." [579] Bucaille'in açıklamasına Matta'nın ilgili cümelelerde "kızkardeşleri, kardeşleri" lafızlarını kullanırken, Markos'un sadece "kızkardeşleri" ifadesini kullandığını da ilave edelim.[580] Renan, İsa'nın erkek ve kızkardeşlerinin mevcut olduğundan, en büyüklerinin de muhtemelen İsa olduğundan ama hepsinin meçhul kaldığından bahseder. Yakup ve beraberinde bulunan dört kişi de kardeşi değil aslında teyze oğullarıydı. Meryem'in yine Meryem adındaki kardeşi Alfeus ya da Klovas isimli bir adamla evlenmiş ve bu evlilikten doğan çocuklar İsa'ya öz kardeşlerinden daha çok yardım ve yakınlıkta bulunduklarından onun kardeşleri diye anılmışlardır. İsa'nın kızkardeşleri de Nasıra'da evlenmişlerdi.[581]

---

[573] **Kitab-ı Mukaddes**, Luka, 2: 22

[574] Bedir, s. 128.

[575] **Kitab-ı Mukaddes**, Markos, 6: 3.

[576] **Kitab-ı Mukaddes**, Yuhanna, 19: 25.

[577] Sarıkçıoğlu, , *Diğer İnciller (Apokrif İnciller),* s. 14, 48.

[578] Altındal, s. 26.

[579] Maurice Bucaille, Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim, İzmir, T. Ö.V. Yayınları, 1981, s. 129'dan aktaran Bedir, s. 129.

[580] Bedir, s. 129.

[581] Renan, 5- 6.

Matta ve Luka İncilleri, İsa'nın doğumunun anlatıldığı pasajlarda doğum yeri, ebeveyn adları, doğumdan sonra Nasıra'daki yaşam, Davut soyundan gelme ve bakire doğum hususlarında aynı fikirdedirler. Diğer yandan Matta, Beytüllahim'i Yusuf ve Meryem'in Mısır'a göçmeden evvelki evleri olarak tasvir eder. Ancak Luka Nasıra'dan başka bir yerden söz etmez, Yusuf'a haber verilmesi, yıldız, müneccimler / kahinler *(magi),* masumların katledilmesi, Mısır'a göç ve Vaftizci Yahya konularında bir şey söylemez. Matta, Meryem'in müjdelenmesinden ve Meryem'in Elizabeth'i ziyaretinden, meleklerden, çobanlardan, sünnetten, tapınaktaki sahneden, İsa oniki yaşındayken mabedde yaşanan hadiseden ve Nasıra'da geçirilen gençlikten de hiç bahsetmez. Matta ve Luka ana gerçek hakkında hemfikirdirler. Meryem, Yusuf'un nişanlısıdır, herhangi bir cinsel ilişki olmadan Tanrı'nın ruhu aracılığıyla bir erkek çocuk rahme konmuştur ve bu hamilelik şekli bu çocuğun ileride yüce biri olacağının habercisidir. Ancak Luka'da bu haberi veren ve çocuğun adını da koyan melek Meryem'e Nasıra'da gönderilirken, Matta'da muhtemelen Beytüllahim'de Yusuf'un rüyasına girmektedir. Luka'da doğacak çocuk Davud'un egemenliğini sonsuza dek sürdürecek kişi olarak tasvir edilirken, Matta'da insanları günahlardan kurtaracak kişi olarak gösterilir. Luka'daki doğum tarzı "Tanrı'nın oğlu"nu, Matta'daki ise *"Immanuel*"i tayin eder.[582]

Matta'daki doğum hikayesine göre, Yusuf ile nişanlı olan Meryem'in evlenmeden önce Kutsal Ruh'dan gebe kaldığı anlaşılınca Yusuf, ondan sessizce ayrılmaya niyet eder. Fakat Rabb'in meleği rüyada ona görünerek "Davud oğlu Yusuf, Meryem'i kendine karı olarak almaktan korkma, çünkü kendisinde doğmuş olan Ruhul Kudüs'tendir. Ve bir oğul doğuracaktır ve onun adını İsa koyacaksın; çünkü kavmini günahlardan kurtaracak olan odur"[583] dedi. Matta'daki bu cümlelerin devamında İşaya 7: 14'e atıfta bulunularak bebeğin adının bu kez *Immanuel (Tanrı bizimle*) konulacağı yazar. Yusuf uyanınca denileni yerine getirir. Matta'da "Tanrı oğlu" ifadesi yer almazken Luka'da oğul müjdesini veren meleğe cevaben Meryem: " Bu nasıl olacak, çünkü ben er bilmem" diye karşılık verdiğinde melek, "Kutsal Ruh senin üzerine gelecek, Yüceler Yücesinin gücü sana gölge salacak. Bunun için doğacak olan kutsal, Tanrı oğlu denecektir"[584] şeklinde bir vurguyla yanıt verir. İsa, nüfus sayımı için Meryem ve Yusuf'un Beytlehem'e gittiği sırada konaklamak için handa yer

[582] Hoben, "The Virgin Birth", *The Amercian Journal Of Theology,* vol. 6, No. 3, s. 475- 476.

[583] **Kitab-ı Mukaddes**, Matta, 1: 20- 23.

[584] **Kitab-ı Mukaddes**, Luka, 1: 34- 36.

bulamadıklarından bir ahırda dünyaya gelir ve kundağa sarılarak yemliğe yatırılır.[585] Matta ise doğumun sadece Beytlehem'de gerçekleştiğini söyler.

"İsa, kral Hirodes'in günlerinde, Yahudiye Beytlehem'inde doğduğu zaman, işte şarktan Yeruşalim'e müneccimler gelip dediler: 'Yahudilerin Kralı doğan zat neredедir? Çünkü onun yıldızını şarkta gördük ve ona secde kılmaya geldik."[586] Luka kahinlerden hiç söz etmez, ona göre ise aynı civarda sürülerini otlatan çobanlar vardır ve Tanrı'nın meleği gelerek çevrelerini aydınlatır. Onlara korkmamalarını, Davud'un şehrinde kurtarıcılarının doğduğunu, onu yemlikte yatarken bulacaklarını ve bunun da onun alameti olacağını bildirir. Çobanlar Beytlehem'e gelir ve çocuğu denildiği şekilde yemlikte bulurlar.[587] Matta'da İsa Mesih'in doğumunu öğrenen Kral Hirodes, başkahinlerini toplayarak Mesih'in nerde doğmuş olduğuna dair bilgileri gidip ona secde etmek bahanesiyle öğrendi ve kahinlerini Beytlehem'e yolladı. Yıldızı takip ederek İsa ve Meryem'i bulan müneccimler hediye olarak hazinelerinden altın, günnük ve mür takdim ettiler. Kahinlere rüyalarında Hirodes'in yanına dönmemeleri gerektiği bildirildiğinden memleketlerine başka yoldan gittiler. Tanrı'nın meleği rüyada Yusuf'a görünerek Hirodes'in çocuğu öldürmemesi için Meryem ile onu alıp Mısır'a kaçmasını bildirir ve Hirodes'in ölümüne kadar Mısır'da kalırlar. Bu aynı zamanda Hoşea, 11: 1'deki 'Oğlumu Mısır'dan çağırdım" sözünün yerine gelmesi demektir. Kahinleri tarafından aldatıldığını öğrenen Kral Hirodes çok kızar ve Beytlehem ve bütün sınırları içerisinde iki yaşından küçük tüm erkek çocukların öldürülmesini emreder.[588] Luka hikâyeye çobanların ziyaretinden sonra çocuğun sekizinci günde sünnet edilip daha önce meleğin bildirdiği üzre adının İsa koyulmasını anlatarak devam eder fakat Kral Hirodes ve çocuk katliamından hiç söz etmez. Taharet günleri[589] tamamlanınca ilk doğan her erkek çocuğunda olduğu gibi, bir çift kumru veya güvercin Tanrı'ya takdim edilmek üzere mabede getirilir.[590]

Başta İncillerdeki pasajlardan ve Hristiyan kaynaklarından elde edilen bulgular neticesinde tarihsel İsa araştırmacıları ve bilim adamları, İsa'nın doğum tarihini tespit etmeye çalışmışlardır. Luka'daki, İsa doğduğunda çobanların çayırlarda sürülerini otlattığı

[585] **Kitab-ı Mukaddes**, Luka, 2: 4- 8.

[586] **Kitab-ı Mukaddes**, Matta, 2: 1- 3.

[587] **Kitab-ı Mukaddes**, Luka, 2: 8- 21.

[588] **Kitab-ı Mukaddes**, Matta, 2: 3- 23.

[589] **Kitab-ı Mukaddes**, Levililier, 12: 2- 6'ya göre 40 gün.

[590] **Kitab-ı Mukaddes**, Luka, 2: 21- 25.

ifadesinden yola çıkarak İsa'nın kış mevsiminde doğmadığı kesindir. Zira Filistin şartlarında kış aylarında –Aralık ve Ocak- bu mümkün değildir, çobanlar sürülerini en geç 15 Ekim'de dağlardan ve yüksek otlaklardan indirirlerdi. Bu durumda İsa Eylül ayından daha geç doğmuş olamaz. Yahya'nın doğumu da Pesah-Fısıh Bayramı'nda olduğuna ve İsa da ondan altı ay sonra doğduğuna göre yine İsa'nın Eylül sonu veya Ekim başı doğmuş olması gerektiği ortaya çıkar.[591]

Luka İncili'nde İsa ile ilgili iki ayrı tarih verilmiştir. İlk tarihe göre İsa, MS. 6 yıllarında yapılan bir nüfus sayımında[592], ikinci tarihe göre ise MÖ. 4 yıllarında ölen Kral Hirodes döneminde[593] doğmuştur. Yorumcuların çoğu MÖ.4 tarihini daha doğru kabul ederken Hirodes'in ölümünden ve bebek katlinden önce olmasını savunan bazılarına göre ise bu tarih MÖ. 8 civarıdır.[594] Her iki İncil'de de (Luka ve Matta), İsa'nın doğum tarihi Herod'un ölümünden bir süre öncesine denk gelmektedir. Luka'nın anlatımındaki İmparator Augustus zamanında Quirinus Suriye valisi iken yapılan ilk nüfus sayımıdır. Fakat bu sayım Josephus'a göre, Herod'un ölümünden önce değil on yıl sonra MS. 6'da yapılmıştır ve bu nedenle Quirinus'un sayımını on yıl önce gösteren İncil yazarını hatalı bulmaktadır. Bu arada Quirinus'un iki kez valilik yaptığı ve İsa'nın doğumunun hangi dönemde gerçekleştiği konuları da tartışmalıdır.[595] Ritüel kitaplarında aynı zamanda ilahi olarak da söylenen bir pasajda şu bilgiler yer almaktadır: "Dünyanın yaratılışından yüzyıllar sonra; Tufan'dan uzun zaman sonra; İbrahim'in doğumundan iki bin yıl sonra; Musa'dan bin beş yüz yıl sonra; Kral Davut'tan yaklaşık bin yıl sonra; Daniel'in peygamberliğinin yetmiş beşinci yılında; yüz doksan dördüncü Olimpiyat'ta; Roma'nın kuruluşunun yedi yüz elli ikinci ve İmparator Octave Augustus'un kırk ikinci yaşında ezeli Baba'nın oğlu Ezeli Tanrı İsa Mesih Yahuda'nın Beytlehem (Kudüs) şehrinde Bakire Meryem'den doğdu."[596] Buradaki Olimpiyatların kışdan ziyade yazın yapılabileceği ve Roma'nın MÖ. 753'te kurulmuş olması gibi bilgilerden çıkan netice İsa'nın MS. 5 yılında doğmuş olduğudur. Kesin olan husus ise İsa'nın kesin doğum tarihinin bilinmediğidir. İsa'nın doğum tarihi yanında doğum yeri de

---

[591] Hidayet Işık, "Dini Kökeni Açısından Noel Ve Yılbaşı", **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı 7, 1997, s. 451.

[592] **Kitab-ı Mukaddes**, Luka, 2: 1-7.

[593] **Kitab-ı Mukaddes**, Luka, 23: 8.

[594] Işık, s. 451.

[595] Orr, s. 68.

[596] Ali Erbaş, **Hristiyanlıkta İbadet**, İstanbul, Ayışığı Kitapları, Ekim 2003, s. 29.

ihtilaflı bir meseledir. İnciller İsa'nın Beytlehem'de doğduğunu bildirmekle birlikte onu Nasıralı diye takdim etmektedirler fakat bu kelimenin menşei de tartışmalıdır. Nasıra hem bir yerleşim merkezinin hem de bir dini hareketin adıdır ve "Allah'ın elçisi, Allah'a adanmış" gibi anlamlara da gelmektedir. Onun Beytlehem'de doğduğunu savunanlar, memleket (patris) kelimesinin mutlaka doğum yeri anlamına gelmeyeceğini ileri sürerler. Matta İsa'nın Yahudiye Beytlehem'inde,[597] Luka Yahudiye'de Davut'un şehri olan Beytlehem'de[598] doğduğunu kaydederken Markos ve Yuhanna onun nerede doğduğundan hiç bahsetmemiş ancak Nasıra'yı memleketi olarak göstermişlerdir.[599]

Bu noktada bir başka husus da İncillerdeki İsa'nın bakireden doğumuna kaynaklık eden İşaya, 7: 14 cümlesi ve Meryem'in bakireliğidir.

c) İşaya 7: 14

İsa'nın bakire doğumunun Yahudi ve Pagan olmak üzre dayandırıldığı iki kaynak vardır. Birçok araştırmacı İsa'nın bakire doğumunun menşeini Pagan mitolojisinde aramıştır. Bazıları, hakkında hiçbir delil olmadığı halde bunun Doğu kültürüne air bir mit olduğunu farzetmiştir. Diğer dinlerin mitolojik hikayeleri ile Matta ve Luka'nın hikayelerinin ortak bir yanı olmadığı görülmelidir. Bu mitoslarda var olan fiziksel üreme fikridir ve böylesi mitler Hristiyan dünyada nefretle değerlendirilirler. Matta ve Luka melek elçinin ilahi sadeliğini yansıtan sözlerden başka hiçbir kelime kullanmazlar ve mitlerde mevcut olan gizem ve sessizlik İncil anlatımlarında yoktur. Tanrı'nın gücü, Kutsal Ruh, bakire doğum yoluyla inkarnasyona neden olur. Apokrif İncillerin diliyle kıyaslandığında bile Matta ve Luka'nın dilindeki abartısızlık fark edilir ve bu kesinlikle mitlerde bulunmayan bir özelliktir. Bakire doğumun Yahudi kaynağı ise İşaya 7: 14'teki "Bunun için Rab, kendisi size bir alamet verecek; işte kız[600] gebe kalacak ve bir oğul doğuracak ve onun adını Immanuel koyacak" cümlesinde bulunur. Kelime *King James Version'*da ise *bakire (virgin)* olarak geçmektedir. *Therefore the Lord himself shall give you a sign; Behold, a virgin shall conceive, and bear a*

[597] **Kitab-ı Mukaddes,** Matta, 2: 21.

[598] **Kitab-ı Mukaddes,** Luka, 2: 4.

[599] Harman, "İsa", *DİA,* c. 22, s. 466.

[600] Türkçe çeviride esas aldığımız Kitab-ı Mukaddes metninde kelime "genç kız"olarak geçmektedir.

Justin Martyr, Tekvin, 49: 11'i şöyle yorumlamaktadır: "Kutsal Kitap'ın üzüm kanından bahsetmesi, açıkça İsa'nın kanını bir insan tohumundan değil Tanrı'nın gücünden aldığını göstermektedir. Çünkü insan değil Tanrı asmanın kanını üretmiştir. Böylece Kutsal Kitap, İsa'nın kanının insan tohumundan değil Tanrı'nın gücünden geldiğini önceden bildirmiştir. Fakat tekrar ediyorum; bu kehanet İsa'nın insanlığın sıradan cinsel ilişkilerinden doğan yani bir insana ait bir çocuk olmadığını kanıtlar."[607]

Bazı araştırmacılar, eski-klasik İbranice, Grekçe ve Latince'de İngilizce'deki gibi bakireye karşılık gelecek bir kelime olmadığını ileri sürmektedirler. Eskiden insanlar cinsel birleşmenin ne demek olduğunu biliyorlar ancak bununla ilgili farklı sözcükler kullanıyorlardı ve cinsel tecrübe yaşamamış olmak, bunun için bir sözcük üretilecek kadar öneme sahip değildi. Biz ise bakire dediğimizde henüz cinsel bir ilişki yaşamamış birini kasdediyoruz. Fakat eski dillerde bu kavramı her zaman bir tek kelime karşılamıyordu ve bu nedenle bakire

[601] The Official King JamesBible, http://www.kingjamesbibleonline.org/book.php?book=Isaiah&chapter=7&verse=14, (09 Eylül 2011).

[602] Macculloch, s. 625.

[603] http://www.mechon-mamre.org/p/pt/pt1001.htm, (09 Eylül 2011)

[604] **Kitab-ı Mukaddes**, Tekvin, 24: 43; Çıkış, 2: 8; Neşideler Neşidesi, 1: 3, 6; Mezmurlar, 30: 19.

[605] **Kitab-ı Mukaddes**, Mika, 5: 3.

[606] Orr, s. 129, 136.

[607] Hobben, The Virgin Birth, *The Amercian Journal Of Theology*, vol. 6, No, s. 490.

anlamı vermek istediklerinde bağlamını belirtmek ya da ek sözcükler kullanmak zorunda kalıyorlardı. Matta ve Luka'nın kullandığı Grekçe kelime *"parthenos*" idi. Klasik Grekçe'de bu kelime, evli veya bekar erişkin genç kadın anlamına gelmekteydi. Klasik dönem yazarları bu kelimeyi, genç bir eş veya genç dul kadını ifade etmek için kullanıyordu. Fakat nadiren bizim kasdettiğimiz anlamda bakire için de kullanılırdı. Grekçe Eski Ahit'teki *parthenos*'un birkaç anlamı mevcuttu. Genellikle başka imalardan uzak, sadece "genç kadın" anlamına gelirdi. Bazen ise evlenmemiş olma durumunu tanımlıyordu. Çok az yerde ise, kadının bakireliği metnin içeriği açısından önemliydi ve Tekvin, 24: 16 gibi bu yerlerde *parthenos* kelimesine bir ibare ilave edilmiş; İnciller'de cinsel ilişki için geçen edebi üslup kullanılarak "erkekle münasebet kurmamış *parthenos*" denilmiştir. Bakireliğin açıkça belirtildiği ve *parthenos* kelimesinin kullanılmadığı bir metinde anlam ise "lekelenmemiş kızlar" ibaresi ile verilmiş. Yunan edebiyatında olduğu gibi *Septuagint*'te de parthenos doğrudan bakire anlamını vermiyordu. Tekvin, 34: 3'te saldırıya uğramış bir tecavüz kurbanını, Yoel, 1: 8'de ise genç bir dulu belirtiyordu. Edebi bilgiler ışığında *Septuagint* ve Yeni Ahit'in tekevvün ettiği dönemde *parthenos'*un çocuğu olmayan ama çocuk sahibi olabilecek olgunluktaki genç kadın anlamına geldiğini söyleyebiliriz. İşaya, 7: 14'te "*parthenos* hamile kalıp bir oğul doğuracaktır" ifadesi ile ilk çocuğun doğumu kastedilmektedir. Tam doğurganlığa geçiş süresince bir kadın *parthenos*'tur ve bu süreci tamamlayan şey ilk çocuğun doğurulmasıdır. Diğer bir deyişle, bir kadın cinsel ilişki yaşadıktan sonra değil ilk çocuğunu dünyaya getirdikten sonra artık *parthenos* olmaktan çıkar. İkinci yüzyıl babalarından Antakyalı Ignatius'un kocalarını kaybeden ve çocukları olmayan dul kadınlardan müteşekkil cemaatine *parthenous (parthenos'un çoğulu*) diye hitap etmesinin nedeni de budur.

İbranice *betulah* kelimesi metinler bağlamında bakireliği kasteden bir kavram olarak görülse de *ha-alma* gibi o da tam olarak bakire tanımını karşılamıyordu ve bakire anlamı vurgulanmak istendiğinde "hiçbir erkekle münasebeti olmamış" ibaresi ilave ediliyordu. Eski Ahit'te dokuz yerde geçen *ha-alma* kelimesi "evlenecek yaşa gelmiş genç kadın" anlamındadır ve tek başına o da, bir kadının bakire olup olmadığının tespit edilebileceği bir anlama sahip değildi. Bugün İnglizce'deki *virgin (bakire)* kelimesinin türediği Latince *virgo* kelimesi de "genç kadın" anlamına gelmektedir ve eş için de kullanılabilir. *"Virginity*" de *virgo* olma durumunu belirten "*virginitas*" kelimesinden gelir ve "kızlık" demektir. Sonraki Hristiyan geleneği, İngilizce'de olduğu gibi kelimeye cinsel bir yön ilave etmişlerdir.

Latince'de bakireyi ifade etmek için kullanılan ibare "*virgo intacta (dokunulmamış bir virgo*)"dur.[608]

d) Bakire Doğumun Doktrinsel Önemi

Bakire doğuma inanmak, İsa'nın tanrısal doğasını açıklamak ve yeniden diriliş mucizesine başlangıç yapmak gibi, kilisenin telkin ettiğinden daha önemli bir içeriğe sahiptir. Bakire doğum, inkarnasyonu ve teslisi anlamlı kılmanın en mühim basamağıdır. Bakire doğum ve dolayısıyla Meryem vasıtasıyla Tanrı ve insan, İsa'da bir araya gelmiş olmaktadır. Din fenomenolojisinde iki tür bedenleşme mevcuttur: Fiziksel varlığın yani bedenin Tanrı'yı üzerine alması, *"hulûl (inkarnasyon)";* fiziksel varlığın bir ruhu üzerine alması, *"tenasüh (reenkarnasyon)"*.[609] Birinci türe dahil olan İsa Mesih'in inkarnasyonuna inanmanın, bakire doğum inancı olmadan mümkün olabileceği iddia edilse de, bakire doğumu inkar edenler aşağı yukarı Mesih'in inkarnasyonunu da inkar etmiş olmaktadırlar. İnkarnasyonun gerçekleşebilmesi için bakire doğumun gerekli olmadığını söylemek imkansızdır. Yeni bir insanlığı başlatan ve kendisi bizatihi insanların yaşamına yenilikler getiren bir İnkarnasyon, yeni bir tür doğumu gerektirir. Bakire doğum bu yeni gelişim adımıyla oldukça uyumludur. İnsan bedenini alan varoluş öncesi *Logos* tarihte yeni bir olaydır ve bakire doğum Logos'un bedenle bütünleşmesini sağlayan bir vasıtadır. Yeni Ahit'te bu konuyla ilgili başka hiçbir metod öne sürülemez. Bakire doğum, insan babanın yokluğu sebebiyle, -asli günahın yalnızca anneden geçişi çelişkisine rağmen- Mesih İsa'nın günahsızlığının zemini olmasa da, Matta ve Luka'da "Kutsal Ruh'un gücü ile" günahsızlıkla bağlantılanmıştır. Bu eşsiz doğumun Kutsal Ruh'un dinamik ve ahlaki gücüyle birleşerek asli günahı dışladığı varsayılmıştır. Mesih'in günahsızlığı, hem insan hem ilahi olan yeni bir kişiliğin günahsızlığıdır ve böyle bir kişiliğin dünyevi varlığının benzersiz şekilde ortaya çıkması uygundur. Macculloch'a göre, günahsızlık ve bakire doğum arasındaki ilinti ne olursa olsun, ahlaki bir dünyada günahsız bir adam ne kadar mucizevi ise fiziksel dünyada bakire doğum da o kadar mucizevidir.[610]

---

[608] Miller, s. 189- 191.

[609] Tümer, s. 22.

[610] Macculloch, s. 625- 626.

Bakire doğum inancı mantıksal olarak Tanrı oğlu inancının mecburi bir sonucudur. Bakire doğum İsa'nın doğaüstü kimliğinin bir teyididir ve bu teyid aslında Meryem'i değil İsa'yı ilgilendirir. Ancak Hristiyanlığın yayıldığı topraklarda cinselliğe karşı hüküm süren tavrı düşündüğümüzde, bu inanış kaçınılmaz olarak Meryem'in bakireliğine odaklanır hale gelmiştir. Meryem'in cinsel statüsüne olan ilgi, James'in Çocukluk İncili'nde açıkça görülmektedir. Bu apokrif ikinci yüzyıla ait İncil, İsa'dan çok Meryem'i konu alır ve Meryem ile ilgili en sevdiği şey onun bakireliğidir. Bu İncil'e göre, Meryem sadece hamile kaldığı zaman değil tüm hayatı boyunca bakire kalmıştır. Bu tezi temellendirmek için İncillerde üç tema geliştirilmiştir. İlkinde, Meryem'in hiçbir zaman Yusuf'un karısı olmadığı hatta onunla nişanlanmadığı sadece koruyucusu olduğu vurgulanmaktadır. İkinci temada, Yeni Ahit'te İsa'nın kardeşleri ile ilgili bölümleri açıklamaktadır; onlar Yusuf'un Meryem'den değil önceki evliliğinden olan oğullarıdır. Üçüncü temada James, Meryem'in bakireliğini mümkün olan en somut biçimde algılamış ve Meryem'in bakireliğini sadece ilişkiden kaçınması anlamında değil aynı zamanda anatomik olarak el değmemiş şeklinde değerlendirmiştir. Meryem, sadece İsa'ya hamile kalışı değil Meryem'in kızlık zarı yırtılmadan doğurduğu için İsa'nın doğumu da bir mucizedir. Hatta, James'in Çocukluk İncili 19: 18- 20: 2'de, İsa'nın doğumundan sonra bir ebe Meryem'in bakireliğini doğrulamak için jineokolojik bir inceleme yapar. Erken dönem Hristiyanlar, Meryem'in yaşamının görünen gerçeklerinden başka bir şey bilmedikleri için bakireliğini onun tanımlayıcı özelliği olarak varsaydılar. Sonraları ise Meryem'i sadece "bakire" olarak adlandırırlar. Kristoloji, İsa'nın tanrılığına giderek daha fazla odaklanınca, İsa'nın annesinin ahlaken mükemmel olduğunu düşünmek daha önemli hale geldi çünkü bir çocuğun karakterini ailesi belirliyordu. İsa'nın insan doğasını sadece annesinden aldığı için tanrısal yönünden ne kadar etkilenirse etkilensin doğasının günahsız olması gerekiyordu. Meryem'in ömrü boyunca bakire olduğu inanışının gelişmesi bu bağlamda olmuştur. Dördüncü yüzyıl bilginlerinden Jerome, Yusuf'un bile ömrü boyunca bakir olduğunu ileri sürmüştür.[611]

Günahsız bir yaşamın bakir bir yaşamla mümkün olabileceği varsayımı, bugün bile temel Hristiyan mezheplerinde kendine yer bulmuştur. Meryem'in sürekli bakireliği Katolik ve Ortodoks kiliselerinde bir dogmadır. Bakireden doğum doktrinini reddedenler, birçok Hristiyan tarafından sadece İncil ve kilisenin otoritesine karşı gelmekle değil aynı zamanda Meryem'e dil uzatmakla da suçlanır. Erken dönem Hristiyanlarının Meryem'in bakireliğiyle

[611] Miller, s. 242- 243.

bu kadar ilgilenmelerinin bir başka nedeni de, Meryem'in bakireliğini kendi kurtuluşları için bir ön şart olarak görmeleriydi. Ortodoks teolojisine göre, yalnızca günahsız bir kurtarıcı insanoğlunun günahının bedelini ödeyebilirdi ve İsa'nın da günahsız olması sadece bakire birinden doğmasına bağlıydı. Bu anlayışının teolojik temelini kuran kişi beşinci yüzyılda yaşayan Augustine'dir. Ona göre, Adem ve Havva'nın günahı cinselliğe düşmelerinden kaynaklanıyordu. Bu "asli günah", bir cinsel tutku sonucu doğdukları için çocuklara da geçti. İsa, cinsel ilişki olmaksızın doğduğu takdirde ancak asli günahın dışında kalabilirdi. Böylece, Meryem'in bakireliği kefaret teolojisi için önemli haline geldi ve Tanrı'nın kurtuluş planının bir parçası olarak düşünüldü. Augustine, evlilik içindeki cinsel ilişkileri bile günah olarak görmüştür. Bu zihniyet doğrultusunda Thomas Aquinas, Meryem'in İsa'ya cinsel ilişkiye girmeden hamile kaldığı için onu acısız olarak doğurduğu ve bakireliğini koruduğunu söyleyerek net bir örnek verir. Çünkü kadınların yaşadığı doğum sancısı da Havva'nın günahının cezasıydı ve Meryem bakireliğiyle asli günahın da bu cezalandırmanın da dışında kalmıştı.[612] Meryem'in bakireliğinin doğumdan sonra da sürdüğüne dair görüşün ilk kez seslendiği eser birinci yüzyıl sonlarına ait, İngilizce çevirisi "*Ascension of Isaiah (İşaya'nın Miracı*)" adını taşıyan ve koyu Gnostik etkiler taşıyan apokrif bir Yahudi- Hristiyan eseridir. Fakat Meryem için ilk kez *"devamlı bakire (ever-virgin)"* deyimini kullanan İskenderiyeli Peter'dir (Ö. 311). Meryem'in günahsız, lekesiz olduğunu (*Immaculate Conception*) savunan ilk teolog şair Ephraem'dir (Ö. 373) ve bir şiirinde Meryem'i oğlu "İsa'nın Gelini" şeklinde niteler.[613]

Genel kabul, Meryem'in kulağından döllendiği yönündedir.[614] Meryem'in sürekli bakireliğini savunan Basil, onun bakireliği bozulmadan doğurmasını, kuşun çiftleşmeden içinden bir kuş çıkabilen yumurtalar meydana getirebilmesi örneğiyle açıklar.

İsa, Tanrı oğlu değil de Yusuf'un oğlu olsaydı nasıl kutsal olabilirdi? Kısacası, bakire doğumun İsa'nın babasının insan olmadığı gibi biyolojik bir mesajı bulunmasaydı, bakire doğumun teolojik işlevini icra edemezdi.[615] İsa'nın niteliğini edatlarla ifade etmek gerekirse,

[612] Miller, s. 245-246.

[613] Tümer, s. 38, 43, 45.

[614] Leach, *Virgin Birth*, s. 42.

[615] Spiro, *Virgin Birth, Parthenogenesis and Pyhsiological Paternity: An Essay In Cultural Interpretation*, s. 250.

O bir bakire*den (ex)* değil, bir bakire *aracılığıyla (per)* doğmuştur, denilmesi daha uygun olacaktır.[616]

İşte bütün bu anlatım ve yorumlamalarla "Tanrı oğlu" olarak addedilen İsa'nın annesi Meryem de bir süre sonra oğlu gibi yüceltilerek *Theotokos (Tanrı doğuran*) sıfatıyla anılmaya başlanmış ve bu inanç da bakire doğum gibi bir dogmaya dönüşmüştür.

2. APOKRİF LİTERATÜRDE İSA'NIN DOĞUMU

II. yüzyıldan itibaren yazılan ve kilisece apokrif kabul edilen yazıların, efsanelerin tarihsel bir değeri yoktur ve bunlar Meryem, İsa ve bakire doğum hakkında ancak teolojik spekülasyonlar olarak görülebilirler. Örneğin Meryem'in anne ve babasının adlarını, mabede adanan bir bakire olup olmadığın kanonik metinlerde bulamıyoruz.[617] Apokrif İncillerin genelde MS. 180 yılından sonra kaleme alındığı iddia edilmesine rağmen, Yakub'un İncil'i, Çocukluk İncilleri ve Thomas İncili daha erken dönemlerde yazılmışlardır. İsimlerinden de anlaşılacağı üzere, Çocukluk İncilleri İsa'nın doğumu ve çocukluğuna dair, Kur'an-ı Kerim'deki bilgilerle paralellik gösteren birtakım bilgiler vermektedir. Çocukluk İncillerinden İsa'nın kardeşi Yakub'a atfedilen Yakub İncili'i, Meryem ve İsa'nın doğumundan bahsederken, İbrani Thomas İncili ise gnostik karakterli bir İncil'dir.[618] Nasraniler, Ebionitler ve İbraniler İncilleri günümüzde varlığı kesin olan Yahudi Hristiyan İncilleridir. Ayrıca James'in Çocukluk İncili ve bundan kalan geleneğin devamını dile getiren Pseudo Matta ve Meryem'in Doğum İncili de sayabileceğimiz apokrifler arasındadır. Arapça Doğum İncili de aynı kaynaktan gelir ve Thomas İncili'nden birtakım ögeler almıştır. Son olarak elimizde İncil olmayan iki Dosetik doğum hikayesi mevcuttur: İşaya'nın Miracı ve onun 6 ile 11. bölümlerinden oluşan İşaya'nın Kehaneti.[619] Kanonik hikayeler ile apokrif ya da patristik öykülerin ayırt edici bazı özellikleri vardır. Kanonikler felsefi değildir; iffetli ve kısadır. Apokrifler ise, teolojik tartışmaların gerektirdiği biçimde yoruma dayalı ve daha

[616]Hoben, "The Virgin Birth", *The American Jounal of Theology*, vol. 6, No. 4, s. 709.

[617] Tümer, s. 31.

[618] Mahmut Aydın, *Yahudi Bir Peygamberden Gentile Bir Tanrı'ya: İsa'nın Tanrısallaştırılma Süreci*, s. 54.

[619] Miller, s. 259, 285.

teferruatlıdır.[620] Bu bölümde, günümüze ulaşmış Apokrif İncil ve eserlerden İsa'nın doğumu ile ilgili bilgi içerenleri nakledilecektir.

a) İbraniler İncili

Yahudi Hristiyan İncillerinden İbraniler İncili'nde, nasıl başladığı bilinmeyen kalan parçalardan birinde şöyle yazmaktadır: "İsa, insanlar için dünyaya gelmek istediğinde, Tanrı gökte Mikail isimli kuvvetli bir güç seçti ve Mesih'i onun gözetimine emanet etti. Ve güç dünyaya geldi ve O Meryem diye adlandırıldı ve Mesih onun vücudunda yedi aylık idi."[621]

b) Yakub İncili (Protoincil)

Çocukluk İncilleri denen apokrif grubuna dahil olanlardan birisi de Yakub İncil'idir. İsa'nın küçük kardeşi olduğu iddia edilen –Katolik Kilisesi manevi, Protestan Kilisesi maddi kardeş, diğer bazıları ise Yusuf'un önceki evliliğinden olma çocuğu kabul eder- Yakub'a ait olan bu İncil'in yazarı, kendi şehadetine göre Kral Herodes'in ölümünden sonra bu İncil'i yazmıştır.

Bu İncil, Meryem'in doğumu ile başlar, ailesi ve çocukluğu, mabede adanışı, kura ile Yusuf'un himayesine verilişi anlatıldıktan sonra Meryem'in kuyudan su almaya gittiği sırada Cebrailile karşılaşıp İsa ile müjdelenişi anlatılır. Sonra Elizabeth'i ziyaret edişi ve onun karnındaki Yahya'nın Meryem'in karnındaki İsa'yı takdis edişi dile getirilir. Yakub'a göre bütün bunlar yaşanırken Meryem onaltı yaşındadır. Yusuf ise ancak hamileliğinin altıncı ayında eve gelerek Meryem'i hamile bulur. Ne yapacağını şaşıran Yusuf'a melek rüyasında görünüp doğacak bebeğe İsa ismini vermeleri ve Meryem'i himayeye devam etmesi gerektiğini bildirdi. Yusuf denileni yaptı. Durumu öğrenen Yahudi din adamlarına ve başrahibe, iddia edildiği gibi Meryem'i kirletmediğini ispat için Yusuf kendisine imtihan

[620] Hoben, "*The Virgin Birth", The American Jounal of Theology*, vol. 6, No. 4, s. 748.

[621] Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller (Apokrif İnciller*), s. 43.

suyunun içirilmesini ağlayarak teklif eder. Suyu içen Yusuf çöle gönderilir ve sağ salim geri dönünce suçsuzluğu kanıtlanmış olur. Aynı testten Meryem de alnının akıyla geçer.[622]

Meryem'i doğum sancısı bir merkep üzerinde Yusuf ile birlikte seyahat ederken tutar. Yusuf, Meryem'i yakınlardaki bir mağaraya götürür, oğullarını yanına bırakarak Beytlehem çevresinde İbrani bir ebe aramaya çıkar.

P. Bodmer metninde Yusuf ebeyi bulur, ona Meryem ile nişanlı olduğunu ve Kutsal Ruh'tan gebe kaldığını söyler. Tishendorf metninde Yusuf, ebeye Meryem'in nişanlısı olduğunu söyler. Mağarada doğuma yardım eden ebe, karanlık mağaranın ışıkla dolduğunu ve Meryem'in bakireliğinin doğumdan sonra da devam ettiğine hayretle şahit oldu ve bunları rastladığı Salome'ye aktardı. Salome, Meryem'i sırt üstü yatırıp eliyle bekaretini kontrol etmeye çalışırken eli yandı ve çığlık atarak onun bakireliğine inanmadığı için başına bunun geldiğini itiraf edip, günahına pişman oldu. Sonrasında, İsa'nın yıldızının doğduğunu gören kahinler ona tazimde bulunmaya geldiler, tütsü, altın ve defneden oluşan hediyelerini takdim ettiler. Kahinlerden İsa'nın doğumu ile ilgili bilgiyi alan fakat daha sonra aldatıldığını öğrenen Kral Herodes, iki yaş altındaki bütün erkek çocukların öldürülmesini emrini verdi. Bunu duyan Meryem korkudan İsa'yı yemliğe yatırdı, Elizabeth de Yahya'yı dağa kaçırdı. Dua ederek dağın kendilerini saklamasını istemesi üzerine dağ ikiye yarıldı ve onları içine aldı.[623]

c) İbrani Thomas veya Thomas'ın Çocukluk İncili

Bu İncil Thomas'ın İncili olarak da bilinir fakat Nag Hammadi'de keşfedilen ve İsa'nın sadece sözlerinden oluşmuş Thomas'ın İncili'nden[624] ayırt etmek için onikinci yüzyılın ortalarında yeniden isimlendirilmiş ve bu İncil'in kadim ismine muhetemelen "İsa'nın Gençlik Amelleri" denilmiştir.[625] Çocukluk İncilleri grubundan olan bu İncil'de,

[622] Sözü edilen test KM, Sayılar, 5: 11'de de geçmektedir.

[623] Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller(Apokrif İnciller,* s. 49- 61.

[624] Bahsedilen bu İncil, tezimizin kaynakçasında yararladığımız ve Türkçe'ye Ahmed Yüksel Özemre tarafından "Toma'ya Göre İncil ya da Hz. İsa'nın 114 Hadisi" adıyla çevrilen eserdir.

[625] Miller, s. 273.

İsa'nın doğumuna dair bilgi bulunmayıp onun çocukluk ve gençliğindeki serüvenlerini ihtiva eder. Bu İncil'in benzerlerinden farkı Yuhanna felsefesini benimsemiş olmasıdır.

ç) James'in Çocukluk İncili (Protovangelium)

Tischendorf, orijinal James İncili'nin ikinci yüzyılın ilk yarısında yazıldığını söyler. Elimizdeki İncil mutlaka değiştirilmiştir ancak mevcut olan hikaye özünde James'e ait olduğu düşünülen Yahudi Hristiyan çalışmasıdır ve büyük olasılıkla Justin döneminde de geçerli bir metin olmuştur. Meryem'in doğumu ve büyümesini, mabede adanışını, kura ile Yusuf'un himayesine girişini, meleğin Meryem'i müjdelemesini, Yusuf'a rüyasında meleğin uyarıda bulunuşunu, Meryem ve Yusuf'un masumiyet sınavından geçişlerini, İsa'nın mağarada doğumunu ve ebenin bekaret kontrolünü, kahinlerin ziyaretini, Herodes'in çocuk katlini aynen Yakub İncili'ndeki gibi anlatır. [626]

d) Barnabas İncili

Barnabas İncili'nde İsa'nın doğumu ile ilgili ancak şu bilgiler bulunmaktadır:

"Allah'ın iradesini öğrenen Meryem, yüklü olduğundan kendine saldırırlar ve zina suçlusu sayarak taşlarlar diye insanlardan korkup dindar, takva sahibi, namaz ve oruçla Allah'a ibadet eden ve bir marangoz olarak ellerinin yaptığı ile geçinen bir adam olduğundan, ayıpsız yaşantılı Yusuf adında kendi soyundan bir yoldaş seçti. Bakire, bildiği böyle bir adamı yoldaşı olarak seçti ve ilahi teklifi ona açtı. Dindar bir adam olan Yusuf Meryem'in hamile olduğunu anlayınca Allah'tan korkup ondan ayrılmayı düşündü. Bak ki, uyurken, "ey Yusuf, neden kadının Meryem'i bırakmayı düşünüyorsun?" diye Allah'ın meleği tarafından uyarıldı (ve şöyle denildi): "Bil ki ona ne olmuşsa hepsi Allah'ın iradesiyle olmuştur. Bakire, bir çocuk dünyaya getirecek, adını İsa koyacaksın, şaraptan, kuvvetli içkiden ve her türlü temiz olmayan etten onu uzak tutacaksın, çünkü o annesinin rahminden Allah'ın kutsal bir (kuludur). O Juda'yı (Yehuda) kalbine döndürsün ve İsrail kavmi Musa'nın kanununda yazılı olduğu gibi Rabbin kanunu yolunda yürüsün diye İsrail halkına gönderilen Allah'ın bir

[626] Hoben, "*The Virgin Birth", The American Jounal of Theology*, vol. 6, No. 4, s. 748- 751.

peygamberidir. O, Allah'ın kendine vereceği büyük güçle gelecek, büyük mucizeler getirecek ve bu sayede pek çok insanlar kurtulacaktır. "Uykudan uyanan Yusuf Allah'a şükretti ve bütün içtenliğiyle Allah'a ibadet ederek ömrü boyunca Meryem'in yanında kaldı."[627]

e) Latince Çocukluk İncili

Bu isimsiz İncil ortaçağda yazılmıştır ve büyük bölümü James'in Çocukluk İncili ile Pseudo Matta'ya dayanmaktadır. Fakat buradaki kısa alıntıda diğer yerlerde olmayan bir biçimde İsa'nın doğumunun keskin ve yanar döner bir ışık içerisinde tasvir edildiğini görmekteyiz. Bu sahne belki de "dünyanın ışığının" gelişini, her yeri saran ışıktan İsa'nın doğuşunu ve bu ışığın bebek şeklini alışını dosetik bir açıdan sunmaktadır. Bu İncil ebenin adını Zachel olarak vermesi dışında James'in Çocukluk İncil'i ile eşleşmektedir.[628]

f) Pseudo Matta İncili

Bu eser, "Kutsanmış Meryem'in Doğumu ve Mesih'in Bebekliği" adını taşımaktadır. Büyük bölümü James'in ve Thomas'ın Çocukluk İncillerine dayanmaktadır. Eser bu İncilleri özgürce düzeltir; hikayelere eklemeler yaparak detayları değiştirir, bazı bilgileri ise tamamen çıkartır. Pseudo Matta, Zekeriya ve Yahya ile ilgili tüm bilgileri yok sayar, Yusuf'un himayeliğinin de geçici olduğunu söylerken Meryem'in sürekli bakireliğinin vurgulanması hususunda James'in Çocukluk İncil'ini de geride bırakır. Başrahip, oğlunu Meryem ile evlendirmeyi istediğinde Meryem bunu reddederek, bakire hayatı sürmeyi tercih ettiğini dile getiririr. Bu İncil'de Meryem'in bakire hayatı yaşamayı seçen ilk kişi olduğu belirtilmiştir. Doğumdan sonra Meryem'i inceleyen bir ebenin: "Bir bakire hamile kaldı, bir bakire doğum yaptı ve hala bakire" demesinden sonra Meryem'in doğum sonrası bakireliğine büyük vurgu yapmaktadır.

---

[627] **Barnabas İncili**, Mehmet Yıldız (çev.), İstanbul, Kültür ve Basın Yayın Birliği, s. 57- 58.

[628] Miller, s. 288- 289.

Pseudo Matta, İsa'nın mağarada doğduğunu fakat sonra Meryem'in bir ahıra girerek İsa'yı yemliğe koyduğunu ve bir öküzle bir eşeğin ona taptığını naklederek İşaya ve Habakkuk peygamberlerin kehanetlerinin gerçekleştiğini göstermek istemektedir.[629]

g) Latince Çocukluk İncili'nden Bir Arundel Yazma Parçası

Bu yazmada İsa'nın doğumu şu sözlerle anlatılır:

"Saat yaklaştığında, Tanrı'nın gücü açıkça tezahür etti. Ve kızı (Meryem) orada durdu. Göğe baktı ve üzüm asması gibi oldu. Kutsal hadise hızla son buldu. Işık önüne gelince, çocuğu doğurduğu için Meryem dua etti. Ama çocuk, etrafına çepeçevre, güneş gibi ışıklar gönderdi. Temiz ve çok sevimli görünüyordu. Fakat doğduğu saatte pek çok görünmeyen varlığın hep birlikte 'amin' dediklerini, seslerini işitti." Dünyaya gelen diğer bebekler gibi ağırlığı yoktu ve vücudu parlıyordu.[630]

h) İki Dosetik Doğum Hikayesi

İsa'nın hem ilah hem insan olarak takdim edilmesi neticesi oluşan paradoksu ortadan kaldırmak ve onun doğasını netleştirmek adına Hristiyanlığın ilk çağlarında farklı çözüm arayışları geliştirilmiştir. Bu çözümlerden biri, Tanrı'nın onu oğul edinmesiyle İsa'nın ilahi bir statüye yükseldiğini iddia eden Adoptionism, diğeri ise İsa'nın ezelden beri ve tamamen Tanrı olduğunu ancak gerçekte insan olmamasına rağmen öyle gözüktüğünü savunan Docetism'dir. Dosetik İsa, insan şekline bürünen Tanrı'dır. Beşinci ve altıncı yüzyıl otoriteleri Docetismi kınamışlardı. Bugün de hiçbir kilise resmi olarak Docetismi kabul etmez ama bu akım Hristiyan toplumunda genel geçer bir kristoloji olarak güncelliğini korumaktadır. Eserin önemi, Meryem'in İsa'yı doğurduktan sonra bakireliğinin devam etmesi konusunda eldeki ilk doküman olmasıdır.[631]

---

[629] Miller, s. 307- 310.

[630] Sarıkçıoğlu, *Diğer İnciller (Apokrif İnciller),* s. 80.

[631] Tümer, s. 38.

h. 1- İşaya'nın Kehaneti

Bu eser bir İncil değildir ve İşaya'nın Miracı denilen daha uzun bir metinle birleşmiştir. İşaya peygamber göğe yükseldiğinde İsa'nın dünyaya ineceğini öğrenir. Fiziksel dünyaya inebilmesi için kendini gizleyerek bebek görünümünde dünyaya ulaşır. Meryem ve Yusuf'tan başka hiç kimse onun gerçek kimliğini bilmez.

İşaya'nın Kehaneti, ikinci yüzyılın başlarında Grekçe yazılmıştır, bu bölümü ise sadece Etiyopya dilinde bulunmaktadır.

h. 2- İşaya'nın Miracı

Bu eserde anlatıldığına göre, Meryem'in hamile olduğunun anlaşılmasının üzerinden henüz iki ay geçmişken Meryem birden bir çocuk görür ve şaşırır. Rahminin eskisi gibi olduğunu fark eder. Yusuf ve Meryem'e bundan kimselere bahsetmemesi bildirilir. Meryem acısız şekilde doğum yapar ve bebek süt emmek yerine yetişkin insan gibi besin yer. Bu, onun sıradan olmadığının bir ifadesidir.[632]

B. HRİSTİYAN MEZHEPLERİNDE İSA'NIN DOĞUMU

1. ERKEN DÖNEM HRİSTİYAN EKOLLERİ VE KİLİSE BABALARININ İSA'NIN BAKİREDEN DOĞUMU İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Bu bölümde, bakire doğumun Hristiyanlığın başlangıcından beri bilinen ve inanılan bir doktrin olup olmadığının ve tarihsel süreç içerisinde İsa'nın doğumunun çeşitli Yahudi Hristiyan, Hristiyan ekolleri ve ilk dönem kilise babalarınca nasıl yorumlandığının daha net bir biçimde gözlemlenebilmesi incelenecektir.

Kadim dünyada olağanüstü bir doğum, önemini "ilahi" yaşam bağlamından alıyordu. Örneğin İskender'in başarıları o kadar inanılmazdı ki, insanlar daha sonra ona doğaüstü bir şeyler atfetmeye karar verdiler. Bu nedenle, mucizevi doğum hakkında bir hikayenin anlamı geçmişe yöneliktir. Erken dönem Hristiyanlar bunu çok iyi kavramışlardır. İkinci yüzyıl

[632] Miller, s. 286- 287.

Hristiyan bilgini Origen şöyle der: "Bu hikayeler, gerçekten bir mittir. Diğerlerinden daha büyük bir zeka ve güç sahibi olduklarına inandıkları kişiler için insanlar bu tür hikayeler üretirler. Sıradan insan doğasını aşan bir kişi için böyle algılamanın iyi bir başlangıç olacağını düşünerek, o kişinin aslen daha üstün ve daha ilahi bir tohumdan meydana geldiğini söylerler." [633] Bu açıdan bakıldığında İsa'nın doğumu da bir mittir. İsa'nın bakireden doğumunun kaynağına dair mitsel teoriyi savunanların karşılaştığı çıkmazlardan ilki, İncillerin kökenlerinin MS. 70 ve 80'e dayandığı ve dolayısıyla zamanla mitin gelişmesi gerektiği şartının gözden kaçırılmasıdır. Örneğin Budizm ile paralellik arandığı takdirde bu mukayese tarihsel olarak imkansızlaşacaktır. Mitsel teori kabul edilse bile bu kez de bu mitin Yahudilere nasıl ulaştığı ve kabul gördüğü noktasında zorluk çıkacaktır. Schmiedel ve Usener gibileri bunu reddederek bakire doğumun Babil'e dayandığını ve bu düşüncenin Hristiyanlar tarafından kabul gören kafirce bir mit olduğunu iddia ederler. Harnack ise, kafir mitlerden uzak olan Hristiyan geleneğin tüm erken dönemi ile bu görüşün çeliştiğini savunur. Mitsel teori bir kenara bırakılıp bakire doğumun Yahudi- Hristiyan kökenlerine indiğimizde, Hristiyanlık tarihinde İsa'nın doğumuna yapılan ilk atıfı, Pavlus'un Galatyalılara Mektubu 4: 5'teki "Tanrı, kendi oğlunu kadından doğmuş, şeriat altında doğmuş olarak gönderdi" ifadesinde buluruz. Bakireden doğumun Hristiyan kutsal metinlerindeki kaynağı Lobstein ve Harnack gibi birçok araştırmacının da kabul ettiği genel görüşe göre İşaya 7: 14'tür. Fakat ilk dönem katı tek Tanrı inancına sahip Yahudi Hristiyanları için, İshak vb. gibi Tanrı tarafından vaat edilmiş çocuk inancından Tanrı'nın bir Yahudi bakiresinin anne olmasına neden olduğu fikrine geçmek olanaksız bir şeydi.

Bakireden doğum eğer bir mitse, hikayelere bakıp söylenebilecek ilk şey, bu mitin çok geçmeden ortaya çıktığıdır. Bu mitin kökenini Pavlus'un Vaazı öncesine yerleştiren teoriye göre, fikir ve yapıları oldukça naif ve ilkel olan anlatılar, Pavlus ve Yuhanna'nın etkisi altındadırlar. Luka'nın dili ve üslubu bizi ilk dönem Yahudi Hristiyan ortamına götürmektedir. Muhtemelen, bu hikaye Pavlus'un Kristolojik doktrininden önce oluşmuş ve Kristolojinin en erken devresini teşkil etmiştir. Yine de İsa'nın ölümünden sonra yirmibeş otuz yıl gibi kısa bir süre zarfında böylesi bir mitin nasıl meydana çıkıp kabul gördüğünü açıklamak zordur. Çünkü bu dönemin büyük bir bölümünde Havariler hala Kudüs'teydiler. Her durumda böyle bir mit oluşma aşamasındaysa Pavlus ve diğer erken dönem İncil vaizlerinin bundan haberdar olmaması imkansızdır. Fakat Pavlus ve Havarilerin bakireden

[633] Miller, s. 254.

doğum konusunda sessizlikleri de muhaliflerin en önemli argümanlarındandır. Böylesi bir mitin Yahudi topraklarında nasıl olup da ortaya çıkabileceği sorusuna, bir de bu şekilde dönemin aşılması zor bir güçlüğü de eklenmektedir.

Lobstein bu ilk teoriyi güçlüklerine binaen reddederek bakire doğum düşüncesinin çıkışını Pavlus ve Yuhanna arası döneme yerleştirir. Fakat bu durumda Pavlus'un Mektupları'ndan yani İsa'nın çarmıha gerilmesinden yirmi yıldan daha az bir süre geçtikten sonrasına gidilmesi gerekir ki, yine bir önceki teoride olduğu gibi Havarilerin bu konudaki bilgisizliğini açıklamak mümkün değildir. Eleştirmenler, mitin çıkış tarihi Pavlus'a kadar genişletilse bile, Kilisenin kökeninden otuz yıl uzakta olduğumuzu ileri sürmektedirler. Son halini almış bir mitin, ilk nesil Havariler ve Kilisenin bulunduğu, İsa'nın akrabalarının bile hayatta olduğu bir dönemde gelişip kabul görmesi imkansız durmaktadır. Bakire doğum fikrini Philon'un alegorilerinde arayan F.C. Coynbeare gibi teorisyenlere de rastlanılmaktadır. Soltau'nun fikrine göre ise, Meryem'in Kutsal Ruh tarafından hamile kalması düşüncesi, birinci yüzyılın sonlarına kadar ortaya çıkmamıştı. Bu, doğum hikayeleri içeren İncillerin Kilisede mevcut olduğu zamanlardan yirmibeş yıl kadar sonrasına tekabül eder.[634] Gerçekte İsa'nın Yusuf yoluyla Davud'un torunu olduğu şeklindeki ilk hikaye sebebiyle Bakire Meryem'in hikayesinin sonradan eklendiğine hükmederek yalanlamak gerekir. Bu durumda da bu hikayenin başlangıcı ikinci yüzyılda bir döneme yerleştirilebilir.[635]

Pavlus'un bakireden doğum konusundaki sessizliğinde karşılaşılan zorluklar, Pavlus'un muhtemelen bakireden doğumu bildiği ancak mevcut mektuplarında bundan bahsetmediği görüşüyle ortadan kaldırılmaya çalışılır. Bakireden doğumu savunanlar için, konunun en eski Hristiyan vaazlarında yer almaması da gerçekliğini etkileyecek bir durum değildir.[636]

Allan Hoben "The Virgin Birth" adlı tezinde İznik öncesi Hristiyan literatüründe İsa'nın bakireden doğum hikayelerinin izini sürmeyi, İznik öncesi kilise babalarının hangi kaynakları kullandıklarını, kilise ötesi kaynakların konu üzerine etkisini ve bu etkinin ne zaman görülmeye başladığını ele alır. Hoben'in ilk bulgusu, İsa'nın mucizevi doğumuna dair ilk ve tek materyal bırakanın Apostolik Piskopos Antakyalı Ignatius (şehit ediliş tarihi MS.

[634] Orr, s. 156- 163, 173.

[635] Weigall, s. 17- 18.

[636] Beittel, s. 601.

107- 117 arasında bir tarihtir) olduğudur. İznik öncesi dönemdeki yazarlar bu hususta sessiz kalmışlardır. Ignatius'un mevcut eserlerinden İsa'nın Meryem'in rahminde oluştuğuna; yarısı etten yarısı ruhdan olduğuna; ilkinin Meryem'den, ikincisinin Tanrı'dan geldiğine; Davud'un soyuna mensup olduğuna ve annesinin bekaretine inandığını öğrenmekteyiz. MS. 138'de yaşamış olan Aristides, Süryanice'ye çevrilmiş Apology adlı eserinde, Tanrı'nın cennetten indiğini ve bakire bir İbrani kadına çocuk verdiğini, bu durumda onun Tanrı'nın oğlu olduğunu, bu inancın Hristiyanlarca kabul edilen İncil'in bir parçası olduğunu yazar. Justin Martyr (yaklaşık MÖ. 110- MS. 66) ise Tyrpho'nun Grek mitleri ve İsa mukayesesini redder ve bu mitlerin şeytanın işi olduğunu iddia eder. Martyr, bakireden doğumla ilgili extra-canonical (apokrif) kaynakları kullanan ve varlığını kanıtlayan ilk kişidir. Bazı ifadelerinden, Justin zamanında İsa'nın bakireden doğumunu inkar edip normal bir şekilde doğduğunu savunanların mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Irenaeus (MÖ. 120- MS. 202) ile bakire doğum tartışmalarında savunmacı görüşlerden polemikler dönemine geçilir. Irenaeus, ilahi bir şekilde yaratılan Mesih'i dünyevi kirlilikten korumak için hamileliği, doğumu ve İsa'nın görünüşünü olağanüstü olarak kabul ettirmeyi hedefleyen Gnostiklerle mücadele etmiştir.[637] Tertullian (MÖ. 150- MS. 240) Meryem için "virgin"i sıfat değil isim olarak kullanmasıyla dikkat çeker. İskenderiyeli Clement (Ö. yaklaşık MS. 220), muhtemelen, Meryem'e tanrılık yüklemeye başlayan ilk kişidir. Origen (MÖ. 185- MS. 254), İşaya'nın çevirisinin "bakire" olduğunu savunur. O, mucizevi hamile kalış ve bakire doğumun gerçek bir doğum olduğuna inanır ama bu meselenin bütünüyle insanların anlama kapasitesini aştığını savunur. Tertullian (MÖ. 150- MS. 240) ise, açıkça bakireden doğumla ilgili başka İncillerin varlığından söz etse de Meryemin kalıcı bakireliğiyle ilgili hiçbir doktrini kabul etmez.[638]

Hiçbir kilise babasının, İsa'nın sadece Meryem'in rahminde oluşup doğmasını kabul etmediğini ifade ederek, buraya kadar özetlenen bakire doğumu savunan babaların görüşlerinden bakire doğuma muhalif olanların görüşlerine geçilebilir. Bu kişiler arasında Saturninus (Irenaeus ve muhtemelen Justin'den önce) İsa'nın bedenen değil bir hayalet-ruh olarak var olduğunu, Basilides (yaklaşık 120) de yine aynı şekilde İsa'nın bedenden yoksun olduğunu, Ophite mezhebi mensupları (Irenaeus'ta önce ikinci yüzyıl) ve Serpentarianlar da İsa'nın bedenen var olmadığını savunurlar. Carpocrates (yaklaşık 130), İsa'nın bakireden

[637] Hoben, "The Virgin Birth*", The American Jounal of Theology*, vol. 6, No. 3, s. 473- 495.

[638] Hoben, "The Virgin Birth*", The American Jounal of Theology*, vol. 6, No. 4, s. 709- 727.

doğduğunu reddeder ve Yusuf'un tohumundan doğmuş bir insan olduğunu söyler. Diğer yandan Valentinus (yaklaşık 170), İlk Baba Bythus tarafından bir bedenle değil, ruhsal bir bedenle gökten indirildiğini, Meryem'den hiçbir şey almadığını, sadece bir su borudan nasıl geçiyorsa İsa'nın da Meryem'den öyle geçtiğini öne sürer. Ptolemy (yaklaşık 170), Secundus (yaklaşık 170), Heracleon (yaklaşık 170) da Valentinus ile aynı görüşü paylaşırlar. En ilginç reddiye Bizanslı Theodotus'tan gelir. O, İsa'nın Kutsal Ruh ve Bakire'den doğduğuna inanır fakat dürüstlüğü dışında diğer insanlar nezdinde bir üstünlüğü olmadığını söyler.[639]

Bakireden doğumu reddeden erken dönem Yahudi Hristiyan mezhepleri, ekolleri ve akımları hakkında şu görüştedirler:

Bu noktada hatırlanması gereken bakireden doğumu reddeden tek Yahudi mezhebinin *Ebionitler* olduğudur.[640] Ancak Ebionitlerden başka *Nazarenler (Nazarenes)*, *Symmaklılar (Symmachians)* ve *Elkasaitler (Elkesaites)* gibi Yahudi Hristiyan mezheplerinin de bulunduğunu ve bunları birbirinden ayırmak çok güç olduğundan dolayı hepsi için Ebionitler isminin ortak olarak kullanılması da söz konusu olduğunu belirtilmelidir. Bu Ebionitlerin İncili, Matta'ya benzer fakat bakire doğum ve İsa'nın çocukluk hikayesini içermez.[641] Irenaus'un verdiği ve Origenes'in de onayladığı bilgiler çerçevesinde sadece Matta İncili'ni baz alan Ebionitlerin bazılarının İsa'nın bakire bir anneden doğduğunu kabul ettiklerini öğreniyoruz.[642] "İsa, Tanrı oğlu olduğu için bakireden doğmuştur" görüşünün net olarak yer bulduğu tek İncil olan Luka, Hristiyanlığın Yahudi köklerinden kopması için konuyu İsa'nın çocukluk hikayelerine taşıyarak etkili bir adım attı. Yahudilik açısından, İsa'nın insan olmayan (tanrısal) bir babaya sahip olmasını gerektirecek bir durum yoktu. Aynı şekilde yine Yahudilik, İsa gibi kutsal bir kişiliğin, görünmez gizli bir güç tarafından hamile bırakılmış bir annesi olmasını da gerektirecek bir yapıda değildi. Bu nedenle, bakireden doğumu reddeden erken dönem Hristiyanların Yahudi Hristiyanlar olduklarını söylemek mantıklıdır. Yahudi Hristiyanlar, Filistin'de ve Suriye'de yaşamaları, Semitik dilleri (Süryanice, Arami) dilleri konuşmaları pagan kökenli Hristiyanlara göre Helenistik teolojiden daha az etkilenmelerini sağlıyordu. Kutsal Ruh'u Yahudilere göre Meryem'in hamileliğinden sorumlu tutmak hem

[639] Hoben, *"The Virgin Birth", The American Jounal of Theology*, vol. 6, No. 4, s. 739- 740.

[640] Orr, s. 154- 155.

[641] Robert L. Walken, "Ebionites", *The Encyclopedia of Religion*, vol. 4, s. 576- 577.

[642] Turhan Kaçar, "Ebioniteler'den Arius'a: Eskiçağ Doğu Hristiyanlığında İsa Teolojisi Tartışmaları", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 44, sayı 2, 2003, s. 194.

teolojik he de literal olarak yanlıştı. İbranilere ait *Gospel of the Hebrews*'de İsa'nın vaftiz sahnesinin çok farklı bir varynatı vardır ve İsa şöyle der: "benim annem Kutsal Ruh, saçımdan tuttu ve yüce dağ Tabor'a getirdi." Yahudi Hristiyanların Kutsal Ruh'u İsa'nın annesi saymalarının nedeni de budur. Bazı erken dönem Yahudi Hristiyanları da Meryem'in iffetini korumak adına bakireden doğumu reddeder. Bu entresan reddin nedeni ise, Yahudilikte cinsel ilişkinin hiçbir zaman günah olarak görülmemesinde bulunabilir.[643] Yukarıda sayılan Yahudi Hristiyan mezheplerini de içine alan erken dönem ekollerinden bazısı İsa'yı Mesih olarak değil peygamber olarak görüyorlardı. Diğer bir kısmı da Mesih olduğuna inansalar da Kilisenin ve kristolojinin öğretisine göre bir çerçeve çizmiyorlardı.[644] Gnostikler ve Dosetiklerin görüşlerine daha önce yer vermiştik. İznik Konsili sonrası bakire doğumla ilgili olarak İsa'nın ve Meryem'in tanrılığını savunanlar ve inkar edenler arasında ciddi tartışmalar vuku bulmuştur. Nestorius Meryem'in *Theotokos*luğunu reddetmiş ve ona *Christokos (Mesih'in annesi*) denilmesini teklif etmiştir. Ona göre bakire Meryem'in doğurduğu Tanrı değil insandır.[645] İznik Kredosu her ne kadar bakire doğum dogmasının teyidi olarak görülse de aykırı sesler, Nestorius'tan sonra, İsa Mesih'in mesajına uygun düşmeyen veya Tanrı'nın ve Eski Ahit'in uzantısı olduğu kısımları Kitab-ı Mukaddes'den çıkaran Marcion ile yankılanmaya devam etmiştir. Bu fikri çerçevesinde Marcion, İsa'nın doğum hikayesini konu edinen Luka İncili'nin ilk iki bölümünü kabul etmemiştir.[646] Kilise tarafından II. asır heretiklerinden kabul edilen, İsa'nın insanlığını saf bir görüntü olarak algılayan *Docetism* akımına karşı görüş olarak ortaya çıkan *Adoptionism,* İsa'nın kutsallığını kabul etmiyor ve Tanrı'ın ancak "*Adoptif bir oğlu*" olacağını ve İsa'nın Tanrı'nın gerçek oğlu olmadığını ileri sürdüler.[647]

Metinlerden anlaşılacağı gibi, bakire doğum doktirini çok farklı biçimlerde ve felsefi aşırılıklara bağlanarak öne sürülmüştür. Doktrinin teolojik değeri, Havarilerin zamanından günümüze değin gittikçe artmış ve Kilise inancının oluşması aşamasında yaygın biçimde ya da her topluluğun kendine has versiyonlarıyla olsun, olumlu veya olumsuz etkileriyle birlikte

---

[643] Miller, s. 246- 247.

[644] R. J. Z. W. , "Christianity", **Encyclopedia of Judaica**, vol. 5, Israel, Copryright by Keter Publishing House Jerusalem Ltd, s. 507.

[645] Ebu Zehre, s. 265.

[646] Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, s. 150.

[647] İlaria Morali, "Kilise Babalarının Kristolojisi", *Uluslararası Müslüman- Hristiyan Diyalog Sempozyumu- II*, s. 126.

bu doktrin inanç sisteminde yer almıştır. Bakire doğum, sıklıkla vurgulandığı gibi, gerçekte İsa'nın Tanrı oğlu oluşunu, asli günah doktinini ve teslisi temellendirmek üzere savunulmuş bir düşünce olarak ortaya çıkmış ve Hristiyan kredosundaki yerini bu sebeple günümüze kadar muhafaza etmiştir.

2. GÜNÜMÜZ HRİSTİYANLIĞINDA BAKİRE DOĞUM İNANCI

Bugün mevcut Hristiyan mezhepleri ve akımları içinde genel kabul İsa'nın bakireden doğmuş olduğu yönündedir. 381 ilk İstanbul Konsili'nde bakire anneliği ilan edilmiş olan Meryem'in, 451 Efes Konsili'nde *Theotokos* olarak kabul edilmesi ile bakire doğum doktrininin ekseni İsa üzerinden Meryem'e doğru kaymış ve onun için tanrılığa giden yol açılmıştır. Oysa ilk beşyüz yıl Kilise Meryem'e ayrı bir ilgi göstermemişti. Meryem'in devamlı bakireliği konusu bile Mariyoloji ile değil Kristoloji ile irtibatlandırılmıştı.[648]

Bugün Kiliseler arası görüş farklılıklarını sadece Meryem'e bakış açılarının belirlediğini söylemek mümkündür. Katolik ve Ortodokslar için bu konsillerin kararı geçerlidir. Protestan Kilisesi- *High Anglikanlar* hariç- ve *Old Catholic Church*[649] ise Meryem'in günahsızlığı, asli suçtan uzak olması, Tanrı'nın annesi olması ve göğe yükselmesi (*Assumption*) gibi dogmaları *"Mariolatry (Meryem kültü)"* diye isimlendirmiş ve reddetmişlerdir. Oysa ilk büyük reformatörler Luther ve Calvin, Meryem'in bakireliği ve kutsallığına itiraz etmemişler; onun aracılığına ve ona yakarılmasına karşı çıkmışlardır.[650] Doğu Kilisesi, Yusuf'un başka bir kadından çocukları olduğunu onaylarken Batı Kilisesi, yeni bir yorumlamayla onların Meryem'in yakın akrabalarının çocukları olduğu inancını taşımaktadır. Her iki kilise için de Meryem Tanrı'nın annesidir. Katolik olan *Dominkenler* ise Meryem'in günahsızlığını kabul etmezler. Baptisler bakire doğumun İsa'nın tanrılığının temeli olduğuna inanırken, Meryem'in günahsızlığı ve göğe yükseliş doktrinini reddederler. *Metodistler*, İsa'nın insan tabiatını Meryem'in rahminde aldığına inanır ancak bakire doğumun biyolojik ve teolojik yönlerini ayırmak isterler. Bazı *Metodistler* İsa'nın Tanrı oğlu olarak değerlendirilmesi için mutlaka insan bir babadan doğduğuna inanmayı gerekli

[648] Tümer, s. 26.

[649] Mehmet Aydın, "Hristiyanlık", *DİA*, c. 17, s. 357.

[650] Sayar, s. 404.

bulmazlar. *Quakerlar*, bakire doğumu İsa'nın yeryüzü hayatının anlamı bakımından önemli addetmezler. *Congregasyonalistler*, çoğunlukla bakire doğuma inanmazlar. *Unitaryenler*, bakire doğumu tamamen reddederken *Christian Scientistler* tamamıyla kabul ederler. *Yahova Şahitleri* ve *Mormonlar* da İsa'nın mucizevi bir şekilde anne rahmine düştüğüne inanırlar.[651]

C. HRİSTİYANLIK'TA İSA'NIN DOĞUMU İLE İLGİLİ KUTLAMALAR VE NOEL

1. Noel'in Etimolojisi

İngilizce'de "*Mesih'in Ayini (Christ's Mass*) anlamına gelen kelime "İsa'nın doğum bayramı" demektir. Romen dillerindeki "*Christmas"* Latince *"nativitas"*tan türemiştir. Türkçe'de bilinen kullanımıyla Fransızca "*Noel*" kelimesi ise "haber" demek olan "*nativitas"* veya "*nowell*"den gelir. Almanca'da bu kutlama "kutsal gece" anlamındaki *"Weihnachten"* kelimesiyle ifade edilir. Bütün mevsimi tanımlamak için kullanılan bir diğer kelime *Yule*'dur. *Yule*'un Almanca kış gündönümünden sonra güneş ışığının ortaya çıkışını belirten "*jol (dönen tekerlek / çark)"* veya Anglo- Saxon dilinde *"geol (bayram)"* demek olan iki kökeni de Hristiyan bir çağrışıma sahip değildir. Hristiyanlık öncesi kış gündönümü bayramını adlandıran kelime neticede bütün bir *Christmas* dönemini ifade için kullanılmaya başlanmıştır.[652]

Noel, kök itibariye Galya dilinde (Keltçe) "yeni" manasındaki *"noio"* (Brötonca *"neuz"* ve Grekçe *"neos")* ile "güneş" manasındaki *"hel"*in (Brötonca *"hed"* ve Grekçe *"helios"*) birleşmesinden oluşmakta ve "yeni güneş" tabirini belirtmektedir. Kışın gündönümü anında, güneşin yeniden doğuşuna işaret eden bu kelime Latince *"calendas"* terimiyle ifade edilen "ilk gün, ayın yeni günü" manalarına gelmektedir. Bu terim, Paganlarda yeni yılın başlangıcında yapılan şenliklere ad olmuştur.[653] İngilizce'deki *Christmas*'ın ikinci kısmını oluşturan *"mass",* Farsça kökenli *"mazda"* kelimesinden türeyen "mizd"in Latince mukabili olan *"missa"*dan gelmektedir. *Mazda* "tanrı", *mizd* ise "tanrı adına yenilen akşam yemeği" demektir. Roma'da yaygın olan Pers kökenli Mitraizm'de, bir festival esnasında bir

[651] Tümer, s. 144- 150.

[652] Baldovin, "Christmas", *Encyclopedia of Religion, Second Edition*, vol. 3, s. 1756.

[653] Erbaş, "Noel Ve Yılbaşının Dini Ve Kültürel Boyutu", **İlim Ve Sanat**, c. III- IV, sayı 46- 47, 1997, s. 143.

boğa güneş tanrısı *Mithra* için kurban edilir, kanı içilip eti yenilirdi. Bu festival ile Hristiyan Pazar ayininin benzerliği de dikkat çekicidir. İsa'nın doğum bayramı İtalyanca'da "*Il natale",* Danca *"kerst-misse"* ifadeleriyle karşılanır.[654] Noel yerine Doğu Hristiyanlığında kullanılan *Epiphanie* terimi ise, "görünme, beliriş, açıklama, dışarı vurma" demektir. Epifani (*Epiphany),* Batı kilisesince doğuda gördükleri yıldız vasıtasıyla yeni doğduğunu anladıkları İsa'yı ziyarete gelen üç müneccim tarafından Mesih'in krallığının tanınmasının, Yahya'nın vaftiziyle Mesih'liğinin ve Tanrı oğlu oluşunun doğrulanmasının ve ilk olarak Kana'da bir düğünde suyu şaraba çevirerek tanrılığını açığa vurmasının anısına kutlanmaktadır.[655] Epifani aslında, İsa'nın doğumundan yaklaşık 239 yıl önce "Işık Bayramı" olarak kutlanan ve kış gündönümüne rastlayan bayramın adıdır. Doğu Hrisitiyanları, Milad'ın ilk yıllarında Kral Tiberus döneminde İsa doğduğunda İskenderiye'de ve bütün Yakın Doğu'da Julien takviminin 6 Ocak gününe doğru kışın gündönümünde törenler yapılmaktadaydı. Aynı dönemde Grekler de Ocak ayının 5'ini 6'sına bağlayan gece *Korion* Tapınağı'nda meşalelerle büyük bir ayin alayı eşliğinde *Aion* dedikleri Zaman'ın doğuşunu kutlarlardı. Ayin şarkılarında şu sözler yer alıyordu: "Bakire doğurdu, ışık çoğalıyor, bakire *Aion*'u doğurdu". Greklerin, Osiris'e ait eski bir riti Helenleştirerek böyle bir kutlama yaptıkları belirtilmektedir. O dönemde Mısır'da kutlanan gündönümü bayramlarında ışığın arttığına, Nil sularının ise büyüsel bir şifa gücüne sahip olduğuna, bugünün mucizeler taşıdığına ve akarsuların su yerine şarap olarak aktıklarına inanılırdı. İlk önceleri *Aion* diye bilinen bu bayram sonraları doğum manasına gelen "*genethlia*" ve daha sonra da "Tanrı'nın yeryüzünde görünüşü" anlamında *Epiphania* olarak isimlendirilecektir.[656]

2. Noel Kutlamalarının Tarihsel Gelişimi

İsa'nın doğum tarihiyle ilgili daha önce ifade edilen belirsizlikler, Hristiyan bilginlerin bu konuda çok farklı görüşler belirtmelerine neden olmuştur. İskenderiyeli Clement (MS. 150- 215), İsa'nın doğum gününü 20 Nisan, 20 Mayıs veya daha değişik zamanlar olarak kabul eden kişilerden bahsetmektedir. Doğu Hristiyanlarının kabul ettiği doğum günü olan 6 Ocak tarihinin menşei, Doğu bölgelerinde, özellikle Mısır'da kullanılmış eski bir takvime

[654] Bülent Şenay, "Noel", *DİA*, c. 33, s. 201.

[655] Işık, s. 448.

[656] Erbaş, Hristiyanlıkta İbadet, s. 24- 25.

göre kışgündönümünün bu zamanda kutlanıyor olmasına dayandırılmaktadır. Thomas Talley gibi bazı bilim adamları da, böyle bir takvim mevcut bulunmadığından İsa'nın doğumunu, Mısır takvimine ve bu tarihin pagan bayramı olarak kutlandığı teorisine dayandırmaya karşı çıkarlar. Batı Hristiyanları arasında miladi dördüncü yüzyılın başına kadar, İsa'nın doğum gününü belirleme ve kutlamayla ilgili herhangi bir anlayışın oluşmadığı, hatta Pazar ve Paskalya dışındaki diğer bütün kutlamaların Milan Fermanı'ndan (MS. 313) sonra ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bu sebeplerle Hristiyanlığın ilk üç yüz yılında İsa'nın doğum gününü kutlanmasına yönelik herhangi bir uygulamaya rastlanmamaktadır.[657]

a) Diğer Dinlerdeki Kutlamaların Noel İle İlişkisi

Noel'in tarihsel gelişimini daha net analiz edebilmek için Hristiyanlığın içinde teşekkül ettiği toplumun geleneklerini incelemek gerekmektedir. İsa'nın kesin doğum tarihi bilinmemekte ve bu konuda farklı görüşlerin ortaya konmaktadır. Bu durumda bugün kutlamaların yapıldığı tarihler nasıl belirlenmiştir? Kutlama tarihlerinin belirleyicilerini Hristiyanlığın doğduğu Roma'da aramakta fayda vardır.

Roma'da kışın ortasına denk gelen, yılın son ayı Aralık'ın 17'si ile 24'ü arası kutlanan *"Libertus Descebris (Özgür Aralık)"* büyük bir bayram olarak kabul ediliyordu. Roma'da Pers kültürü ve Mithraizm çok yaygındı. Güneş Tanrı Mithra'yı yücelten bu kültün 25 Aralık'ta icra edilen bayramına "*Sol Invictus (Yenilmez Güneş)"* adı verilmekteydi ve ilk hristiyanlar bu kültten çok fazla etkilenmişlerdi. Bütün dünyada en önemli bayramlar, Güneş'in etrafında Dünya'nın dönüşünün değişimine işaret eden tarihler üzerine odaklanmıştı. Her ne kadar folkloristlerin bu konuyla ilgili "Gündönümü" teorisi incelemeleri sonucu, kış gündönümünün 21 Aralık olduğununun ve bunun 25 Aralık'taki Noel zamanına isabet etmediğini belirtseler de[658] diğer adı geçen tarihlerin hepsinin de Güneş ile bir şekilde bağlantısı olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere Eski Ahit Malaki 4: 2'de, Mesih'in "salah güneşi" olarak geleceği, Yeni Ahit Yuhanna 8: 12'de İsa'nın "dünyanın nuru" olduğu yazmaktadır. Çeşitli Hristiyan vaazlarında da güneşe benzetilen İsa'nın pagan kültürün Güneş

[657] Mehmet Katar, "Hristiyanlık'ta İsa'nın Doğumu İle İlgili Kutlamaların Ortaya Çıkışı", *İslamiyat Araştırma Dergisi,* c. 3, sayı 4, s. 120.

[658] Erbaş, *"Noel Ve Yılbaşının Dini Ve Kültürel Boyutu",* s. 147.

Tanrıları ile ilişkilendirilmesi böylece anlam kazanmaktadır.[659] 25 Aralık'ın çok geç zamanda Batı Kilisesi'nce kabul edilmesinin nedeni, bu tarihin çok sayıda dinde –Mısır, Pers, Fenike, Yunan, Germen gibi- Güneş Tanrısının doğum günü olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, eski Roma'da Pazar günü Güneş Tanrısı'na tahsis edilmekte ve bugün Latince *"dies solis (güneşin günü)"* olarak adlandırılmaktaydı. Aynı gün sonraları Hristiyanlarca *"dies dominica (Rabb'in günü)"* olarak İsa'ya tahsis edilmiştir. Aynı güneş figürünün etkisiyle Hristiyanlar ibadetlerinde yüzlerini doğuya dönerek ibadet etmeye ve ayinlerinde güneşi anımsatan dua ve ilahiler kullanmaya olmuşlardır. Yine aynı güneş kültü kilise mimarisini de etkilemiş, kiliseler doğuya dönük inşa edilmeye ve ölüler de yüzleri doğuya dönük olarak gömülmeye başlanmıştır.[660] Diğer bazı dinler bu günü gününü 25 Mayıs'a yerleştirmişken, bazı mezhepler 24 veya 25 Nisan olarak sabitleyip böylece kışgündönümüyle değil bahar ekinoksu ile birleştirtemek istemişlerdir. Doğu Kilisesi'nin büyük bölümü, yüzyıllarca Vaftiz için tayin edilen ve günümüzde Epifani olarak benimsediği 6 Ocak tarihi de gerçekte Apollon'un doğum günüdür. Aslında bu tarihler yılın ne zaman başladığına göre değişmektedir. Hristiyanlar da bulundukları merkezin hakim görüşüne göre kullanımlarını belirlemişlerdir.[661]

Hristiyanlığın ilk üçyüz yılında İsa'nın doğumuyla irtibatlandırılabilecek tek kutlama, bazı Doğu Kiliselerinin İsa'nın kurtarcılık göreviyle zuhurunun alameti ve Vaftizci Yahya eliyle vaftiz oluşunun anısına icra ettikleri 6 Ocak *Epiphany* Bayramı'dır.[662] Ancak doğum, bu kutlamanın hiçbir zaman ana unsur ve amacı olmamıştır. Yine de bazı araştırmacılar Epifani'yi İsa'nın doğum günü kutlaması olarak telakki etmişlerdir. Epifani'nin de *Mithraist* kökleri bulunmaktadır. *Mithra*'nın Vatikan Tepesi'deki mağara tapınağını MS. 376'da ele geçiren Roma'nın Hristiyan piskoposları, yüksek *Mithraik* keşişlerin, daha sonra *Papa* ya da *Pope* olan *Pater Patrum* unvanını da ellerinden almışlardı. *Mithrazim, Maniheist (Manichean)* Hristiyanlığın birçok doktrinine girdi ve bin yıldan fazla bir süre onu etkilemeye devam etti. *Mithraik* bir festival olan ve Güneş keşişlerinin veya Kahin'in (*Magi*) Kurtarıcı'nın doğum yerine ulaşmasına işaret eden Epifani, Kilise tarafından MS. 813 gibi geç bir tarihte benimsenmiştir.[663] Ayrıca Grek Tanrı'sı Dionysos'un bilinen en yaygın büyük festivali de 6

[659] Işık, s. 455.

[660] Katar, *"Hristiyanlık'ta İsa'nın Doğumu İle İlgili Kutlamaların Ortaya Çıkışı",* s. 125.

[661] Robertson, s. 308.

[662] Reagan, s. 166.

[663] Leeming, *The World Of Myth*, s. 199.

Ocak'ta kutlanırdı. Şarap Tanrısı Dionysos, Mısır Tanrı'sı Osiris ile özdeşleştirilmiştir ve Nil festivalinin de yılın bu zamanında kutlandığı bilinmektedir. *İsa- Dionysos- Osiris* ilişkisini İncil'de anlatılan *Cana* mucizesinde[664] görebiliriz. Zamanla 6 Ocak tarihi İsa'nın Ürdün'de vaftiz oluşunun yıldönümüne uyarlanmıştır. Antakya civarında büyük şenliklerle 386'da Paskalya ve Epifani festivallerinin düzenlendiği belirtilmektedir.[665]

b) Hristiyan Dünyasında İsa'nın Doğumuyla İlgili Kutlamaların Yaygınlaşması Ve Kutlama Tarihlerinin Belirlenmesi

Dördüncü yüzyılın ortalarında Batı Kilisesi'nde başlayan İsa'nın doğumu kutlamaları geleneği 380'lerden itibaren bazı Doğu Kiliselerinde de benimsenip kutlanmaya başlanmıştır. Roma'da başlayan kutlamalar muhtemelen önce en yakın bölge olan Kuzey Afrika Kiliselerine, oradan da Mısır ve Kudüs Kiliselerine ulaşmıştır. Kaynaklara göre 430'a kadar Mısır ve Kudüs bölgelerinde İsa'nın vaftizi/zuhuru anısına 6 Ocak'ta kutlanan Epifani'den başka onun doğumuna dair bir kutlamaya rastlanmadığını kaydetmektedirler. Bunun nedeni, bu Kiliselerin İsa'nın doğumu yerine vaftizini kutlama geleneğine sahip olmalarıdır. Beşinci yüzyıldan itibaren, o zamana dek yalnızca 6 Ocak'ta İsa'nın vaftizi ve zuhuru anısına Epifani'yi kutlayan Doğu Kilise'si aynı tarihte Epifani ile birlikte İsa'nın doğumunu da bayram olarak kutlamaya başladı. Aynı şekilde Doğu Kiliselerinde ortaya çıkan Epifani Bayramı geleneği de bu etkileşim sayesinde Batı Kiliselerine geçerek tüm Hristiyanlarca kutlanır hale gelmiştir.[666] Justin Mossay, İsa'nın doğumunun anısına yapılan bayramların gelişiminin Kapadokya'da 380 yılına doğru manevi hayatı güçlendirmek amacaıyla başladığını ifade eder. Noel Bayramı, Saint Etienn'e göre sürekli olarak 26 Aralık; Saint Pierre, Saint Jacques, Saint Jean'a göre 27 Aralık, Saint Paul'e göre ise 28 Aralık günüdür. Kapadokyalı Kilise Babaları ise 25 Aralık ile 6 Ocak arasını bayram günleri olarak kabul ederler. Epifani, 373 yılına doğru İsa'nın beşeri doğasını öne çıakran bir bayram olarak icra edilirken 380'e doğru bu bayram "Işıklar Bayramı" adı altında 6- 7 Ocak günlerinde kutlanan

[664] **Kitab-ı Mukaddes**, Yuhanna, 2: 1- 11.

[665] Weigall, s. 132.

[666] Katar, "*Hristiyanlık'ta İsa'nın Doğumu İle İlgili Kutlamaların Ortaya Çıkışı",* s. 122- 123.

Mesih'in vaftiz törenine dönüştü. Mesih'in İnkarnasyonu, *"Thephonie"* veya *"Nativite (Kutsal Doğum)"* ismiyle 25 Aralık'ta kutlanmaktaydı.[667]

Batı Kilisesi'nde 25 Aralık ve Doğu Kilisesi'nde 6 Ocak olarak belirlenen kutlama tarihlerinin kökenini izaha yönelik iki teori mevcuttur. Bazı hesaplamalara dayalı olan ilk teoriye göre, bu tarihler İsa'nın gerçek doğum yılı ve gününü tespite yönelik hesaplamalar sonucu belirlenmiştir. Bu hesaplamaların kökeni Hristiyanlıktaki mitolojik bir inanca dayanır. İlahi bir varlık olan İsa, anne karnında bedenleşmeye başlayışının yıldönümüne denk gelen bir tarihte öldürülmüştür. Bu, İsa'nın, yeryüzünde insan olarak tam yıllık süreler halinde belli bir müddet yaşadıktan sonra anne rahmine düştüğü zamana denk gelen bir günde çarmıha gerilmiş olduğu anlamına gelmektedir. Bu teoriyi benimseyenler, İsa'nın 25 Mart'ta çarmıha gerildiği görüşünden yola çıkarak onun aynı tarihte anne rahmine düştüğünü ileri sürmüş, bu tarihe hamilelik süresi olan dokuz ayı ekleyip 25 Aralık tarihine ulaşmışlardır. İsa'nın çarmıha gerilişini 6 Nisan kabul edenlerin aynı hesaplamayla ulaştıkları doğum tarihi ise 6 Ocak olmuştur. Ancak sonraki bilim adamları bu teoriyi reddetmiş ve daha çok dinler tarihçilerinin onayladığı, yukarıda da verdiğimiz başka bir teoriyi ortaya atmışlardır. Buna göre, Batı Kilisesi'nin İsa'nın doğum günü olarak kabul ettiği 25 Aralık tarihi, aslında daha önceleri "*Dies Natalis Solis Invicti (Yenilmez Güneşin Doğum Günü)"* olarak icra edilen pagan kutlamasının uzantısıydı. Roma paganizminin Mithraizm'den aldığı bu bayram, eski pagan alışkanlıklarını terk edemeyen Romalı Hristiyanlar vesilesiyle Hristiyanlaştırılmıştır. Bu tarihin İsa'nın doğum günü olarak kabulü, Hristiyanlıkta güneş figürünün önemini tescil eden bir uygulama olmuştur.[668] Roma'da kutlanan ve Noel ile ilişkisi olması muhtemel *Libertus Descembris (Özgür Aralık)* bayramının etkisi Ortaçağ'da sürer. Bu dönemdeki kutlamaların en ilginci ise, "Deliler Noeli" ve aynı kapsamda kutlanan "Eşek Bayramı"dır.[669]

[667] Erbaş, *Hristiyanlıkta İbadet*, s. 34- 35.

[668] Katar , "*Hristiyanlık'ta İsa'nın Doğumu İle İlgili Kutlamaların Ortaya Çıkışı",* s. 126.

[669] Erbaş, *Hristiyanlıkta İbadet,* s. 35.

3. İsa'nın Doğum Kutlamaları

a) Doğum Kutlamaları Öncesi Konulan Hazırlık Amaçlı Advent Devresi

Hristiyanlığa göre, Tanrı'nın oğlu ve dolayısıyla Tanrısal bir varlık olan İsa'nın, inkarne olup dünyaya gelişiyle zaman kutsallaşmış ve yılın mevsimleri pagan gelenekteki bahar, yaz, kış gibi adlandırılmanın çok ötesinde, İsa'nın hayatındaki yerine göre *Advent, Noel, Epifani, Lent, Paskalya* ve *Pentakost* gibi Hristiyanlar nezdinde kutsallık ifade eden zamanlar olarak nitelenmeye başlamışlardır. Bu amaç ve çerçeve doğrultusunda Kilise, bütün bir yılın günlerini İsa ile bağlantısı olup olmamasına göre tasnif etmiş, bir takvim oluşturmuştur. İsa için yapılan törenlere denk gelen tarihler kutsal zamanlar olarak kabul edilmişlerdir. İsa'ya tahsis edilmiş olan zaman *"Domini Nostri Jesu Christie (Rab İsa'ya Tahsis Edilmiş Zaman)"* olarak isimlendirilmiştir. Kilise takvimi, yıl boyunca İsa ile ilgili ne zaman ve nasıl bir kutlama yapılacağını göstermektedir. İsa'ya dair bu kutlamalar, "*Temporal (dünyevi)"* ve *"Dominical (Rabb'e ait, İsa'ya ait)"* devre olarak adlandırılmaktadır. Bu kutlamalardan Noel ve Epifani, güneş takvimine göre belirlendiği için her yıl aynı tarihe denk düşmektedir.[670]

IV. yüzyılda Hristiyanlığın devlet dini haline gelmesiyle İsa'nın doğum günü kutlamaları da gittikçe önem kazanmaya başlamıştır. Hristiyanlığın kurumsallaşmsı sürecinde, *Paskalya* devresinin büyük oranda şekillenmesini müteakiben muhtemelen *Paskalya* öncesi hazırlık döneminden etkilenerek ve de büyük olasılıkla zahit Hristiyan topluluklar içerisinde *Advent* denilen, İsa'nın doğumu kutlamalarına hazırlık devresi ortaya çıkmıştır. İlk olarak IV. yüzyıl sonlarına doğru bunun için, birkaç günlük hazırlık dönemi oluşturulmuştur. Bu çerçevede bazı bölgelerde halka İsa'nın doğum günü olan 25 Aralık'tan bir hafta önce 17 Aralık'tan 6 Ocak'taki *Epifani* kutlamalarına kadar her gün *Mass (Evharistiya*) ayinine katılma zorunluluğu getirilmiştir. *Advent* dönemiyle ilgili uygulamalarda birkaç yüzyıl boyunca ciddi bir düzenleme olmadan aynı şekilde devam etmiş ancak daha sonraları kurumsallaşmıştır. *Advent* ile ilgili ilk pratikler İspanya ve Galya bölgelerinde ortaya çıkıp buradan Roma'ya ve diğer bölgelere yayılmıştır. Daha önceleri az olan bu devre kurumsallaşmayı takiben beş haftaya çıkarılmıştır. Roma'nın *Advent* uygulamalarını

[670] Katar, "Hristiyanlık'ta Kilise Takviminin (Kilise İçerisindeki Anma Ve Kutlama Devrelerinin) Oluşması", **Dini Araştırmalar**, c. 3, sayı 8, Eylül- Aralık 2000, s. 36.

benimsemesiyle birlikte bu devreye ait özel bir dua külliyatı oluşmuş ve böylece IV. yüzyılda *Advent Litürjisi* meydana gelmiştir. Kısa bir süre sonra Papa I. Gregor (590- 604), bu beş haftalık hazırlık evresini dört haftaya indirmiş ve *Advent Litürjisi*'ni büyük oranda şekillendirmiştir. Neticede, Kilise yılının *Paskalya* döneminden sonra en önemli ikinci ana devresi olan *Noel* devresi büyük oranda teşekkül etmiştir. *Advent*'in muhtemelen VII. Yüzyıla doğru İsa'nın doğum kutlamalarına manen hazıranmak amacıyla ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu dönem zamanla vasat bir hazırlık devresi olmaktan çıkmış, oruç ve perhizden oluşan bir kefaret dönemi haline gelmiştir. Ortaçağ boyunca *Advent*, İsa'nın doğum tarihinden dört hafta önce Aralık başından, ruhban sınıfı için Kasım ayının ilk günlerinden başlayarak *Noel*'e kadar oruç ve perhizin emredildiği kutsal bir dönem haline gelmiştir. Bir kefaret devresi olarak algılandığından *Advent* süresince evlilik töreni gibi kutlamalar yasaklanmıştır. Başlangıçta çok *Paskalya* öncesi *Lent* uygulamaları kadar sert olan *Advent* uygulamaları kolaylaştırılmış ve günümüzde bir kefaret dönemi olmaktan çıkmıştır. Ancak bazı ülkelerde sadece bu dönemin Cuma günlerine önem verilmekte ve kısmi bir perhiz uygulanmaktadır. Bu çerçevede yeni düzenlemelerle *Advent* dönemi içerisinde yer alan *Ember* günleri [671] ile İsa'nın doğum günü öncesindeki gün hariç diğer hiçbir günde oruç tutulmamaktadır.[672]

b) İsa'nın Doğum Kutlamaları

Advent dönemi sonrası İsa'nın doğum günü büyük törenlerle kutlanmaktadır. Her Hristiyanın bir biçimde katıldığı bu kutlamalara bazı Kiliseler çok önem vermekte, özellikle Katolik Kilisesi ilgili ayinlere katılmayı mensuplarına şart koşmaktadır. Roma geleneğinde *Christmas Eve* (Noel Arefesi) ve Noel Günü'nde üç ayin yapılmaktadır: Şafak vakti (*missa in*

[671] "*Ember*, kelimesinin, Anglo- Sakson '*ymbren*' veya Latince'deki *'quartertemper'* kelimesinden kaynaklandığı ve bu kelimenin çeşitli Batı dillerindeki telaffuzuyla zamanla *Ember*'a dönüştüğü sanılmaktadır. *Ember* günleri ifadesiyle, yılın yaklaşık üçer ay eşit aralıklarla, dört ayrı döneminde tutulan oruç günleri kastedilmektedir. Bu oruçlar, *Advent* devresine denk gelen 13 Aralık'tan, *Pentakost* gününden, 14 Eylül tarihinden ve *Paskalya* öncesindeki Lent döneminin ilk Pazar gününden sonraki Çarşamba, Cuma ve Cumartesi günlerinde, üçer gün olarak tutulmaktadır. Yılın eşit aralıklarla üçer aylık devrelerine denk geldiği için bu dönemlere Latince *'quatuor tempora (dörtte bir dönemler)'* da denilmektedir. Aslında *Ember* günleri geleneği, pagan Romalıların yılın değişik zamanlarında, çeşitli ürünler için yaptıkları hasat kutlamalarından Hristiyanlığa geçmiştir." Katar, *Hristiyanlıkta İsa'nın Doğumu İle İlgili Kutlamaların Ortaya Çıkışı*, 71 nolu dipnot, s. 128.

[672] Katar , "*Hristiyanlık'ta İsa'nın Doğumu İle İlgili Kutlamaların Ortaya Çıkışı",* s. 126- 128.

aurora), gece yarısı *(missa in nocle*) ve gün boyu *(missa in die*). Bu ayinler meleğin bildirmesi, çobanların ziyareti ve inkarnasyonu anlatan İncil ayetlerine dayandırılarak düzenlenmiştir.[673] Ayinler İsa'nın Baba, Meryem ve inananlardan üçlü doğuşunu sembolize etmektedir.[674] Kilisede toplu halde yapılan kutlamalarda ekmek- şarap ayini icra edilir, KM'den pasajlar okunur. Bu ayinlere daha sonraları Noel ilahileri eklenmiştir.[675] Evde yapılan kutlamalarda ise üç folklorik temel unsur vardır: Eski İskandinav geleneklerinden alınan ve "*yule kütüğü*" denilen odunların yakılması, Kelt ve Tötonlarda ebedî hayatı sembolize eden çam ağacına hediyeler asılması, IV. yüzyılda Anadolu'da yaşayan Saint Nicholas ile irtibatlandırılan *Santa Clause (Noel Baba*) imajı.[676] Advent dönemimi, İsa'nın doğum kutlaması olan Noel dönemi takip etmekte ve bu kutlamalar Noel'den 12 gün sonrasına, Epifani Bayramı'na kadar devam etmektedir. Bu arada 1 Ocak'ta İsa'nın sünnet oluşu da kutlanmaktadır. 1 Ocak'ı takip eden ilk Pazar günü ise "İsa'nın Kutsal Adı Bayramı" olarak kutlanmaktadır. Eğer bu Pazar, ayın 6 veya 7'si gibi geç bir tarihe denk gelirse Epifani ile çakıştığından bir hafta öncesine, İsa'nın sünnet oluşunun kutlandığı günün ertesi günü olan 2 Ocak'a alınmaktadır. Bu bayram önce Fransisken keşişleri arasında ortaya çıkmış, 1721 yılında Papa XIII. Innocent tarafından bütün Hristiyanların kutladığı bir bayram haline getirilmiştir.[677] Fakat bu kutlamaların, Şubat ayı başındaki Meryem'in arınması anısına düzenlenen *"Işık / Nur Bayramı'na (Candlemass)"* ve bebek İsa'yı Mabet'te sunması kutlamalarına kadar bir oranda devam ettiği kabul edilmektedir.[678]

Ortaçağda, İsa'nın doğumu, uzun ve zor bir Advent dönemi sonrası oldukça detaylı törenlerle icra edilmekteydi. Bu önemli bayrama daha iyi hazırlanmak için İsa'nın doğum gününden önceki gün zorunlu olarak oruç tutulmaktaydı. Gündüz tutulan bu oruçtan sonra, İsa'nın doğum gecesi de çeşitli dua ve ilahiler okumak suretiyle ayakta ve ibadetle geçirilmekteydi. Kilisede toplanan cemaat, piskoposların gözetiminde, İsa'nın doğum anı olarak kabul edilen gece yarısına kadar dua ve ilahilerle beklemekteydi. Bu bekleyişin sonunda tam gece yarısı *Mass (Evharistiya*) *Ayini* yapılmakta ve komünyon

---

[673] KM, Luka, 2: 1- 14, 15- 20; Yuhanna, 1: 1- 18.

[674] Frank C. Senn, "Christmas", *The Encyclopedia Of Christianity*, vol.1, Cambridge, 1999, s. 455.

[675] Şenay, s. 202.

[676] Mehmet Aydın, "Hristiyanlık", *DİA*, c. 17, s. 351.

[677] Katar, "Hristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma", **Dini Araştırmalar**, c.3, sayı 9, Ocak- Nisan 2001, s. 15.

[678] Katar, *Hristiyanlık'ta Kilise Takviminin (Kilise İçerisindeki Anma Ve Kutlama Devrelerinin) Oluşması*, s. 39.

gerçekleştirilmekteydi. İsa'nın doğum kutlamalarının ortaya çıktığı ilk zamanlarda, doğum günü törenleri tek bir *Mass (Evharistiya) Ayini* ile tamamlanırken muhtemelen Papa I. Gregor zamanında bu ayinlerin sayısı üçe çıkarılmıştır.[679] Roma geleneği olan bu üçlü *Mass Ayini*, sadece piskoposların uygulaması kaydıyla İmparator Charlemagne (742- 814) zamanı Fransa'ya geçmiş, bir süre sonra sıradan rahiplerin de uygulamasına izin verilmiş ve günümüze artık her Hristiyanın katılabildiği bir ayin olarak ulaşmıştır.[680]

Günümüzde, özellikle Katolikler için, sadece İsa'nın doğum günü arefesi uygulana perhiz dışında herhangi bir yükümlülüğün olmaması hasebiyle, halk için İsa'nın doğum günü kültürel unsur halini almış, bazı geleneklerin yer aldığı bir bayram gününe dönüşmüştür. Uygulanan perhizin kuralları da bir hayli kolaylaştırılmıştır. Katolikler, kiliselerin içini İsa'nın doğum mekanı olan ahırı tasvir eden fügürlerle süslemektedirler. Kilise mensuplarına, bu tasvirler önünde diz çökerek, bebek İsa'yı ilk görmüş olan çobanların hissettiği ruh halini tefekkür etmelerini ve kalplerini kendi kurtuluşları için doğmuş olan İsa'ya sunmaları gerektiğini telkin eder.[681] Ancak, Noel kutlamaları bugün hala Doğu Kiliselerinde Epifani Bayramı'nın gölgesinde kalmaktadır. 16. yüzyıldan sonra çoğu Reformasyon Kilisesi Noel Bayramı'nı sürdürmüştür. Luther, vaazlarında Noel'in önemini vurgulasa da bugün Kalvinistler Noel'i kutlamazlar. İngiliz Puritenler, 17. yüzyıl boyunca Noel kutlamalarını kaldırmaya çalışmışlar, 1642'de Cromwell döneminde İngiltere'deki kutlamaları yasaklamışkardır.[682] 1660 İngiliz monarşisinin onarımıyla Noel Bayramı yeniden ihya edilmiş ancak bu ihyanın da temelleri daha seküler halde atılmıştır. Puriten etkisi altındaki ilk dönem Amerika'sında özellikle New England'da 19. Yüzyıl ortasına kadar Noel bir bayram değil çalışma günüydü.[683]

---

[679] Katar, "Hristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma", s. 13.

[680] Ayrıntılı bilgi için bkz. Christmas, http://www.newadvent.org/cathen/03724b.htm, (15 Eylül 2011).

[681] Katar, "*Hristiyanlık'ta İsa'nın Doğumu İle İlgili Kutlamaların Ortaya Çıkışı,* s. 130.

[682] Mehmet Aydın, *Hristiyanlık*, s. 351.

[683] Baldovin, s. 1757.

c) Noel Baba, Çam Ağacı ve Yule Kütüğü

Noel kutlamaları içerisinde, Noel'in bizzat kendisi gibi başka dinler ve geleneklerin etkisiyle buluduğu muhtemel unsurlara da açıklık getirerek kutlamalar konusunu bitireceğiz.

Çoğu dinde ve kültürde tabiat olaylarının ve fenomenlerinin kişileştirilmesi olgusunun Hristiyanlıktaki yansıması Noel Baba'dır. Hristiyan inancına göre, kırmızı cübbeli, beyaz sakallı, kalpaklı, geyiklerin çektiği bir kızakla gökyüzünde seyahat eden efsanevi şahsiyet Noel Baba, Noel gecesi çocuklara çeşitli hediyeler dağıtmaktadır. Gerçekte Noel Baba ile bir ilgisi bulunmadığı halde onunla özdeşleştirilen kişi ise, MS. 300- 400 arasında Myra'da -bugün Antalya'ya bağlı Kale (eski adıyla Demre) ilçesi- yaşadığına inanılan *Aziz Nicholas*'tır. *Aziz Nichola* ayrıca *Barilli Nichola* ve *Santa Claus* isimleriyle de tanınmış, Patara'da dünyaya gelmiş, Myra başpiskoposu olmuştur. Hayatı boyunca *Artemis* kültü ile savaşmış, bu kültün mabedlerini yıktırmıştır. *Aziz Nicholas*'ın hayatı mitoslarla bezenmiş olmasına rağmen Noel Baba'ya dönüşmesi oldukça yeni bir zamanda olmuştur. Noel Baba efsanesi ilk kez, 17. yüzyılda İngiltere'de belirmiş, *Aziz Nicholas*'ın Noel Baba'ya dönüşümünün ise ilk defa Almanya'da gerçekleştiği iddia edilmiştir. Köken olarak Noel Baba'nın, denizcileri koruması ve kurtarması şeklindeki mitolojik rivayetlerden yola çıkılarak, Yunan mitolojisindeki denizcilerin ve çocukların koruycusu olarak bilinen *Poseidon*'a dayandığı ileri sürülmektedir. 1981'den bu yana Antalya Demre'de Noel Baba şenlikleri düzenlenmektedir.[684] Şimdiye kadar çok sayıda kişinin Noel Baba olarak meydana çıktığı da bir gerçektir. Noel Baba'nın orjini konusunda kesin bir bilgiye ulaşılamasa da, onun ABD'de doğduğu ve aralarında Alman, Hollandalı, Avusturyalı gibi birçok ulusun bulunduğu kitleler kanalıyla oluşan geleneklerin karışımından doğduğu zannedilmektedir. Noel Baba Hollanda dilinde *Saint-Nicolas*, Almanca'da Weihnachtmann, Avusturya dilinde *Christkindl* isimleriyle anılmaktadır. Batı Avrupa ülkelerinde 31 Aralık Noel Babalık görevini *Givre Baba*'nın yaptığına inanılmaktadır. Yunanistan'da bu işi *Saint- Basile*'in ifa ettiğine inanılır.[685] Noel Baba efsanesi ile yükselen İsa'nın doğum günü olan 25 Aralık'taki hediyeleşme geleneğinin, eski Romalılardan veya İsa'yı doğumunda ziyarete gelen doğulu müneccimlerin ona sunduğu hediyeleri anma geleneğinden ve evlere yeşil çelenk asma adetinin ise eski Druidlerden

[684] Işık, s. 459- 460.

[685] Erbaş, *Hristiyanlıkta İbadet*, s. 40.

kaynaklandığı belirtilmektedir. Eskiden İngiltere'de İsa'nın doğum gecesi ateşe törenle kütük atma geleneğinin ise kökeni Norveçli korsanlara kadar uzanmaktadır.[686]

Hristiyan dünyasında adına Noel Kutlaması düzenlenen dini şahsiyetlerden bazıları şunlardır: St. Martin (11 Kasım), Azize Catherine (25 Kasım), St. Andre (30 Kasım), Azize Barbara (4 Aralık), St. Nikolas (6 Aralık), Azize Lucie (13 Aralık), St. Thomas (21 Aralık), Çocuk İsa (24 Aralık), Noel Melekleri (24 Aralık), Noel Kadını (24 Aralık), Büyücü Krallar (6 Ocak).[687]

Noel Yortusunda kullanılan Noel ağacı ilk defa 1521 veya 1605'de Almanya'da ortaya çıkmıştır. Almanlar ilk olarak Ren Nehri kıyılarında "Cennet Ağacı"nı temsil eden köknar ağacını ışıklar, meyveler ve parlak süslerle donatmışlardır. Çiçeklerle mumlarla ve çeşitli renkli süslerle donatılan çam ağacının, Kelt rahiplerinin tanrılarına sunularını astıkları meşe ağacının yerini aldığı da rivayet edilmektedir. Noel'de çam ağacı kesmenin, Baltık sahillerinde yaşamış Tötonlardan kalma bir gelenek olduğu düşünülse de Noel ağacı ile ilgili uygulamaların asıl kökeninin eski Babil'e uzandığı belirtilmektedir.[688]

Kuzey halkları, yapraklarını dökmeyen ağaçları kutsal sayıldığı gibi, bu ağaçlar birçok dinde de ölümsüzlük sembolü olarak kabul edilirler. Mısır, Çin ve Filistin'de dikkat çeken bu inancın Barbar istilaları neticesi en belirgin şekilde görüldüğü yer olan İskandinavya bölgesinden Romalılara geçtiği düşünülmektedir. Germen halkları yeni yılda kapılarının önüne bir ağaç koyarak yeni yılın gelişini ilan ederlerdi. Almanlar ise 24 Aralık'ı, Adem ve Havva yortusu olarak kutlarlardı. Bu nedenle evlerine bir cennet ağacı dikerler ve üzerinde *Evharistiya*'daki takdis edilmiş ekmeği temsil eden ekmek parçalarını koyarlardı. Daha sonraları İsa'yı sembolize eden mumlar ve çörekler koymuşlardır. Noel ağacı ile birlikte evlerde bulundurulan bir başka obje de Noel piramidiydi. Noel ağacı geleneği İngiltere'ye 19. yüzyılda, Amerika'ya ise Alman göçmenler aracılığıyla 17. yüzyılda girmiş ve bütün Amerika'ya yayılmıştır.[689] Noel ağacının Tötonların orman ilahı ile ilişkisi olduğu da iddia edilmektedir. Bir başka iddia da, yuvarlak ve beyaz meyvelerinin karanlıkta ışığı, yeşilliğinin de ölüm arasında hayatı sembolize ettiğine inanılan Kelt orjinli ökseotunun, Hristiyan dinine

[686] Katar, *Hristiyanlıkta İsa'nın Doğumu İle İlgili Kutlamaların Ortaya Çıkışı*, s. 131.

[687] Erbaş, *Noel Ve Yılbaşının Dini Ve Kültürel Boyutu*, s. 150- 151.

[688] Işık, s. 458.

[689] Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 563- 564.

adapte edilmiş olduğudur.[690] İskandinav Tanrı'sı *Odin*, dünyayı yarattıktan sonra kendini evrenin ağacı denilen ve hiç solmayan bir çam ağacına asmak suretiyle hikmet ve bilgiye dönüşmüştür. Yunan ve Roma pagan kültüründe, bereket Tanrı'sı *Attis'*in çam ağacında yeniden vücut bulduğuna inanılır ve bu nedenle de çam ağacına bereket sembolü olarak tapınılırdı. İşte bütün bu inançlar İsa ile bir biçimde alakalandırılmıştır. Odin'in kendini feda edişi İsa'nın çarmıha gerilişine benzetilmiştir ve böylece çam ağacı Hristiyanlarca kutsal kabul edilmiştir. Çam ağacına mum vb. objeler asmanın Aryan *Yule* festivalinden kaynaklandığına, mumların kötü ruhları ve cadıları kovmak için yakıldığına inanılırdı. Ağaca asılan küçük ay, güneş ve yıldız süsleri de Babil tanrılarının simgeleridir ve Hristiyanlığa Roma yoluyla girerek günümüze kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir.[691] Noel kütüğü (*Christbrand)* töreni ondokuzuncu yüzyıl ortalarına kadar Almanya'da devam etmekteydi, bugün modern Hristiyanlıkta İngiltere'de hala yaşamaktadır. Noel kütüğü töresinin Fransa ve daha birçok yerdeki bir başka adı da *Trefoir*'dir. Trefoir geleneğine göre dışarıda yakılan kütüğün kalıntıları evde bir yatağın altında saklanılır ve evi yıldırım düşmesinden, yangından vb. felaketlerden koruyacağına inanılır. Gelecek yılki Noel kütüğünü tutuşturmak için bir önceki yılın kütüğünün kalıntıları kullanılır. Noel kütüğünün eve getirilmesi töreni bugün hala güney Slavları arasında büyük bir titizlikle yerine getirilmektedir.[692]

Hristiyanlıkta İsa'nın doğumunu Hristiyan kaynaklara göre ele aldığımız bu bölümü, O'nun doğum kutlamaları hakkındaki bilgilerle sonlandırdık. İsa'nın bizzat tarihsel kişiliği dâhil, kanonik ve apokrif metinlerdeki hayatı, doğum kutlamalarının ortaya çıkış tarihleri, kutlama biçimleri, kutlama nesneleri ve kökenleri bize sonuç bölümünde değerlendirmesini sunacağımız İsa'nın diğer dinlerdeki mucizevî doğumla dünyaya gelen kimliklerle irtibatı noktasında çok değerli materyaller ve kanıtlar vermiştir.

[690] Galip Atasagun, **İlahi Dinlerde (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da) Dini Semboller**, Konya, 2002, s. 271- 272.

[691] Şenay, s. 202.

[692] Frazer, Altın Dal, s. 264- 268.

SONUÇ

"Dinlerde Mucizevi Doğumlar Ve Hristiyanlıkta Noel yani İsa'nın Doğumu" adlı çalışmamıza, öncelikle mitos ve mitolojinin tanımı, mitosun zaman içerisinde geçirdiği anlam değişimi, arkaik ve geleneksel topluluklarda mitlerin ne anlam ifade ettiği ve bugün mitleri nasıl anlamamız gerektiği üzerinde durarak başladık. Bu tanımları ve süreci vermekteki gayemiz, içerisinde mucizevi doğum hadiselerinin geçtiği geleneklere ait mitosları tarihsel, zihinsel, sosyal ve dinsel yapılarını bağlamından koparmadan incelemekti ki, ancak bu şekilde mitlerin ve mitosların günümüz insanı ve araştırmacısı için anlamlı kılınması sağlanacaktı. Tezimizin odağı, mitler ve dini gelenekler arasında coğrafi konumları ve tarihsel mesafelerinin uzaklıklarına rağmen görülen ilginç benzerlikler, bu benzerliklerin nedenleri konusunda geliştirilen teoriler ve onların İsa karakteri üzerindeki yansımaları oldu.

İlk iki bölümde yapılarını ve kendilerini incelediğimiz mitlerin hepsi, bizi kaçınılmaz olarak "kutsal çocuk", "tanrı-insan / insan-tanrı", "ölen ve doğan tanrı", "düzenbaz (*trickster)*", "kahraman", "güneş çocuk", "dünya çocuk (*puer aetermus*)" arketiplerine götürdü. Son bölümdeki çalışma ile, İsa'nın kimliği ve hayatının bu arketiplerin her birinin genlerini taşımakta olduğunu ortaya koymuş olduk. Hem Yeni Ahit hem de Apokrif İncillerde, İsa'yı bu arketiplerden bir kısmının konumuna sıkıca oturtan hikayeler vardı. İsa, *Dionysos, Quetzalcoatl, Attis, Odin, Faro, Dumuzi, Çeroki* ve daha birçok mitik tanrı ve şahsiyetin, dikkatle bakıldığında aynı biyografinin parçaları olduğu görülmekteydi. [693] Çalışmamızda teorisinden ve eserlerinden yararlandığımız Lord Raglan, 22 maddelik kahraman şablonunu Eski Ahit'ten Yusuf, Musa ve İshak'a uyguladığı halde, şablonunu bu üç karakterinki kadar benzeyen Yeni Ahit'ten İsa'ya uygulamamıştı. Raglan, geleneksel kahramanların tarihsel değil de folklorik olduklarını savunuyordu. İsa'yı bu kategoriye sokmamasının nedeni, onun tarihselliğine gölge düşüreceği ve onu mitik bir kimlik haline getireceği düşüncesiydi. İsa'nın hayatı aynı şekilde Rank, Campbell ve Von Hahn gibi araştırmacıların şablonlarına uygulandığında da büyük oranda uyumluluk göze çarpmaktaydı. Bütün bu şablonlarla İsa'nın mukayesesi, onun hayatının sadece bir özelliğiyle sınırlı kaldığında –örneğin bakire doğum- genel şablon göz ardı edilmiş oluyordu. Biz araştırmamızda kısmen ipuçlarını ve tezimizi kapsayan maddelerini sunarak geçtiğimiz

[693] Leeming ve Page, *God Myths Of The Male Divine*, s. 106.

şablonların genel yapısı ve İsa'nın hayatının tüm evrelerinin aslında büyük uyum içinde olduğunu tespit ettik. Adı geçen ve İsa'dan çok önce var olmuş kültürler ve dini geleneklerdeki tanrı, kutsal şahsiyet ve kahramanlarla İsa arasındaki bu şaşırtıcı benzerlik bizi şu soruya ve cevabının kökenlerini araştırmaya sevk etti: "Çeşitli geleneklerde görülen mucizevi doğuma ilişkin bütün bu anlatılardan hareketle, bakire Meryem'in İsa'ya mucizevi şekilde hamile kalması inancının, muhtelif geleneklerde mevcut olan benzer inanışların Hristiyanlaştırılmış versiyonu olduğunu mu düşünmek gerekir?" Pozitivist bakış açısı bunun aksini düşünmeyi bilimsel bulmaz. Hamilelik ve gebelik bir sperm ve yumurtanın birleşmesiyle gerçekleşen bir hadise olduğuna göre bir kadının erkek olmaksızın hamile kalması düşünülemez. Bu çerçevede ele alındığında, İsa'nın bakireden doğmuş olduğu inancı, hem önceki toplumlarda hem de Yeni Ahit'in derlendiği dönemin çeşitli geleneklerinde görülen ve tanrısal ya da yarı tanrısal varlıklar, din kurucuları veya önderleri için öngörülen mucizevi doğum düşüncesinin Hristiyan geleneğindeki eklektik bir türevi olarak değerlendirilir. Oysa Hristiyanlık dahil dinsel gelenekler, doğum ve ölüm, yeryüzü ve insanlığın başlangıcı ve sonu ile ilgili gelişen olaylara salt rasyonel açıdan bakmamayı, neden sonuç ilişkisinin yanı sıra metafiziksel perspektifi de hesaba katmayı öngörerek pozitivist gelenekten farklarını ortaya koyarlar.[694] Bakire doğum fikrinin diğer geleneklerdeki mitlerden alıntılanmış olduğu savının tam karşısında duran iddia ise, Hristiyanlığın etkisindeki pagan edebiyatın sözlü geleneğinin, baskı altına alındığı ve yazılı malzemenin çoğunun tahrip edildiği, bir nevi Hristiyanlaştırılma süreci geçirdiğidir.[695] Bu bağlamda, Hint dinlerindeki inkarnasyon fikrinin Hristiyanlıktan ödünç alınıp alınmadığı, *Bahagavadgita* üzerinde İncillerin etkisi de tartışılmaktadır.[696] Buddha'nın doğumu ile İsa'nın doğumu arasındaki varoluş öncesi varlıkları, bakire veya lekesiz doğumları, anne rahmine olağanüstü düşüş şekilleri, doğumun müjdelenmesi, Doğuda yıldızlarının belirmesi, doğum öncesi isimlerinin bildirilmesi gibi hususlarda gözlenen ortaklık sözü geçen bu alıntı ve etki ihtimalini doğrulamaktadır.[697] Aynı şekilde Mavi İsa olarak anılan ve annesin bakire Devaki olarak isimlendirilen Krishna'nın doğumundaki ortaklıklar da Doğu dinlerinde Hristiyanlık etkisinin bir başka örneğini vermektedir.

---

[694] Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı,* s. 157.

[695] Rosenberg, s. 855.

[696] Keith ve Carnoy, s. 176.

[697] Buddha, http://www.sacred-texts.com/bud/ipc/ipc06.htm, (27 Eylül 2011).

Bazı yazarlara göre İsa, ölen ve doğan tanrı arketipinin uzantıları Suriyeli *Adonis* ile Babilli *Tammuz*'u andıran yeni bir tanrı şekli olan *Josué*'den başka bir şey değildir. Diğer bazı araştırmacılar içinse İsa ne bir insan ne de bir tanrıdır. O, insanların taptıkları bütün tanrılar gibi güneş kültünün parçası olan bir güneştir. Bu görüşler Hristiyanlığın oluşmasında Sır dinlerine veya Gnostik etkenlere ağırlık verilmesine göre farklılaşmaktadır.[698]

İsa'yı hemen hemen bütün dini geleneklerde yaygın olan Güneş kültü ve Güneş ile özdeşleştiren anlayışlar, bizi O'nun hayatını astrolojik yorumlamaya indirgeyen ve günümüzde de bu savı dillendiren *Zeitgeist* hareketinin kesiştiği noktaya getirdi. İsa bu şekilde değerlendirildiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır: Güneş hayat verici ve yaşamın devamını sağlayıcı ısı ve ışık kaynağı olması özellikleriyle, her çağda insanlar tarafından hayranlık ve saygı duyulan bir varlıktı. Bu hayranlık ve saygı tapınmaya ve dolayısıyla Güneş kültlerinin oluşmasına yol açtı. Aynı şekilde yıldızlara da ilgi duyan insanlar, zamanla bazı olayların onların hareketlerine göre gerçekleştiğini ve bunun önceden hesaplanabileceğini fark ettiler. Böylece yıldız haritaları oluşturdular ve bugünkü astrolojinin temellerini attılar. Güneşin bir yıl içerisindeki 12 büyük takım yıldızı içerisinden geçişini tasvir eden *Zodyak Çarprazı* da bu çerçevede geliştirildi. *Zodyak Çarprazı*'nda her takımyıldız antropomorfize edilmiş; hayvan ya da doğa figürleriyle kişiselleştirilmiştir. Güneş ise hayat verici ve devam ettirici özelliklerinden ötürü Tanrı olarak kişiselleştirilmiştir. Güneş "Tanrı'nın Güneşi", "Dünyanın Işığı", "İnsanlığın Kurtarıcısı" gibi sıfatlarla nitelenirken 12 takım yıldızı da "Tanrı'nın Güneşi"nin ziyaret ettiği yerleri temsil eder ve bu ziyaretin zamanı aralığında gerçekleşen doğa olaylarında etken olan elementlerle isimlendirilirler; *Aquarius (Kova),* su taşıyıcısı, şiddetli yağmur getiren kişi, gibi. Bu astrolojik yaklaşımı savunanlar için, Mısır Güneş Tanrısı *Horus*, güneşin kişiselleştirilmiş haliydi ve hiyerogliflerden edinilen bilgilere göre *Horus*'un *Seth* adında bir düşmanı mevcuttu. Aslında *Seth* de gece karanlığının kişiselleştirilmesiydi. İki düşman arasındaki mücadeleyi sabah güneşin doğumuyla birlikte *Horus*, akşam batışına binaen de *Seth* kazanıyordu. Bu mitolojide sıkça karşılaştığımız aydınlık- karanlık, iyilik- kötülük savaşı motifidir. Horus 25 Aralık'ta *Bakire Isis Mery* tarafından dünyaya getirilir. Doğumu doğudaki bir yıldızla birlikte meydana gelir. Üç kral yıldızı takip ederek *Horus*'u bulmuş ve yeni doğmuş "kurtarıcı"yı süslemişlerdir. 12 yaşına geldiğinde, cömert bir çocuk öğretmendi ve 30 yaşına geldiğinde ise Anup tarafından vaftiz edildi ve görevine başladı. *Horus*'un birlikte yolculuk ettiği 12 havarisi vardı. Hastaları

[698] Akdemir, s. 186.

iyileştirmek ve su üzerinde yürümek gibi mucizeler gösterirdi. Horus; "Gerçek", "Işık", "Tanrı'nın Oğlu", "Güzel Çoban", "Tanrı'nın Koyunu" ve bunun gibi birçok farklı isimlerle de biliniyordu. *Typhon* tarafından ihanete uğradıktan sonra Horus çarmıha gerildi, üç gün boyunca gömüldü ve sonra yeniden dirildi. Oniki yaşına geldiğinde, cömert bir çocuk öğretmendi, otuz yaşına geldiğinde ise Anup tarafından vaftiz edildi ve görevine başladı. Horus'un birlikte yolculuk ettiği 12 havarisi vardı. Hastaları iyileştirmek ve su üzerinde yürümek gibi mucizeler gösterirdi. İşte Horus'un bu karakteristik özellikleri özgün olsun ya da olmasın dünyadaki birçok farklı kültürü ve tanrılarını etkileyerek hepsinde aynı mitolojik alt yapıyı veya arketipsel temayı oluşturdu. Aynı kimlik özellikleri *Attis, Dionysos, Krishna, Mithra* için de neredeyse harfiyen geçerliydi. Peki bütün bunlar ne demekti? Bu Tanrıların hepsi 25 Aralık'ta ve bir bakireden doğmuşlardı.

Horus ile adları dahil, yaşamının her karesi neredeyse aynı olan Hristiyanlığın İsa'sını karşılaştırılması oldukça ilginç bir manzara ortaya çıkarmaktadır. İsa, yaygın kabule göre, 25 Aralık'ta Beytüllahim'de bakire Meryem'den dünyaya geldi. Doğumu, doğuda bir yıldızın doğmasıyla müjdelendi. *Üç Magi Kral*'ı bu yıldızı takip ederek İsa'yı buldular ve süslediler. Oniki yaşına geldiğinde bir çocuk öğretmendi, otuz yaşında *John* (*Yahya)* tarafından vaftiz edildi ve görevine başladı. İsa'nın birlikte yolculuk yaptığı 12 havarisi vardı ve onlara hasta insanları iyileştirmek suda yürümek, ölüleri diriltmek gibi mucizeler gösterdi. "Kralların Kralı", "Tanrı'nın Oğlu" "Dünya'nın Işığı", "*Alfa ve Omega*", "Tanrı'nın Koyunu" ve bunun gibi birçok isimle anıldı. *Yahuda* tarafından ihanete uğrayıp 30 gümüş akçeye satıldıktan sonra çarmıha gerildi, mezara gömüldü ve üç gün sonra dirilip cennete yükseldi. *Zeitgeist*'in ve İsa'yı güneşin kişileştirilmesi olarak gören akımların iddiasına göre, doğum hadisesinde adı geçen doğudaki yıldız *Sirius*'tur. 24 Aralık'ta gökyüzündeki en parlak yıldızdır ve Orion kuşağındaki diğer üç parlak yıldızla aynı hizadadır. Bu üç parlak yıldız günümüzde olduğu gibi antik zamanlarda da aynı isimle anılırlar: Üç kral ve en parlak yıldız *Sirius* hepsi birlikte 25 Aralık'ta Güneş'in doğacağı noktayı gösterirler. Bu yüzden üç kral doğudaki yıldızı takip eder ve güneş doğumunu işaret eder. Bakire (*Virgin)* Meryem, Başak (*Virgo*) burcundan gelir. Başak *"Virgo the Virgin"* olarak da bilinir. *Virgo (Başak),* Latincede "bakire" demektir. Başak'ın kadim simgesi *M'*dir. Pek çok Tanrı ya da yarı tanrısal kahramanların annelerinin adları *M* ile başlar ve birçoğu da İsa'nın annesinin adı *"Meryem (Mary)"*in türevleridir. Adonis *Maia*'nın, Buddha *Maya*'nın, Cyrus *Mariana* veya *Mandane*'nin, Musa *Meryem*'in,

Khrisna *Maritala*'nın oğullarıydı.[699] Başak aynı zamanda "Ekmek Evi" olarak da bilinir ve Başak, elinde bir demet buğday tutan bir bakire olarak tasvir edilir. "Ekmek Evi" ve sembolü olan buğday, hasat mevsimi olan Ağustos ve Eylül aylarını temsil eder. Ayrıca Beytüllahim'in tam tercümesi, "Ekmek Evi"dir. Bu yüzden aslında Beytüllahim; dünyadaki bir yeri değil, gökyüzündeki bir yeri yani Başak burcu takımyıldızını temsil eder. Ayrıca 25 Aralık'ta yani kış gündönümünde bir başka ilginç olay meydana gelir. Yaz gündönümünden kış gündönümüne kadar, günler kısalır ve soğur. Kuzey yarımküreden bakıldığında Güneş güneye doğru hareket eder ve gittikçe küçülerek silikleşir. Günlerin kısalması ve kış gündönümüne doğru hasat zamanının gelmesi, antik medeniyetlerde ölümü temsil ediyordu. Bu, güneşin ölümüydü. 22 Aralık'ta Güneş'in yok olduğu en belirgin şekilde görülür. Güneş altı ay boyunca güneye doğru hareket eder ve o gün, ufuktaki en düşük noktasına ulaşır. İşte burada ilginç bir hadise daha olur: Güneşin güneye doğru hareketi üç gün boyunca durur, bu üç günlük beklemeden sonra güneş, haç şeklindeki Güney takımyıldızının üzerinde yeniden yükselmeye başlar. 25 Aralık'ta gerçekleşen bu olaydan sonra Güneş, bu sefer kuzeye doğru 1 derece hareket eder, günler uzamaya ve ısınmaya başlar, bahar gelir. İşte bu yüzden, "Güneş haç üzerinde öldü, üç gün ölü kaldı ve tekrar dirildi" denir. Bu yüzden İsa ve diğer sayısız Güneş Tanrısı aynı haç, üç günlük ölüm ve yeniden diriliş temalarını paylaşır. Bu aslında Güneş'in, Kuzey yarımküreye doğru hareket yönünü değiştirmeden ve baharı getirmeden önceki hareket sürecidir.[700] Bizim buraya sadece doğumunun yorumunu aktardığımız Hristiyanlığın İsa'sının hayatının tamamı astrolojik perspektife göre yorumlanmakta ve bu yorumların büyük bir kısmı, diğer dini geleneklerdeki tanrı veya yarı tanrısal kimliklerin astrolojik yorumlarıyla örtüşmektedir. İsa'nın tarihsel varlığının kanıtlarının yokluğu da muhalif görüşleri desteklemektedir.

Tezimizin İsa'yı mitolojik bir kimliğe indirgeyerek tarihsel varlığını reddeden görüşlerin delillerini çürütüp, onun varlığını tarihsel olarak kanıtlamak gibi bir iddiası bulunmamaktadır. Çalışmamızda hem İsa'nın tarihsel varlığını ve kutsal kişiliğini kabul eden, hem de reddeden dini geleneklerin ve hareketlerin, düşünce sistemlerinin, fikri akımların savlarını birlikte vermeye gayret ettik. Amacımız her iki kutbun görüşlerini derleyen bir çalışmayı akademik ilgiye sunmaktır.

---

[699] Weigall, s. 16.

[700] http://www.zeitgeistthefilm.com/Zeitgeist,%20The%20Movie-%20Companion%20Guide%20PDF.pdf, (30 Eylül 2011).

KAYNAKÇA

-Akalın, Kürşat Haldun. "Orta Çağın Hristiyanlık Öğretisinde Meryem Ana Yüceltmesi". **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı 27, 2007, s. 271-305.

-Akdemir, Salih. "Hristiyan Kaynaklara Göre Ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa", **Doktora Tezi.** Ankara Üniversitesi SBE, 1992.

-Alexandre, Monique. "İlk Hristiyan Kadınlar", Ahmet Fethi (çev.). Duby, Georges ve Perrot, Michelle (Ed.). **Kadınların Tarihi: Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere** içinde. C. I, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992, s. 407- 441.

-Alper, Ömer Mahir. **Batı'da Dinler Tarihi Çalışmaları**. İstanbul: Metropol Yayınları, Kasım 2002.

-Altındal, Aytunç. **Üç İsa**. 10. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2010.

-Ananikian, Mardiros H. ve Alice Werner. **The Mythology Of All Races.** Vol. VII, Boston: Marshall Jones Company, 1925.

-And, Metin. "İslam'da Tragedya Kahramanı ve Tragedya Örnekleri". **Ulusal Kültür Dergisi.** Ekim 1978, sayı 2.

-Anthes, Rudolph. " Mythology In Ancient Egypt", Samuel Noah Kramer (Ed.). **Mythologies of the Ancient World** içinde. New York: Anchor Books, Doubleday Dell Publishing Group, 1961.

-Arslan, Hulûsi. "Kadı Abdülcebbar'ın Hristiyan İlahiyatına Yönelttiği Teolojik Eleştiriler". **Kelam Araştırmaları Dergisi.** 8: 1, 2010, s. 13-43.

-Atasagun, Galip. **İlahi Dinlerde (Yahudilik, Hristiyanlık Ve İslam'da) Dini Semboller**. Konya: 2002.

-Aydın, Mehmet. **Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık**. Ankara: TDV Yayınları, 2007.

-Aydın, Mehmet. "Hristiyanlık" , **DİA**. C. 17, Ankara: TDV, 1998.

-Aydın, Mehmet. **Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları.** Konya: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1989.

-Aydın, Mehmet. "İslami Gelenekte İsa Mesih İnancı". **Uluslararası Müslüman-Hristiyan Diyalog Sempozyumu- II**. İstanbul Yeşilköy: Sak Ofset, 23-24 Eylül 2005, s. 69-84.

-Aydın, Mehmet. **Ansiklopedik Dinler Sözlüğü**. Konya: Din Bilimleri Yayınları, Temmuz 2005.

-Aydın, Mahmut. "Birbirine Tezat İki Farklı İsa Portresi: Paskalya Öncesi İsa Versus Paskalya Sonrası İsa". **Milel Ve Nihal İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi.** C. 4, sayı 1, Ocak- Nisan 2007, s. 143-156.

-Aydın, Mahmut. "Yahudi Bir Peygamberden Gentile Bir Tanrı'ya: İsa'nın Tanrısallaştırılma Süreci". **İslamiyat Araştırma Dergisi**. C.3, sayı 4, s. 47-75.

-Baldovin, John F. "Christmas", **Encyclopedia of Religion, Second Edition.** Vol. 3, New York: Thomson Gale, 2005.

- Baldovin, John F. "Epiphany", **Encyclopedia of Religion, Second Edition.** Vol. 4, New York: Thomson Gale, 2005.

-Başer, Sait. **Kutadgu Bilig'de Kut ve Töre.** Sakarya: Sakarya Valiliği Kültür Yayınları, 2006.

-Bayrakdar, Mehmet. **Bir Hristiyan Dogması: Teslis**. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, Eylül 2007.

-Bedir, Ahmet. "Kur'an ve İncillere Göre Hz. İsa'nın Var Olduğu İleri Sürülen Kardeşleri Meselesi". **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. 1998, sayı 4, s. 125-131.

-Beittel, A. D. "A Defense of the Virgin Birth". **The Journal of Religion**. Vol. 10, sayı 4, October 1930, s. 600- 602.

-Berktay, Fatmagül. **Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın**. İstanbul: Metis Yayınları, İstanbul Ekim 2009.

-Bonewitz, Ronald. **Maya Mitolojisi**. Canan Eyi (çev.). İstanbul: Gün Yayıncılık, 2000.

-Borgeaud**,** Philippe. **Karşılaşma Karşılaştırma - Dinler Tarihi Araştırmaları**. Ankara: Mart 1999.

-Boisselier**,** Jean. **Buda'nın Bilgeliği**. N. Feyza Zaim (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.

-Brown, W. Norman. “Mythology of India”, Samuel Noah Kramer (Ed.). **Mythologies of the Ancient World** içinde. New York: Anchor Books Doubleday Dell Publishing Group, 1961.

-Burridge, K.O.L. “Virgin Birth”, **Man**. New Series, vol. 3, No. 4, (Dec. 1968), s. 651-656.

-Campbell, Joseph. **İlkel Mitoloji**. Kudret Emiroğlu (çev.). 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2006.

-Campbell, Joseph. **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**. Sabri Gürses (çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi, Eylül 2000.

-Campbell, Joseph. **Batı Mitolojisi: Tanrının Maskeleri.** Kudret Emiroğlu (çev.). 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, Ekim 2003.

-Campbell. **Doğu Mitolojisi**: **Tanrının Maskeleri**. Kudret Emiroğlu (çev.). 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, Ekim 2003, s. 82.

-Campbell, Joseph. “**Kahramanın Sonsuz Yolculuğu”**. Sabri Gürses (çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999.

-Challaye, Felicien. **Dinler Tarihi**. Samih Tiryakioğlu (çev.). İstanbul: Varlık Yayınları, 2002.

-Chamberlain, A. F., “Heroes and Hero-Gods”, **Encyclopedia Of Religion And Ethics**. Vol. 6, Edinburgh: T. T. Clark, New York: Charles Scribner’s Sons, 1981.

-Clift, Wallace B., “Child”, **Encyclopedia Of Religion, Second Edition**. Vol. 3, New York: Thomson Gale, 2005.

-Clooney, Francis X. **Divine Mother, Blessed Mother: Hindu Goddesses And The Virgin Mary.** New York: Oxford University Press, 2005.

-Cooper, James. “Mary”, **Encyclopaedia Of Religion And Ethics**. Vol. 8. Edinburgh: T. T. Clark, New York: Charles Scribner’s Sons, 1981.

-Çığ, Muazzez İlmiye. **Kur’an, İncil ve Tevrat’ın Sumer’deki Kökeni**. 23. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, Ekim 2009.

-Çobanoğlu, Özkul. **Lord Raglan’ın Batı Halk Kahramanı Kalıbı Açısından Oğuz Kağan ve Er Töştük Destan Kahramanlarına Bakışı**. Ankara: Umay Günay Armağanı, 1996.

-Demirci, Kürşat. “Hristiyanlık”, **DİA**. C. 17. Ankara: TDV, 1998.

-Dokkum, Andre Van. “Belief Systems About Virgin Birth: Structure and Mutual Comparability”. **Current Anthropology**. Vol. 38, No. 1, Feb. 1997, s. 99-104.

-Drijvers, Han J. W. “ Virginity”, **The Encyclopedia Of Religion**. Vol. 15, New York: The Macmillan Co., 1987.

-Duby, Georges ve Perrot Michelle. “Kadınların Tarihini Yazmak”, Ahmet Fethi (çev.). **Kadınların Tarihi: Ana Tanrıçalardan Azizelere** içinde. C. I, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992, s. 9- 23.

-Dumezil, Georges. **Kafkas Mitolojisi**. Musa Yaşar Sağlam (çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi, 2000.

-Dundes, Alan. “Antropolog ve Folklorda Karşılaştırmalı Metot”. **Millî Folklor**. Seval Kasımoğlu ve Ferya Çalış (çev.). 2007, Yıl 19, Sayı: 73, s. 81-95.

-Duralı, Ş.Teoman. **Gılgamış Destanı**. 1. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.

-Ehrenberg, Margaret. **Women in Prehistory, British Museum Publications**. Londra: 1989.

-Eliade, Mircea. **Mitlerin Özellikleri**. Sema Rifat (çev.). İstanbul: Simavi Yayıncılık, 1993.

-Eliade, Mircea. **Ebedi Dönüş Mitosu**. Ümit Akdağ (çev.). Ankara: Eylül 1994.

-Eliade, Mircea. **Dinler Tarihine Giriş**. Lale Arslan (çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi, Ocak 2003.

-Eliade, Mircea. **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi c. I-III**. Ali Berktay (çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi, Nisan 2003.

-Eliade, Mircea - L. E. Sullivan, “Hierophany”, **Encyclopedia Of Religions Second Edition**. C. 6, New York: Thomson Gale, 2005.

-Eliade ve Couliano, Ioan P. **Dinler Tarihi Sözlüğü**. İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.

-Eliade, Mircea. **Patterns In Comparative Religion.** Rosemary Sheed (çev.). 6. Basım, London : Sheed and Ward, 1993.

-Erbaş, Ali. **Hristiyanlıkta İbadet**. İstanbul: Ayışığı Kitapları, Ekim 2003.

-Erbaş, Ali. “Noel ve Yılbaşının Dini Ve Kültürel Boyutu”. **İlim Ve Sanat**. C. III- IV, Sayı 46- 47, 1997, s. 143- 153.

-Farnell**,** Lewis Richard. **Greek Hero Cults And Ideas Of Immortality.** Oxford Clarendon Press, 1921.

-Fığlalı, Ekrem Ruhi. “Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine (Mezhepler Tarihi Açısından Bir Bakış)”. **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** C. 25, 1981, s. 179-214.

- Firdevsî. **The Shah Nameh Of The Persian Poet**. James Atkinson (çev.). London ve New York: Frederick Warne And Co. , 1886.

-Fox, William Sherwood. **The Mythology Of All Races**. Vol. 1, Boston: Marshall Jones Company, 1916.

-Frazer, George James. **Altın Dal**. Mehmet H. Doğan (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.

-Frazer. **Folk-lore In The Old Testament**. Vol. II, London: Macmillan And Co., 1919.

-Freud, Sigmund. **Hz. Musa Ve Tektanrıcılık**. Kâmuran Şipal (çev.). İstanbul: Bağlam Yayınları, 1987.

-Frugoni, Chiara. “Tasavvur Edilmiş Kadın”, Ahmet Fethi (çev.). Duby, Georges ve Perrot, Michelle. **Kadınların Tarihi: Orta Çağ’ ın Sessizliği** içinde. C. II, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mart 2005, s. 316- 413.

-Gardner, E. A. “Mythology”, **Encyclopedia Of Religion And Ethics.** C. IX**,** Edinburgh, T. & T. Clark; New York, Charles Scribner’s Sons, 1980.

-Gaster, Theodore. **Thespis: Eski Yakındoğu’da Ritüel, Mit ve Drama.** Mehmet H. Doğan (çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000.

-Gaster. “Heroes”, **Encyclopedia Of Religion**. Vol. 6, London: Macmillan Publishing Company NY, Collier Macmillan Publishers, 1987.

-Geden, A. S. “Buddha”, **Encyclopedia Of Religion And Ethics**. C.II, Edinburgh: T. T. Clark, New York: Charles Scribner’s Sons, 1981.

-George, St. George. “The Virgin Birth”, **The Irısh Church Quarterly**. Vol. 4, Aprıl 1911, s. 128-138.

-**Gılgameş Destanı**. Muzaffer Ramazonoğlu (çev.). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2001.

-Grant, Michael. **Myhts Of The Greeks And Romans**, First Printing, New York: The New American Library of World Literature, 1964.

-Güç, Ahmet. "Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Meryem ve Hz.İsa". **Uludağ Üniversitesi**. Sayı 3, C. 3, yıl: 3, 1991, s. 215-224.

-Gündüz, Şinasi. **Yaşayan Dünya Dinleri**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Şubat 2007.

-Gündüz. **Pavlus Hristiyanlığın Mimarı**. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, Eylül 2004.

-Güngören, İlhan. **Buda ve Öğretisi**. İstanbul: Yol Yayınları, 1994.

-Güterbeck, Hans G. "Hittite Mythology", Samuel Noah Kramer (Ed.). **Mythologies of the Ancient World** içinde. New York: Anchor Books Doubleday Dell Publishing Group, 1961.

-Güzel, Ahmet. **2000'li Yıllarda Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed**. Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İnceleme Araştırma Dizisi, 2008.

-Harman, Ömer Faruk. "Meryem", **DİA**. C. 29, Ankara: TDV, 2004.

-Harman, Ömer Faruk. "Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa", **Uluslararası Müslüman-Hristiyan Diyalog Sempozyumu- II**. Yeşilköy 23-24 Eylül 2005, Sak Ofset, İstanbul, s. 3-12.

-Harman, "İsa", **DİA**. C. 22, Ankara: TDV, 2000.

-Has, Kenan. "Hz.İsa ve Tarihsel Yaşamın Bilgi Kaynakları". **Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı 5, Elazığ: 2000, s. 193-207.

-Hawley, John Stratton. "Krsna", **Encyclopedia Of Religion, Second Edition**. Vol. 8, New York: Thomson Gale, 2005.

-Hoben, Allan. "The Virgin Birth". **The Amercian Journal Of Theology**. Vol. 6, No. 3, Jul. , 1902, s. 473-506.

-Hoben Allan, The Virgin Birth. **The Amercian Journal Of Theology**. Vol. 6, No. 4 (Oct., 1902), s. 709-752.

-Hook, Samuel Henry. **Ortadoğu Mitolojisi**. Alâeddin Şenel (çev.), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1993.

-Hymn, Stanley Edgar. “Mit ve Mitsele Ritüel Yaklaşım”. **Milli Folklor Dergisi**. Yeliz Özay (çev.). Sayı. 69, 2006, s. 118-128.

-Işık Hidayet. “Dini Kökeni Açısından Noel Ve Yılbaşı”. **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı 7, 1997, s. 447- 468.

-Iwersen, Julia. “ Virgin Goddess”, **The Encyclopedia Of Religion**, **Second Edition**. Vol. 15, New York: Thomson Gale, 2005.

-James**,** E. P. **The Ancient Gods.** London: Weidenfeld and Nicolson, 1960.

- Jung, C. G. ve C. Kerenyi. **The Science Of Mythology**. R. F. C. Hull (çev.). London: New Fetter Lane, 2002.

-Kaçar, Turhan. “Ebioniteler’den Arius’a: Eskiçağ Doğu Hristiyanlığında İsa Teolojisi Tartışmaları”. **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. C. 44, sayı 2, 2003, s. 187- 206.

-Katar, Mehmet. “Hristiyanlık’ta İsa’nın Doğumu İle İlgili Kutlamaların Ortaya Çıkışı”. **İslamiyat Araştırma Dergisi.** C. 3, sayı 4, s. 115- 131.

-Katar, Mehmet. “Hristiyanlık’ta Kilise Takviminin (Kilise İçerisindeki Anma Ve Kutlama Devrelerinin) Oluşması”. **Dini Araştırmalar**. C. 3, sayı 8, Eylül- Aralık 2000, s. 23- 46.

-Katar, Mehmet. “Hristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma”. **Dini Araştırmalar**. C.3, sayı 9, Ocak- Nisan 2001, s. 9- 27.

-Kaya, Korhan. **Buddhistlerin Kutsal Kitapları**. İstanbul: İmge Kitabevi, Aralık 1999.

-Kaya Korhan. **Hint Destanları**. İstanbul: İmge Kitabevi, 2002.

-Kaya Korhan. **Hinduizm**. Ankara: Dost Kitabevi, 2001.

-Kaya, Remzi. “İnciller ve Kur’an’da Hz. İsa’nın Peygamber Oluşu”. **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. C. 13, sayı. 2, 2004, s. 38-58.

-Keith, A. Berriedale ve Carnoy, Albert J. **The Mythology Of All Races.** Vol. 6, Boston: Marshall Jones Company, 1925.

-Kerenyi, C. **The Heroes of the Greeks**. 2. Baskı, New York: Thames and Hudson Ltd, 1997.

-Kılıç, Sadık. **Mitoloji, Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an-ı Kerim**, İzmir: Nil Yayınları, 1993.

-King, L. W. **Books on Egypt and Chaldea: Babylonian Religion and Mythology**. Vol. IV, Second Impression.

-Kitab-ı Mukaddes. İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 1995.

-Kitagawa, Joseph M., P. T. Raju-Wing-tsit Chan ve İsmail R. Faruki. **Asya Dinleri**. İstanbul: İnkılâp Yayınları, Haziran 2002.

-Kramer**,** Samuel Noah. **Tarih Sümer'de Başlar**. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1998.

-Köse, Nerin. "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve 'Kococaş'". **Millî Folklor: Üç Aylık Uluslararası Halkbilimi Dergisi**. C. 6, yıl:11, sayı: 43, Güz 1999, s. 19-23.

-Kurt, Maksude. "Tanrıça Kültü Ve Hristiyanlık'taki Meryem Figürüne Etkileri", **Yüksek Lisans Tezi**. Rize: Üniversitesi SBE, 2010.

-Kutlu, Sönmez. **İslam Düşünce Ekolleri Tarihi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 2007.

-Kur'an-ı Kerim, Ankara: TDV, 2002.

-Kuzgun, Şaban. **Dört İncil Farklılıkları Ve Çelişkileri (Yazılması, Derlenmesi, Muhtevası)**. 3.Baskı. İstanbul: Fazilet Neşriyat ve Ticaret A.Ş, 2008.

-Kuzgun, Şaban. "Şehristani'nin Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve 'el-Milel ve'n Nihal' İsimli Eserinin Dinler Tarihi ile İlgili Önemli Bölümlerinin Tercümesi". **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Kayseri: Sayı 2, 1985, s. 179-208.

-Küçük, Abdurrahman. "Beytüllâhim", **DİA**. C. 6, Ankara: TDV, 1992.

-Leach, Edmund R. "Golden Bough or Golden Twig?", **Deadalus Spring**. 1961, s. 371-387.

-Leach, Edmund R. "Virgin Birth", **Proc. R. anthrop**. **Inst**., 1966, s. 39-49.

-Leeming, David Adams. **Mythology: The Voyage Of The Hero**. Third Edition, New York Oxford: Oxford University Press, 1998.

-Leeming. "Virgin Birth" *,* **The Encyclopedia Of Religion.** Vol. 15. New York: The Macmillan Co., 1987.

-Leeming ve Page, Jake. **Myths Of the Male Divine**. New York- Oxford: Oxford University Press, 1996.

-L'Hermite- Leclercq, Paulette. "Feodal Düzen", Ahmet Fethi (çev.). Duby, Georges ve Perrot, Michelle. **Kadınların Tarihi: Orta Çağ' ın Sessizliği** içinde. C. II, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mart 2005, s. 196-240.

-Macculloch, J. A. "Virgin Birth", **Encyclopedia of Religion and Ethics**. Vol. XII, Edinburgh: T. T. Clark, New York: Charles Scribner's Sons, 1980.

-Mackenzie, Donald A. **The Myths Of Babylonia And Assyria.** London: The Gresham Publishing Company.

-Mackenzie, W. Douglas. "Jesus Christ", **Encyclopedia of Religion and Ethics**. Vol. 7. Edinburgh: T. T. Clark, New York: Charles Scribner's Sons, 1980.

-Mackenzie. **Çin ve Japon Mitolojisi**. Koray Akten (çev.), Ankara: İmge Kitabevi, Nisan 1996.

-Marriot, Alice ve Rachlin, Carol K. **American Indian Mythology**. Türkçesi **Kızılderili Mitolojisi**. Ünsal Özünlü (çev.). Ankara: İmge Kitabevi, 2003.

-McDowell, Josh & Larson, Bart. **Mesih İsa'nın Tanrılığı**, Fikret Böcek (çev.). 4. Basım. İstanbul: Zirve Yayıncılık Ve Dağıtım Tic. Ltd. Şirketi, Mayıs 2008.

-Miller**,** Robert. **Born Divine: The Births Of Jesus& Other Sons Of God**. Santa Rosa, California: Polebridge Press, 2003.

-Moon, Beverly. "Archetypes ", **Encyclopedia Of Religion, Second Edition**. C. 1, New York: Thomson Gale, 2005.

-Morali, İlaria. "Kilise Babalarının Kristolojisi", **Uluslararası Müslüman- Hristiyan Diyalog Sempozyumu- II**. İstanbul, Yeşilköy: Sak Ofset, 23-24 Eylül 2005, s. 122- 134.

-Mosko, Mark S. "On ' Virgin Birth' , Comparability, and Anthropological Method" , **Current Anthropology**. Vol. 39, No. 5, Dec. 1998, s. 685- 687.

-Müller, W. Max ve Scott, Sir James George. **The Mythology Of All Races**. Vol. XII.

-Orr, James. **The Virgin Birth Of Christ**. New York: Charles Scribner's Sons, 1907.

-Öcal, Oğuz M. "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı Ve Boğaç Han". **Millî Folklor: Üç Aylık Uluslararası Halkbilimi Dergisi**. C. 5, yıl: 10, sayı 40, Kış 1998, s. 2-6.

-Ögel, Bahaeddin. **Türk Mitolojisi c. 1**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993.

-Öncül, Kürşat. "Kültürel Sürerlilik ve Kut Taşıyıcılığı". **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic**. Vol. 5/2, Spring 2010, s. 1289-1290.

-Petri, Heinrich. "Mary, Devotion To", **The Encyclopedia Of Christianty**. Vol. 3., Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 1999.

-Powell, H. A. , R. M. W. Dixon, K. O. L. Burridge, Edmund Leach ve Melfrod Spiro. "Virgin Birth", **Man.** New Series. Vol. 3, No. 4, (Dec. 1968), s. 651- 656.

-Raglan, Lord. "The Hero: A Study In Tradition", **In Quest of the Hero**. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990.

-Rahibe Nivedita (Margaret E. Noble). **Hindu Söylenceleri**. Günil Özlem Ayaydın (çev.). İstanbul: İmge Kitabevi, 2002.

-Ramazanoğlu, Muzaffer (çev.). **Gilgameş Destanı.** Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2001.

-Rank, Otto. "The Myth of the Birth of the Hero". **In Quest Of The Hero**. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990.

-Reagan, J. N. "Feasts And Fasts", Shailer Mathews ve Gerald Birney Smith (Ed.). **A Dictionary Of Religion And Ethics** içinde. London: Waverly Book Company, Ltd. , 1921.

-Renan, Ernest. **İsa'nın Hayatı.** Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1945.

-Reumann, John. "Mary" **Encyclopedia Of Religion, Second Edition**. Vol. 9, New York: Thomson Gale, 2005.

-Reynolds, Frank E. ve Hallisey, Charles. "Buddha" , **Encyclopedia Of Religion, Second Edition.** Vol. 2, New York: Thomson Gale, 2005.

-Robertson, John M. **Christianity And Mythology**. Second Edition. London: Watts & Co., 1910.

-Roth, W. E. "Superstition, Magic and Medicine" , **N. Queensl. etnogr. Bull**. **5**. Barisbane: Vaughan, 1903.

-Rosenberg, Donna. **Dünya Mitolojisi**. 4. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2006.

-Rousselle, Aline. “Eski Roma’da Beden Siyaseti”, Ahmet Fethi (çev.). Duby, Georges ve Perrot, Michelle. **Kadınların Tarihi: Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere** içinde. C. I, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992, s. 302-340.

-Ruben, Walter. **Budizm'in Tarihi**. Abidin İtil (çev.), Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1947.

-Sarıkçıoğlu. “Mecusi Dini’nde Mehdi İnancı”. **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı 7, 1986, s. 1-7.

-Sarıkçıoğlu, Ekrem. **Dinlerde Mehdi Tasavvurları**. Samsun: Sidre Yayınları, 1997.

-Sarıkçıoğlu, Ekrem. **Diğer İnciller (Apokrif İnciller).** Isparta: Fakülte Kitabevi, I. Baskı Ağustos 2005.

-Sayar, Süleyman. “Prof. Dr. Günay Tümer’e göre Hristiyanlık ve İslam’da Hz. Meryem”. **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**. C.7, sayı 7, 1998, s. 399-408.

-Segal, Robert A. “Heroes”, **Encyclopedia of Religion**, **Second Edition**. Vol. 6, New York: Thomson Gale, 2005.

-Senn, Frank C. “Christmas”, **The Encyclopedia Of Christianity**. Vol. 1, Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 1999.

-Sert, Hüseyin. “Hristiyanlığa Giren Putperestlik Unsurları”, **Yüksek Lisans Tezi.** Marmara Üniversitesi SBE, 1994.

-Sinanoğlu, Mustafa. “Mu’tezile, Eş’ariyye ve Mâtürîdiyye Mezheplerinin Yaklaşımları”. **Uluslararası Müslüman- Hristiyan Diyalog Sempozyumu- II**. İstanbul Yeşilköy: Sak Ofset, 23-24 Eylül 2005, 152-171.

-Spiro, Melfrod E. “Religion: Problems of Definition and Explanation, In Anthropological Approaches to the Study of Religion” M. Banton (ed.). (**Ass. social Anthrop. Monogr**.3, 1966) , London: Tavistock Publications.

-Spiro, Melfrod E. “Virgin Birth, Parthenogenesis and Pysiological Paternity: An Essay In Cultural Interpretation”. **Man.** New Series. Vol. 3, No. 2, Jun. 1968, s. 242-261.

-Sister Nivedita (Margaret E. Noble) ve Ananda Coomaraswamy. **Myths Of The Hindus & Buddhists**. New York: Henry Holt Company, 1914.

-Şahinler, Necmettin. **Tanrı İsa’dan Tavr-ı İsa’ya**. İstanbul: İnsan Yayınları, 2008.

-Şenay, Bülent. "Noel", **DİA**. C. 33, Ankara: TDV, 2007.

-Tacou, Constantin. **Din Ve Fenomenoloji**. İstanbul: İz Yayıncılık, 2000.

-Tarakçı, Muhammet. "Tanah'ta Vahiy Anlayışı". **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** C. 11, sayı. 1, 2002, s. 193-218.

-Taş, İsmail. "Mit ve Mitik Düşüncenin Yapısı". **Dini Araştırmalar Dergisi**. C. 3, sayı. 8, Eylül- Aralık 2000, s. 57- 72.

-Taşpınar, İsmail. "İslam ve Hristiyan Kaynaklarında Hz. İsa". **Uluslararası Müslüman-Hristiyan Diyalog Sempozyumu- II**. İstanbul Yeşilköy: Sak Ofset, 23-24 Eylül 2005, s. 237-253.

-Taşpınar, İsmail. "Rudolf Bultmann'ın Dinler Tarihi Araştırmalarına Katkısı", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi SBE, 1997.

-Tatlıcan**,** İsa. **Hristiyanlığın Gizli Tarihi**. İstanbul: Düşünce Yayınları, 2005.

-Tunaşar, Seyhun. **Ön Asyalı Üç Bilge: Zerdüşt, Mani, Mazdek**. Ankara: Piramit Yayıncılık, 2003.

-Tümer, Günay. **Hristiyanlıkta ve İslam'da Meryem**. Ankara: TDV Yayınları, 2008.

-Tzu, Lao. **Tao Te Ching.** Muhaddere N. Özerdim (çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1978.

-Walken, Robert L. "Ebionites", **The Encyclopedia Of Religion**. Vol. 4, New York: The Macmillan Co., 1987.

-Watts, Alan W. **Myth and Ritual in Christianity**. New York: Grove Press Inc. , 1960.

-Weigall, Arthur. **Hristiyanlığımızdaki Putperestlik**. İstanbul: Ozan Yayıncılık, Kasım 2002.

-Wensinck, A. J. "Meryem", **MEB İslam Ansiklopedisi**. C. 7, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1988.

-Werblowsky, R, J. Zwi. "Christianity", **Encyclopaedia Of Judaica**. Vol. 5, Israel: Copryright by Keter Publishing House Jerusalem Ltd.

-Winternitz, M. "Jataka", **Encyclopedia Of Religion And Ethics.** Vol. VII, Edinburgh: T. T. Clark, New York: Charles Scribner's Sons, 1980.

-Yazır, Elmalılı Hamdi. **Hak Dini Kur'an Dili, Kur'an-ı Kerim Meali**. Dücane Cündioğlu (haz.), İstanbul: Misyon Yayınları, Temmuz 2001.

-Zehre, M. Ebu. **Hristiyanlık Üzerine Konferanslar**. İstanbul: Fikir Yayınları, 1978.

İnternet Kaynakları

-İtil, Abidin, "Indra-Dharma", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 1963, c. 11, s. 161, s. 153-170. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/737/9413.pdf (29 Nisan 2011) .

-Zeitgesit: The Movie, http://www.zeitgeistmovie.com/Zeitgeist,%20The%20Movie-%20Companion%20Guide%20PDF.pdf (22 Mayıs 2011).

-Childs, Brevard S., "The Birth of Moses", **Journal of Biblical Literature**, June 1965, vol. 84, No. 2, s. 109- 122. http://www.jstor.org/stable/3264132 (28 Aralık 2009).

-Öncül, Kürşat. "Kültürel Sürerlilik ve Kut Taşıyıcılığı", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Spring 2010, vol. 5/2,s.1289-1290, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1295563442%C3%B6nc%C3%BClk%C3%BCr%C5%9Fat.pdf (4 Kasım 2010) .

-http://www.archive.org/details/mythsofbabylonia16653gut, s. 423- 425, (28 Nisan 2011) .

-Dundes, Alan. "Antropolog ve Folklorda Karşılaştırmalı Metot", *Millî Folklor*. Seval Kasımoğlu ve Ferya Çalış (çev.). 2007, Yıl 19, Sayı: 73, s. 81-95. http://www.millifolklor.com/en/sayfalar/73/13_.pdf (30 Nisan 2011)

-Melfrod E. Spiro, "Virgin Birth, Parthenogenesis and Pysiological Paternity: An Essay In Cultural Interpretation", *Man*, New Series. Jun. 1968, vol. 3, No.2, s. 242-261. http://www.jstor.org/stable/2798503 (28 Aralık 2009) .

-Van Dokkum, Andre. "Belief Systems About Virgin Birth: Structure and Mutual Comparability", *Current Anthropology*. Feb. 1997, vol. 38, No. 1, s. 99-104. http://www.jstor.org/stable/2744443 (28 Aralık 2009).

-Mosko, Mark S. "On ' Virgin Birth' , Comparability, and Anthropological Method" , *Current Anthropology*. Dec. 1998, vol. 39, No. 5, s. 685-687. http://www.jstor.org/stable/3031060 (28 Aralık 2009).

- http://www.mechon-mamre.org/p/pt/pt1001.htm (9 Eylül 2011).

-http://www.kingjamesbibleonline.org/book.php?book=Isaiah&chapter=7&verse=14 (9 Eylül 2011).

-*On The Birth Of The Pândavas*, The Second Books, VI, On the birth of the Pandavas, http://www.sacred-texts.com/hin/db/bk02ch06.htm (10 Ocak 2011).

-*Mithraism*, http://www.newadvent.org/cathen/10402a.htm (11 Ocak 2011) .

-http://edebiyatokyanus.tr.gg/%26%23304%3BSLAMDA-TRAGEDYA-KAHRAMANI-TRAGEDYA--Oe-RNEKLER%26%23304%3B-Metin-And-.htm (18 Mart 2011).

-*Christmas*, http://www.newadvent.org/cathen/03724b.htm (15 Eylül 2011).